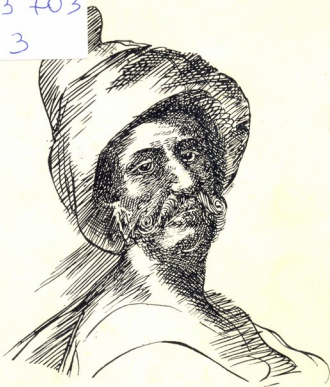

K203 703
3

გიორგი საქაძე

ლევან სანიძე

ლევან სანიქიძე

გიორგი სააკაძე

ჰეპტალოგიიდან—„შვიდი გიორგი“

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 1988

წიგნაკაზი

ამ წიგნისადმი ინტერესი (სულ ერთია — „მტრული“ თუ „მოყვრული“) მისი ავტორისათვის წინასწარვე უზრუნველყოფილია, თუნდაც იმიტომ, რომ იგი ეძღვნება გიორგი სააკაძეს.

დიახ, გიორგი სააკაძე!

სამასი წელიწადი აწვალებს ეს სახელი ქართველი კაცის გონებას და სულს, მარად ცხოველი საფიქრალით და დაუცხრომელი „საწვალელებლით“.

გასაოცარი სიყვარულით უყვარს ქართველ კაცს სააკაძეზე ფიქრი — სააკაძეც რომ არ უყვარდეს, მასზე ფიქრს მაინც არ შეეღევა. ასეა, რადგან თვითონ მასში, ყოველ ქართველში, თავისთავად ზის დიდი თუ მცირე სააკაძე, სწორედ სააკაძური მისწრაფებებით, სააკაძური ღირსებებით, სააკაძური სისუსტეებით... ამიტომ იშვიათად მოიძებნება ქართველი კაცი, ყოველ „ხელსაყრელ მომენტში“ რომ სააკაძეზე სიტყვა არ ჩამოაგდოს და, ასე გასინჯეთ, „საკაძისმცოდნეობაშიც“ თავისი „საკუთარი შეხედულებებით“ არ იკამათოს.

საკაძის ბობოქარმა წუთისოფელმა ბევრ მეცნიერსა და მწეროალს ააღებინა ხელში კალამი. და ასე — ბევრი რამეც ითქვა და დაიწერა — თუ მეცნიერული გააზრებით, თუ ნააზრევთა ხელახალი „გადააზრებით“ და „დაზუსტებით“, თუ მხატვრული გარდასახვით და „გარდასიტყვებით“.

მაგრამ მაინც დღემდე სააკაძეზე ერთი საერთო აზრი ვერ შემუშავებულა. თუმცა, ეს არც უნდა იყოს საკვირველი, რადგან თვითონ გიორგი სააკაძის პიროვნება არ ყოფილა ასე „ერთაზროვნად შემუშავებული“ და ბუნებით ერთ მთლიან, გაუბზარავ მონოლითად ჩამოკვეთილი და ჩამოყალიბებული. დიდმა ილია ჭავჭავაძემ აღრევე უტყუარად აღიქვა სააკაძის რთული, წინააღმდეგობრივ თვისებათა შომცველი პიროვნული ბუნება — „მისი ავკარგიანობით აღსავსე განსაცდელიანი ცხოვრება და საოცარნი მოქმედებანი, მისი ავად და კარგადაც აღსახსენლნი დიდნი საქმენი...“

იქნებ სააკაძის თავგადასავლის შეფასებაში არამდგრადობას ხელს ისიც უწყობდეს, რომ ქართული მეცნიერული ისტორიოგრაფიის სჯულმდებელმა, ივანე ჯავახიშვილმა თიდ ქართველ გმირზე

საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული

თავისი მაღალავტორიტეტული, ღვთით კურთხეული კალამი თითქმის არც კი დაასველა!..

არც ამ წიგნსა აქვს პრეტენზია გიორგი სააკაძის გარშემო მართებული და უმართებულო, მეცნიერული და დილექტანტური „მიდა — მო-სიტყვაობის“ აღკვეთისა და დასრულებისა. ავტორი ამ წიგნით მხოლოდ იმ საყოველთაო ინტერესსა და სიყვარულს ეხმაურება, რომლითაც დღემდე ქართულ მეცნიერულ და მხატვრულ სიტყვიერებაში გარემოსილია „თემა სააკაძისა“. ავტორმა ხელახლა შეისწავლა ყველა ხელმისაწვდომი საისტორიო პირველწყარო, მეცნიერული გამოკვლევანი და, მათი ხელახალი გააზრების საფუძველზე, უჩვენა მკითხველს ფ ა ქ ტ ი ც და ა ზ რ ი ც დიდი ქართველი გმირის — ქ ა რ თ ვ ე ლ ი ა ქ ი ლ ე ვ ს ი ს — ცხოვრებისა და მისი ტრაგიკული დრო-ქამისა.

ავტორი ამჟამად მუშაობს მხატვრულ-ისტორიულ ციკლზე — „შვიდი გიორგი“, სადაც თავ-თავისი საისტორიო ეპოქებით წარმოდგებიან: გიორგი ათონელი, გიორგი ჭყონდიდელი, გიორგი მესამე, გიორგი ლაშა, გიორგი ბრწყინვალე, გიორგი სააკაძე და გიორგი მეთერთმეტე. და ამ შვიდწიგნედიდან, ანუ „ჰეპტალოგიიდან“, ერთ-ერთი ეს წიგნი უნდა იყოს — „გიორგი სააკაძე“.

ჟამი სიყრმისა და სიჭაბუკისა

იგი დაიბადა იმ წელს, რა წელსაც სვიმონ ქართლის მეფემ (ორივე „სათათრეთი“ — სპარსეთი და ოსმალეთი — „დელი სვიმონს“ რომ ეძახდა) დმანისის ხევში მწარედ დაამარცხა და გააქცია ოსმალთა დიდი სერასქერი სინან ფაშა.

ხოლო, წელი იგი იყო ქრისტეს აქეთ — 1580.

ბეობა — საქართველოსთვის სამომავლოდ სანიშანსვეტო — მოხდა შიდა ქართლში, მდინარე ატენის ხეობაში, სოფელ ფელში, სვიმონ მეფის თანამებრძოლი აზნაურის სიაუშ სააკაძის ოჯახში.

ახალშობილს დაარქვეს გიორგი — ყველაზე გავრცელებული სახელი „გეორგიაში“.

მის შემდგომ სიაუშ სააკაძეს და მის მეუღლეს, თამარს, ბარათაშვილის ქალს, კიდევ შეეძინებათ ორი ვაჟი და ერთიც ასული. და ამ ოთხთაგან მხოლოდ ორის სახელი შემოინახა ისტორიამ — გიორგი და ქაიხოსრო.

მანამდე სააკაძეთა გვარი, თუმცა მკრთალად და ძუნწად, მაგრამ მაინც გამოჩანს საუკუნეთა წიაღში.

ყველაზე ადრეული წინაპარი — ჯანხურაბ სააკაძე, იხსენიება თამარ მეფის დროს, მეთორმეტე საუკუნის მიწურულს.

შემდგომ — დონა სააკაძე, ბაგრატ მეხუთის თანამებრძოლი — თემურლენგის შემოსევის ყამს. ტფილისის დაცემის დროს მეფესთან ერთად ტყვედ წაუყვანია თემურლენგს (1386 წლის 21 ნოემბერი).

მერე — გიორგი სააკაძე, იხსენიება 1547 წელს. მას ოთხი ვაჟი ჰყოლია: ეშთელ, სიაუშ, ზურაბ და ივანე.

ამათგან სწორედ სიაუშს არგუნა მისმა საწუთისოფლო ბედისწერამ მამობა ყველაზე დიდი სააკაძისა.

თავიდან, სააკაძეთა „სამკვიდრო სოფელი“ ყოფილა ფელი, მდინარე ატენის ზემო წელზე, ხოლო გიორგის დაბადების შემდგომ, სიაუშ სააკაძის ოჯახი ჩამოსახლებულა სოფელ ნოსტეში.

დრო-ყამი მეთექვსმეტე საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედისა — როცა დაიბადა ამ წიგნის გმირი — იყო საქართველოსთვის ისევ სიბედშავისა და სიღუბჭირისა, დაცემისა და დაქვესკნელებისა. უკვე

ორასი წელიწადი გასულა, რაც საქართველომ აღარ იცოდა ერთიანობა „ყოვლისა ნათესავისა ქართველისა“, ანუ ერთსახელმწიფოებრიობა „ნიკოფსიით დარუბანდამდის“.

საქართველო დაშლილი იყო „საქართველოებად“:

ქართლი,
კახეთი,
იმერეთი,
გურია,
სამეგრელო,
აფხაზეთი,

და, კიდევ, მესხეთი ცალკე, რომელიც აღარც იყო „ცალკე“, რადგან იგი ოსმალებს თავის საკუთარ საფაშო-ვილაიეთად გადაუქცევია და გათათრების უბოროტეს გზაზე შეუყენებია.

დაშლილ-დანაკუწებული საქართველოს სამუდამო დასაპატრონებლად და დასაუფლებლად თავდავიწყებით ებრძვიან ერთურთს ყიზილბაშური სპარსეთი და ოსმალური თურქეთი.

„საქართველო ჩემი უნდა იყოს!“ — ეს აზრი დიდი ხნის დადგენილი და დაჯიშებული იყო სპარსეთის სატახტოში, შაჰის სასახლის კარზე.

„საქართველო ჩემი უნდა იყოს!“ — იგივეს გაიძახდა „დაჯიშებულად“ ოსმალეთის სატახტოდან სულთნის სერალი.

და ვინც მხოლოდ ეს იკმარა — საქართველო ჩემი კი არა, ჩემთან იყოსო — პირველად გაისმა ჩრდილოეთიდან, რუსეთიდან.

უკვე ითქმოდა, მაგრამ ჭერჭერობით მკრთალად და სუსტად ისმოდა ეს „ჩრდილოური ძახილი“, სუსტად, რადგან ჭერჭერობით მაინც სამხრეთელი „დამჩემებელი“ უფრო მძლავრობდნენ; გამორჩეულად კი ოსმალეთი, რომელსაც ზღვიდან ზღვამდე, მთელი ამიერ და იმიერკავკასია (სპარსეთთან და რუსეთთან განუყოფლად) მოექცია თავის საბატონო სამანებში.

ასეთი იყო მდგომარეობა — ჭერჭერობით.

(თუმცაღა, ყოველივე მდგომარეობა ამ ქვეყანაზე არის მხოლოდ ჭერჭერობითი!).

და სანამ საქართველოს მიმართ ეს ორი „ძახილი“ — „ჩემი“ და „ჩემთან“ — ერთმანეთს ერკინებოდა, თვითონ ქართველი ხალხი „თავისთვის“ დასარჩენად და გადასარჩენად იბრძოდა.

მაგრამ უბედურება ის იყო, რომ „საქართველოების“ ბრძოლა უმძვინვარეს უცხო მტერთა მოსაგერიებლად იყო სავსებით დაქსაქსული, ურთიერთისგან განკერძოებული და უფრო ერთმანეთისადმი დაპირისპირებულიც კი, ვიდრე ერთმანეთთან შეთანხმებული და შემტკიცებული.

იმეჟად ოსმალური უღლის დამხობისათვის გამართული სამამულო ბრძოლების მთელი სიმძიმე კისრად აწვა ქართლს, და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის შედროშეც იყო ქართლის მეფე სვიმონ პირველი, რომელსაც მოურავად, მოლარედ და მრჩევლად ჰყავდა სიაუშ სააკაძე.

სვიმონ მეფე ჭერ კიდევ ადრე ქართლში შემოჭრილ სპარსელებს ებრძოდა საარაკო სიმამაცით და შემმართებლობით; მერე, ყორღანაშვილის ლალატის წყალობით, სპარსელებმა ტყვედ წაიყვანეს და ალაშუთის ციხის ბნელ ჭურღმულებში ცხრა წელიწადი ამყოფეს. ბოლოს, როცა საქართველოდან და აზერბაიჯანიდან სპარსელები ოსმალებმა გამოდევნეს და ორივე ეს ქვეყანა თვითონ დაიპყვიდრეს, სპარსეთის შაჰმა ხუდაბენდემ სვიმონს ბორკილები თვითონ აპყარა და ოსმალებთან საომრად გამოუშვა.

და იბრძოდა სვიმონ მეფე ოსმალეთის წინააღმდეგ, საქართველოდან მათ გასადევნად და გადასაქარებლად. იბრძოდა მისებურად — „ღელი სვიმონისებურად“. მაგრამ იბრძოდა მარტო.

მისი ცოლისძმა, კახეთის მეფე ალექსანდრე მეორე „თავისი კახეთის“ გასაძლიერებლად და ასაყვავებლად დიახაც დაუცხრომლად ზრუნავდა, მაგრამ „სხვისი“ ქართლის ტყვივლს ტყვივლად არც შეიგრძნობდა და არც შეიცნობდა. სანამ სვიმონი სპარსეთის შაჰს ებრძოდა, მანამ ალექსანდრე შაჰის ერთგულ ყმად აცხადებდა თავს, ზოლო როცა საქართველოს უკუღმართი ბედის ტრიალით სვიმონი სპარსეთის მოკავშირე და ოსმალეთის მომტრე გახდა, ალექსანდრემ მაშინვე „ადგილი მოინაცვლა“ — სპარსეთს განუდგა და ოსმალეთის მხარეზე დადგა.

ერთი სიტყვით, ქართლელთა „აღმა ხნულის“ კახელთაგან „დაღმა ფაცხვა“ მანამდე დაწყებულია, სანამ ამას შინაეროვნული სირეგვნიტ სულშემძრული პოეტის იტყოდა...

არც დასავლეთ საქართველოს იმედად ყოფნა შეეძლო სვიმონ მეფეს. დასავლეთ საქართველოს ქართლისთვის არ სცალოდა და არ სცხელოდა, რადგან იქაური მეფე-მთავრები საესეებით „გატაცებული“ და ჩანთქმულნი იყვნენ ერთმანეთის მტრობით, დანასისხლობით, ერთმანეთის ტახტზე დაჯდომით, ერთმანეთის სახელოში გაძრომით, ერთმანეთის სარეცელში ჩაწოლიტ...

და იბრძოდა მარტოდმარტო სვიმონი, ოდენ მისი ამოწყვეტილი ქართლის ძალებით. იბრძოდა და მიერეკებოდა ოსმალებს ყველა დიდი და მცირე ქართული ციხექალაქებიდან. ქართველებმა დაიბრუნეს გორი, ლორე, სამშვილდე, დმანისი. 1583 წელს სვიმონ მეფემ ამოწყვიტა ტფილისის ოსმალური ციხიონი და საქართველოს წმინდა სატახტომ ერთხელ კიდევ დაიხსნა თავი უცხო მტრისაგან.

(გიორგი სააკაძე მაშინ სამი წლისა უნდა ყოფილიყო).

ორი წლის შემდგომ, სოფელ ხატისოფელთან, სვიმონ მეფემ გასაოცრად გონებაამხვილური მანევრით, 4000 ქართველით სრულიად ზოსპო 30000 ოსმალო დამპყრობელი.

მაშინ ოსმალთა ხონთქარმა მურად მესამემ საქართველოს თავი მიანება და მთელის ძალებით სპარსეთის გასანადგურებლად დაიძრა. დაიძრა და გაანადგურა კიდეც. ოსმალებმა დიდი ბრძოლა მოიგეს და თავრიზი წაართვეს მაშინ სპარსელებს.

გამოერკვა სპარსეთის სასახლის კარი, ნახევრად ბრმა და ნახევრად ჭკუანაკლული ხუდაბუნდე შაჰი შაჰობიდან ჩამოავდეს და მის ნაცვლად სპარსეთის მბრძანებლის ტახტზე მისივე უმცროსი ძე აიყვანეს — აბას პირველი, ანუ მსოფლიოში სახელგანთქმული შაჰ აბას დიდი, „სპარსეთის ლომი“.

ეს მოხდა 1587 წელს.

შაჰ აბასი მაშინ 16 წლისა იყო.

ხოლო გიორგი სააკაძე — 7 წლისა.

მაშ, ტახტზე ასულიყო სპარსეთის ყველაზე დიდი აღმაშენებელი და საქართველოს ყველაზე დიდი დამაქცევარი.

მაშინ სპარსეთს აღმოსავლეთიდან ოზბეგები უტევდნენ და ოზბეგებზე გალაშქრებით დაიწყო ხელმწიფობა ჭაბუკმა შაჰმა. სარდლად თვითონვე მიუძღოდა იგი ლაშქარს. მიუძღოდა და „მარჯვენა ხელად“ თან მიჰყავდა ქართველი კაცი — მესხი თვალშვენიერი ჯაყელი, რომელიც თოთხმეტი წელიწადი იმყოფებოდა სპარსეთში — თუ ელჩად, თუ მძევლად, თუ ტყვედ და პყრობილად, ხან ხელმწიფეთა მრჩევლად და „მარჯვენა ხელად“.

სამჯერ შეიბნენ ყიზილბაშები და ოზბეგები მაშინ.

სამჯერვე თვალშვენიერი უჩინა სარდლად შაჰ აბასმა მოიერიშე მხედრობას.

„სამჯერვე გაემარჯვა“ თვალშვენიერს, ოზბეგები „კიდეც დახოცნა, ხელთაც დაიჭირნა და ყაენს მიუხსნა“ ხელფეხდაბოროკილი.

ეს — პირველად გაუსინჯა გემო სპარსეთის ახალმა მბრძანებელმა ქართველთან „თანადგომას“ და „თანაბრძოლას“. თუმცაღა ეს მისთვის აღმოჩენა არ უნდა ყოფილიყო, რადგან ძალიან ჭკვიან ახალგაზრდა შაჰინშაჰს ისედაც წინ ედო წინარე საისტორიო გამოცდილება ქართველთა სიმამაცისა და განსაკუთრებით უცხო საომარი დროშების ქვეშ, უცხოთა „გასაკვირვებლად“, თავგანწირული „წინამბრძოლობისა“.

„წესადმცა არს წინამბრძოლობა ქართველთა“ — თვითონ ქართველთაგან აკვირებული ეს „საომარი აქსიომა“, მომდინარე დავით

მეშვიდე ულუსა და მონღოლთა დროიდან, შაჰ აბასის გახელმწიფებისას უკვე 250 წელს მოითვლიდა.

და შაჰ აბასს უნდა სცოდნოდა ისიც, რომ ყველაზე ბევრი, მძიმე და სისხლმათხევარი „წინამბრძოლობა“ ქართველებს გადახდილი ჰქონდათ სპარსეთისთვის, სპარსეთის დროშების ქვეშ, იგივე დროშების ასამაღლებლად.

ახლა კი პირველად თავისთვის და თავისი თვალთ იხილა და იგემა შაჰ აბასმა ქართველთა „წინამბრძოლობის“ ფასი. იხილა, გაიხარა და გახარებულმა თვალშეწიერ ჯაყელს გამარჯვებისთვის „მამულიც ბევრი მისცა და ჯილდოცა“.

ძლევაძმოსილი ბრუნდებოდა შაჰ აბასი და უნდა ჰქონოდა ეს ფიქრები ქართველთა ზედა: ძლიერნი არიან ქართველნი და სიძლიერე მათი მქლავნდება ყოველთვის, ყოველ ბრძოლაში — თვითონ ქართველებთან თუ ქართველებით გადახდილ ყოველ ხმალთაკვეთებაში. აგერ, სპარსეთსა და ოსმალეთს შორის უთავეამო ომებში, ყოველთვის ის მიხარე იმარჯვებს, რომელ მიხარესაც ემხრობიან და იბრძვიან ქართველები. ამ ბოლო ხანსაც, სანამ სპარსეთს ქართლი მტრად გადაეციდებინა და მისი მამაცი მეფეც ალამუთის ციხეში გამოეკეტა, ოსმალეთმა სრულიად დაიპყრო სპარსეთის საბატონო ქვეყნები — საქართველო და აზერბაიჯანი. ხოლო ახლა, როცა სვიმონი გამოუშვეს და იგი მისი ქართველებით ოსმალეთზე მიუშვეს, სპარსელთა მოსისხლე ოსმალონი უკვე სრულად იკვეთენ ფეხს სპარსთა საბატონო ადგილებიდან.

ძალიან ძლიერნი არიან ქართველნი!

თითქოს, რაღაც შეუცნობელი თილისმა ძევს ამ მარად მცირე ხალხის მარადიულ სიძლიერეში.

ძლიერნი არიან, მაგრამ — ვინც ძლიერია, იგი საშიშიცაა.

და, ვინც ძლიერია, იგი საჭიროცაა.

და ქართველები, ვითარცა ძლიერნი, ერთდროულად არიან საშიშარნი და საჭირონი.

და სწორედ ამის მიხედულობით უნდა გაითვალოს და გაითვალისწინოს ჰქვიანმა შაჰმა (უკეთუ იგი ჰქვიანი არის!) სამომავლო სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა — ქართველების გამოყენება — გამოყენება სპარსეთის მოსისხლე ყველა მტრის წინააღმდეგ, სულ ერთია, ვინც იქნებიან ეს მომტერენი — ოზბეგები, ოსმალები, რუსები, და თუნდაც თვითონ ქართველები! დიახ, ქართველები ქართველების წინააღმდეგ, რადგან შაჰს სჯერა, რომ „მალაღუნარიან ქართველებს“ იმის უნარიც უზვად გააჩნიათ, დაუნდობლად ებრძოლონ ერთმანეთს, ერთმანეთი დაამხოთ, ერთმანეთი დაამცი-

რონ; მას ეჩვენება, რომ არავინ ისე დიდი მტერი არა ჰყავს ქართველს, როგორც ქართველი და არავის ისე არ ემარჯვება ქართველის დამარცხება და დამხოვა, როგორც ქართველს!

ყოველივე ამას სრულად გაითვალისწინებს შაჰ აბასი, მაგრამ ახლა, ოგუზების დაძლევის მოუხედავად, მაინც უმძიმესი გზა ჰქონდა გასავლელი, მუდამ ურთულესი ხიფათით გატენილ წინააზიურ პოლიტიკურ გზებზე. უპირველესად ეს იყო ომი ოსმალეთთან. ომი, რომელიც ასე სამარცხვინო მემკვიდრეობად შეატოვა შვილის ხელს ხუდაბენდე შაჰმა. 1588 წელს ოსმალთა სერასქერმა ფერად ფაშამ განჯა და მთელი ყარაბაღი წაჰკლიჯა სპარსეთს. ახალმა და ახალგაზრდა შაჰმა რუსეთის ჩატყუება სცადა ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში. სამაგიეროდ ბაქოსა და დარუბანდს დაჰპირდა იგი მეფე თევდორე ივანეს ძეს. მაგრამ რუსეთს იმეამად ჯერ კიდევ მოურჩენელი ჰქონდა ლივონიის ხანგრძლივი და მძიმე ომისაგან მიღებული ჭრილობები. თან კიდევ, მოსკოვის ქვეყანას ომით ემოქტებოდნენ შვეიცია, პოლონეთი და ყირიმის ხანი. ყოველივე ამის გამო რუსეთი ვერ იტვირთებდა მაშინ ძლიერ ოსმალეთთან ომის დაწყებას.

შაჰ აბასი უმაღლვე მიხვდა, რომ მის დანგრეულ ქვეყანასთან თანადგომა აღარავის სურდა. რუსეთი კი არა, სპარსეთის „უახლოეს ქართველებსაც“ აღარ სჯეროდათ ყიზილბაშთა ძალმოიხილებისა და მათგან რაიმე დახმარების მიღებისა გამძლავრებულ ოსმალეთთან სამკედრო-სასიცოცხლო რკენაში.

ტკვიანი შაჰი მაშინვე მიხვდა, რომ, უწინარეს ყოვლისა, აუცილებელი იყო შინაური აშლილობითა და ანარქიით ჯანდაშრეტილი სახელმწიფოს გარდაქმნა, შინარეფორმები, სამეურნეო და სამხედრო გარდასახვანი...

ამიტომ აუცილებელია ჯერ ომის შეწყვეტა და მერე, იმ „შინაურ გარდაქმნათა“ შემდგომ, ყველაფერი „მოესწრება“ თავ-თავის დროზე... ზავი სწყუროდა სპარსეთის ჭაბუკ ხელმწიფეს — ზავი, რადაც უნდა დასჯდომოდა.

და დაიწყო შაჰ აბასმა სტამბოლის კართან „სამშვიდობო ნიხების გაშლა“.

ქართველ მეფე-მთავრებსაც უკვე გაეზათ საელჩო მიმოსვლები ოსმალეთის მესვეურებთან.

თვითონ სპარსელები ამბობდნენ: სვიმონ მეფეს ჩვენზე „გული გაუტყდაო“, ჩვენი დახმარებისა და შემწეობის აღარაფერი სწამსო; ფერად ფაშა უკვე „აღერსიანად ელაპარაკებაო“ ქართლის მეფეს, „სასიამოვნო შეპირებებსა და ძვირფას საჩუქრებსაც უხვად უგზავნისო“. ის გველაძეა აღექსანდრე კახთა მეფეც ახლა ისევ ოსმალებს ელაქუცებაო...

1588 წელს, ფერად ფაშასთან შეთანხმების შემდგომ, სვიმონ მეფემ ელჩობა გაგზავნა სტამბოლს.

სადესპანო კრებულში შედიოდა მოურავი სიაჟუმ სააკაძეც.

ქართველები „ოსმალთა სახელმწიფოს საკადრისი პატივით მიიღეს“ სტამბოლში.

მოლაპარაკება წარმატებით წარიმართა. დაიდო „უავგუსტოესი ხელშეკრულება“ ოსმალეთის სულთანსა და ქართლის მეფეს შორის. სულთანი მურად მესამე ასე მიმართავდა სვიმონ მეფეს:

„იესიელთა დიდებულ თავადთა სიამაყევ, მესიელთა ხალხებში წარჩინებულთა წარჩინებულო, ქრისტეს მიმდევარ გვარ-ტომთა საქმეების კეთილად წარმმართველო, ქართლის ქვეყნის მფლობელო სვიმონ ხან!.. შენი სურვილი და საწადელი კეთილად აღესრულა... შენს უფლებაში მყოფი ქვეყანა უწინდებურად შენს ხელში იყოს, იყავ მისი მფლობელი შთამომავლობიდან შთამომავლობამდე და სხვა ვინმეს მასში ხელი არ ჰქონდეს და ვერც ვერავინ ჩაერიოს“.

მთავარი კი ეს იყო — სვიმონ მეფე ახალი „გათათრების“ გარეშე დარჩა თავისი ქვეყნის გამგებლად.

ხოლო ოსმალეთსა და სპარსეთს შორის მოლაპარაკება ორ წელიწადს გავრძელდა. ბოლოს, 1590 წლის 21 მარტს, ზავი დაიდო. დამთავრდა ომი, რომელიც გრძელდებოდა 11 წელიწადი, 11 თვე და 11 დღე.

მძიმე და დამამცირებელი იყო სპარსეთისთვის სტამბოლის ზავი: მთელი ამიერკავკასია, აზერბაიჯანი (თალიშისა და არდაველის გარდა), ქურთისტანი და ლურისტანი ოსმალეთის სამანებში მოექცა. სპარსეთი შუაგაჩხილი დარჩა.

ასეთი ზავი ჩამოუტანა სტამბოლიდან შაჰ აბასს მისმა ელჩმთავარმა მეჰმედ ყული ხანმა. რასაკვირველია, შაჰმა წინასწარ იცოდა, რასაც აწერდა ხელს მისი დესპანი ოსმალთა სატახტოში. მაგრამ ახლა ქვეყნის დასანახად ისე მოიქცა, თითქოს არაფერიც არ იცოდა. მისი ბრძანებით მეჰმედ ყული ხანი ჯალათებმა ქალაქის შუა მოედანზე გამოიყვანეს და საზეიმოდ შეყრილი ხალხის წინაშე ხმლით თავი დააგდებინეს.

იმ ხმლის ჩახუნე უფრო შემზარავად და ავისმაუწყებლად, ალბათ, სტამბოლში გაისმა, ვიდრე სპარსთა სატახტოში, და კისერიც მურად ხონთქარს უფრო უნდა ასწვოდა, ვიდრე თავწაჭრილ სპარსელ ელჩს...

იმავე 1590 წელს (როცა გიორგი სააკაძე 10 წლისა იყო) სვიმონ მეფემ დასავლეთ საქართველოში ატეხილი მორიგი შინააშლილობით ისარგებლა, სასწრაფოდ იმერეთს გადავიდა, იქაური მომხრე თავადები შეიერთა, ქუთათისი აიღო, შიგ თავისი გუშაგები ჩაა-

ყენა, ბაგრატ იმერთა მეფე ტყვედ აიყვანა და მასთან ერთად ქართლში დაბრუნდა. ლიხზე ახალი გადმოსული იყო მეფე, როცა სამეგრელოს მთავარი მანუჩარ დადიანი ქუთათისს დაეცა, ქართლის ერთგული ხალხი დაიფრინა და იმერეთის ტახტზე ქუთათელ ეპისკოპოსს მეფედ როსტომ კონსტანტინეს ძე აკურთხებინა. ისევ სასწრაფოდ შიბრუნდა იმერეთს სვიმონი, მაგრამ ოფშკვითთან გამართულ ბრძოლაში იგი დამარცხდა და მწარედ დანაღვლიანებული დაბრუნდა ქართლში.

საკუთარ სისხლთან ბრძოლა ძალიან უჭირდა უცხო მტერთათვის ღვთისრიისხვა ქართველ გვირგვინოსანს. გამეტებით ვერ შემოჰკრა ქართველმა გვირმა ქართველ კაცს აქამდე შეურცხვენლად ნატარები ხმალი. სამაგიეროდ, ქართველებმა კი გაიმეტეს... და, ჭეშმარიტად, ყველაზე „უკეთ და სრულქმნილად“ ქართველების დამარცხება თვითონ ქართველებს ეხერხებოდათ.

და გლოვისფერ ცხენზე, შურდანზე ამხედრებული ბრუნდებოდა სვიმონ მეფე (ორი ცხენი ჰყავდა მას: ფალავანი და შურდანი. პირველზე შეტევისა და გამარჯვების დროს ჯდებოდა, მეორეზე კი — მარცხისა და უკუქცევისას).

იმერეთში სვიმონ მეფის განცდილი მარცხის ამბავი რომ შეიტყვეს, გათამამდნენ ოსმალები და ისევ შემოესივნენ ქართლის მიწა-წყალს.

ოსმალებიო? მე ქართველები მამარცხებენ, თორემ ოსმალები-სას რა მცოდნიაო! — და შურდანიდან მაშინვე ფალავანზე გადაჯდა მეფე. შეუტია და შავი დღე გაუთენა ოსმალებს — ლორესთან, გორთან...

გიორგი სააკაძე უკვე 18-19 წლისა იყო. ათ წელიწადში კი იგი ძატიანეთა ფურცლებზე იმოდენა სახელით, მხედრული სიმამაცითა და სარდლური ნიჭიერებით გამოჩნდება, რომ შეუძლებელია მას ადრე ჭაბუკობითვე საომარი ნათლობანი არა ჰქონდეს მიღებული. უნდა ვირწმუნოთ, რომ მომავალი გვირი სწორედ გვირი ხელმწიფის მხარდამხარ ბრძოლებში ინათლებოდა და იწვრთნებოდა.

მაშ, ჭაბუკი გიორგი სააკაძე, როგორც საომარი ველის სწორუპოვარი გვირი, შეგვიძლია სვიმონ მეფის მოწაფედ ვიგულისხმოთ და მათი პირველი შეხვედრაც ასე წარმოვიდგინოთ:

ერთ დღეს სვიმონ მეფესთან მისმა ერთგულმა თანამდგომმა და ზოურაემა სიაუშ სააკაძემ ჭაბუკი ვინმე მიიყვანა — ახოვანი, ტანძალოვანი, მტკიცე ნებიანი სახით და მძლავრი თვალებით.

„ვინ არის ეს ჭაბუკი, სიაუშ ჩემო?“

„ჩემი ძე გახლავთ, მეფევ ბატონო“.

„რა გქვია, ვაჟაკო?“

„გიორგი, მეფე ბატონო“.

„მაშ, გამარჯვება, გიორგი სააკაძე!“...

და იყვნენ სვიმონ მეფის ერთგულ სამსახურში მამა-შვილი სააკაძენი.

ხოლო, სვიმონ მეფის ერთგულ სამსახურში ყოფნა იყო ბადალი სამშობლოს უანგარო სამსახურისა და ქეშმარიტი მამულიშვილობისა.

საუკუნის მიწურულს გიორგი სააკაძე უკვე მეოცე წელიწადში გადამდგარიყო, როცა საქართველოს ახალი უბედურება ეწვია. ალგეთზე, სოფელ ნახიდურთან, უეცრად ერთმანეთს გადაეყარნენ ტფილისისკენ მომავალი უზარმაზარი ოსმალური ურდო და ქართველთა გუნდი, სვიმონ მეფის მეთაურობით. რიცხობრივი უსწორობის გარდა, ქართველებს მხოლოდ ხმლები ეჭირათ ხელში, ოსმალებს კი ხმლებს გარდა თოფი, დამბაჩა და არტილერია. ამიტომ ამოიგამოდგა ქართველთა თავზეხელაღებული გმირობა. თვითონ მეფეს ცხენი მეწყერს დაეფლა და, როცა მოიერიშე მტერს ისრებიც შეაღია, იგი ოსმალებმა ტყვედ აიყვანეს და წაიყვანეს.

დამდგარიყო მეჩვიდმეტე საუკუნე — ისევ უბედური ასწლეული საქართველოს ეამსაბრუნავისა.

მამა-შვილი სააკაძენი მეფის დაობლებულ სასახლეს ეწვივნენ.

შემოეგებათ დამწუხრებული გიორგი სვიმონის ძე.

გიორგი სააკაძემ მაშინ პირველად იხილა უფლისწული ლუარსაბ გიორგის ძე.

გიორგი მაშინ 20 წლისა იყო, ხოლო ლუარსაბი — მომავალი მეფე ქართლისა — 13 წლისა...*

ოსმალეთი კი ზეიმობდა, სვიმონ ქართველთა მეფის დამარცხებასა და დატყვევებას ზეიმობდა. სულთან მეჰმედ მესამეს ბრძანება გაეცა: სამი დღე-ღამე იზეიმოს ოტომანთა დიადმა ქვეყანამო. სამი დღე-ღამე ოსმალური სახელმწიფო დროშები გადმოეკიდათ ყოველ ქალაქში.

და რიალებდნენ ნახევარმთვაროსანი ბაირალები ტფილისში, დმანისში, ლორეში, ახალციხეში.

თვითონ სვიმონ მეფეს „დიდი სიამტკბილობით“ შეხვდა ფადი-შაჰი მეჰმედ მესამე. ბევრი წყალობა შეჰპირდა, სიმდიდრე, პატივი. თანამდებობა, მაგრამ ვერ იქნა და „ოსმალურ გათათრებაზე“ ვერ დაითანხმა, არც ქართლის დახარკვასა და ქვეშევრდომობაზე მოაწერა ხელი ქართველთა მეფემ. განრისხებულმა მეჰმედ ხონთქარმა სვიმონი „შიდიკოშკიან ციხეში“ (იედიყულე) ჩაავლო.

* „ოცი წლის მამამ მიპაროვა, ის იყო ცამეტბაშის“ (იოსებ სააკაძე, დიდმოურავიანი, სტრ. 28).

რა არ სცადა უფლისწულმა გიორგი სვიმონის ძემ მამის გამო-სახსნელად, — არ დაზოგა არც პირადი ჭონება, არც სახელმწიფო საქურქლე, არც ეკლესია-მონასტრებისა და წარჩინებულ მამული-შვილთა შესაწირავნი — ყველაფერი სტამბოლს გაგზავნა.

შვილებიც მძევლებად მისცა ხონთქარს გიორგიმ — ჯერ უფ-ლისწული დავითი, მერე უმშვენიერესი ასული, გულჩარა.

მაგრამ ყოველივე ამო გამოდგა. ოსმალებმა ქრთამი ქრთამად დაიტოვეს, მძევლები მძევლებად, მაგრამ სვიმონი არ იქნა და ტყვე-ობიდან არ გამოუშვეს.

და 1603 წელს საქართველოს მოუყვდა სვიმონ მეფე.

წყვიდადით და ნესტით გატენილ ოსმალურ ციხეში დახუჭა თვალი ქართველი ხალხის სიყვარულით გულმხურვალე მამული-შვილმა. ხელმწიფე — ვინაც „ქართლს ზმალი შეარტყა“. მეფე „ცხენოსან-ცეროსანი“. უიღბლო ეპიგონი ვახტანგ გორგასალისა, დავით აღმაშენებლისა და გიორგი ბრწყინვალისა.

ქართლის ტახტზე ახალი მეფე იჯდა, სვიმონის ძე — გიორგი მეათე.

გიორგი სააკაძე კი იმჟამად 23 წლისა იყო.

ცოლიც იმ წელს შეერთო — არაგვის დიდი ბატონის, ნუგზარ ერისთავის ლამაზი ასული, სახელად მარეხი, რომლისგანაც სახე-ლოვან მეუღლეს რვა შვილი შეეძინება — ავთანდილი, პაატა, ივანე, ზურაბი, იორამი და სამი ასული, სახელებით ისტორიისთვის უც-ნობნი.

ამ სამ დათავან უფროსს თეიმურაზ მუხრანბატონი შეირთავს, შუათანას — იასე ქსნის ერისთავი, უმცროსს — ფერად ფაშა ჯაყელი.

ასეთი სამოყვრო წრენი თავისთავად მეტყველებს სააკაძეთა გვა-რის მაშინდელ „გვარიშვილობას“.

სააკაძეები თავიდანვე აზნაურობას არ კმარობდნენ და დიდგვა-რიან თავადობას უტოლებდნენ თავს. მაინც სიაუშ სააკაძე, სვიმონ მეფის მოურავი და თანამებრძოლი, უკვე ძლიერი ფეოდალი ჩანს. ეს სვიმონ მეფისგან, ერთგული სამსახურისთვის, მოურავის სახე-ლოსთან ერთად, თარხნის წოდებაც ჰქონდა საგანგებო სიგელით დამტკიცებული (აქედან, შემდგომში — გვარი თარხან-მოურავისა).

სააკაძეების ფეოდალური და პოლიტიკური აღზევების მწვერვა-ლი იქნება მაინც გიორგი სააკაძე, ვითარცა „თავადი აზნაური“ და „თავადი კაცი“.

გიორგი სააკაძის საკუთრება იყო: თემძის ხეობაში — ნოსტე, ახალშენი, ნოსტის ოძისი, გველდეს ორბეთი, ცხირეთი, ერთაწმინ-და, ფავისი, ეზატი, გულაღეთი, კავთისხევი, წინარეხი, მარჯანანთ უბანი, ტყემლოვანა, მზვარე, კოტმანი, ორივე (ზემო და ქვემო) ვერ-ხვეული, გავაზური, სამტრედო, გოსტიხე, კაბერი, გარგარი, მერია,

ქვეყანისი, კვირიკა, გოგოთი; მანგლისის ხეობაში — ზემო ოძისი, ტყის უგულდეთი, მინდვრის უგულდეთი; ატენის ხეობაში — ფელი, ღვწე, ხანდისი, სიქალეთი, ღვედრეთი, კიკანათბერი; ალის ხეობაში — ნაბახტევი, კლდის წყარო; ტფილისის ახლოს — ლისი, ნახშირგორი, წოდორეთი; ქვემო ქართლში — კრწანისი, ყიშლადი, ბერდიკი.

იზრდებოდა, სრულდებოდა და ვაკეკაცდებოდა გიორგი სააკაძე. გაზრდილიყო, დასრულებულიყო, დავაკეკცებულებოდა შაპ აბასიცი, ქართული სისხლით ნაჯიშარი და ქართულ სისხლზე გახლებული.

თითქოს კიდევაც „ქართველობდა“ — ქართულად ლაპარაკობდა, ქართულად დარდიმანდობდა.

წყაროთა უმრავლესობა იმას ადასტურებს, რომ შაპ აბასის ბებია ქართველი ქალი იყო, მესხი დიდახნაურის, ოთარ შალიკაშვილის ასული, თუმცაღა ისეთი წყაროც იძებნება, რომელიც დანარჩენთა ცნობებს არ ეთანხმება. მაგრამ, შალიკაშვილის სისხლი თუ არა, საერთოდ ქართულ სისხლს მაინც „ვერ გადაურჩებოდა“ შაპ აბასის ძარღვები, რადგან სეფევიდების სპარსული დინასტია საერთოდ იყო „ფრიად ნაჯერი“ ქართული სისხლით. ამ მხრივ, მეტად ნიშანდობლივია ჟან ბატისტ ტავერნიეს ნათქვამი: „სპარსეთში, შაპიდან დაწყებული და უდაბლესი ქვეშევრდომით დამთავრებული, იშვიათად შეგვხვდებით ადამიანი, რომელსაც დედა ან მამა ქართველი არ ჰყავდეს ან, უკიდურეს შემთხვევაში, ქართული სისხლი არ ერიოს ძარღვებში“.

და იყო შაპ აბასი ნაჯერი სისხლით — ქართული და თურქმანულ-ყიზილბაშური სისხლის ნარევი.

და ხასიათიც „ნარევი“ ჰქონდა: ნიჭიერება და უგუნურება, სიქველე და სიბოროტე, სიდინჯე და სიშლეგე, სიმამაცე და სიმხდალე, დიდსულოვნება და სულმოკლეობა, ვაკეკაციური პირდაპირობა და ლაჩრული მუხანათობა, უმურველობა და შურიანობა, შორსმხედველობა და სიბეცე, გულმოწყალება და ავზნიანი უწყალობა, კეთილგონიერი განსჯა და ბნელი ეჭვიანობა, უტყუარი მართლმსაჯულება და განუკითხავი უსამართლობა.

და ქართული სისხლით „თამაშობდა“ შაპ აბასი: ქართველები უყვარდა და ქართველები სძულდა. უყვარდა იმიტომ, რომ ქართველები ძლიერი გონებისანი და მკლავისანი იყვნენ და თანაც ერთგული, თავგადასმკვდარი სამსახური იცოდნენ. და სძულდა იმიტომ, რომ ქართველები მათი ძლიერი მკლავით და გონებით ბოლომდე მაინც ვერ იტანდნენ და ვერ ურიგდებოდნენ „უცხო თესლთა“ მბრძანებლობას და ბატონობას.

ქართველების ეშინოდა და ქართველების ეიმედებოდა.

და შაპ აბასს: ეშინოდა იმიტომ, რომ ქართველები ძლიერები იყვნენ. არასდროს არავინ იცოდა, როდის შემართავდნენ ისინი შურისმგებლურ ხმლებს მათი სამშობლოს მომტერეთა შესამუსრავად; და ეიმედებოდა იმიტომ, რომ ქართველები ძლიერები იყვნენ და მათი თანადგომით შეეძლო დაკნინება-დამხობის გზაზე შემდგარი სპარსეთის გამობრუნება, კვლავ გამძლავრება და აღორძინება-აღზევება.

მაშ, ერთსა და იმავე დროს კიდევაც ახარებდა და კიდევაც აშინებდა „სპარსეთის ლომს“ ქართველების სიძლიერე.

ძლიერები არიან ქართველები, მაგრამ მათ სიძლიერეს ხშირად აბათილებს მათივე სისუსტე, რაც მათსავე ცალკეულებრივ სიძლიერეშია. ისინი ცალკეულად, თვითიველად, სამან-სამანად ძლიერდებიან, ხოლო ერთიმეორის გვერდით დადგომა ისე უჭირთ, როგორც ბუმბერაზ მუხებს ერთმანეთთან მიჯრით ცხოვრება.

...მაშ, ორივე კარგად იცის შაპ აბასმა — სიძლიერეც და სისუსტეც ქართველებისა, და... თავ-თავის დროზე ორივეს კარგადაც გამოიყენებს. გამოიყენებს მარტო ოსმალთა წინააღმდეგ კი არა, თვითონ ქართველთა წინააღმდეგაც.

სწორედ განთითოებულ ქართველთა სიძლიერე სჭირდებოდა სპარსეთის მბრძანებელს. და ჰყავდა შაპ აბასს ტახტთან ახლოს „ძლიერი ქართველნი“.

მარტო ტახტთან კი არა, თვითონ სატახტო ქალაქიც, ისფაჰანი, მრავლად ითვლიდა ქართველობას. ხშირად ამბობდნენ კიდევაც მუშინდელ ენგიდუნიაზე: ისფაჰანი საქრისტიანო ქალაქია, რადგან იქ უფრო ბევრი ქართველი ცხოვრობს, ვიდრე მთელს საქართველოშიო. ან კიდევ — ისფაჰანი უფრო ქართული ქალაქია, ვიდრე ტფილისიო...

შაპ აბასმა მტკიცე, შეუვალი და შეუქცეველი ნებით დათრგუნა ახარქიის და თვითნებობის ბუდე სახელმწიფოში — თურქმან-ყიზილბაშური არისტოკრატია და მის ნაცვლად უმაღლეს სახელმწიფო და სამხედრო თანამდებობებზე დააწინაურა მკვიდრ სპარსელთა („ფარსელთა“) და გამაჰმადიანებულ ქართველთა ოჯახისეგნები.

მან გადაწყვიტა, ძირფესვიანად შეეცვალა სპარსეთის მთელი საომარი განწყობილება, ყაიდა და ნაქცევრობა.

და ეგზომ დიდი საქმის მეთაურობა და მესვეურობა მიანდო ისევ ქართველს — ალავერდი-ხან უნდილაძეს. ეს იყო ყრმობითვე საქართველოდან გატაცებული და მაჰმადიანად გაზრდილი კაცი, რომელსაც აღარც სამშობლო ახსოვდა, აღარც ქართული ყრმობის სახელი, აღარც ქართული ბიჭობა, აღარც ქრისტიანობა. მაგრამ ჯიშით და სისხლით რომ ქართველი იყო, ეს არც არასდროს დაეიწყ-

ნია და არც დაკარგულ სამშობლოზე ფიქრი და წუხილი გულისდას-
თუ გონებიდან არასოდეს ამოურეცხავს. ცოლად ქართველი ქალი
შეირთო. შვილებსაც და მთელს მონაგარს, თუმცა მაჰმადიანებს, მა-
ინც ქართული სულით ზრდიდა.

და იყო ქართველი კაცი მთელი მისი წუთისოფლით უცხოობა-
ში, სრულიად მისი მაღალი გონებით და მოუღლეელი მკლავით და-
უცხოობლად მკვდელი „უცხო თესლთა“ ისტორიისა.

და მიუძღვნა ნაქართველარმა ქართველმა კაცმა სამხედრო რე-
ფორმა ქვეყანას, რომელმაც მას წაართვა ქართველობაც და საქარ-
თველოც. გვაროვნული ყიზილბაშური ლაშქარი სრულიად გააუქმა
და მის ნაცვლად შექმნა ახალი ჯარი, სახელად „შაჰისევანი“, რაიც
ნიჰნავს „შაჰის მეგობარს“ — სულ 30000 მეომარი, მკაცრი დის-
ციპლინით განწყობილებული, საომარი წვრთნით გაწაფული და, ძვე-
ლი ხმალ-ხანჭლისა და ფარ-შუბის გარდა, თოფ-დამბაჩებითა და
ზარბაზნებით შეჭურვილი მხედრობანი.

„შაჰისევანი“ მხოლოდ ახალი საომარი ძალა როდი იყო, არამედ
შაჰმა და მისმა „მარჯვენა ხელმა“ (უნდილაძემ) ამ „ახალი ჯარის“
სახით შექმნეს და ჩამოაყალიბეს „ახალი ტომი“, საპირისპიროდ და
სალიკვიდაციოდ ძველგვაროვნული ყიზილბაშური ტომებისა. და
მისდგა ამ ახალი „შაჰისევანით“ შაჰ აბასი და ბევრი ყიზილბაშური
გაერთიანება კიდევაც ამოწყვიტა. სამაგალითოდ, თექელუს ტომის
ყიზილბაშობას „ახალი სპარსეთის“ ხელმწიფემ თავისი „მეგობრე-
ბი“ მიუსია და დედაბუდიანად გააქლექინა.

„შაჰისევანი“ მაინც ერთი ნაწილი იყო შაჰ აბასისა და ალავერ-
დი-ხან უნდილაძის სამხედრო-რეფორმატორული განაზრახვისა.
მათ გაიხსენეს, რომ ოდესღაც, აქემენიანთა ძველ-სპარსული დინას-
ტიის მბრძანებლობის ეპოს, მეფე დარიოს პირველმა (ძვ. წ. 521—
485) 10000 ანარჩევი მეომრისაგან შექმნა „უკვდავთა“ ჯარი, ანუ,
გვიანდელი სახელდებით — „გვარდია“, რომელსაც, მუდმივ საომარ
შზადყოფნაში („რეგულში“) მდგარს, ვალად ედო მეფის „ღვთაებ-
რიობის“ დაცვა, მისი ოჯახისა და სამახლის უშიშროება, აჯანყება-
თა და სააჯანყებო განწყობილებათა აღკვეთა, სახელმწიფოში სა-
ერთო წესრიგისა და მშვიდობიანობის უზრუნველყოფა.

სწორედ ამ ძველი საისტორიო გამოცდილების მიხედულობით,
უნდილაძის რჩევით და განრიგებით, აბასმა შექმნა ისეთივე რჩეულ
მეომართა გვარდია, რომელსაც ეწოდა ყულის, ანუ ლულამთა („შა-
ჰის მონათა“) ჯარი — ესეც 10000 ანარჩევი მხედრის შემადგენ-
ლობით.

და ეს ათი ათასი „უკვდავი ლულამი“ სრული უმრავლესობით,
იყვნენ ყრმობითვე გამაჰმადიანებული ქართველები (აქა-იქ შერე-
ული სომხებით და ჩერქეზებით).

2. ლ. სანჯიძე

K 203 703 3

საქართველოს
პარლამენტის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ამიტომ, შემთხვევით, კალმის წამოკვრით როდი ამბობდა იმდროინდელი სპარსეთის უშუალო და ბეჭითი დამკვირვებელი, იტალიელი პიეტრო დელა ვალე:

„სპარსეთის არმიის მთავარი ძარღვი არის ქართველთა მხედრობა“.

ლულამთა, ანუ ყულის გვარდიის სათავეში უნდა მდგარიყო ყულარალასი. და შაჰ აბასმა პირველ ყულარალასად დანიშნა თვითონ ალავერდი-ხან უნდილაძე.

ევროპელი მოგზაურები და მაშინდელი სპარსეთის შინა ცხოვრების თვალთმზილველნი ალავერდი-ხან უნდილაძეს სპარსეთის „ვიცე-კოროლს“ ეძახდნენ.

თვითონ შაჰ აბასი კი ხშირად ასე იტყოდა:

„მთელი სპარსეთი მე მემორჩილება, ხოლო მე უნდილაძეს ვემორჩილები“...

მართლაცდა, ალავერდი-ხან უნდილაძე იყო შაჰის პირველი ვეჯირი, პირველი მრჩეველი, პირველი სპასალარი, ფარსის, ანუ „კლასიკური სპარსეთის“ ბეგლარბეგი და მისგანვე დაარსებული გვარდის მთავარსარდალ-ყულარალასი.

(ამიერიდან, მთელი 125 წლის მანძილზე სპარსეთის ჯარების მთავარსარდალი, „როგორც წესი“, ყოველთვის იქნება ქართველი).

ძალიან მდიდარიც იყო უნდილაძე. მარტო ფარსის საბეგლარბეგოდან 100000 ეკიუ შემოსდიოდა. ცალკე, ვითომ „დამატებით სახარჯოდ“, მასვე ეკუთვნოდა გულფაიგანის საბეგლარბეგო და მისი შემოსავალნი.

ქართველი უნდილაძისა და მისი შთამომავლის სპარსული დეაწლმოსილება მარტო სამხედრო და პოლიტიკურ სარბიელს როდი კმარობდა. უნდილაძენი იყვნენ სპარსთა ქვეყნის დაუცხრობელი სამეურნეო, სამოქალაქო და კულტურული აღმშენებელნი. სამშობლოსთვის დაკარგულ მათ მადლიან ხელს მთელი სპარსეთი მოუფენიათ უამრავი სამეურნეო და საზოგადოებრივი ნაგებობით — სავაჭრო სახლებით, ქარვასლებით, ფუნდუკებით, ღუქნებით, ბაზრებით, წისკვილებით, საფოსტო სადგურებით, სასტუმროებით, სასადილოებით, მეჩეთებით, მედრესეებით, წყალსადენებით, საქარავნო და სამხედრო გზებით, ხიდებით (დღესაც მოქმედებს ისფაჰანში ალავერდი-ხან უნდილაძის ნაგები უზარმაზარი ხიდი).

ალავერდი-ხან უნდილაძის ცოლმა, ქართველმა ქალმა, თავისა საკუთარი ხაზინის ხარჯით, შუაგულ სპარსეთში მთები უღელტეხილებით დაატეხინა, გზები გაიყვანა, მდინარეებსა და ხევეზზე ხიდები გადო.

სახვითი ხელოვნების — ხუროთმოძღვრების, ქანდაკების და

ფერწერის ამყვავებელი იყვნენ სპარსთა ქვეყანაში უნდილაძენი. ისფაჰანში ჩეჰელ-სუთუნის სასახლე ააშენა და მისი კედლები დიდებული ფრესკებით მოახატვინა ალავერდი-ხან უნდილაძემ. იქვე ქართული წარწერაც „შეაპარა“ ქართველყოფილმა.

უნდილაძენი იყვნენ დაუცხრომელი მწიგნობარნი. ეროვნული და სარწმუნოებრივი განურჩევლობით უყვარდათ ყველა „სულის შარგებელი“ ავტორი — ფირდოუსი თუ ჰომეროსი, იბნ-სინა თუ პლატონი, არისტოტელე თუ რუსთაველი.

ასეთი იყო „უნდილაძეობა“ სპარსეთში — „მთავარი ძარღვი“ სამხედრო, პოლიტიკური, სამეურნეო და კულტურული ცხოვრებისა.

ასეთი იყო შაჰ აბასის „სპარსულ-ქართული“ პოლიტიკის დასაწყისი. გნებავთ — „პირველი საფეხური“.

„უნდილაძეობა“!

რასაც შემდგომ, „მეორე საფეხურად“, უნდა მოჰყოლოდა „საკაცეობა“...

ქართული სისხლით თამაში უყვარდა შაჰ აბასს.

მან ყველაზე კარგად იცოდა, რომ — გათათრებული ქართველი სპარსეთისთვის ყოველ სპარსელზე უკეთესია, ხოლო საქართველოსთვის — ჯიშით თათარზე უარესია...

ყოველ სარისკო, საავანტურო, სასისხლო საქმეზე გამოყენება შეეძლო შაჰ აბასს „ქართული მადლისა“, ოღონდ თავიბიუკსა და ჩი-იანში გამოყენება არ შეეძლო.

თავიბიუკი და ჩი-იანი ჯალათთა დასტები იყო, შაჰ აბასისგან საგანგებოდ დარჩეულნი და სასახლის კარზე საგანგებოდ დაყენებულნი. შესახებდავად შემზარავნი იყვნენ და შემადრწუნებელნი — ტანად ბუმბერაზნი, ნამდვილი დევნი, კუნთოვან-კუნძოვანნი, სახით საზარელნი, ყურებამდე ჩახეული ლოშქრიანი ლაშებით, დაღრჰენილი ეშვებით, დაირის ტოლა სისხლიანი თვალებით, ზარდამცემი ხმითა და ამაზრზენი სიმყრალით. მთავარი კი, მაინც ის იყო, რომ თავიბიუკელნი და ჩი-იანელნი შაჰისაგან სიკვდილმისჯილს ცოცხლად სჭამდნენ, სწორედ სჭამდნენ (უგემოვნო პოეტური გაზვიადების გარეშე); განწირულ მსხვერპლს ერთმანეთს ხელიდან გლეჯდნენ, რიგრიგობით და მონაცვლეობით, მანამ, სანამ ძვლებზე არ დაიყვანდნენ!

და მხოლოდ ამ საქმეში ვერ იყენებდა ქართველებს „ქართველებზე შეყვარებულნი“ შაჰი — ვერ იყენებდა, რადგან ქართველები გარეგნულად ძალიან ლამაზები იყვნენ და, ამდენად, ადამიანებზე შიშით თავზარდაცემა არ შეეძლოთ, არც ადამიანის ხორცის ჭამა შეეძლოთ — არც სპარსელისა და, ასე გასინჯეთ, არც ქართველისა!

საქართველოს სამომავლო ცხოვრებისათვის უაღრესად დიდ მნიშვნელობა ჰქონდა გიორგი სააკაძის ყრმობისა და ჭაბუკობის ეამს კახეთში დატრიალებულ ამბებს.

უკვე ითქვა, რომ მაშინ კახეთში მეფედ იჯდა ალექსანდრე მეორე, „თავისი კახეთისთვის“ დიდად მზრუნველი და ჭეშმარიტად ამყვავებელი, ხოლო დანარჩენი „საქართველოებისათვის“. თუ მომტერე არა. გულგრილი და უცხო თვალთ მყურებელი.

ალექსანდრეს ჩერქეზი ქალისგან ხუთი ვაჟი ჰყავდა: ერეკლე, დავითი, გიორგი, კონსტანტინე და როსტომი. ერეკლე ოსმალეთში დაეღუპა, როსტომი ადრე მოუკვდა, კონსტანტინე თორმეტი წლისა სპარსეთის შაჰმა ხუდაბენდემ წაიყვანა მძევლად და „აღსაზრდელად“ (და ახლა შაჰ აბასი „ზრდიდა“ მას). კახეთის ტახტთან კი, სატახტო გრემში, ალექსანდრე მეფეს შემორჩა ორი უფლისწული — დავითი და გიორგი.

დავითს ცოლად ჰყავდა სვიმონ მეფის თანამებრძოლისა და გულმხურვალე მამულიშვილის, აშოთან მუხრანბატონის უმშვენიერესი და უსათნოესი ასული ქეთევანი.

გიორგი ბატონიშვილი კი უცოლო იყო.

ძმებს ერთმანეთი არ უყვარდათ.

მამას უმცროსი, გიორგი უფრო უყვარდა და ტახტის მემკვიდრედაც ის ეგულეობდა.

მაგრამ ჭერჭერობით ამ შინაოჯახურ კონფლიქტებს ქვეყნის საგარეო პოლიტიკაზე გავლენა არ მოუხდენია. სამივე ერთაზროვნად და ერთგულად მისდევდა უკვე ქაშათევე საგარეო პოლიტიკულ გეზს, რაიც ისევ და ისევ რუსეთთან მტკიცე კავშირ-ერთობასა და მისი მეოხებით მაჰმადიანური წალეკვისაგან ქვეყნისა და თავის გადარჩენას გულისხმობდა.

ქვეყნის გადარჩენის ჩრდილოური გზის ძიება პირველად სწორედ კახეთის მესვეურებმა დაიწყეს — ჯერ ალექსანდრე პირველმა, მერე, უფრო კმედიტად, ლევან მეფემ და ახლა ალექსანდრე ლევიანის ძეც დაჟინებით მიელტვოდა რუსეთისაკენ.

1585 წელს ტოლმაჩი რუსინ-დანილოვი კახეთს ეწვია და მეფე ალექსანდრე მეორეს რუსთხელმწიფის წერილი გადასცა. ჩვენ მზადა ვართ დავიცვათ კახეთის მეფე და მისი ქვეყანა ურწმუნოთა ძალადობისგანო, სწერდა თვედორე ივანენს ძე ალექსანდრე კახთა მეფეს. ალექსანდრემ რუსეთს გაბრუნებულ რუსინ-დანილოვს თავისი ელჩებიც გააყოლა — იოაკიმე მღვდელი, კირილე ბერი და ხურშიტა ჩერქეზი. მოსკოვიდან წამოსულ ქართველ ელჩებს კახეთში კი-

დევ ახალი რუსი ელჩები ჩამოჰყენენ — ბირკინი, პივოვი და პოლუხანოვი.

ამ დიპლომატიურ „მი-და-მო-სვლას“ შედეგად ის მოჰყვა, რომ 1587 წლის 29 აგვისტოს მეფე ალექსანდრე მეორემ და მისმა შვილებმა ხელი მოაწერეს რუსეთის მეფის ერთგულების ფიცა, რომელშიც ეწერა:

„ალექსანდრე კახთა მეფე შვილებით და უახლოესი დარბაისლებით აცხადებს: მან ელჩები გაუგზავნა რუსთ ხელმწიფე თევდორე ივანეს ძეს და სთხოვა კახეთი თავის ხელქვეშ დაეჭირა, მასზე ხელი დაედო და ალექსანდრე მეფისა და მისი ქვეყნის ყველა მტრისაგან დაცვა ებრძანებინა. ხელმწიფე თევდორე ივანეს ძემ შეიწყალა კახთა მეფე, მფარველობის ხელი დასდო მას და მის ქვეყანას და მტრებისაგან მათი დაცვა უბრძანა თავის სარდლებს. ამიერიდან ალექსანდრე მეფე თავისი შვილებით და მთელი თავისი ქვეყნით მკვიდრად და წაუვალად იქნება თევდორე მეფისა და მისი შვილების ხელქვეშ. თვითონ ალექსანდრე მეფე თავისი შვილებითა და მთელი თავისი ქვეყნით რუსთ ხელმწიფისა და მისი შვილების ავსა და საზიანოს არაფერს ისურვებს და არც გონებაში გაივლებს. არავის რუსთ ხელმწიფის მტერს არ მიუდგება და არც თავის ხალხს არსად რუსთა ქვეყანაზე სალაშქროდ არავის მიაშველებს. ამიერიდან რუსეთის ხელმწიფის მეგობარს კახეთის მეფეც თავის მეგობრად მიიჩნევს, ხოლო რუსთ ხელმწიფის მტერს თავის მტრად დაიგულებს და ვითარცა მტერი, ისე აღსდგება მის წინააღმდეგ. ალექსანდრე მეფე გამოიძიებს, დასჯის და რუს სარდლებს გაუგზავნის ყველას, ვინც კი მისი ქვეშევრდომი რუსთ ხელმწიფისა და მისი კაცების მოლაღატე და ავის მოქმედი აღმოჩნდება თერგსა და ასტრახანს. ალექსანდრე მეფე შვილებითა და მთელი თავისი ქვეყნით რუსთ ხელმწიფის სამსახურს შეუდგება წაუვალად, გულმართლად და თავდადებულად. ალექსანდრე მეფე კისრულობს ყოველწლოური მოსაკითხი უგზავნოს რუსთ ხელმწიფეს...“

ორი წლის შემდგომ, საპასუხოდ კახთა მეფეს მოსკოვიდან მისმა ელჩმა ყაფლან ვაჩნაძემ ჩამოუტანა „წყალობის სიგელი“, „ოქროს ბეჭდით“ დაშვებულლი.

ასეთი გახლდათ კახელთაგან ხელმოწერილი დიპლომატიურ-სახელმწიფოებრივი აქტი, წინამორბედი იმ სახელოვანი ტრაქტატისა, რომელსაც დაახლოებით 200 წლის შემდგომ ხელს მოაწერს ყველაზე დიდი კახელი ხელმწიფე...

მაგრამ მანამდე, 1588 წლის 25 აპრილს, ოსმალეთის სულთნის, მურად მესამის ჩაუში ალექსანდრე კახთა მეფეს რუსეთთან კავშირისათვის ომით დაემუქრა. ალექსანდრემ კი არც აცივა, არც აცხე-

ლა და ოსმალის მიახლა: ნუ დაგავიწყდებათ, თერგი და ასტრახანი უფრო ახლოს არის კახეთიდან, ვიდრე სტამბოლიო. სულთანმა ქართველის მუქარა დრომდე მოითმინა და ომის მუქარა რუსეთზე გადაიტანა. რუსეთ-ოსმალეთის ჭიდილს კავკასიონზე ერთბაშად გამძლავრებულმა სპარსეთმა მოუსწრო: ამხედრებულიყო საომარ ტაიქზე ისლამის უდიდესი გმირი, შაჰ აბას პირველი, „ლომი სპარსეთისა“, რომელსაც მხარში ქართველები ედგნენ, მისი საომარი ძალების „მთავარ ძარღვსაც“ ქართველები შეადგენდნენ... ხოლო, რუსეთში ახლოვდებოდა „სმუტროე ვრემია“, უკუღმართი დრო-ჟამი ცრუდმიტრებისა, პოლონელი ლიახებისა და, გლეხთა მომავალი ბელადის, ივანე ბოლოტნიკოვის ახოვანი აჩრდილიც იმართებოდა თვალუწვდენელ თოვლიან სტეპზე...

ალექსანდრე კახთა მეფე კი მაინც არ ეშვებოდა „ჩრდილოურ საშველს“. მაინც ეგულებოდა და ერწმუნებოდა ყინვით გათოშილი ორიათას ვერსიანი გზის თავში „ქრისტესმიერი მხსნელი“ მისი ქვეყნისა, მხსნელი ყურისძირში ჩამოწოლილი „თათრული საფრთხისაგან“.

1601 წელს ახალი ელჩობა (სოლომონი და ლევანი) გაგზავნა რუსეთს, მეფე ბორის გოდუნოვთან. მომდევნო წელს, ქართველ ელჩებს რუსი დესპანები (ნაშჩოკინი და ლეონტიევი) ჩამოჰყენენ საქართველოში. ისევ გაიცვალა „წყალობის სიგელი“ რუსისა და „ფიცის წიგნი“ ქართველისა.

პირველი წელი იდგა მეჩვიდმეტე საუკუნისა. ალექსანდრე კახთა მეფე, რალაც მძიმე ავადმყოფობით ხელდარეული, ლოგინად ჩავარდა. შვილებმა მამის სიკვდილს ველარ დაუცადეს და სამეფო ტახტ-გვირგვინისთვის ერთმანეთს დაეტაკნენ. დავითმა გაიმარჯვა და გიორგიც უფროსი ძმის გამარჯვებას თითქოს კიდევაც შეურიგდა. მაგრამ ალექსანდრე სიკვდილს გამოექცა და მეფობა ისევ მონდომა. დავითი გაჩქადა და მამას მეფობა აღარ დაუბრუნა. ალექსანდრე ალავერდის ტაძარში ბერად შედგა და, ღვთისადმი ლოცვაზე უმეტეს, ღღესა და ღამეს შვილის წყევლა-კრულვაში ატარებდა.

დავით მეფის მომტერე კახელ თავადთა ჯგუფი გიორგი ბატონიშვილს შეუჩნდა — შენ ვაგვიძებ, დავით მეფეს ტახტიდან ჩამოვაგდებთ და მის ნაცვლად შენ ვაგამეფებთო. გიორგი ჯერ უარზე იდგა, მაგრამ როცა შეთქმულებმა არაგვის დიდი ბატონი ნუგზარ ერისთავიც (გიორგი სააკაძის სიმამრი) მიიმხრეს, მისი იმედით კი გაბედა გიორგი ბატონიშვილმა ძმის წინააღმდეგ ამხედრება.

ბოლოს და ბოლოს, როგორც შეთქმულებათა ისტორიის უმრავლესობას სჩვევია, ეს შეთქმულებაც ჩაფლავდა. გიორგი საერთოდ არ აღმოჩნდა „მავარი ბიჭი“. უფროსი ძმის ერთ ომახიან შეყვირე-

ბაზე: ძმაო, ძმის მოსაკლავად იარაღი აგისხამს და, აჰა, აქა ვარ და, თუ ვაეკაცი ხარ, შემომკარო! — გიორგი წახდა, დადებდა და გამოტყდა. მისი მომხრეებიც დაიბნენ და, დავითის ბრძანებით, ყველა შეიპყრეს. შეიპყრეს და, ნუგზარ ერისთავს ვინ რას შეუბედავდა, თორემ სხვანი ყველანი სიკვდილს შეჰყარეს. თვითონ გიორგი ბატონიშვილი კი მეფე-ძმამ თორღას ციხეში გამოკეტა.

მამა-შვილი, ალექსანდრე და დავითი, უარესად გადაემტერნენ ერთმანეთს. ამასობაში კი რუსეთსა და კახეთს შორის დიპლომატიური მიმოსვლა მაინც გრძელდებოდა. და ის იყო, დავით მეფემ რუსი ელჩები კახეთიდან გაისტუმრა, რომ მოულოდნელად ავად გახდა და, მცირე ავადმყოფობის შემდეგ, 1602 წლის 21 ოქტომბერს, გამეფებიდან რალაც ოთხი თვის თავზე, კიდევაც გარდაიცვალა.

დარჩა ქვრივი დედოფალი — ქეთევანი, ძე — თეიმურაზი და ასული — ელენე.

ტახტი, კაცმა რომ თქვას, ცამეტი წლის თეიმურაზს ეკუთვნოდა, მაგრამ პაპამისმა მონაზვნის ჩოხა მაშინვე გაიძრო და ისევ მეფობას დაუბრუნდა. ხელახლა გამეფებულმა ალექსანდრემ შვილი, გიორგი ბატონიშვილი, თორღას ციხიდან გამოუშვა და მასთან ერთად ისევ „რუსულ საქმეებს“ მიუბრუნდა. კიდევ გაიცვალა „წყალობის სიგელი“ რუსეთიდან და „ფიცის წიგნი“ კახეთიდან.

მაგრამ ყოველგვარი პოლიტიკური განაზრახვი და მონახავი საცდებით უნდა აშლილ-დაშლილიყო ევროპა-აზიის კავკასიურ გზა-კვანძზე, რადგან შაჰ აბასი აღმჯდარიყო საომარ უნაგირზე...

...იმჟამად მეფის ქვრივმა დედოფალმა ქეთევანმა მიიჩნია, რომ კახეთის სასახლის კარზე დატრიალებული უბედურებანი მისი შვილებისთვის, თეიმურაზისა და ელენესთვის, დიდი ხიფათის მომასწავებელი უნდა ყოფილიყო. მართლაცდა — რაკი პაპამ შვილიშვილს „კანონიერი ტახტი“ წაართვა და თავისი შვილიც გიორგი ციხიდან გამოუშვა, ეს იმას ნიშნავდა, რომ მოხუცი ალექსანდრე მეფობას გიორგის უანდერძებდა, ხოლო გიორგი შეეცდებოდა თავისი ძმისწული თეიმურაზი, ვითარცა „კანონიერი ტახტის მემკვიდრე“, როგორმე თავიდან მოეშორებინა (სასახლის კარზე კარგად იციან „თავიდან მოშორების“ საშუალებანი...).

მაშინ კახეთის კარზე რუსი ელჩები იყვნენ — ტატიშჩევი და ივანოვი, რომელთაც დავალებული ჰქონდათ საქართველოში შეერჩიათ საცოლე ბორის გოდუნოვის ვაჟისათვის და საქმრო ასულისათვის. ელენე და თეიმურაზი პირდაპირ „ზედგამოჭრილი“ სადედოფლო და სასიძო იქნებოდნენ რუსეთის სახელმწიფო კარისთვის. მაგრამ არ თმობდა შაჰ აბასის ელჩი მაჰმად-ბეგი: თეიმურაზი და ელენე სპარსეთს უნდა წავიყვანო, რადგან თვითონ შაჰს სურს

თეიმურაზი იშვილოს და ელენე ცოლად შეირთოსო. და „მოყვრობის სასწორი“ სპარსეთმა ვადასწონა. ქეთევანმაც ეს გზა უმჯობესად ჩათვალა და, მამამთილ-მამლის შიშით, შვილები სპარსეთს გაგზავნა.

პირველი შეხვედრისთანავე ძალიან დაუყვავა და მოუალერსა შაჰ აბასმა თეიმურაზს, „კეთილად შეიწყნარა და პატივსა უყოფდა და ასწავებდა წიგნსა და ენასა სპარსთასა“. თეიმურაზიც დიდი გაცაცებით ერთვოდა „სპარსული ენის სიტკბოსა და მუსიკობასა“.

მთავარი ის იყო, რომ ახლა შაჰ აბასს თავის „ქართულ საბუდარში“ ორი კახელი უფლისწული ჰყავდა, ბიძა-ძმისწული — კონსტანტინე ალექსანდრეს ძე და თეიმურაზ დავითის ძე. პირველი უკვე საესეებით „გაეთათრებინა“ შაჰ აბასს. მეორესაც, იმედია, მალე გაათათრებდა...

...1603 წელს შაჰ აბასმა ომი აუტეხა ოსმალეთის სულთანს. ეს ომი გავრძელდა 1639 წლამდე. პირველად სუფიანთან, სალმასის ოლქში, სძლია შაჰმა ოსმალთა მხედრობა, მერე თავრიზი დაიბრუნა, მას შემდგომ ჯულფა და ნახიჭევანი წაართვა ოსმალებს და ერევანთან დასცა ბანაკი.

ერევანში დიდძალი ოსმალთა იდგა და შაჰს პირველმა იერიშებმა უნაყოფოდ ჩაუარა. იმავე 1603 წლის მიწურულს სპარსეთის მბრძანებელს მისი დიდი მეტოქის, სულთან მეჰმედ მესამის სიკვდილი და მის ადგილზე მცირეწლოვანი აჰმედ პირველის გამეფება აცნობეს, მაგრამ სიხარულიც უმალვე გაუჩნელეს: გურჯი მეჰმედ ფაშა დაუწინაურებიათ ოსმალთა სატახტოში — სასახლის აღად დაუნიშნავთ და იღუმალ მისთვის მიუხდვიათ სახელმწიფოს მოვლა-პატრონობა. იგი ყრმობისას საქართველოდან გატაცებული და გამაჰმადიანებული ქართველი ყოფილა, დიდად ჰკვირნი და მამაცი ვაჟაკი.

ეს რომ შეიტყო, მაშინვე შაჰ აბასმა ალექსანდრე მეორესა და გიორგი მეათეს შემოუთვალა — სასწრაფოდ თქვენის კახელებით და ქართლელებით ერევანთან მომეშველეთო. ალექსანდრეს ჩამოსაყვანად მისი შვილი კონსტანტინე-მირზა გაგზავნა, ხოლო გიორგისთან — თავისი უახლოესი ღელამი, გამაჰმადიანებული ქართველი თამაზ-ყული-ხანი.

გიორგი მაშინვე წავიდა ერევანს ქართლელთა ჯარით, შაჰს ეახლა, მასთან „საუბრით განდიდებული შეიქნა, ხელმწიფური წყალობით შეიმოსა და ყველასგან გამორჩეული გახდა“.

(საფიქრებელია, რომ გიორგი სააყაძე თან ახლდა თავის მეფეს ერევანის ლაშქრობის დროს).

იმ დღეებშივე შაჰ აბასმა ინდოეთის ხელმწიფის, ჯელალ ადდინ მოჰამედ აჰმარისგან დიდძალი ძღვენი მიიღო. ძღვენის გადაცე-

მას დაესწრო შაჰ აბასის ელჩი ინდოეთში მანუჩარ-ბეგი, ესეც გათათრებული ქართველი.

ამასობაში ალექსანდრე კახთა მეფემაც მოატანა. დიდის ზარ-ზეიმით შეაგება აბასმა სპარსელთა ბანაკი კახელ სტუმრებს. „ამირები და სახელმწიფოს წარჩინებულნი ალექსანდრეს შესახვედრად გაეშურნენ და იგი სრულის დიდებითა და პატივით მოიყვანეს“. შევიდა ალექსანდრე შაჰის კარავში, მიეახლა ტახტზე მჯდარ აბასს და მის სახელზე გრემის ზარაფხანაში მოჭრილი ოქროს ფულები სულ ბლუჯა-ბლუჯად აყარა და აფრქვია თავზე. ფეხზე წამოიჭრა სახე-გაბრწყინებული „სპარსეთის ლომი“ და „გულწრფელი სიყვარულით“ გადაეხვია კახეთის „ბებერ მგელს“.

რაკი „ორივე გურჯისტანის“ — ქართლისა და კახეთის ჯარები თავისად დაიგულა, შაჰ აბასმა საიერიშო სამზადისი ბრძანა.

შაჰ აბასმა ხომ კარგად იცოდა ძველი საომარი განაწესი — „წესადაც არს წინამბრძოლობა ქართველთა“ — და მეწინავე-მოიერიშე ჯარებად, გვერდი-გვერდ ქართლელთა და კახელთა რაზმები წაიმძღვარა.

სამი დიდი ჯვარი გამოიტანეს ქართველმა ჯვარისმტვირთველებმა, გამჭვირვალე ქსოვილებით შებურვილნი, და წინ აღუმართეს ქართლისა და კახეთის ჯარებს. ამ ქართულმა ჯვრებმა უნდა გვიწინამძღვროს ბრძოლაშიო, მტკიცედ თქვეს ქართველმა მეფეებმა. შაჰს თითქოს არც გაუგონია და იერიში ბრძანა. ბრძოლა დაიწყო. გამოუხტნენ ციხიდან ოსმალები მოიერიშე ქართველებს. უკუაქციეს ქართველებმა და ჩეხვით შეჰყვნენ ციხეში. და „მაშინ უმეტესად ყოველთა ქართველთა მოიჭირვეს და გარდავიდნენ გალავნებში და იომეს დიდად და სანამდი ყიზილბაშნი შევიდოდეს, ქართველთა აიღეს სიმაგრენი, აჩვენეს ძალი და მოჭირვება ყაენსა და აღიღეს ციხე“. უკვე აღებულ ციხე-ქალაქში სპარსელებიც შეცვივდნენ.

იღგა 1604 წელი, აგვისტოს მიწურული, ქართველებმა ერევანი ოსმალებს რომ გამოჰგლიჯეს და სპარსელებს მიართვეს.

გიორგი სააკაძე მაშინ 26 წლის იყო, მეფის უახლოესი კაცი, ქართლის მოურავი, და იგი ამ ომშიც უნდა ჰხლებოდა მეფეს. ნუგზარ ერისთავი აქ იყო, მისი „სასახელო სიძეც“ აქ უნდა ყოფილიყო...

...აღფრთოვანებულმა შაჰ აბასმა ნაომარი ქართველი მეფეები კარავში მიიწვია. ორივე გულში ჩაიკრა, „მხურვალედ“, „ძმურად“, „სიყვარულით“. ორივე აღავსო უსაზღვრო მადლობით. ორივე „განაძლო“ ძვირფასი ძღვენითა და მისართმეველით. გიორგის სამი სპარსული სოფელი აჩუქა — ფუშთუქუნი, გილიანი და ლაბჯანი, თანაც ყოველწლიურ ჯამაგირად სამასი თუმანი დაუნიშნა ქართლის

მეფეს. ალექსანდრეს კი შვიდასი თუმანი აღუთქვა ყოველწლიურ ჯამაგირად. და არც ერთ მეფეს აზრი არ დაუკრავს, რომ ჯამაგირის დანიშვნა სპარსეთის სამსახურში ჩვეულებრივ მოხელედ შესვლასა და დამოუკიდებელ ხელმწიფობაზე ხელის აღებას მოასწავებდა.

ხოლო, ყველაზე დიდი უბედურება ის იყო, რომ მაშინ შაჰ აბასმა ქართველ მეფეებს, „ამდენი პატივის“ სანაცვლოდ, ორი დიდი ქართული მხარე ჩამოართვა: ქართლს — ლორე, კახეთს — კაკ-ელისენი.

ლორეს მხარეს სპარსეთის პროვინციულ სახანოდ აცხადებს შაჰ აბასი და იქ მმართველად ნიშნავს გათათრებულ ქართველ ფეოდალს.

სულ მალე ლორეს მხარეში, მთელს დებედას ხეობაში, შაჰი სპარსულ მომთაბარე ტომს „ბორჩალუქს“ ჩამოასახლებს დედაწუ-ლიანად და ამ ქართულ ქვეყანას სულ ერთიანად გაათათრებს.

კაკ-ელისენს, ანუ საინგილოს, აგრეთვე სპარსეთის პროვინცი-სასულთნოდ აცხადებს შაჰი, აქაც ერთ დიდ თურქმანულ მომთაბარე ტომს შემოასახლებს, ქინქლასავით გამრავლების უნარის მქონეს, და აქაურობასაც პირწმინდად გაამუსლიმებს. აქაც მმართველად გა-თათრებულ კახელ თავადს ნიშნავს აბასი.

ამრიგად, პირველი „საქადრაკო ხელი ქართულ დაფაზე“ შაჰს უკვე მოგებული ჰქონდა. მის ხელში იყო საქართველოს უმტკიცესი ციხე-გალავანნი — ლორე და კაკ-ელისენი.

აღმოსავლურ და სამხრეთულ კიდურებზე დამბლა ეცემოდა ქართველთა ქვეყანას...

„ქართულ თამაშს“ რომ მორჩა, შაჰმა ჯერ ქართლის მეფე გა-მოსიტუმრა ერეკნიდან. გამოისიტუმრა და დავალებად კვლავ ოსმა-ლებთან დაუნდობელი ბრძოლა გამოატანა. ნუგზარ ერისთავი დაიხ-მარე და შენი გურჯებით ოსმალური ციხიონები ქართლის ციხეები-დან გამოყარე და დაუნდობლად ამოწყვიტეო. ძვირფასი საჩუქრე-ბიც გამოატანა, გამოსათხოვარი შარბათიც დააღვეინა (მერე იტყ-ვიან, რომ იმ შარბათში საწამლავი ერია). საშინლად გულშეძრულ-მა გიორგი მეფემ საპროტესტოდ მხოლოდ ისლა გაბედა, რომ შა-ჰის ნაჩუქარი ხალათი მაშინვე ტანზე არ შემოიცვა...

კახეთის მეფე ალექსანდრე კი შაჰ აბასმა ერთ ხანს, სანამ თვი-თონ ერეკანს იყო — თავისთან იყოლია.

ერეკნის ბეგლარბეგად შაჰმა დანიშნა ამირგუნე-ხანი, სიმამა-ცისთვის „ყვითელ ავაზად“ წოდებული ყიზილბაში (ჩვენ მას კი-დევე შევხვდებით ქართველებთან სასისხლო ველზე).

ერეკნიდან თავრიზს გადავიდა შაჰი და ალექსანდრეც თან წაი-ყოლია.

თავრიზში შაჰს შეატყობინეს, რომ ოსმალთა ლაშქარი დაძრუ-

ლა საომრად, ჯილალ ოღლუ სინან ფაშას სარდლობით (ეს ის სინან ფაშაა, სვიმონ მეფემ რომ გაანადგურა გიორგი სააკაძის დაბადების წელს).

მაშინვე ბრძანა შაჰ აბასმა: მდინარე არაქსის მარჯვენა ნაპირი გაამაგრეთ, მარცხენა კი დედაბუდიანად აპყარეთ, ყოველგვარი ნაშენები დაანგრეთ, ნათესები მოსპეთ, ყველაფერი კაცის ნახელავ-ნაამაგარი დაწვიეთ და გააცამტვერეთო. ეს ძველი, „ნაცადი საშუალება“ იყო მუსლიმური სტრატეგიისა — კულტურულ დასახლებათა აყრა, გადაყრა, იავარქმნა, გაუდაბურება და გაუდაბნობება, რათა მტერმა „ფეხი ვერ მოიკიდოს“ და „საზრდელი“ ვერ მოიძიოს გაუქაცრიელებულ და გაოხრებულ მიწაზე.

მძიმედ დააზარალა სომეხი ხალხი შაჰის ამ ურჯუცმა ბრძანებამ. მთელი აღმოსავლეთი სომხეთი, არაქსის მარცხენა მხარე, ერევანი, ჯულფა, ნახიჭევანი და მათი მიმდგომი მიწები სპარსელებმა დედაწულიანად აპყარეს და სპარსეთის „წყეულ გზებს“ გაუყენეს. კულტურული ხალხის ნახელავი, რაც წაიღეს — წაიღეს, რაც არა და, დაანგრირეს, დაწვეს და წარპხოცეს პირისაგან მიწისა. გარდა იმისა, რომ ეს გადამწვარ-გადალეილი ქვეყანა ოსმალთა წინსვლას შეაკავებდა, შაჰს ასეთი საზარელი ღონისძიებით მეორე საქმის გაკეთებაც სურდა: მკვიდრ მიწათმოქმედებას და ვაჭრობა-ხელოსნობას შეჩვეული სომხური მოსახლეობა სპარსეთის მრავალ უქმ მიწა-წყალზე სოფლის მეურნეობასა და ფულად აღებ-მიცემობას ააყვავებდა. 350 ათასი სომეხი გადაასახლეს მაშინ. დიდმა ნაწილმა მშობლიური კუთხის დაკარგვა და უცხო მიწის სიმწარე ვერ აიტანა და დაიღუპა... სპარსელებმა დიდძალი ხალხი გარეყეს აზერბაიჯანიდანაც...

სომხეთ-აზერბაიჯანის საქმეებს რომ მორჩა, ალექსანდრე კახთა მეფეს ამის შემდეგ მიუბრუნდა შაჰ აბასი. მიუბრუნდა და უთხრა — ახლა ნება გაქვს შენს კახეთში წაბრძანდე და შენი შვილი კონსტანტინე-მირზაც წაიყვანოო. ალექსანდრე ამას არ მოელოდა და სანამ გაოგნებას დასძლევდა, შაჰმა თვითონ აუხსნა: კონსტანტინე დანიშნულია შირვან-აზერბაიჯანის ბეგლარბეგად (აღბათ, მამას უნდა გაუხარდეს შვილის ასეთი აღზევება!), მას დღეიდან ჰქვია ხანი და ამირათა-ამირა. იგი სპარსელთა ჯარებით მიეშურება შირვანის ციხე-ქალაქებიდან ოსმალთა გასაძევებლად, და ამ საქმეში შვილს მამაც უნდა დაეხმაროს — ალექსანდრე კახელთა ჯარით უნდა წაჰყვეს შირვანში კონსტანტინეს!

და წამოვიდნენ.

მამამ არ იცოდა, რომ მის გათათრებულ შვილს თან მოჰქონდა სხვა იდუმალი განაზრახვიც, შაჰ აბასისგან ჩაფიქრებული...

მოჰყვებოდა მამას კონსტანტინე-ხანი, ამირათა-ამირა, სპარსული
ჯარებით და სპარსელი თანაშემწე-სარდლებით. 1605 წლის 8 მარტი
იყო, კახეთის საზღვარს რომ მოადგნენ.

გიორგი ბატონიშვილი შემოეგებათ ორი ათასი კახი მეომრით.
მამა-შვილი მხურვალედ გადაეხვივნენ ერთმანეთს. ძმები — კახე-
თის მოცილენი — ცივად მიეგებნენ ერთმანეთს. გიორგიმ მამას მო-
ახსენა, რუსი ელჩები ეშურებიან შენთან შეხვედრასო. ოთხი დღის
შემდგომ მივიღებ ძაგემშიო — ბრძანა ალექსანდრემ და მაშინვე
თვითონ გაეშურა ძაგემს. კონსტანტინეც გაჰყვა მცირე ამალით.
სპარსელთა ჯარი კი საზღვარზე დადგა და დაგუბდა.

გიორგი ბატონიშვილი თორღას ციხეში ავიდა, ჯარი დაშალა
და რუს ელჩებს შეატყობინა, ძაგემს გაეშურეთ და 12 მარტს იქ მი-
გიღებთ ალექსანდრე მეფეო.

მაშინვე რუსმა ელჩებმა ერთი ფრიად საგანგაშო ამბავი აცნო-
ბეს გიორგი ბატონიშვილს: ჩვენ შევიტყვეთ, რომ კონსტანტინე-
მირზა, შაჰის დავალებით, შეპყრობას ან სიკვდილს გიმზადებსო;
ამიტომ ჩვენი რჩევაა, ყიზილბაშებს მოერიდო და საერთოდ ძაგემს
წასვლაზეც ხელი აიღეო. მაგრამ გიორგიმ სისხლიერისგან ასეთი მუ-
ხანათობა არ ირწმუნა და ძაგემს მარტოდმარტო გაეშურა, უჯაროდ
და უამალოდ.

რუსი ელჩებიც მივიდნენ ძაგემს, მეფის საიყოფის ახლოს დაბი-
ნავდნენ და აუდიენციის დღეს, 12 მარტს დაელოდნენ.

11 მარტს ალექსანდრეს და გიორგის კონსტანტინე ეწვია, ყი-
ზილბაშთა მცირე ამალით. მეფემ შაჰის ნაჩუქარი ხალათი ჩაიცვა,
გაყიზილბაშებული შვილის სასიამოვნოდ. მამა-შვილობა მამაშვი-
ლური სიყვარულით ჩატარდა, — ყოველ შემთხვევაში, ალექსანდ-
რეს და გიორგის ასე ეჩვენათ... იმ დღეს კახეთის მეფესთან სადარ-
ბაზოდ სხვებიც იყვნენ: რუსთველი ეპისკოპოსი, მისი ძმა, ცხენო-
სანი ჯარის სარდალი („ყორჩიბაში“) აბელ ანდრონიკაშვილი და
კიდევ ხუთი კახი თავადი. მაგრამ ისინი მალე გაეცალნენ მამისა და
შვილების „ოჯახურ სიამტკბილობას“.

დღე რომ მიიწურა და გამომშვიდობების დრო დადგა, შაჰ აბა-
სის ვაზრდილმა, ვითომ სხვათა შორის ჰკითხა მამას და ძმას: ხვალ
რასა იქმთ, და რას აპირებთო? ხვალ რუსის ელჩებს უნდა შევხვდე-
თო, — შიამიტურად უპასუხა ალექსანდრემ. რა დროსო? — ისევ
„სხვათა შორის“ იკითხა კონსტანტინემ. ასე, საშუაღღეოზეო —
იყო პასუხი. კონსტანტინემ მამა და ძმა „მხურვალედ“ გადაკოცნა და
წავიდა.

12 მარტიც გათენდა. მზე არც კი ამოსულიყო, რომ ალექსანდ-
რეს მოახსენეს — კონსტანტინე-მირზა გეახლათ ყიზილბაში სარდ-
ლების თანხლებითო! გაოცდა ალექსანდრე. შვილის ასეთ აღრიან

წვევას არ მოელოდა. წინა დღესაც, გამომშვიდობებისას, არაფერი დაუბარებია კონსტანტინეს ასე უთენიად სტუმრობისა. მაშინვე გიორგი ბატონიშვილი იხმო მეფემ. ისიც შემოვიდა ნასწრაფედად. ერთად გაიზარეს: ალბათ, სპარსეთიდან რალაც ახალი ამბავი შეიტყო და იმიტომ მოსულან ასე სისხამზე კონსტანტინე და მისი თანაშემწე სპარსი სარდლებით. ასე დაასკვნეს და მაშინვე სადარბაზო წვევა გაუგზავნეს გუშინდელ თანამოდარბაზუებს. ისევ მოვიდნენ რუსთველი ეპისკოპოსი, მისი ძმა აბელ ანდრონიკაშვილი და ხუთი კახელი თავადი. რუსი ელჩებიც გაახსენდა ალექსანდრეს. აქი მათი მიღება დღეისათვის ჰქონდა დანიშნული. მაგრამ, არა უშავს, მანამდე მოითავებენ სპარსელებთან ამ ნაადრევ დარბაზობას...

კონსტანტინე შემოვიდა ჭიჭური ნაბიჯით, იარაღში ჩასილაღებულ. თავხედური გამოხედვა და მიმოხრა ჰქონდა. იგი უკვე აღარ ჰგავდა გუშინდელ „ძვირფას შვილს“ და „საყვარელ ძმას“. თანაშემწე სარდლებიც შემოჰყვანენ, სრული საომარი აღჭურვილობით.

ალექსანდრე ღიმილით შეეგება სტუმრებს, მაგრამ მისი ღიმილი არ მიიღეს, სალამიც ძლივს გაიმეტეს და შეთავაზებდასაც არ დაუცადეს, ისე მოირთხეს ფეხი ხალიჩებზე, იარაღის უღრიალით.

უცებ სასახლის მცველი შემოვიდა და ალექსანდრესა და გიორგის ჩაულაპარაკა, ყიზილბაშთა ჯარი შემოვიდა ქალაქშიო. ახლა კი უნდა ენანა გიორგის, რატომ არ დავუჯერე რუს ელჩებს და უჯაროდ რატომ მოვედიო.

თავის მხრივ კონსტანტინეს ეს ფიქრი უნდა ჰქონოდა, მამამ და ძმამ არაფერი დამასწრონო, რუსმა ელჩებმაც არ მომისწრონო და უცებ მიადგა ალექსანდრეს: შირვანს ლაშქრობის თაობაზე მოვედითო სათათბიროდ! შირვანს სალაშქროდ ჯერ ვერ მოვიცლიო, უპასუხა ალექსანდრემ, ჯერ სამეფოს შინაური საქმეები მაქვს გასამართავიო.

აიწყვიტა კონსტანტინემ: თუ შაჰის მოღალატე არა ხარ, დაუყოვნებლივ უნდა შეჰყარო კახთა ლაშქარი შირვანს სალაშქროდო. უყვირა მამას და ფეხიც უკვე წაუცდა მისკენ. და მაშინ გიორგი ბატონიშვილი გადაუდგა წინ გაკადნიერებულ ძმას.

თითქოს ამას უცდიდა კონსტანტინე და ერთბაშად „სისხლისმღვრელი მახვილი შურისძიების ქარქაშიდან იშიშვლა“, აღმაცერად მოიქნია და შიგ საფეთქელში შემოჰკრა მთელის ძალით. მკვდარი დაეცა გიორგი ბატონიშვილი. მომეშველეთო, იბღავლა ალექსანდრემ, მაგრამ ნაბიჯის გადადგმისთანავე ხმლებით ასჩეხეს იგი ყიზილბაშთა სარდლებმა — ალი-ხან მოვაფეყმა და შაჰმირ-ხანმა.

დარბაზი უკვე გაქვდილიყო ყიზილბაშებით. ქართველ დიდებულებსაც გაეძროთ ხმლები. დაიგრიალეს ხელთოფებმა და დაშბაჩებმა. სროლის ხმა მისწვდა რუს ელჩებსაც. ტატიშჩევა კამენევი აფ-

რინა. ქუჩაში გამოვარდნილმა კამენევმა პირველად ეს იხილა, როგორ გასეოდნენ ყიზილბაში მეომრები ქალაქს და უწყალოდ ხოცავდნენ ყველას, დიდს და პატარას.

ქუჩა გადაირბინა კამენევმა, ყიზილბაშთა ჯგროფი გაარღვია, სასახლეში შევარდა და საზარელი სურათი დაუდგა თვალწინ: სისხლში გათხვრილი იდგა კონსტანტინე-მირზა. მის წინ რომელიღაც ყიზილბაშ მხედარს ალექსანდრე მეფის მოკვეთილი თავი ეჭირა, წვერით ჩაბლუჭული. შვილი გველის უძველი თვალებით მიშტერებოდა მამის სისხლიან სახეს. ფეხებთან კი ალექსანდრეს უთავო ტანი ეგდო, დაჩეხილი და დასახიჩრებული. იქვე გიორგი ბატონიშვილი იწვა საფეთქელშელეწილი. მოშორებით ეყარნენ განგმირული რუსთველი ეპისკოპოსი, აბელ ანდრონიკაშვილი და ხუთი კახელი თავადი.

უცებ ყმაწვილის განწირულმა კივილმა შეძრა გარემო. კიბეზე ზიჟი ამორბოდა, ყიზილბაშები მოსდევდნენ ხმალშემართულნი, მიშველეთ, მიშველეთო — მოჰკიოდა და მშველელი არსადან სჩანდა. იგი მოკლული გიორგი ბატონიშვილის ვაჟი იყო, იესე უფლისწული. დარბაზში შემოასწრო და კონსტანტინეს მივარდა: მე რისთვის ნკლავენ, ბიძაჩემო, რისთვისო — და ჩაუვარდა მუხლებში იესე მამის მკვლელს. რა სითბო ჩაედვარა მამის კონსტანტინეს გულს, არავის შეეძლო ეთქვა, მაგრამ ძმისწულს კი გადაეფარა და ყიზილბაშებს დაუღრიალა — ხელი არ ახლოთო! იესე პაპის სანთიობოში შევარდა და კარი გადაარაზა. იგი გადაარჩა, მაგრამ იქვე რუსმა ელჩმა ისიც იხილა, როგორ მოჰკვეთა თავისი ხელით კონსტანტინემ მისგანვე მოკლულ ძმას, გიორგის, თავი... და „თათარმა ძმამ“ თმებში ხელი ჩაავლო და მალლა ასწია „ქრისტიანი ძმის“ თავი...

მამისა და ძმის თავები კონსტანტინემ სპარსეთს გაგზავნა მისი მწყალობელი შაჰ აბასის ძღვნად. ხოლო თავგანკვეთილი ცხედრები აქლემს მანდიკურად გადაჰკიდა და ალავერდის ტაძარში გაგზავნა „საბოლოოდ დასამარხავად“.

გათათრებული უფლისწულის მხეცობით გაოცებულმა და შეძრწუნებულმა კახელებმა დიდის წუხილით დაიტირეს და დაკრძალეს წამებულნი მამა-შვილის ნაშთები...

კახეთის სამეფო ტახტი, სახელმწიფო საგანძურები და სრა-სასახლენი კონსტანტინემ დაიჭირა. ხალხში უტყუარი ხმა იყო დავარდნილი — კონსტანტინე-მირზამ მამა და ძმა შაჰ აბასის ჩაგონებით მოკლაო. თვითონ მკვლელი დაჟინებით გაიძახდა, შაჰი არაფერ შუაშია, რაც ჩავიდინე, ჩემის ნებითვე ჩავიდინეო. იგივეს უმტკიცებდა რუს ელჩებსაც, რომლებიც აშკარად გამოხატავდნენ თავის გულისწყრომას ამ შემზარავი მკვლელობის გამო. კონსტანტინე ელჩებს „ახლო მეგობრობას“ ჰპირდებოდა — ცალკე რუსეთ-სპარსეთსა

და ცალკე რუსეთ-კახეთს შორის. მაგრამ ტატიშჩევსა და ივანოვს კარგად ჰქონდათ შეგნებული, რომ გასპარსელებული ქართველისგან რუსეთის მეგობარი მამისა და მისი შვილის მოკვლა კახეთში რუსეთის მარცხსა და სპარსეთის გამარჯვებას მოასწავებდა. მათ კახეთი გულმწყურალად დატოვეს და ქართლს გადავიდნენ, მეფე გიორგი შეათვსთან.

აქ მოლაპარაკება იმედის აღმოქმედად დაიწყო, მაგრამ ჩრდილოეთიდან ახალი საშფოთარი ამბავი მოვიდა: ყირიმის ხანი, შამხალის ვაჟლით შირვანისაყენ დაძრულა დიდძალი ჯარით.

რუსი ელჩები სასწრაფოდ გაეშურნენ სამშობლოსაკენ.

შამხალმა კი ოსმალების დახმარებით ჩრდილო კავკასიაში გაანადგურა შვიდი ათასიანი რუსული არმია. ბრძოლაში დაიღუპა სარდალი ბუტურლინი. ჩრდილოური „ხსნის გზა“ ხანგრძლივად დაიკეტა საქართველოსთვის...

...არავისთვის საეჭვო არ უნდა ყოფილიყო, რომ ყიზილბაშად აღზრდილი კონსტანტინეს გაიფეხება კახეთის გათათრებასა და თათრულ სახანოდ გადაქცევას მოასწავებდა. მაგრამ ძალიან მალე კონსტანტინეც და შაჰ აბასიც დარწმუნდნენ, რომ კახეთის „გათათრება“ არც ისე იოლი საქმე იყო. აქაური ხალხი გაწყვეტასა და გაქრობას ამჯობინებდა და ქართველობაზე ხელს არ აიღებდა. კახეთში აჯანყების ნაკვერცხალი ლევიდებოდა. კონსტანტინემ იგრძნო, რომ კახეთის მამულიშვილური ძალები ქალის გარშემო იყრიდნენ თავს. ხოლო, ქალი „ესე იყო ღვაწლ-მრავალი და სამგზის სანატრელი, დედათა შორის ახოვანი დედოფალი და მოწამე ყოვლად ქებული ქეთევანი“.

კონსტანტინეს კი ქართული სიმაძავე და ყიზილბაშური უტიფრობა ბუნებად ჰქონდა და მაშინვე ქეთევანის დაუფლება გადაწყვიტა. ამით იგი უმშვენიერეს და უსათნოეს ქალსაც დაისაკუთრებდა და იმ ქალის მოთაყვანე ხალხის გულსაც და შეუთვალა მაზლმა რძალს: „მე დამიპყრია კახეთი ნებითა ყვენისათა, ვარ მე ხელმწიფე და იყავ შენ დედოფალი; მაჰმადის სჯულით ჯერ-არს შეუღლება რძლისა და მაზლისა; ხოლო უკეთუ არა ინებო, მე ძალით ვპყო ესე!“

უსაზღვრო ზიზღმა, გაცეხამ და აღშფოთებამ მოიცვა ქეთევანის გული. მაშინვე კახეთის დიდკაცობა შეჰყარა და აცნობა კონსტანტინეს „უკეთურება უკეთურებასა ზედა“. აცნობა და მტკიცედ დასძინა: თუ მხარში არ დამიდგებით და ამ საზიზღარ კაენს მწარედ არ ვაზღვევინებთ, მე კახეთიდან სულ წავალ და ქართლს დავებრუნდები, მუხრანს, ჩემს თავის სახლობაზეო. დაიჩოქეს და შეჰფიცეს დიდებულებმა, „რომე შენს მეტი ბატონი ჩვენ არ გვინდა“ და

ვაზღვევინებთ შენს შეურაცმყოფელსა და ჩვენი ქვეყნის დამამბობელსო...

კახეთის აჯანყება დაიწყო. დასაწყისშივე კონსტანტინემ აჯანყების მოთავე დიდებულთა მოსყიდვა და დროებით დაშოშმინება მოახერხა. მაშინვე, შაჰის ბრძანებისამებრ, შირვანს გაილაშქრა და კახეთის ჯარიც გაიყოლია. კახთა და სპარსთა ჯარების საშუალებით მას შირვანიდან ოსმალები უნდა განედევნა, მაგრამ კახელებმა კონსტანტინე შირვანშივე მიატოვეს და კახეთს მობრუნდნენ. უქართველებოდ დარჩენილი ყიზილბაშები დაფრთხნენ და ოსმალებთან ბრძოლას გამოექცნენ. კონსტანტინემ ახალი ჯარები შემოიყარა და, შირვანს წასვლამდე, კახეთს მიაშურა, ისევ კახთა ჯარის შემოსაყრელად. მაგრამ ქეთევან დედოფალმა კახთა ლაშქარი თვითონ შემოიყარა და კონსტანტინეს გასანადგურებლად წარუძღვა.

ბრძოლა მოხდა ბელაქნის წყალზე. ყიზილბაშები დამარცხდნენ. თვითონ კონსტანტინე კახთა სარდლებმა, დავით ჯანდიერმა და თამაზ და ბებურ ვაჩნაძეებმა, შუბებზე ააგეს...

...სანამ გათათრებული კონსტანტინე კახეთსა და შირვანში შაჰ აბასის იმედებს არამცთუ ვერ ამართლებდა, არამედ კიდევაც თვითონ საკუთარი სიცოცხლით ეწირებოდა, მანამ მეორე, „ყველაზე დიდი გათათრებული ქართველი“ ალავერდი-ხან უნდილაძე ახალ-ახალ სიხარულს ანიჭებდა თავის მბრძანებელს.

ოსმალებთს მხედრობა, რომელსაც სინან ფაშა მოუძღოდა, შეუჩერებლივ მოიწევდა თავრიზისაკენ. შაჰს ალავერდი-ხან უნდილაძისთვის მიუხდვია ოსმალთა შეკავება. უნდილაძეც დაძრულა 30000 ყიზილბაშით, ქართველი შაჰისევანითა და ლულამით. ვანის კედლებთან დასძგერებიან ერთმანეთს უნდილაძე და სინან ფაშა. გათათრებულ ქართველთა მეწინავე ჯარს ოსმალთა შუაქერძო გაურღვევია და მათი სახელმწიფო დროშაც ხელთ ჩაუგდია სპარსეთის გურჯ მთავარსარდალს. ბრძოლას გაჰქცევია თვითონ სერასქერი სინან ფაშა და განახევრებული ოსმალთა ლაშქარიც მიჰყოლია უგზო-უკვლო სრბოლა-ჭენებით.

თავრიზი დიდის ზემით შეახვედრა შაჰ აბასმა „თავის დიდ გურჯს“.

მეორედ, 1605 წლის 7 ნოემბერს, სუფიანთან, ურმიის ტბის ახლოს შეხვდნენ ერთმანეთს სპარსელები და ოსმალები. ამ ზოცვა-ელეტის მთავარი გმირიც შეიქნა უნდილაძე. ოსმალები და მათი სარდალი ჭიღალ ოღლუ სინან ფაშა ისევ გაექცნენ სპარსთა და გასპარსელებულ ქართველთა შეტევას. 20000 ოსმალს წარკვეთილი თავი დაახვევს და დაზვინეს შაჰის წინაშე. მრავალი ტყვე და

ნადავლი ივდეს ხელთ სპარსელებმა (არავინ ამბობდა — ქართველებმაო!).

ურმიიდან უნდილაძე ყარსისკენ გაემართა ჯარის ნაწილით, ხოლო შაჰი დანარჩენი მხედრობით ყარაბაღისკენ წამოვიდა, განჯას მოადგა და ალყაში მოაქცია.

აქ შაჰ აბასს კახეთის ელჩობა ეახლა, ქეთევან დედოფლისგან გამოგზავნილი. ელჩებმა შაჰს კონსტანტინეს მკვლელობის გარემოებანი ვააცნეს და მის ნაცვლად კახეთის მეფედ „მისივე გაზრდილის“ თეიმურაზ ბატონიშვილის დანიშვნა ითხოვეს.

ყველაფერს მიხვდა ცბიერი შაჰი. კახელებთან გაშლილ საჭადრაკო დაფაზე ეს „მეორე ხელი“ წაგებული ჰქონდა: „ნამდვილმა ქართველებმა“ გაათათრებული თვისტომი კისერზე არ დაისვეს; კახეთის გაათათრება „კონსტანტინე-პაიკის სვლით“ არ გამოვიდა. და ქრისტიანი ქართველები მეფედ ქრისტიან თეიმურაზს ითხოვდნენ!

და შაჰმა ამჯერად, ჭერჯერობით მაინც, — ჩათრევას ჩაყოლა ამჯობინა, ჭერჯერობით!

(კარგი რამ არის „ჭერჯერობით“; თუნდაც იმიტომ, რომ ყოველივე ამ ქვეყანაზე არის ჭერჯერობითი!).

ჯერ ასე იყო უმჯობესი და უმოლბინესი შაჰისთვის, შემდეგ კი.. შემდეგ კიდევ „ხელი“ აქვს „სათამაშო“ შაჰ აბასს კახურ (და საერთოდ ქართულ) „დაფაზე“.

ახლა მთავარია, რუსეთისკენ არ გაექცეს შაჰს კახეთი! (მაინც, ძალიან კი მიისწრაფიან რუსეთისკენ ქართველები!).

მაშ, ჯერ ჩათრევას ჩაყოლა სჯობდა და, შაჰ აბასი დასთანხმდა კახეთში თეიმურაზის გამეფებას.

და ბრძანა შაჰმა თეიმურაზის მოყვანა. ისიც მოვიდა, ძვალთხელი და ანაგებით მკვრივი, ქლალი და სპილოს ძვლის ფერი, თვალებში ნალვლით და შეუპოვრობით. გამოუცხადა შაჰმა მეფობა კახეთისა, უწოდა „ხანი“ და უბრძანა ყველა იქ დამსწრეს, სპარსელსაც და ქართველსაც, თაყვანი ეცათ მისთვის, ვითარცა კახთა გვირგვინოსნისთვის.

მერე ეს ბრძანა შაჰ აბასმა, ჩემი გაზრდილი ტახტზე ქართული წესით უნდა ავიყვანო და დანიშნა საამისოდ „ბედნიერი საათი, იხმო სახელოვანი ამირები და სახელმწიფოს წარჩინებულნი და სამოთხისებურ მეჯლისში მეფური ზეიმი გამართა“. სადღაცოდან ერთი ქრისტიანი ბერიც გამოჩნდიკეს და შეუდგნენ მეფურ კურთხევას „ქართული წესით“: გაშალეს ოქრონემსული ხალიჩა. შუაგულზე თეიმურაზი დასვეს და ხელში ოქროს თასი დააჭერინეს. მის წინ ქედი დაიდრიკეს და მუხლი მოიყარეს. წამოიმართნენ და ოქროვერცხლით გავსებული თაბახები აღმართა ყველამ — ქართველებ-

შაც და სპარსელებმაც. პირველობა აქაც არავის დაანება შაჰმა „მისმა უდიდებულესობამ ოქრო და ძვირფასი თვლები გადააფრქვია თავზე“ თეიმურაზს. მერე სპარსელმა დიდებულებმა რიგრიგობით, მალაღაბლობით, „თავისი ხარისხისა და პატივის შესაფერისად თავზე გადაყრის წესი შეასრულეს“! ბოლოს ქართველები მიეახლნენ თეიმურაზს, თავზე ოქრო-ვერცხლი აყარეს და კიდევ ერთი ოქროს თასი მიართვეს თვალ-მარგალიტით ავსებული. ბოლოს, შაჰმა სანადიმო სუფრის გაშლა ბრძანა „გონების გასამზიარებლად და აზრის მოსალზენად“. სუფრის თავში თვითონ დაბრძანდა. გვერდით თეიმურაზი დაისვა. ერთიმეორეს პირისპირ მიუსხდნენ ქართველები და სპარსელები. გახურდა სმა, ზმა და სიმღერა. „უცხო რამ იყო სიმღერა და საუბარი ქართველთა“. ბრძენმა და ხატოვანმა ქართულმა სიტყვამ იმძლავრა სპარსულ სუფრაზე: სპარსული ბაიათი სავსებით დათრგუნა და დააყენა ქართულმა „მრავალყამიერმა“...

მოდით დავხატოთ კახელები და მოჰყავდათ თავისი ახალი მეფე. ქართულ მიწაზე რომ შემოადგნენ, ცხენებიდან ჩამოხდნენ, შაჰის ნაჩუქარი ხალათები გაიხადეს, დაიჩოქეს, დაემხნენ და დაკოცნეს ქართული მიწა. ქიზიყი გამოიარეს. ერთმა იქაურმა გლეხმა ისტუმრა მეფე და მისი ამაღლა. ამ ოჯახში თეიმურაზმა ცხრა ვაჟი იხილა ცხრა აკვანში ჩაკრული. გრემის სასახლე ზემით მიეგება მეფეს. შემოხვდა დედა, ქეთევან დედოფალი, „ყველაზე დიდად ბედნიერი“.

ბოდბეს ეკუთვნის კახეთის მეფედ თეიმურაზი, ნინო ქართველთა განმანათლებლის საფლავთან მუხლმოყრილი...

შაჰ აბას კი ამასობაში ამოდ მიჰქონდა იერიშები განჯის კედლებზე. ბოლოს ისევ ალავერდი-ხან უნდილაძე გამოიძახა ყარსიდან. სასწრაფოდ მოიჭრა უნდილაძე და ყოველის მხრიდან ერთიანი იერიშით მიუსია ჯარები განჯის გალავნებს. 1606 წლის 5 ივლისს განჯა დანებდა სპარსეთის მბრძანებელს. ქალაქი გაძარცვეს და საძირკველამდე მოთხარეს სპარსელებმა.

განჯიდან ქართლისკენ წამოემართნენ გამარჯვებულნი. გზაზედ შაჰ აბასს გიორგი მეფის სიკვდილი აცნობეს. მეფე მეჭვრისხევს ყოფილა, თაფლის ჭამისას პირში ფუტკარი ჩაჰყოლია, დაუკბენია, დაუშხამავს და იმას მოუკლავს გიორგი მეფე! მეჭვრისხევიდან წამოუსვენებიათ და მცხეთას დაუტრიალავთ ქართლის ხელმწიფე... სჯობია ფუტკარს დააბრალონ თავისი მეფის სიკვდილი ქართველებმა, ვიდრე ჩემგან მიწოდებულ შარბათსო, — ფიქრობდა შაჰ აბასი.

ქართლები ახლა მეფედ ითხოვდნენ გიორგის პირმშო ძეს, ლუარსაბს. ამასვე ეაჯებოდა შაჰს ლუარსაბის დედა, ქვრივი დედოფალი მარიამი. აბასმა ყოველივე შემწყნარებლური სახით მოისმი-

ნა, ქართველი ელჩები უხვად დააჯილდოვა და ისე გამოისტუმრა. თან თავისი მოციქულიც გამოატანა, მოჰამედ-ბეგ ბიქდელი შამლუ, რომელსაც დაავალა: ჩემი სახელით სამძიმარი მოახსენე გარდაცვლილი მეფის მეუღლეს, შვილებს, ნათესავებს და დაამედე, ყველაფერს თქვენი სურვილისამებრ გაეარიგებო.

ქართლში შემოვიდა შაჰ აბასი და მისი „ცის სფეროსავით დიდებული ურდო“. უბრძოლველად ტოვებდნენ ოსმალები ქართულ ციხე-ქალაქებს. ჯერ ლორე ჩააბარეს სპარსელებს. მერე, როცა შაჰ აბასი ალგეთზე მოვიდა, დმანისიც დაცალეს.

დმანისს ტფილისი მიჰყვა და ოსმალთა ნაცვლად ახლა სპარსელები იჭერდნენ საქართველოს სატახტოს. დიდი გულმოდგინებით, ინტერესით და „სიფრთხილის თვალით“ დაათვალიერა და დაჩხრიკა შაჰმა გურჯისტანის ლეგენდარული დედაქალაქი, გააოცა „ცის სფეროს თანასწორი ციხის კოშკების“ ხილვამ. განისვენა და „განიწმინდა“ ტფილისის „ღვთაებრივ“ აბანოებში.

ტფილისის სპარსული ციხიონის უფროსად შაჰმა დანიშნა ყიზილბაში მოჰამედ-სულთან შამს ად-დინლუ, რომელსაც უფრო დელუ-მუჰამედის სახელით იცნობდნენ სპარსთა და ქართველთა შორის.

ქართლის მეფედ შაჰ აბასმა გამოაცხადა (ვითომ ქართველების თხოვნისამებრ!) ლუარსაბ გიორგის ძე, „ვით თოთხმეტი დღის მთვარე, მშვენებით სავსე“. მერე შაჰმა, „თავისი მწყალობელი ბუნების გამო“, ქართლის სამეფო საგვარეულოს დანარჩენი წევრები, „მათი ხარისხისდა მიხედვით“, აავსო წყალობით, ყველას „შაჰური მოკითხვით მიუაღერსა, ხელმწიფური საჩუქრებით დააჯილდოვა“, ყველა „გაახარა“ და „გააღალა“.

ასე იწყებდა მეფობას ქართლის ახალი მეფე ლუარსაბ მეორე (1606-1614). მაგრამ რა მეფობა იყო ეს? ტფილისში, ალჯაყალაში, ლორეში, დმანისში ოსმალების ნაცვლად ახლა სპარსელები ჩამსხდარიყვნენ და ჩამკვიდრებულიყვნენ. მხოლოდ ეს იყო „სიახლე“ და სხვა არაფერი.

და ყველაზე დიდი, „უბედური სიახლე“ მაინც ეს იყო: ბორჩალოს ველური ტომი მოდიოდა დედაწულიანად. მოდიოდა, სახლდებოდა და იბუდებდა ლორე-დებედას ხეობაში — ტომი ქინქლას სიმრავლის უნარით დატენილი... დამბლავდებოდა ქართული მიწის განაკიდურნი. და ვინ იცის, რას მოასწავებდა ეს ხვალ, ზეგ, მაზეგ, ასეულ წელთა სარბიელზე?!...

თითქოს საგანგებოდ ინება ასე საისტორიო ბედისწერამ — სამივე ქართველი მეფე ერთ წელიწადს (1605 წელს) აღესრულა: ალექსანდრე მეორე კახთა მეფე, გიორგი მეათე ქართლის მეფე და როსტომ იმერთა მეფე. და მომდევნო 1606 წელს შეუდგნენ მეფობას: კახეთში — თეიმურაზ პირველი, ქართლში — ლუარსაბ მეორე, იმერეთში — გიორგი მესამე.

ხოლო მათი ყველაზე დიდი პოლიტიკური პარტნიორი — გიორგი სააკაძე მაშინ 26 წლისა იყო.

უკვე ზრდადასრულებული და დავაყვაცებული იდგა მეჩვიდმეტე ასწლეულის საქართველოს მთავარი გმირი. ტანად გოლიათი იყო, ახოვანი, კუნთად ჩაკირული, გლემურძოვანი მკერდით, რვა-ლის მკლავებით, სიკეთითა და სიმკაცრით შეზავებული იერით, ნებიანი ნიკაპით, ორბის თვალებით, ნერბის ცხვირით და გრძლად გადამტკავებული უღვაშებით.

მისი სახიდან ერთდროულად გამოკრთოდა — გონიერებაც, პატივმოყვარეობაც, მძვინვარებაც. დიდსულოვნებაც ეტყობოდა, შემწყნარებლობაც, მაგრამ არც სულსწრაფი შურისმგებლობა, ცბიერება და დაუნდობლობა უნდა ჰკლებოდა უსაზღვრო ძალისხმევით აღსავსე მის სულს.

ქართლის ახალ მეფეს, ლუარსაბ მეორეს, უკვე ტახტის სიახლოვეს დახვდა იგი. მისმა ხმაღმა და გონებამ წინარე მეფეების, სვიმონ პირველისა და გიორგი მეათის დროსვე აღამაღლა და ააღზევა ეს „გააზნაურებული მდაბიო“ (უფრო დაზუსტებით — „გათავადებული აზნაური“). გიორგი მეფეს ტფილისისა და ქართლის მოურავად დაენიშნა გიორგი სააკაძე. მოურავობა, ამ ბოლო დროიდან მაინც, თითქოს სააკაძეების „საგვარეულო სახელოდ“ გადაქცეულიყო.

მაგრამ მთავარი მაინც ის იყო, რომ გიორგი სააკაძე ქვეყნის მესვეური „საზეპურო ერის“, ანუ „არისტოკრატის“ თვალში „ვიგინდარა“, „მედროვე“ იყო.

ძველ რომში ასეთ „ვიგინდარას“, „მედროვეს“ თავისი სახელი დაერქვა — homo novus — „ახალი კაცი“. ყველაზე მკაფიო მაგალითი ასეთი „ახალ-კაცობისა“, ისევ ძველ რომში, იყო გაიუს მარციუსი, რომელიც ქვეყნის დასახსნელად სახელმწიფოს სათავეში მოვიდა სოფლიდან, სოფლელი აგრიკოლა, გუთნისდედა, და ამ „უჩიშო სოფლელმა“ დაჯაბნა ყველა „ჯიშინი ქალაქელი“ და თავისი „გლეხური“ მკლავით, გონებით, კეშმარტად რამდენჯერმე დაიხსნა ქვეყანა დაღუპვისგანაც, სირცხვილისგანაც. სახელოვანი ციკერონი

ასე ამბობდა გაიუს მარიუსის შესახებ: *rusticanus vir, sed plane vir* — „სოფლელი კაცია, მაგრამ მთლიანი კაცია!“. და თვითონ ციცერონიც, ეს დიდი მოაზროვნე და სახელმწიფოს მეთაური, აგრეთვე „ვიგინდარა“ და „მედროვე“ იყო. და კიდევ მის შემდეგ, ვინ მოთვლის რამდენი „მედროვე“ მოსულა რომისა, ბიზანტიისა თუ ფეოდალური ევროპის სახელმწიფოთა სათავეში...

გიორგი სააკაძის „მედროვეობას“ საქართველოშიც ჰყავდა წინამორბედნი. ასეთი იყო მონღოლთა ბატონობის ხანაში, ქართული სამეფო კარის დაკნინების ჟამს, დავით ულუს მეფობისას, საღუნ მანკაბერდელი — წარმომავლობით „უჯიშო“, მკლავით და ჭკუით ძლიერი, ცბიერი, ხერხიანი („ილათიანი“), დრო და ჟამის შესაფერისი ქუდის უტყუარად შემრჩეველი... „მედროვე“ და „ვიგინდარა“ იყო, ისევ დავით ულუს დროს, მესტუმრე ჯიჭური, ჭვეყნის და ხალხის ჭეშმარიტი პატრონი და ქომაგი და სწორედ ამ „პატრონ-ქომაგობისათვის“ მაშინდელი ქართული არისტოკრატიისგან და თვითონ სულმოკლე მეფისგან სასიკვდილოდ გამეტებული (მეტეხიდან მტკვარში რომ ისროლეს მისი ბრძანებით).

ქართლის ახალი მეფეც, ლუარსაბ მეორე, ისეთი მბრძანებელი იყო, სხვისგან რჩევის გარეშე მბრძანებლობა ხეირიანად რომ არც შეეძლო. სწორედ ასეთ დროს, უკეთუ რჩევა და ჭკუა ვისაც კი ეკითხება, ჭკუა ნაკლებად უჭრით, მაშინ მეფე იბუღებული გახდება ჭკუის საკითხავად ტრადიციულ „ჯიშით მრჩეველთა“ წრეში სხვა ვინმე, თუნდაც „უჯიშო“, მაგრამ „ჭკუით ჯიშისანი“ ადამიანი შემოიყვანოს.

და იგი უკვე შემოყვანილიც დახვდა იმ „სატახტო წრეში“ ჭაბუკ ლუარსაბ მეფეს.

და ამ „რჩეულ ვიგინდარას“ გიორგი სააკაძე ერქვა. ვთქვათ, დავით აღმაშენებელი რომ ყოფილიყო, მედროვეობისთვის არავითარი ფეხის ჩასადგმელი ადგილი ტახტის სიახლოვეს არ გამოჩნდებოდა. გიორგი სააკაძისთანა მამაცსა და ნიჭიერ კაცს დავითი სარდლად აიყვანდა და ამით ყოველივე გათავდებოდა, მაგრამ ახლა...

ახლა ტახტზე ლუარსაბ მეორე იჯდა.

ტახტთან კი გიორგი სააკაძე იდგა.

ხოლო, ისინი, ვისაც ტახტთან დგომა და ჭვეყნის სვე-ბედი ტრადიციით, „ჯიშით“ ეკითხებოდა და ეკისრებოდა — ქართლის ძირძველი არისტოკრატია — ვერასდიდებით ვერ შერიგებოდა მათ „ჯიშობრივად კუთვნილ“ ავანპოსტზე „უჯიშო მედროვის“ წამოსკუპებას.

და მთავარნი გიორგი სააკაძის მოჭულეთა და მომტერეთაგან იყ-

ვნენ თავადნი, ანუ „საზეპურო ერისანი“ — შადიმან ბარათაშვილნი, ფარსადან ციციშვილი, ქაიხოსრო ჯავახიშვილი.

და ჩასჩინებდნენ ისინი ახალგაზრდა მეფეს: ეგ ვიგინდარა სააკაძე პირადული აღზევებისა და მოხვეჭისათვის არც ქვეყანას დაინდობს, არც მეფესო. ამიტომ, სანამ გვიან არ არის, ჩამოიშორე, თორემ ერთხელაც იქნება, ყველას დაგვლუპავს ეს ცბიერი, ვერაგი, მჩურჩნელი (ყურში მოჩურჩლე, მბებზლარა) და დაუნდობელი კაციო.

მესამე სააკაძე

1607 წელს შაჰ აბასმა ცოლად წაიყვანა ლუარსაბ მეფის დაი, ლელა (თინათინი), რომელსაც სპარსულად მესამე სახელი დაარქვეს — ფათმა სულთან ბეგუმ.

იფაჰანში მიმავალ მყარიონს ლუარსაბ მეფემ წინ წაუძმღვარა გიორგი სააკაძე.

და პირველად მიდიოდა იგი სპარსეთისაკენ გაწვდილ „შაჰ რაზე“.*

მანამდე რამდენს გაუვლია ეს ცხელი გზა — კეთილი თუ ბოროტი გულით, მამულის გადასარჩენად თუ მამულის დასალუბავად, შინაურ თანამემამულეთაგან მცირე განაწყენებისათვის, საქართველოს დაუძინებელი მტრის კარზე „სამართლის საძიებლად“. ამ გზაზე ესმოდა ყოველ ქართველს იმ ჯადოსნური ფრინველის ხმა: „ნუ გათათრდები, ნუ გათათრდები, ნუ გათათრდები!“

თუმცა ყველას როდი ესმოდა — ქვეყნის მოკეთესაც და ქვეყნის მოლაღატესაც.

მხოლოდ ქვეყნის მოკეთეს ესმოდა.

ქვეყნის მოლაღატეს არ ესმოდა.

ქვეყნის ერთგულებასა და ორგულობას შორის მერყევ და მერყევ ქართველს კი — ხან ესმოდა, ხან არ ესმოდა.

სვიმონ მეფეს ესმოდა.

მის ძმას დაუდ-ხანს არ ესმოდა.

თეიმურაზს ესმოდა.

კონსტანტინეს არ ესმოდა.

ახლა კი, ახლა ვინც მიდიოდა, იმას ესმოდა: გიორგი სააკაძეს.

„ნუ გათათრდები!“

ძალიან მკვეთრად ესმოდა..

მიდის გიორგი სააკაძე სპარსეთის „შაჰ რაზე“, პირველად

* „შაჰ რა“, „შაჰის გზა“, აქედან — შარა.

მიდის. თ ვ ი თ ო ნ მიდის პირველად, თორემ სააკაძური სისხლი უკვე ნ ა ჩ ვ ე ვ ი ა ამ გზაზე სიარულს.

ლიახ, ნაჩვევი!

დიდი მამულიშვილის, მეფე ლუარსაბ პირველის ძემ და დიდა სვიმონ მეფის ძმამ, დავითმა, ანუ გათათრებული სახელით — და-უდ-ხანმა — დაგერწა პირველად სააკაძის გვარი საქართველოდან გაქცევაზე და „გათათრებაზე“. სწორედ დაუდ-ხანს, საქართველოს მოლალატეს და სპარსეთს გადახვეწილს — თან გაჰყვა მისი ერთგული (მოლალატისთვის ულალატო!) აზნაური ბეჟან სააკაძე.

იცის გიორგი სააკაძემ, რაც მოხდა მაშინ, 45 წლის წინათ (1562 წელს) — როგორ წავიდა მაშინ პირველად „პირველი სააკაძე“ სპარსეთს, ანუ როგორ გა ი ქ ც ა საქართველოდან, — სულ ერთია, ნებით თუ უნებურად, რადგან ყოველგვარი გაქცევა სამშობლოდან, მაინც საერთო შეფასებით, ფასდება როგორც სამშობლოს ღალატი.

და გაიქცა მაშინ ბეჟან სააკაძე სპარსეთს, მოლალატესთან ერთად გაიქცა. მოლალატე მეუფის წამხედურობით, თვითონაც გათათრდა (წინა დაიცვითა) და სპარსთა სამსახურში შევიდა. შევიდა და ძალიან მალე დაწინაურდა, დაწინაურდა, რადგან ქართველი იყო და თანაც სააკაძე — ძალიან მამაცი, ძალიან ნიჭიერი და უცხო თესლის და უცხო დროშისთვის უკიდურესად თავგანწირული!

მისი გმირობით და ერთგულებით გაკვირვებული და აღტაცებული თათრები ყარა-ბეჟან-ბეგს ეძახდნენ. მაგრამ „გაუცხოებულ“ ქართველ გმირსა და სარდალს ბოლოს მაინც დარია ხელი სამშობლოზე წუხილმა და დაბრუნდა ქართლში. დაბრუნდა და, გორის ახლოს, მტკვრის პირას, სახლი აიშენა და კერა გაიწყო ცოლ-შვილთან ერთად. მაგრამ არ დააყენა „გადმოქართველებული“ ბეჟან სააკაძე „ჭეშმარიტმა ქართველმა“ ფარსადან ციციშვილმა: ღამით თავს დაეცა თავისი ყმებით და აზნაურებით, მძინარე ბეჟანი ზედ სარეცელზე დააკვლევინა. ოჯახი გაუძარცვა და აუწიოკა (ეს ამბავი რომ მოხდა, გიორგი სააკაძე მაშინ 9 წლის ბიჭი იყო... შადიმან ბარათა-შვილთან ერთად, არავის ისე არ სწყურია სააკაძეების სისხლი, როგორც ფარსადან ციციშვილს). ცოლი და სამი მცირეწლოვანი ვაჟი ღარჩა მოკლულ ბეჟან სააკაძეს. ფარსადან ციციშვილის შიშით, ვერავინ გაბედა ობლებისა და ქვრივ-ოხრის მფარველობა და ლუკმის მიწოდება. ისინიც ადგნენ და ისევ სპარსეთს მიაშურეს. გზაზე ყაჩაღებმა ერთადერთი მარჩენალი ძროხაც წაართვეს; დედა და ორი შვილი გზაზედვე დაიხოცნენ. მესამემ, 11 წლის როსტომმა, მძლავრ-სხეულისმა და უტეხნებთანმა ბიჭმა, მაინც მიიტანა სული შაჰ აბასის კარამდე — იმ შაჰ აბასისა, რომელიც პირდაპირ ნადირობდა საქართველოსგან მოკვეთილ და საქართველოზე დაბოღმილ ქართ-

ველებზე — და ქართული სისხლით „თამაში“ რომ უყვარდა „გარდაღარეულად“. და მაშინვე პირად ლულამად აუყვანია შაჰს როსტომი, ახლა კი 18 წლის ჭაბუკი, უკვე სოჭხათ-იასაული გამხდარა; ამბობენ, თურმე, მალე სპასალარობასაც გამოჰკრავს ხელს როსტომ სააკაძეო (ძალიან ხომ არ იმშვენებენ და იშნობენ „თათრობას“ სააკაძეთა გვარისანი?!)...

მაშ, პირველად 45 წლის წინათ ამ გზით გაიარა ბეჟან სააკაძემ.

მეორედ 7 წლის წინათ — როსტომ სააკაძემ.

ხოლო ახლა, მესამედ — მიდის 27 წლის გიორგი სააკაძე.

მაგრამ იგი მიდის არა „გასათათრებლად“, არამედ მხოლოდ „თათრებთან“ სამოყვროდ, მაყრად.

მიდის და ესმის „იმ ფრინველის“ ხმა: „ნუ გათათრდები!“

და მიიყვანა გიორგი სააკაძემ სადედოფლო ისფაჰანს.

შემოეგებათ შაჰ აბასი.

დედოფალი დედოფლად დაისვა ქართველ ქალებზე დახარბებულმა (ოთხი დედოფალი ეყოლება და ოთხივე ქართველი ქალი). მერე საქართველოდან ჩამოსულ ქართველ მოყვრებს „მიესიყვარულა“ და მიექართულა შაჰი. სარწმუნოა, რომ გამორჩევით გიორგი სააკაძე მოსწონებოდა, თუნდაც იმიტომ, რომ რაღაც საერთო მსგავსება ჰქონდათ ერთმანეთში. ეს არ იყო მსგავსება მხოლოდ ორივეს სახეზე საგანგებოდ აყვავებული უღვაშებისა; ვერც ტანის ახოვანებით მიეტოლებოდა სპარსელი ქართველს, მაგრამ დაუცხრომელი სწრაფვა მარად ქმედებისა, ენთუზიაზმი თავგანწირული მიზანსწრაფულობისა, ძალუმი სუნთქვა პატივმოყვარეობისა და მძვინვარებისა — ორივეში ერთნაირი ძალისხმევით გამოსჭვივოდა.

უეჭველად: იმთავითვე უნდა მოსწონებოდა შაჰ აბასს გიორგი სააკაძე.

გიორგი სააკაძესაც იმთავითვე შეეძლო საკუთარი თვალით ეხილა და დარწმუნებულიყო: ქართველებს ძალიან დიდი ფასი ედოთ სპარსეთში, შესაძლოა უფრო მეტი ფასიც, ვიდრე თვით საქართველოში.

(და — ცდუნება უნდა ყოფილიყო ძალზე ძლიერი!).

გიორგის მაშინვე შეეძლო თავისი თვალით ეხილა, რომ სპარსეთის სატახტო „უფრო ქართული ქალაქი იყო, ვიდრე ტფილისი“.

შეეძლო ეხილა ამდენი განდიდებული და გამდიდრებული ქართველი კაცი (გიორგის კი როგორ უყვარდა განდიდებაც და გამდიდრებაც!), მათ შორის — უნდილაძეებიც უნდა ეხილა აქ, თავისა გვარ-სისხლი როსტომ სააკაძეც, დაუდ-ხანის „მირზებიც“ (ბატონი-

შვილები) — ბაგრატ-მირზა და ხოსრო-მირზა. და კიდევ ბევრი, ბევრი ქართველი (თუ „ნაქართველარი“?).

სწრაფად, ძალიან სწრაფად მობრუნდა მაშინ გიორგი სააკაძე სპარსეთიდან საქართველოში.

თითქოს რაღაცას გამოექცა, რაღაცისგან დამფრთხალი და დაფეთებული.

დაუზოგავად მოაჭენებდა ცხენს და „იმ ჩიტის“ ხმა ისევ ესმოდა:

„ნუ გათათრდები!“

ისევ ესმოდა.

ჭერჭერობით ესმოდა.

(ისე კი, საერთოდ — ყოველივე „ჭერჭერობითი“ არს ცათა შინა და ქვეყანასა ზედა!).

თ ე ვ ღ ო რ ა

იმავე 1607 წელს შაჰ აბასის ქართველმა სარდლებმა შირვანის ციხე-ქალაქებიდან ოსმალური ციხიონები განდევნეს და სპარსული ციხიონები ჩააყენეს. მთავარი აქ დერბენდი და შემახა იყო. და დერბენდი 16 წლის ჭაბუკმა მესხმა მანუჩარ-ბეგმა აიღო და შიართვა შაჰ აბასს (მანუჩარ-ბეგი სახელოვანი ათაბაგის, მანუჩარ მეორე ჯაყელის ძე და დიდი სვიმონ მეფის დისწული იყო). ხოლო, შემახა ალავერდი-ხან უნდილაძემ აიღო, ზარბაზანთა უწყვეტი ცემით.

შირვან-აზერბაიჯანშიც, ქართლ-კახეთით, ოსმალობა განიდევნა და სპარსელობა შემოვიდა. მესხეთიც ფეხზე დამდგარიყო ოსმალური უღლის გადასაგდებად. აქაურ ქართველთა აჯანყებას სათავეში ჩასდგომოდა „დიდებული მანდილოსანი“, მანუჩარ მეორე ჯაყელის ქვრივი, სვიმონ მეფის დაი, დერბენდის გმირის, ჭაბუკი მანუჩარ-ბეგის დედა — ელენე.

ელენემ ოსმალთა წინააღმდეგ დახმარება სთხოვა სპარსეთის ხელმწიფესაც და თავის ძმისწულსაც — ლუარსაბ ქართლის მეფეს.

შაჰ აბასმა მაშინვე შეიწყნარა ელენეს თხოვნა, თუმცა მხოლოდ ყიზილბაშთა მცირე ლაშქარი გამოჰყო, მანუჩარ-ბეგს ჩააბარა და მესხეთს გამოუშვა.

ლუარსაბმაც აფრინა ქართლის ლაშქარი სამცხისაკენ.

1607 წლის ზაფხულში ქვრივმა ქალმა ქართველთა ირგვლივი იერიშით აიღო ახალციხე. აქაური ბეგლარბეგი, გაოსმალებული ქართველი იუსუფ-ფაშა, 150 ოსმალოსთან ერთად, ტყვედ მიჰგვარეს ელენეს.

ახალციხე არ იკმარეს და ქართველებმა ოსმალებს ხელიდან გაშვებულ მკობელს „აგრეთვე იქაური ადგილების უმრავლესობა“.

ახალციხის გამგებლად, ელენეს თხოვნით და შაჰის დასტურით, დაჯდა მანუჩარ-ბეგი, ახალი სახელით — მანუჩარ მესამე ათაბაგი.

მომდევნო 1608 წელს ოსმალებმა რევანშის აღება სცადეს მესხეთში, მაგრამ მესხთა ახალი ბატონი და პატრონი ძლიერად დახვდა მტრის შემოსევას. ოსმალები იმწლებანდელ მარცხს შეურიგდნენ და უკუიქცნენ, მაგრამ თურმე მხოლოდ იმწლებანდელ მარცხს შერიგებოდნენ...

...იღვა წელიწადი — 1609, თვე ივნისი.

ქართლის მეფე ლუარსაბ მეორე იღვა ცხირეთს, საზაფხულო განსასვენებელს.

სასწრაფოდ გამოეძახნა მოურავი ვიორგი სააკაძე და სარდალი ზაზა ციციშვილი.

ჰქონდათ ფიცხელი ბჭობა, თათბირი.

ფრიად საშფოთარი ამბავი მოეტანათ მესხეთიდან შიკრიკებს. ოსმალები წინა წლების მარცხს მაინც არ შერიგებიან და მანუჩარ-ბეგისა და დედამისი ელენეს დასასჯელად წამოსულან დიდძალი ლაშქრით ახალციხისკენ. თანაც, მარტო ოსმალები კი არა, ოსმალთა ურდოს ასდევნებოდა ყირიმელ თათართა ლაშქარი, რომელსაც ქართველები „თათარ ხანის ჯარს“, ანუ „მგლისტყაოსნებს“ ეძახდნენ. ცეცხლითა და მახვილით შემოსევიან სამცხეს, აულიათ და დაურბევიათ ახალციხე. მთებში გახიზნულან დედა-შვილი, ელენე და მანუჩარი.

სრულიად მოსალოდნელი იყო, რომ ოსმალები და „თათარ-ხანნი“ ლუარსაბ მეფესაც გაუხსენებდნენ და შეეცდებოდნენ მწარედ გადაეხადათ მისთვის, ქართლის ჯარი რომ მიაშველა აჯანყებულ მესხებს.

უკვე თადარიგიც დაეჭირათ მეფესა და მოურავს: ზაქარია და იარალი ბარათაშვილნი გაუგზავნიათ მცირე ჯარით, მესხეთიდან ქართლისაკენ მომავალი თრიალეთური გზების შესაკრავად და, უკეთუ გამოჩნდებოდა, მტრის გამოჩენის შესატყობინებლად.

მტრის ურდო კი მოგორავდა ქართლისაკენ, შეუჩერებლად.

ახალციხის აღებისთანავე, „მთავარი გურჯისტანის“ წასახდენად მოთქარუნობდნენ ერთად შეყრილნი ოსმალონი, სამცხის, შავშეთის, ნიგალისხევის საფაშოებისა, მათივე ფაშებით სათავეში და, მათთან — „თათარ-ხანის მგლისტყაოსანნი“.

მთავარსარდალად მაჰმადიანთა ურდოს მოუძღოდა ფერად ფაშა, გამაჰმადიანებული ქართველი, რომელსაც თანაშემწედ მოსდევდა მოჰამედ ფაშას მამაცი ვაჟი.

ჯავახეთი გადმოიჭროლეს, თრიალეთიც, მანგლისშიც შემოიჭრნენ და, სანამ ზაქარია და იარალი შეიტყობდნენ, რამდენიმე სოფლის აოხრება და წარტყვევნაც მოასწრეს მტრებმა.

დაგვიანებულს რაღა შემოაბრუნებდა და დაედევნენ მაოხარ მტერს ბარათაშვილნი თავისი ჯარით. ადგილობრივ მოსახლე სოფლებშიც მიეტანენ გადამთიელ მოსისხლეებს — ვინ ცელით, ვინ ნამგლით და ვინ კეტით ხელშეჭურვილი.

ოსმალებს სადღაცოდან ცნობა ჰქონდათ, რომ ლუარსაბ მეფე ცხირეთს იდგა და თვითონაც ცხირეთისკენ ეშურებოდნენ. მათ ქართველი მეფის შეპყრობა და ქართლის მოთარეშება ჰქონდათ გულს ამოჭრილი. საგულდაგულოდ ყირიმელი „მგლისტყაოსანნი“ მოთქარუნობდნენ „საოცნებო გურჯისტანის“ მოსაძარცვავად და „მოსაჰმელად“. ბევრჯერ სმენოდათ: ვერსად იმდენ გემრიელსა და ხეავრიელ ნადავლს ვერ მოინადავლებ, რამდენსაც საქართველოშიო. და ისინიც მოდიოდნენ „ხეავრიელად გასამდიდრებლად“.

60000 ოსმალო და ყირიმელი მოჰქროდა შიდა ქართლისკენ. ცხირეთისკენ მიმავალ გზაზე უნდა გასულიყვნენ და ქართლის მეფეს მოულოდნელად დასტაკებოდნენ. ამიტომ მეგზურს ეძებდნენ.

მანგლისი, ოძისი და კველთა რომ გადასწვეს, სწორედ აქ, სოფელ კველთაში, ერთი მღვდელი მოიხელთეს, სახელად თევდორე, და იმას უბრძანეს ოსმალებმა — წინ გაგვიძებ და ცხირეთისკენ გაგვიყვანეო.

თევდორემ ცივად იუარა. ლახტი, ერთჯერ, მეორედ. კარგი, წაგიძღვებითო, თქვა მღვდელმა. მხარ-მკლავი შეუტრეს — არ გაგვექცესო — და გაიგდეს წინ ოსმალებმა.

მიდიოდა, მიუძლოდა მტერს ახალგაზრდა ქართველი მღვდელი და არავინ იცოდა რა ფიქრი უტრიალებდა გონებაში. მისი საქმე კი, აწ მომხდარი საქმე, გვიჩვენებს და გვარწმუნებს, რა ფიქრებიც უნდა ჰქონოდა მის კეთილშობილ სულს:

„მე ვარ მწყემსი კეთილი, და სულსა ჩემსა დავსდებ ცხოვართათვის. მე ვარ მწყემსი სოფელ კველთის მცირე სამწყსოსი, ხოლო სული ჩემი უნდა დავსდვა დიდი სამწყსოსთვის — საქართველოსთვის... საწუთრო ესე წამიერი და წარმავალი, ხოლო ცხოველი მარადყამეულ არს საქართველო, სამშობლო ჩემი... და საქართველო არის თვითონ ღმერთი ჩვენი...“

გადაიარეს ერიქალას მთა, სოფელი გოსტიბეც გამოჩნდა.

იცოდე, ცხირეთს უნდა გაგვიყვანო, სადაც თქვენი მეფე დგასო, — კიდევ ერთხელ შეახსენეს მეგზურს ოსმალებმა. და მიუძლოდა თევდორე მტერს.

გოსტიბედან ძირს ეშვებოდნენ. სოფელ ერთაწმინდაში შევიდ-

ნენ. საღ ვართო, იკითხეს ოსმალებმა. ერთაწმინდაშიო, უბასუხა მღვდელმა. ცხირეთი კიდევ შორს არისო? ისევ იკითხეს ოსმალებმა. მალე მივალთო, იყო პასუხი.

ერთაწმინდას გზა იყრებოდა. ხელმარცხნივ ცხირეთის გზა იყო, ხელმარჯვნივ — ქვენადრისისა. და მეგზურმა მტერი ქვენადრისის გზას გაუყენა. ცხირეთი კი ხელმარცხნივ დარჩა.

სანამ ქვენადრისს მივატანდეთ, მანამ ცხირეთს მდგარი მეფე შეიტყო მტრის შემოსევას... შესაძლოა, უკვე შეიტყო კიდევცო... ღმერთმაც ინებოსო — ფიქრობდა თევდორე.

თვითონ ნელა ვიდოდა, ფეხს ითრევდა. ოსმალები კი მიაჩქარებდნენ.

და როცა ახალი სოფელი გამოჩნდა და ის სოფელი ცხირეთი კი არა, ქვენადრისი აღმოჩნდა, მაშინდა მიხვდნენ ოსმალონი, რომ მღვდელმა ისინი ნატყუარი გზით გაიყვანა და ლუარსაბ მეფე განსაცდელს გადაარჩინა.

და მოხდა ის, რაც ჩვეულებრივ ხდება ასეთ დროს. ოსმალებმა კველთელი მღვდელი თევდორე სტანჯეს და თავი გააგდებინეს.

თევდორეს გმირობა უკვდავ სიწმინდედ დარჩა მისი მშობელი ხალხისა და ქვეყნის ხსოვნასა და ისტორიაში.

ს ხ ე რ ტ ა

თევდორეს მამულიშვილური თავგანწირვა შეიქნა ცხოველ-მყოფელი წინამძღვარი მომდევნო დიდი სამამულო გმირობებისა, რომლის მთავარი გმირი უკვე გიორგი სააკაძე უნდა ყოფილიყო. სანამ თევდორე მტერს ნატყუარი გზით მოატარებდა და, ბოლოს და ბოლოს, მისი კეთილშობილი თავი წამებულ სხეულს განეკვეთებოდა, მანამ მეფემ და მოურავმა მტრის შემოსევის ამბავიც შეიტყვეს და საომრად გამზადებაც მოასწრეს.

გიორგიმ მეფეს სთხოვა, ცხირეთიდან გამოსვლას ნუ ინებებთო, და დარჩა ცხირეთის ციხეში ლუარსაბ მეფე. თვითონ სააკაძე კი საომარ ძალთა შესაყრელად გაიჭრა. შიკრიკები გაუგზავნა და ჯარებით იწვია თეიმურაზ მუხრანბატონი, არაგვისა და ქსნის ერისთავები, მაჩაბელი, ამილახორი, ბარათაშვილნი და, ტფილისის ციხიონის უფროსიც, დელუ-მუჰამედი (მუჰამედ-სულთან შამს ად-დინ-ლუ) თავისი სპარსული ციხიონით.

ყველა წვეული სასწრაფოდ წამოემართა თავისი ღაშქრით. ხოლო, სანამ ისინი პაემნად დანიშნულ ადგილს მოვიდოდნენ, მანამ

გიორგიმ ახლომახლო სოფლებში მიმოქცევით 400 მეომარი შემოიყარა და ცხირეთს მობრუნდა.

შვიდი საათი უტარებია თევდორე მღვდელს ოსმალთა მხედრობა ნატყუარი გზებით. და იმ შეიღ საათში, გიორგი სააკაძის წყალობით, ლუარსაბ მეფეს უკვე მზად ჰყავდა ჯარი მტერთან შესახველრად.

მოკლე, ფიცხელი ბჭობის შემდეგ, მეფემ ჯარებს სარდლებად უჩინა გიორგი სააკაძე, ზაზა ციციშვილი, თამაზ მაჩაბელი, და მტრინ ბანაკისკენ გაუშვა.

ოსმალ-თათართა მხედრობა კი თექმის ხეობაში გასულიყო, ნი-აბის ბოლოს, სხერტის ჭალაზე.

ჭინებით მიჰყავდა ჯარი სააკაძეს, მაგრამ სანამ ის მიასწრებდა, მტერზე ადევნებულმა ზაქარია და იარალი ბართაშვილებმა მოასწრეს შებმა. ისინი ოსმალთა უკანა კერძს ზედ სხერტის ჭალაზე წამოეწივნენ და შეებნენ კიდეც.

ჭალა ნაწვიმარი იყო, კაცის ფეხისთვის სხლტომადი და ტალახიანი. საომრად ასეთი ადგილი მცირერიცხოვან თავდამხმელთათვის უფრო ნაკლებ მომგებიანი უნდა ყოფილიყო, ვიდრე მრავალრიცხოვან თავდამცველთათვის. ზაქარიას და იარალის კი ეს არ გახსენებიათ.

ბრძოლა მძიმედ დაიწყო. მეომრებს აჭრილ-აზელილ მიწაზე ფეხი უსწლტებოდათ, ეცემოდნენ, დაცემულთ წამოდგომა უჭირდათ, ბორძიკობდნენ და, მუხლმოკვეთილნი და მკლავმოქანცულნი, უსაზნოდ ეხეტქებოდნენ ერთმანეთს.

უცებ ფერად ფაშამ უკუაქცია ქართველებთან მორკენალი თავისი მეომრები, შეამჭიდროვა, დანარჩენ მთავარ ძალებთან შეამტკიცა და ყველამ ერთად ისრის სეტყვა დაუშინა უკვე საომარი ხაზიდან ჩამოტოვებულ და ტალახში ფორთხვით მომავალ ქართველებს.

ხმლის მისაწვდენზე აღარ იყვნენ და ისრის მერეხის ქვეშ იხოცებოდნენ ხმალდაუქმებულნი.

ისრებით დაცხრილულნი დაეცნენ თვითონ ზაქარია და იარალი.

და მაშინ მოუსწრეს სააკაძემ და ციციშვილმა. მოუსწრეს და ეკვეთნენ მძვინვარედ. ოსმალებიც მხნედ შემოეგებნენ, ზაქარია-იარალის ძლევეთ გათამამებულნი. გახელებით უტევდნენ გიორგი სააკაძე, მისი ძმა ქაიხოსრო, ზაზა ციციშვილი და თამაზ მაჩაბელი. ქართველებმა ჩახოცეს და გადაქელეს მეწინავე „მგლისტყაოსანნი“.

ოსმალთა რომელიღაც ფაშა გამოჯირითდა სიკვდილის ხაზზე, მამაცად მბრძოლი: ზაზა ციციშვილმა მიამურა, მაგრამ თამაზ მაჩაბელმა მოასწრო შუბით. ოსმალმა დამბაჩა შემოაგება თამაზს. დრო-

ზე შეაგდო ცხენი ყალყზე მაჩაბელმა. ტყვიამ ცხენს გულში გაუარა და მიწაზე დაეცა მხედრიანად. ფაშამ წამსვე დაცლილი დამბაჩა გადააგდო და ხმალი აღმართა. და სწორედ მაშინ შუა ჩამოიჭრა ზაზა ციციშვილი. ციციშვილსაც დაუხვდა მამაცი ოსმალთ. გაიბრკიალეს ხმლებმა. ჩალმიანი თავი მოწყდა ოსმალთს, უნაგირზე წამიერად ჩაყინულს. სანამ ოსმალთს წარკვეთილი თავი მიწას დაეცემოდა, მანამდე აიტაცა იგი მარცხენა ხელით ზაზამ. აიტაცა და თან მაჩაბელს შესძახა, ცხენზე შეჯექო! საკუთარი დაცემული ცხენისგან თავდახსნილი თამაზ მაჩაბელი წამსვე ზურგზე მოეწვლო მოკლული ოსმალთს ცხენს. შემოესივნენ და შემოერტყნენ მეთაურის სიკვდილით გააფთრებული ოსმალ-თათარნი. ერთი ხმალი აღარ იკმარა ზაზა ციციშვილმა: ფაშას წარკვეთილი თავი წვერით კბილებში ჩაიჭირა, სატევარიც გაიძრო და ორივე ხელით შექურვილმა შეუტია გააფთრებით. ძმებმა სააკაძეებმაც მოუსწრეს. მტრის შუაგული გაარღვია გიორგიმ. ოსმალები უკუიქცნენ.

სანამ ქართველთა მთავარი ძალები არ მოსულიყვნენ, მანამ გიორგიმ ოსმალთა ურდოს გამოდევნება სახიფათოდ ჩათვალა, ნაომარი ჯარით სხერტას გაეცალა და ცხირეთს მობრუნდა.

ოსმალ სარდალთა თავები დაუყარეს წინ ლუარსაბ მეფეს სააკაძემ და ციციშვილმა (ასეთი იყო იმდროინდელ ქართველთა შორის მაჰმადიანური სამყაროდან შემოსული „მოდა“ და „ყაიდა“ დროისა!).

ტ ა შ ი ს კ ა რ ი

სხერტის ჭალაზე დამარცხებული ოსმალთა არმია ფერად ფაშამ ყარაღაჯის გზით გორისაკენ წაიყვანა. საომარი წყობით მიდიოდნენ, დინჯად, ფრთხილად, შიშრეულად — კვლავ ანაზღეული თავდაცვლა არ მოგვიწყონ ქართველებმაო.

მტკვარზე ხიდი უნდა გადაეელოთ და ისე შეჭრილიყვნენ ოსმალები გორში. მაგრამ დაასწრო ერთმა სომეხმა ტერტერამ. იგი თურმე გორიდან სოფელ დოესში მიდიოდა რაღაც საქმეზე და მტკვრის მარჯვენა მხარეს მტრის ჯარები რომ დაუნახავს, მაშინვე ხიდს დასტაკებია, ფიცარ-ფიცარ აუყრია და შემოსევის საცნობო განგაშიც აუტეხია.

ოსმალებმა ხიდის აღდგენა დააპირეს, მაგრამ მოპირდაპირე მხრიდან გორელები მოცივდნენ და მტერი ისრის სეტყვის ქვეშ მოაქციეს.

ქართველთა მთავარი ლაშქარიც გამოჩნდა მტკვრის მარცხენა

შხარეს. უკვე ყველა მოსულიყო თავისი ლაშქრით: თეიმურაზ მუხრანბატონი, ამილახორი, ნუგზარ არაგვის ერისთავი, შალვა ქსნის ერისთავი, ზაზა ციციშვილი, ბარათაშვილები. ტფილისის ციხისთავი დელუ-მუჰამედიც მოსულიყო 700 სპარსელით თუ გამაჰმადიანებული ქართველით. ლუარსაბ მეფე და გიორგი სააკაძე მოუძღოდნენ შეერთებულ ქართულ მხედრობას.

ოსმალებმა ხიდს თავი მიაწებეს და ისევ მტკვრის მარჯვენა განაკიდურს გაუყვნენ. ახლა მათ ლუარსაბ მეფის დატყვევება და ქართლის დაპყრობა კი არა, საქართველოდან ცოცხლად გაღწევა და ნაძარცვ-ნატყვევანის გაყოლიება შემორჩენოდათ საფიქრალ-სახურნავად.

მითქარუნობდნენ და საციციანო სოფლებს მიიძარცვავდნენ. სოფელ ბრბონას რომ ჩააღწიეს, შედგნენ და ისევ ხიდის გამართვას შეუდგნენ. სოფელში სახლები დაანგრირეს და დაგროვილი ხის მასალით მტკვარზე მართლაც მოახერხეს ხიდის გადება. მტკვარზე გადავიდნენ, ტაშისკარის ბოლოს ჩავიდნენ და ნახვეტაში დასცეს ბანაკი.

სააკაძემ და ლუარსაბმა ჯარი ახალდაბას ჩაიყვანეს. იქ ხიდი ეგულეობდათ, მაგრამ აღიდებულ მდინარეს გაეტაცნა იგი. ის ღამე დაითმინეს და დილით, სისხამზე, გიორგიმ მტკვრის გადალახვა ბრძანა. ქართველებმა ჯერ ილოცეს, ღვთისმშობელი, სვეტიცხოველი და მის საძირკველში კვართი ქრისტესი მოიხსენიეს, მკლავიც დაილოცეს, ხმალიც, და მეფისა და მოურავის მიყოლით, თვითონაც გადაეშენენ მტკვარში ცხენებით.

ძალზე საშიში კი იყო უსაშველოდ აღიდებულ მდინარესთან ბრძოლა, მაგრამ მაინც უმსხვერპლოდ გააღწიეს მეორე ნაპირს. ტანსაცმელი დაიწურეს, იარაღი მოირგეს და საომრად გაემზადნენ.

უკვე გული საგულეს დაიგულეს მეფემ და მოურავმა — ოსმალთა ურდო ველარსად გაექცეოდათ. შალვა ქსნის ერისთავი თავისა ქსანელებით კორტანეთს ჩააყენეს და ამით ახალციხისკენ გასასვლელი გზა ჩაუკეტეს მტერს. ხოლო ოსმალთა ზურგიდან, სურამის ბოლოს, შიდა ქართლის ჯარი იდგა საომრად შემართული.

მტრის ურდოს გასასვლელი აღარსაით ჰქონდა და ისღა დარჩენოდა ბრძოლა მიეღო. დაუტრიალდნენ საომარ სამზადისს ოსმალინი. სანგრები და თხრილები გათხარეს, მიწაყრილები აღმართეს, ტომარები სილით აავსეს და კედლებად დაისადაგეს...

ლუარსაბ მეფემ თათბირად შემოიყარა სარდლები.

პირველი წამოდგა ნუგზარ არაგვის ერისთავი, სიმამრი გიორგი სააკაძისა, და თქვა: მთიელი მეომრები ღამე ბრძოლას ამჯობინებენ და მეც ჩემის მთიელებით ღამე დავეცემი მტერსო. მაგრამ არაგვის

ერისთავის აზრი ციციშვილმა და ამილახორმა მაშინვე დაიწუნეს: ლამეს ისევე დღე სჯობს და გათენებისას მიეუხტეთ მტერსო.

ზოლოს გიორგიმ თქვა თავისი საომარი განაზრახვი: ლამის ჩაწურულს, რიქრაუზედვე, მტრის მიწაყრილებს იღუმალ მივეახლოთ, ერთბაშად თოფები დავუშინოთ და უმაღვე ამხედრებულნი ხმლითა და შუბით ჩავუხტეთ თოფის კვამლით გატენილ მინდორში ოსმალთა ბანაკსო...

მიიღეს ეს მარტივი და თამამი მონასაზრი სააკაძისა და ბრძოლის მოთავეობაც მასვე მიანდეს.

იმ ლამით გიორგიმ მეწინავე გუნდი გააწყო. სამეთაუროდ ყველაზე ერთგული მეომრები დააყენა: ლომი ჩრდილელი, პაპუნა ვაწყაშვილი, როსიტა გედევანიძე, პაპუნა ჩივაძე, თამაზ ქარციძე, მათარსი შიხაიდრიძე, ქვლივიძე, ინაშვილი. ესენი გიორგი სააკაძის „მოკიდებულნი“ (მიმდევარნი, თანამოდასენი) იყვნენ, ზოგი გლეხი, ზოგი წვრილაზნაური...

...27 ივნისი 1609 წლისა. დილა სისხამი, ტაშისკარი, ნახვეტას მინდორი.

ომის ღმერთს საომარი სასწორის ერთ პინაზე 60000 ოსმალთათარი დაესვა, მეორეზე — 10000 ქართველი.

თოფების ერთბაშმა გრიალმა და კლდეებზე ასხლეტილმა ნახმევმა შეარყია მტკვრის ხეობა. ომის მოლოდინით ღამენათევი შემოეგებნენ ოსმალნი მოიერიშე ქართველობას. ხოლო ქართველები უკვე ჩაპრილიყვნენ ყოველი მხრიდან მათგანვე ნათოფარ მტრის ბანაკში. თოფისწამლის და სისხლის სუნი შეერთვნენ ერთურთს. ბრძოლა გახურდა სასტიკი, სისხლდამდინარი. „ფიცხად იბრძოდნენ ქართველნი“. სააკაძე ყველაზე სქლად შეკრულ ოსმალობას არჩევდა და მისკენ მიჰქროდა გაშმაგებით. შუაგულს იჭრებოდა შუბგამართული და იბრძოდა დინჯად, „გულმყაფარად“. საგანგებოდ ოსმალთა ჯილოსან სარდლებს ეტევებოდა გიორგი. უსულოდ ირეცებოდნენ მისი ხელით დანაკრავნი. „გულსრულად“, დიდი სიმამაცითა და სიჩაუქით იბრძოდა ლუარსაბ მეფე, ჰაბუკი „ტანსაორო“, „თამამად მიმხდომელი“, ლახტის მცემელი და შუბის მძგერებელი.

„მაშინ იქმნა ომი დიდი იქით და აქეთ, და დიდად მოჭირვებით და გულსრულად შეიბნენ, — ძველთა გმირთაგანცა ძნელად შესამლებელად საგონებელ იყო, რომე მაშინ მეფე და მოურავი და სრულად ქართველნი იბრძოდნენ“.

მზე საშუადღეოზე მიიწევდა და მწვავედ აწვებოდა ტაშისკარის საომარ თონეს. „ომი გაწირდა“. მეომრები გახელდნენ, გამხცდნენ. შესამეჭერ შეემსხვრა შუბი ხელში სააკაძეს. ლახტი მიართვა ლომი ჩრდილელმა. კვლავ მიეტევა გიორგი მძაფრად. ლახტიც გადა-

უტყდა. ხმალი „ამოამღერა“ მოურავმა. შორიდან ნატყორცი ის-რები ასხმოდა ზორბა ტანზე. ზედიზედ თორმეტ რჩეულ ოსმალს დააყრევინა გიორგიმ იარაღი და ტყვედ მიუყარა ინაშვილსა და ქკლივიძეს. ფერად ფაშას მიუხდა მოურავი. მხნედ შემოეგება გათათრებული ქართველი ჯერ კიდევ ქრისტიან ქართველს. ხმალი დააგდებინა გიორგიმ. ორმა პაპუნამ, ჩივამემ და ვაშაყაშვილმა, მხარ-მკლავი გაუთოკა ოსმალთა მთავარსარდალს. მეცხრე საათი დადგა საშინელი ხმალთაკვეთებისა. სასწორი აეშალა ხელში ომის ღმერთს. ბრძოლა ქართველთა ძლევამოსილებით გადაწყვეტილიყო. ოსმალთაგან უმრავლესნი ჩაწყდნენ და ჩაირეცნენ. ვინც ქართველთა შურისმგებლურ მახვილს გადაურჩა, „დაშინებულთა და დანქრეულთა“, ტყესა და ღრეს მიაშურეს თავპირის მტრევეით. ბრძოლის შემდგომ სამი დღის მანძილზე „საშოვარზე“ გადიოდნენ ახლომახლო სოფლელები, კაცნი და ქალნი, ტყემადნარებსა და ხეგუხუვებში: იქ შეფარებულ და ჩაჩუმქრულ ოსმალებს იჭერდნენ, დედისობილად ატიტვლებდნენ, თუმცალა ცოცხლად კი უშვებდნენ — ახლა საშიში აღარ არიანო, და ეგენიც აღმიანის ძენი ყოფილანო!..

...ახალგაზრდა, მომხიბლავი მეფე მიუძღოდა გამარჯვებულ ჯარს.

უკან ფერად ფაშა და მოჰამედ ფაშას ძე მიჰყვებოდნენ დატყვევებულნი.

წარკვეთილი თავებიც და წარუკვეთელი ტყვე სარდლებიც ქართველებს მათი „მოყვრისა და მოკეთისათვის“ უნდა გაეგზავნათ — შაჰ აბასისთვის...

ამრეზილი ჩაყინულიყვენ თავადები უნაგირებზე.

რადგან... ისევ „უჭიშო სააკაძე“ მიჰყვებოდა გვერდით ხელმწიფეს.

ტაშისკარის შემდგომ

ლუარსაბ მეფემ შაჰ აბასს თავისი ერთგული კარისკაცი, გარასპი ფავლენიშვილი გაუგზავნა, ოსმალ ტყვეები და მეთაურთა წარკვეთილი თავებიც გაატანა და მტრის განადგურების ამბავი დაწვრილებით შეატყობინა.

(არც გამარჯვების, არც დამარცხების ამბავი შეეძლო „დამოუკიდებლად“, შაჰის შეუტყობინებლად განეცადა და შეენახა ქართველ მეფეს!).

ძალიან გაიხარა შაჰ აბასმა (რასაკვირველია, უფრო ოსმალების განადგურებით, ვიდრე ქართველების გამარჯვებით).

უზვი საბოძვართ ავსებულნი გამოისტუმრა მან მახარობლად

მოსული გარასპი ფავლენიშვილი; ლუარსაბ მეფესთანაც უძვირფასესი საჩუქრები და მისართმეველი გამოატანა. თან ეს ჩაილაპარაკა სპარსეთის ლომმა, ვითომ თავისთვის — ძალიან, ძალიან მენატრებიან ქართველი მეფეებიო.

თითქოს, ისე ჩანდა, შაჰი რაღაც ახალ „თამაშს“ ამზადებდა ქართველებთან...

რაც შეეხება გიორგი სააკაძეს, სხერტა-ტაშისკარის ამბების შემდეგ კვლავ უფრო დიდი საფიქრალით უნდა ეფიქრა შაჰ აბასს ქართლის მოურავის „განსაკუთრებულობისა“ და „გამორჩეულობის“ შესახებ. სწორედ „ასეთი ქართველები“ სჭირდებოდა მას თავის სამსახურში, სწორედ „ასეთნი“...

...ამ ამბებიდან ერთი წლის შემდგომ, 1610 წელს, შაჰ აბასი აზერბაიჯანში ჩამოვიდა და ქართველი მეფეები თავისთან „სამეჭლისოდ“ მიიწვია.

ლუარსაბი მაშინვე გაეშურა დიდის ამალით; დედაც წაიყოლია მეფემ, დედოფალი თამარი, ქართველ მანდილოსანთა ასაბიით. თითქოს, თვითონაც ესწრაფოდა ლუარსაბ მეფე შაჰ აბასთან შეხვედრას. ესწრაფოდა, რადგან მას სპარსეთის ლომთან თავისი საკუთარი სათხოვარი (თუ მოსათხოვარი) ჰქონდა.

აზერბაიჯანს მიმავალმა მეფემ ქართლი „საურავად“ და „საპატრონოდ“ გიორგი სააკაძეს დაუტოვა.

აღბათ, მეფის გვირგვინსაც იზმანებს თავზე სააკაძეო — იბოღმებოდნენ ბარათაშვილები, ციციშვილები, ჯავახიშვილები...

...ლუარსაბი და დედამისი კი ისე მიდიოდნენ შაჰ აბასთან, როგორც საქართველოში იციან საყვარელ სიძესთან სტუმრად წასვლა. მაგრამ შაჰ აბასსაც როდი ეშლებოდა „ქართული თამაში“ და ისიც „ქართულად“ ხედებოდა „უსაყვარლეს“ სიდედრსა და ცოლისძმას. მათ შესახვედრად თავისი გამორჩეული კარისკაცი გამოგზავნა, მოკამედ ამინ-ბეგი, რომელიც ქართველ სტუმრებს „ყოველი სადგურიდან სადგურამდე შესაფერისად ემსახურა და პატივისცემით და მოწიწებით შაჰის ტახტთან მიიყვანა“.

„დიდი სიხარულით და სიყვარულით“ მიეგება სიძე ცოლისძმას. მრავალი საფერებელი სიტყვა და ქება მიუგო, „მრავალგვარა ხელმწიფური წყალობითა და ალერსით დააჯილდოვა“. განსაკუთრებული მადლობით აავსო ოსმალთა წარკვეთილი თავებისა და დატყვევებული სარდლების მიძღვნისათვის.

ლუარსაბიც გათამამდა, შაჰისგან ნაალერსევი და ნათამამევი, და ბოლოს თავისი სათხოვარიც აკადრა დიდ მბრძანებელს, „აღლაპის ჩრდილსა“ და „სამოთხის დამამშვენებელს“.

ლუარსაბმა ფერად ფაშას განთავისუფლება სთხოვა აბასს.

და აბასიც მოწონებით შეხვდა ქართველთა მეფის ამნაირ „რან-დულ ქეცვას“. ლუარსაბს აკი თვითონვე, იქვე გამარჯვების ადგილზევე, შეეძლო დამარცხებული მტრის განთავისუფლება, მაგრამ ლუარსაბმა ეს შაჰის დაუკითხავად არ იკადრა, ბორკილგაყარილი ფაშა შაჰს ჯერ ძღვნად მოართვა და ახლა მის განთავისუფლებასაც ეაჯებდა! მაშასადამე, ქართველი მეფე სპარსეთის ხელმწიფის წინაშე ქვეშევრდომობასაც აღიარებს და დამარცხებული მტრისადმი დიდსულოვნებასაც იჩენს. შესაძლოა, უფრო იმიტომაც გამოუდევს თავი ქართველ მეფეს ფერად ფაშას დასახსნელად, რომ ფერად ფაშა სისხლით მაინც ქართველია. ისე კი, მაინც უცნაური ჩანს ლუარსაბ მეფის საქციელი: აკი ქართველებმა მაინც და მაინც არ იციან ერთმანეთისთვის თავგამოდება და ამ ქრისტიან მეფეს რალა კუჭი ეწვის გაათარებული და გადამტერებული ქართველის განტევებაზე?!

მაგრამ ასე იყო თუ ისე, შაჰმა ქართველი მეფის სათხოვარი აღასრულა და ფერად ფაშა გაათავისუფლა. ხოლო, მოჰამედ ფაშას შვილი — რაკი მას არავინაც არ გამოესარჩლა — აბასმა ჯალათებს მიუგდო შესაქმელად.

ქართველთა მეფემ დიდი მადლობა უძღვნა „ქვეყნის დამამშვენებელ შაჰს“ ფერად ფაშას განთავისუფლებისათვის, მაგრამ, თურმე, ნამდვილი სათხოვარი, რომელიც უკვე მოსათხოვარს უდრიდა — ამის შემდეგ ჰქონია ლუარსაბ მეფეს.

და ლუარსაბ ქართველთა მეფემ შაჰ აბასს ტფილისის ციხიდან სპარსული ციხიონის გაყვანა სთხოვა (თუ მოსთხოვა!).

და ერთბაშად ძალიან გაბედული გამოჩნდა აქამდე არც ისე შემტევი და „შემტკიცული“ ხასიათით ცნობილი მეფე ქართლისა. იგი საქართველოს სატახტოს დაცლას და უცხო ბორკილის აყრას ითხოვდა. და თანაც ითხოვდა ისეთი დიდი, ძლიერი და სასტიკი მბრძანებლისაგან, როგორიც შაჰ აბასი იყო. ამიტომ არც ის უნდა ყოფილიყო საკვირველი, რომ შაჰ აბასს გაცოფებამდე გაოცება დაუფლებოდა. მას, ჰკვიან ხელმწიფეს, უეჭველად ჯერ ეს უნდა ჩაეკითხა თავისი თავისთვის: რას ემყარებოდა ქართლის მეფის ეგზომ გაბედული (თუ უტიფარი) „გამოხდომა“? ალბათ, ისევ თვითონ ქართველი ხალხის „დაუღეველ“ სიძლიერეს, რაიც გუშინ ერთხელ კიდევ დაადასტურა ტაშისკარის დიდმა ბრძოლამ და ქართველების კიდევ ერთმა დიდმა ძლევამოსილებამ. მართლაცდა, საოცარია: გეგონება, საქართველო აგერ-აგერ სულგავარდნილი დაეცემო და უეცრად ისეთ ბრძოლას კი მოიგებს, მარტო მაკედონელს და კეისარს კი არა, თვით ომის ღვთაება მარსსაც რომ გაუკვირდება და შეშურდება. მაგრამ ლუარსაბ მეფე მაინც არაა იმ სიღრმისა და სიმადლის მოაზროვნე კაცი, თავისი ამოწყვეტილი ქვეყნის „მაღული

უძლეველობის“ ფესვებს აგნებდეს. იგი უფრო ვინმე სხვისგან უნდა იყოს გამხსნევებული, გათამამებული და წაქეზებული, თორემ სპარსელთაგან ტფილისის დაცლას კი არა, ცხირეთიდან ტფილისში ჩასვლასაც ვერ გადაწყვეტდა ლუარსაბ მეფე ვისმესთან რჩევის შეუკითხავად. ხოლო, ასეთი „მჩრეველი“ მაშინ ლუარსაბ მეფისთვის სწორედ გიორგი სააკაძე იყო.

უეჭველად გიორგი სააკაძისგან უნდა ყოფილიყო დარიგებული ლუარსაბ მეფე, რა უნდა ეთქვა და როგორ უნდა ეთქვა შაჰისთვის. რაღა საჭიროა ტფილისში სპარსული ციხიონი, როცა ჩვენ ყველანი, სპარსელებიც და ქართველებიც, ერთნი ვართო, მტერიც ერთი გვყავს და მოყვარეც ერთიო; საქართველოს სატახტოში არაქართული ციხიონის დგომა ქართველებისადმი უნდობლობას ნიშნავსო, ხოლო ასეთ ახლობელ მოყვარეთა და მოძმეთა შორის უნდობლობა რა საკადრისი და რა სარგებლობის მომტანიაო, და სხვა მისთანანი...

ვინ იფიქრებდა, რომ ასე მშვიდად და გაუბზარავი ხმით ილაპარაკებდა დიდი შაჰ აბასის წინაშე ეს ვითომ თვინიერი და ვითომ ლბილი ბუნების, „ქალივით ლამაზი ბიჭი“?

აშკარა იყო, რომ „ამ ბიჭის“ უკან ძლიერი ქართველი კაცი იდგა. და იგი გიორგი სააკაძე უნდა ყოფილიყო.

დიღნანს იფიქრა შაჰ აბასმა, სანამ პასუხს იტყოდა. მერე ალავერდი-ხან უნდილაძე იხმო. უნდილაძეც შემოვიდა. მარტო ჩაიკეტნენ და ითათბირეს დიღნანს.

მეორე დღეს შაჰმა ისევ მიიღო ლუარსაბ მეფე, მიიღო და გამოუტხადა: რაკი პაპაშენი სვიმონ მეფე სპარსეთის დიდი მეგობარი და კეთილისმყოფელი იყო, ამიტომ მისი ხსოვნის საპატივცემლოდ შენ, მის შვილიშვილს, გიძღვნიტ ტფილისსო; უკვე ბრძანებაც გავუგზავნე დელეუ-მუჰამედს, რათა ტფილისიდან თავისი ციხიონით გავიდეს და სამაგიეროდ ქართული ციხიონი შევიდესო.

ლუარსაბ მეფის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ეს უდიდესი გამარჯვება იყო (თუ ვისმეს გაახსენდებოდა — გიორგი სააკაძის გამარჯვება!). საქართველოს დედაქალაქი ასე, წვეთი სისხლის და უქცევლად, დაუბრუნდა თავის ქვეყანას.

რასაკვირველია, არავინ ისე გულუბრყვილო არ იქნებოდა, ის დაეჯერებინა, თითქოს შაჰ აბასი მართლა შვიდი წლის წინათ შვედარი სვიმონ მეფის სახსოვრად იმეტებდა ქართველებისთვის ქართველთა დედაქალაქს. არამედ აქ მთავარი ისევ და ისევ ოსმალეთ-სპარსეთის ომი იყო. ამ ორი ვეშაპის სისხლმაქცევარ ჭიდილში ყოველთვის ის მხარე იმარჯვებდა, რომელ მხარესაც საქართველო უჭერდა მხარს. შაჰი დღე-დღეზე ოსმალეთის დიდი ვეზირის, ზურად ფაშას შემოსევას ელოდებოდა. ამიტომ ისევ ძნელი და სა-

ხიფათო იყო ქართველების გადამტერება — იმ ქართველებისა, რომელთაც გუშინ სწორედ ოსმალებს ასე სასტიკი მარცხი აჭამეს.

მაშ, შაჰ აბასი იძულებული გამხდარა კვლავ დაეთმო „ერთა ხელი“ ქართველ მეფესთან (თუ — გიორგი სააკაძესთან) „გაწყობილ დაფაზე“...

...და წერდა სპარსი ისტორიკოსი ისქანდერ მუნში „ქვეყნის დამშვენებელი აბასის ისტორიაში“: ...და მისცა შაჰ აბასმა ლუარსაბ მეფეს ტფილისის ვილაიეთი, საქართველოს განთქმული ქალაქი, რომლის ციხე-სიმაგრეს თავი მარჩბივის ვარსკვლავედის თალამდე ჰქონდა აღმართული... ხოლო ხსენებული ლუარსაბი იყო საოცრად მომხიბლავი, მშვენიერი სახისა, მოხდენილი ყმაწვილი, ჩვიდმეტი წლისა იქნებოდა, შაჰს რომ ეახლა. ჭეშმარიტად, ასეთია თითქმის ყველა ქართველი ბატონიშვილი. ის კი არა და, საქართველოს მთელი ხალხი, ყოველი კაცი და ყოველი ქალი, იქაური ჰაეპაერის სინაზის გამო, ნატიფ დაწვთა და ღოყათა სიტურფითა და სინარნარით, ნაკეთებისა და ხელების მოხდენილობით, ყველა სხვა ადგილთა და ქვეყანათა ხალხებს სჯობია. ყველანი სამოთხის ბინადარი ქალის, ჰურთის მსგავსნი და იოსებ მშვენიერის დაწვთა მქონენი არიან, მოსეს შუქმფენი ხელის სხივები გამოკრთის მათი სახეებიდან და ქრისტიანული სასწაულიც ცხადად ჩანს მათი საოცარი ენატკბილობიდან და საამური ქცევებიდან. თუმცა, საქართველოში ქრისტიანობაა გავრცელებული და ქართველები მოკლებული არიან ჭეშმარიტ სარწმუნოებას, მაგრამ თავისი სიმშვენიერით, ჰაერის სიჯანსაღით და მიწა-წყლის უმწიკვლობით და ნაყოფიერებით ქვეყნიერების ვერც ერთი მხარე საქართველოს ვერ შეედრება. სწორედ ქართველთა სამშობლოზე შეიძლება ითქვას ეს ლექსი:

„ყოველ წუთში თითო იესო დაიბადება,
ყოველ სახლში იესოს მშობელი მარიამი ჩასახლებულა“...

...თეიმურაზ კახთა მეფეც ეახლა შაჰს, კახთა ამალით და დიდი მისართმევლით. ისიც დიდის პატივით და „სიყვარულით“ მიიღო შაჰმა. არც იმას დააკლო „ხელმწიფური წყალობანი“ და, ბოლოს, მისი სათხოვარიც მოიკითხა დიდსულოვნურად. თეიმურაზმაც მაშინვე, სულწასულად შესთხოვა: მე ისევ იმ კახელი თავადების დასჯას გეაჯები, ამას წინათ რომ გეხვეწებოდით.

ეგ თხოვნა დაუყოვნებლივ აღესრულებათ, უმაღლვე შეაგება შაჰ აბასმა, რომელსაც ქართველი მეფის სულმოკლეობა მალამოდ უნდა მოსცხებოდა გულზე. აკი სწორედ ეს უნდოდა საქართველოს დაუძინებელ ბტერს — როგორმე „საქართველოებს“ შინაგანი შუღლი და ურთიერთმტრობა არ მოშლოდათ, უწინარეს ყოვლისა, სწორედ ქვეყნის მესვეურ მეფე-თავადთა შორის.

მერე თეიმურაზის ამაღლას დააცქერდა შაჰი, მუშტრის თვალით,

და ერთი ამოარჩია, ძლიერი ანაგებისა და ჰკვიანი გამომეტყველების ახალგაზრდა კაცი. იგი ადამ ანდრონიკაშვილ-აბელიშვილი იყო, ალექსანდრე მეფესთან ერთად ყიზილბაშთაგან მოკლული აბელ ანდრონიკაშვილის ვაჟი (აბელიშვილის გვარიც მოკლული მამის სხელისგან მიეღო შვილს). და აიჩემა შაჰ აბასმა, ადამ აბელიშვილი მგ უნდა წაეიყვანო ჩემს მცველად, მრჩევლად და მსახურადო. ბეჟი ეხვეწა თეიმურაზი, ლამის ტირილით — მაგ ერთგულ კაცს ნუ წამართმევო, მაგრამ არაფერი გაუვიდა (ან რა უნდა „გასვლოდა“!). არც მე მაწყენს ერთგული კაცებით, ბრძანა შაჰმა და მტკიცედ დაწყვიტა ადამ აბელიშვილის წაყვანა სპარსეთს.

ახლა ისე გამოდიოდა, კახელ თავადთაგან (ვისაც კახეთის ბედი ეკითხებოდა), ზოგს თვითონ თეიმურაზი სდევნიდა და შაჰს ადევნიებდა, ზოგსაც თვითონ შაჰ აბასი იტაცებდა თავისთვის და თავისი ქვეყნისთვის.

ალბათ, მაშინდელ ქართველ მეფეებს არც გაეგონათ, რომ ნაბუქოდონოსორის დროიდან დაწყებული, ყველა დრო-ჟამს ჰკვიანი ზელმწიფენი მათგან დაპყრობილი ქვეყნებიდან ყველაზე ძვირფას ხადავლად თავის ქვეყანაში სწორედ ჰკვიან, ერთგულ და ნიჭიერ თავებს „ეზიდებოდნენ“.

მეორე დღეს ახალი საფიქრებელი და თავში საცემი გაუჩინა შაჰ აბასმა თეიმურაზ მეფეს. სიტყვა ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილზე ჩამოუგდო: ქაიხოსროს წართმევა თუ დაგენანებოდა ისე მწარედ, აბელიშვილის წართმევა რომ დაგენანაო?

ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილ-ომანიშვილი უპირველესი კაცი იყო იმჟამად გრემის სასახლის კარზე, მარტყოფის სადროშოს მოურავი და სარდალი, ნიჭიერი პოეტი („ომანიანის“ ავტორი), მამაცი მხედარი, „ახოვანი და შემმართველი“. გამორჩევით ქეთევან დედოფალი აფასებდა ქაიხოსროს ერთგულებას და მამულიშვილობას.

და შეეშინდა თეიმურაზს, ვაითუ ერთგული ქაიხოსროც წამართვას ყაენმაო და რაღაცის თქმა დააპირა, მაგრამ თვითონ დასწრო აბასმა: გუშინ სხვებთან არ გითხარი, შენ და დედაშენს თავი რომ არ მოგჭროდათ და ახლა გეუბნები, საიღუმლოდ — ცნობები მაქვს, ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილი დედაშენს, ქეთევანს ეტრფის შორიდანო. ქალი მაინც ქალია და, იქნება დედაშენსაც მოსწონდეს ქაიხოსრო, და თუ ეს მართლა ასეა, მაშინ ხომ შეიძლება შეერთდნენ კიდევ და კახეთის ტახტს ახალი მემკვიდრეც გაუჩინონ შენს წინააღმდეგ?!
თავზარი დაეცა თეიმურაზს...

...ექვსი თვე „ვერ შეელია“ შაჰ აბასი „ძვირფას სტუმრებს“

გურჯისტანიდან. ექვსი თვის შემდგომ კი ორივე დიდძალი მისართ-მეკლით დატვირთული გამოისტუმრა „თავ-თავის საქართველოში“.

წამოსვლის წინ მეფეებმა შაჰს სთხოვეს: როცა თქვენი უდიდებულესობა სამოთხისებურ მაზანდარანს გაემგზავრება სანადიროდ და თვალსასიეროდ, გეაჯებით შეგვატყობინოთ, რათა ჩვენც სანადიროდ აღკაზმული გეახლოთ და თქვენთან დროსტარებით გაგვაბედნიეროთ.

თქვენს თხოვნას არ დავივიწყებო, ბრძანა შაჰმა მრავალმნიშვნელოვანი ცბიერი ღიმილით.

მართლაც არ დავივიწყებს, ისედაც დიდებული მეხსიერების მქონე ყაენი. ქართველ ხელმწიფეებს კი შეიძლება დაავიწყდეთ მათი ვითომ უწყინარი პაპლავეჭობა, მაგრამ გაახსენებენ, „თავის დროზე“...

...სპარსელთაგან დაცლილი ტფილისი აღფრთოვანებით შეეგება მის „განმათავისუფლებელს“, ლუარსაბ მეფეს (თუმცაღა, იქნებ გიორგი სააკაძეს უფრო მოუხდებოდა მაშინ ტფილისის „განმათავისუფლებლის“ ტიტული!).

საზეიმო განწყობილება უცებ საშფოთარმა ამბავმა აშალა: შიქრიკებმა ლუარსაბ მეფეს შეატყობინეს — ყაზახის ბატონი მოჰამედ-ხან ყაზაყლარი შემოესია ქართულ სოფლებს ცეცხლითა და მახვილითო.

გაოგნებული ისხამდა იარაღს ლუარსაბი და, არც თვითონ და არც მის მოურავს ფიქრადაც არ მოსვლიათ, რომ მოჰამედ-ხან ყაზაყლარს უბეში სწორედ შაჰ აბასის წერილი ედო. სასწრაფოდ ჯარი შეჰყარე, ქართლში შეიჭერ და კალოსავით გაღეწე და გააცამტვერე, ლუარსაბ მეფეს თავი გააგდებინე და მოკვეთილი თავი მე გამომიგზავნეო — ეწერა იმ წერილში.

ნუთუ შაჰის თანხმობით თუ წაქეზებით ხდება ყაზახის ხანის ეს კადნიერებაო — ისევ ამ ფიქრს უტრიალებდა ლუარსაბი, როცა, სრულიად მოულოდნელად, თვითონ მიიღო შაჰ აბასის წერილი! — შევიტყვე, რომ ყაზახის ხანი მოჰამედ-ხან ყაზაყლარი მოღალატეა, თურმე ძალღმობის ოსმალთა ფაშებთან გაუმართავს მიწერ-მოწერა. ამიტომ სასწრაფოდ გაეშურე ქართველთა ჯარით, ყაზახში შეიჭერ, ააოხრე და გააცამტვერე, ხოლო მოღალატე ყაზაყლარი მოკალ, თავი მოჰკვეთე და გამომიგზავნეო, — ეწერა ამ წერილშიც.

არც ერთმა — არც ქართლის მეფემ და არც ყაზახის ხანმა — ცალკეულად არ იცოდნენ, რომ იყო ორი წერილი, ერთ დღეს ერთის ზელით დაწერილი, და იყო ორი „ადრესატი“ — ერთმანეთზე ერთი კაცისგან წაქეზებული.

თვითონ შაჰ აბასი ერთ რამეში ვულწრფელად იყო დარწმუნებული: ქართლის მეფეც და ყაზახის ხანიც — ორივე მისი ორგული იყო.

ძალიან კი მოსწონდა და ენდობოდა თავისი გონების სიმახვილეს: ერთ-ერთის წარკვეთილი თავი უეჭველად დაგორდებოდა მის ფეხებთან — ან ლუარსაბისა, ან მოჰამედ-ხანისა. ერთ-ერთის, ხოლო მეორის... მეორესაც ძაღვ თვითონ მოუღებდა ბოლოს სპარსეთის ლომი.

(მაინც რა მომხიბლავი და საინტერესოა, რომელი დაასწრებს და რომლის თავი მოგორდება შაჰის ფეხებთან!).

ეტყობოდა, მაინც ქართლის მეფის თავი ერჩივნა წარკვეთილი შაჰ აბასს. მაგრამ მოხდა ისე, რომ „არ გაუმართლდა“ და მოჰამედ-ხან ყაზახლარის თავი მიუგორეს ფეხებთან. ისევ ქართველს უჯობნიაო, — მწარედ თქვა შაჰმა.

ქორწინებათა წელიწადი

შაჰ აბასს „ორი წერილის ფანდი“ მაინც ძალიან დასჯდომოდა ჭკუაში და იფიქრა, იქნებ ქართველ მეფეებს დაეკავლევიო ერთმანეთით (ქართველებს ხომ ისედაც ძალიან ეხერხებათ და ეწადნიერებათ ერთმანეთის დაკვლა!).

და მისწერა ლუარსაბ მეფეს სპარსეთის შაჰმა: მე მირჩევნია ქართლიც და კახეთიც ორივე შენ გემორჩილებოდეს; ამიტომ თეიმურაზი მოჰკალი და კახეთი დაიჭირეო.

იმგვარივე წერილი იმ დღესვე გაუგზავნა თეიმურაზს: მე მირჩევნია კახეთიც და ქართლიც ორივე შენ გემორჩილებოდეს; ამიტომ ლუარსაბი მოჰკალი და ქართლი დაიჭირეო.

მაგრამ ქართველი მეფენი (ქართველებისთვის უჩვეულოდ!) შაჰ აბასის მზაკვრობას ადვილად მიხვდნენ, წერილები ერთმანეთში გაცვალეს და ამით „ეს საქმე“ გაათავეს.

შაჰს მხოლოდ გაუკვირდა: როგორ მოხდა, რომ ქართველებმა ამჯერად ერთმანეთის ტყავი არ დახიესო...

იმავე 1610 წელს თეიმურაზ მეფეს გარდაეცვალა მეუღლე — დედოფალი ანა, მამია გურიელის ასული. სამი წელი ძლივს მოათია ერთად ყმაწვილმა მეფე-დედოფალმა. დარჩნენ წვრილი ობლები — ლევანი და ალექსანდრე ბატონიშვილნი. ვრემის სასახლე გლოვამ შოიცვა. სულ დაიჭაბნა და დაიბეჩავა მწუხარებამ თეიმურაზი.

შეიტყო შაჰ აბასმა კახეთის დედოფლის სიკვდილი და შემოუთ-

ვალა დაქვრივებულ „გაზრდილს“: ვაჟკაცი ხარ, გლოვა იკმარე, მეწვიე და ჩემთან განიქარვე მწუხარებაო.

ელჩად შაჰს იტალიელი კარმელიტი გამოეგზავნა — პატრი ფრაჯოვან-თადეოსი. კახეთის სამეფო კარი დიდის პატივით შეხვდა ჯვალოს ფიჩოსან უხამლო ევროპელ ბერს. თეიმურაზმა და ალავერდელმა მიტროპოლიტმა ალავერდის ლავრაში აწირვინეს კათოლიკე ჯოვან-თადეოსს.

შაჰის წვევაზე უარი ველარ თქვა და წავიდა თეიმურაზი „შავით მოსილი“. მიეგება და მიუცრემლა შაჰ აბასმა. მერე თაღნები ძალით გაპხადა და სამეჯლისოდ მორთო თავისი ხელით. სანადიმო ჭუფრაც გაუწყო, მერე სანადიროდაც წაიყვანა მთა-ველად. ასე „ანადიმებდა და ანადირებდა მარად-დღე“ აბასი თეიმურაზს.

მერე, ერთ დღეს, ნადირობისას, შაჰმა თეიმურაზს ახალი ცოლის შერთვა „ურჩია“ და საცოლედ ლუარსაბ მეფის დაი, ხორეშანი „შესთავაზა“. ამ დამოყვრებით შენ ჩემი ქვისლი გახდები, ლუარსაბის სიძე, და მოისპობა ჩვენს შორის ყოველგვარი ეჭვი, შური და უნდობლობაო, — დაბეჭდა აბასმა.

მაგრამ ცივად იუარა თეიმურაზმა: ეგ როგორ იქნება, როცა მე და ხორეშანი სისხლით ნათესავეები ვართო, — აკი ხორეშანი და ლუარსაბი ჩემი პეპერა ლევან მეფის ასულის შვილიშვილები არიანო!

სასაცილოდ არ ეყო ეს შაჰ აბასს: რას არ მოიგონებენ ეს ქართველები, ყვავე ჩხიკვის მიმიდაო, ის კი არა და, ქალს შეუძლია ცოლად წაჰყვეს მახლს, ძმასო...

ბევრი ეხვეწა თეიმურაზი, სჯულს ნუ შეგვაცვლევიანებ და ნათესავეებს ნუ შეგვავლლებო, მაგრამ ვერაფერს გახდა. შაჰ აბასმა მკაცრად ბრძანა: ლუარსაბ მეფესთან უკვე წერილი გაგზავნილი მაქვს და ჩემი ცოლისძმა თავის დას საქორწინოდ ამზადებს და ვინძლო შენც სასიძოდ დროზე გაემზადო!..

1611 წლის გაზაფხულზე დიდი ქორწილი გაიმართა გრემის სახელეში. კახეთის მეფე თეიმურაზ პირველი ცოლად ირთავდა ქართლის მეფე ლუარსაბ მეორის დას, ხორეშანს.

მაინც დაერთო სისხლი ქორწილს. გზირებმა ამბავი მოიტანეს სიძედ მჯდარ მეფესთან: ლეკები გამოჩენილან ყადორის მთაზეო. წამოიჭრა თეიმურაზი და მოითხოვა საჭურველი. მივარდა ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილი: შენ ნუ გაირჩები და მე მოვუველი ლეკებსო. ძალით დასვა მეფე ტახტზე. გავარდა და შეჰყარა თავისიანთა გუნდი, ამხედრდა, ამხედრა და გაქუსლა ყადორისაკენ.

ვიდაც მივიდა თეიმურაზთან და უჩუროხულა იდუმალი ხმით: რად გაუშვი ჩოლოყაშვილი, დიდი ხანია მას შენი ღალატი უღევს

გულშიო. მაშინვე შაპ აბასის ნათქვამიც გველივით აუცოცდა გულზე თეიმურაზს: ქეთევანი და ქაიხოსრო შეერთდებიან და ტახტს წაგართმევენო!.. აიშალა და ავარდა მეფე. ველარავინ დააკავა. იარალი აისხა, ამაღლა გაიყოლია და თვითონაც გაჭენდა ყადორისაკენ. და იმ დროს მივიღა, როცა ქაიხოსრო ჩოლოყაშვილს ლეკები დაემარცხებინა, გაქვეულებს მიჰყოლია და მათი სააბრაგო საბუღრებიც მიენგრია. ხოლო, მეფისგან გამარჯვებული სარდლისადმი სამადლობელი ის იყო, რომ... თეიმურაზმა ქაიხოსრო იქვე შეაპყრობინა და თავი გააგდებინა!..

...1611 წლის ზაფხულს მეორე ქორწინება მოხდა: შაპ აბასმა კიდევ ერთი ცოლი შეირთო — ელენე, თეიმურაზ კახთა მეფის დაი.

ამნაირად, გუშინდელი ქვისლები სიძე-ცოლისძმობითაც დაუმოყვრდნენ ერთმანეთს...

...თეიმურაზისა და ხორეშანის ქორწინებამ არაგვის ერისთავთა ოჯახი ააფორიაქა საშინლად. თურმე ხორეშანი ნუგზარის ვაჟზე. ზურაბზე ყოფილა დანიშნული. ახლა ისე გამოდიოდა, რომ ლუარსაბმა პირი უშალა არაგვის მბრძანებელს, ხოლო თეიმურაზმა აშკარად წაართვა საპატარძლო ერისთავთა სახლეულს.

ამას დაიმახსოვრებენ ნუგზარ და ზურაბ ერისთავები (იმას კი არ გაიხსენებენ, რომ ყოველი თხოვება-გათხოვებაც კი შაპ აბასისგან დამოუკიდებლად აღარ შეეძლოთ ქართველ მეფეებს)...

...1611 წლის შემოდგომაზე კიდევ მოხდა ერთი ქორწინება — უფრო მრავლისმნიშვნელი და მრავლისმომასწავებელი.

გიორგი სააკაძემ ნოსტეში, თავის ციხე-დარბაზში, ლუარსაბ მეფის პატივსაცემად დიდი წვეულება გამართა. მასპინძელმა მეფეს მწუდოდ (მერიქიფედ) ახალგაზრდა ქალი დაუყენა, საოცრად მომხიბლავი, ტანნაკეთოვანი და სახემშვენიერი. ის ქალი (რომლის სახელი ისტორიამ არ შემოგვინახა) აღმოჩნდა თვითონ მოურავის დაი.

ჭაბუკი მეფე პირველი თვალის დაკვრისთანავე დაატყვევა ქალის სიმშვენიერემ. მისი ნახელავი ღვინოც ძალიან გაუტკბა, მაღე კიდევაც დათვრა და გული სატრფიალოდ აეშალა და აუზვავდა.

სხვა რალა უნდოდათ მოურავზე ბალანაშლილ თავადებს! იმ დღესვე შექნეს მითქმა-მოთქმა და მიეთ-მოეთი: ვიგინდარა სააკაძემ წვეულება განზრახ ვააწყო, მეფე განზრახ მიიტყუა, დაი თვისი განზრახ შეატყუა და ამნაირი უკადრისი გზით უნდა მეფეს კიდევ უფრო დაუახლოვდეს და მიეტმასნოსო.

ნადიმი როგორც იქნა ჩათავდა, მაგრამ გამიჯნურებულმა ხელმწიფემ ნოსტეში სიარულსა და ქალთან შეხვედრებს მოუხშირა. ჭორიც გაფუჟდა, გასივდა, გასკდა და სამეფო სახლიდან გლეხის ქო-

წამდე შხამად გავრცელდა. დიდსა და მცირეს მეფისა და მოურავის დის „რომანი“ გაეკრა პირზე.

(საქართველოში, თავსაფრის ყურივით პატარა მიწაზე, დიდგონებიანი, დიდთვალეებიანი და დიდყურებიანი ხალხი ცხოვრობს. ამიტომ არაფერი საიდუმლო დაიფარება საქართველოში).

ოჯახი უბახდებოდა სააკაძეს. გიორგის დედა, თამარი ლამის ქკუიდან გადამცდარიყო მისი ქალისადმი მეფის „უსაქციელობის“ გამო.

გიორგი მიხვდა, რომ მწარე შეცდომა დაუშვა. იგი ვერავის ველარ დააჯერებდა, მეფის და მისი დის შეხვედრა განზრახ რომ არ ყოფილა მოწყობილი. მიხვდა და მაშინვე შეუდგა გამრუდებული საქმის გამოსწორებას. და შეუთვალა მეფეს: საკადრისი არ გახლავთ თქვენი ასეთი საქციელი და უმორჩილესად გთხოვთ გულისთქმას ნულარ აპყვებით, ქალს თავი დაანებეთ, თორემ უეჭველად თავს შემოგაკლავთო.

ლუარსაბი კი სავსებით მოულოდნელი პასუხით შეხვდა მოურავს: მე შენი და ჩემს სულზე უფრო შევიყვარე, ცოლად უნდა შევიერთო და ქართლის დედოფლად დავსვაო!

ეს კი მეტისმეტი იყო. გიორგის ერთ ხანზე სიტყვაც ველარ ეპოვნა საპასუხოდ. მაგრამ მისმა ძლიერმა გონებამ ისევ მალე განსაზღვრა, რა უნდა მოჰყოლოდა გულისთქმას ადევნებული ჭაბუკი გვირგვინოსნის აჩემებას.

— მეფეო, მე ერთი მდაბალი ყმა ვარ თქვენი, თქვენისვე წყალობითა და კეთილი საბოძვრით გამდიდრებული და აღზევებული. ამიტომ ჩვენი ასეთი დამოყვრება შეუძლებელი გახლავთ. კიდევაც რომ მოხდეს, თავადები და მათი სახლეულნი ჩემს დას დედოფლად არ დაისვავენ, იმასაც მოგაშორებენ, ჩემს თავსაც შეგაძულებენ და დაგაკარგვინებენ. მარტო ერთი თქვენი მამა-მძუძე და სუფრაჯი შადიმან ბარათაშვილი ეყოფა ჩვენს გადამტერებას. ამიტომაც გეაჩეზი, ხელი აიღოთ, მეფეო, ჩემი ოჯახის შერცხვენაზე და დალუპვაზე! — შეჰლაღადა გიორგიმ.

— ასეთი რა დაუშავე ჩემს გამზრდელსა და სუფრაჯსო — ჰკითხა მეფემ.

— თქვენთან ჩემი სიახლოვე ვერ აუტანია შადიმან ბარათაშვილს. მიტომაც მემტერება და მექიშპება. ერთხელაც, როცა ხმლის ხმარებაზე ატრაბახდა, მე ვუთხარ: შადიმან, შენს ხმალს კვეთა არა აქვს-მეთქი, და მის შემდგომ სულ გაცოფდა და დაეხარბა ჩემს სისხლსო, — უპასუხა გიორგიმ.

ძალიან მწარე სიტყვა კი გითქვამსო, გაეცინა ლუარსაბს.

— ვუთხარ, რადგან ასედაც გახლავთ... მაგრამ სიტყვას ბანზედ

ნუ მიგდებთ, მეფეო! მუხლმოყრილი და ქვედავრდომილი გემუდარებით, ხელი აიღოთ ჩემი ოჯახის დამცირებასა და დალუპვაზე!

— მე და შენი დაი უცოდველნი ვართ, ჩემო გიორგი, და ასე-დაც დავრჩებით ქორწინებამდე, ხოლო ქორწილი სულ მალე განესრულება! — ბეჯითად დაასრულა მეფემ.

ვაოგნებულმა გიორგიმ მეფე მიატოვა და დედამისთან წავიდა — მარიამ დედოფალთან. თქვენი შვილი ჩემს დას მთხოვე ცოლად, მე უარს ვეუბნები, ის თავისას არ იშლის და ვინძლო თქვენ მომეხმართ და კაის საქმით გადამარჩინოთო, მოახსენა გიორგიმ ქართლის დედოფალს.

მარიამს უკვე სცოდნოდა (ან ვინლამ არ იცოდა!) „მდაბიო ქალზე“ მისი შვილის გამიჯნურების ამბავი. დიდი საყვედურებიც იფრქვეოდა თურმე დედა-შვილს შორის. მარიამი სამეგრელოს მთავრის ასულს ურიგებდა ლუარსაბს (თვითონაც მეგრელი ლიპარტიანის ასული იყო დედოფალი), ხოლო „მდაბიო სააკაძის ქალის“ რძლად მოყვანა ვერასგზით ვერ წარმოედგინა გვირგვინოსნის დედასა და ქართლის „მთავარ დედოფალს“.

მაგრამ სამეფო ტახტის ერთგულ მსახურსა და მოამავე მოურავს შინც დიდსულოვნად შეხვდა დედოფალი მარიამი. ლუარსაბ მეფე მე აღარ მეკითხება ცოლის შერთვასო, ყველაფერს მის ნებაზე აკეთებ და, რაც არ უნდა მოხდეს, თქვენი ერთგულებისა და თავდადების დავიწყება ჩვენის ოჯახისაგან არასგზით არ მოხდებაო, ასეთი სიტყვით გამოისტუმრა მარიამმა მოურავი.

ისევ ლუარსაბს მიაწყდა გიორგი, ისევ ევედრა, ჩემს დას დაეხსენიო, ცუდად ნუ გამათავებინებ ცხოვრებასა და შენდამი ერთგულ სამსახურსო. მაგრამ არაფერმა გაჭრა. მეფეს შეურყევლად გადაეწყვიტა საყვარელი ქალის ცოლად შერთვა.

გიორგიც გატყდა. მხოლოდ ფიცი სთხოვა ხელშეწყვეს — ფიცი, რამეთუ არასოდეს ელაღატნა მისი დისთვის, არც არავის წაქეზებით გამოეგდო ცოლობიდან და დედოფლობიდან.

ღვთის პირით შეჰფიცა ლუარსაბმა.

1611 წლის შემოდგომა. ქორწილი. ქართლის მეფე ლუარსაბ მეორე ცოლად ირთავს მოურავ გიორგი სააკაძის დას. ნოსტედან ქვათახევს მიიყვანა მეფემ დედოფალი. მაყრიონს წინამძღვრად მიუძღვა ნასიძე. ქვათახევის მონასტერში მღვდელმა იოსებ კანდელაკმა დასწერა ჭვარი ლუარსაბ ბაგრატიონს და სააკაძის „მდაბიო ქალს“.

ოთხასი წელიწადი გასულიყო მას შემდეგ, რაც გიორგი ლაშამ „უკანონო გზით“ და „ქეშმარიტი სიყვარულით“ მოიყვანა ქალი „სახლსა სადავითოსა“. და მას შემდეგ ლუარსაბ მეფე ქართველ

გვირგვინოსანთა შორის მეორე იყო, რომელმაც ისეთივე „უზნეო ქორწინებით“ და „ქეშმარიტი სიყვარულით“ შეირთო ცოლი.

ისედაც, ლუარსაბ მეფე სიტურფითა და მომხიბვლელობით დი-
ახაც არ ჩამოუვარდებოდა თამარ შედმნათობიერის საოცარ ძეს,
მაგრამ ვაჟკაცობით, ნებისყოფით, დიდსულოვნებით, „თვითბუ-
ნებაობით“?!...

„მოკიდებულნი“

საქორწილო სუფრა ახალი ალაგებული თუ იქნებოდა, რომ
ერთბაშად ისევ ერთმანეთის საჯიჯვნად აიშალა და აზვავდა ორი
მოსისხლე „ბანაკი“ — შადიმან ბარათაშვილისა და გიორგი საა-
კაძისა.

სააკაძეს საქართველოს გაერთიანება ჰქონდა გულში ამოჭრი-
ლი. ეს უზარმაზარი მამულიშვილური ოცნება „აზნაურული გზით“
უნდა შეესრულებინა „წვრილი ერის“ სათაყვანო გმირს: აზნაურე-
ბი თავადთა ქვეშევრდომობას უნდა გამოშლოდნენ და ყმა-გლეხე-
ბის გაყოლიებით ერთიანი სამეფო ხელისუფლების უშუალო სამ-
სახურში შესულიყვნენ. ასეთი იყო სააკაძის „მოკიდებულ კაცთა“
(მიმდევართა, თანამოდასეთა და თანამებრძოლთა) საბრძოლო გა-
ნაზრახი.

აზნაურთა, ყმა-გლეხთა, ხელოსანთა და წვრილ ვაჭართა გარდა,
„დიდი მოურავის მოკიდებულთა“ შორის, აშკარად ან იდუმალ,
ზოგიერთი თავადიც შედიოდა: ნუგზარ არაგვის ერისთავი, თეიმუ-
რაზ მუხრანბატონი, იასე ქსნის ერისთავი, ზაზა ციციშვილი, ბააკა
ხერხეულიძე, ბერუკა და ქაიხოსრო ჭავჭავიძეები (თუმცა, მერე
ორივე ჭავჭავიძეილი სააკაძეს განუდგა და შადიმანის „დასს“ დაუბ-
რუნდა).

ლუარსაბ მეფის ქორწინება სააკაძის „დასის“ დიდი გამარჯვე-
ბა იყო.

მაგრამ არ ეძინა შადიმან ბარათაშვილისა და ფარსადან ციცი-
შვილის თავადურ წრეს.

აიშალნენ თავადები. აიშალნენ ოჯახებით, ცოლ-შვილით, ქალ-
რძლით, და შეუტყეს ლუარსაბ მეფეს: ცოცხალის თავით არ შეეკუ-
რიგდებით უგვარო დედოფლის მბრძანებლობას და თავზე წამოს-
კუბებასო. „და უმეტესად სუფრაჟმან შადიმან ბარათაშვილმან და-
შუცადებლად დაუწყო ბეზლობა მოურავსა“.

ნახევარი წელიწადი ლანძღეს და თათხეს მოურავი და მისი ოჯა-

ხო, ნახევარი წელიწადი უჩიჩინეს მეფეს: განუტევე უჯიშო დედოფალი და მოჰკალი მოღალატე მოურავიო.

ლუარსაბი ერთ ხანს მაგრობდა, საყვარელი ქალისა და ერთგული მოურავის ჩამოშორება არ უნდოდა; სახარებასაც იშველებდა — „რომელნი ღმერთმა შეაუღლნა, კაცი ნუ განაშორებენო“ — მაგრამ ნახევარწლოვანმა ფეოდალურმა ღიჯინმა ბოლოს მაინც თავისი გაიტანა.

კარგი, გავუშვებ დედოფალსო, — თქვა ბოლოს მეფემ.

მაშინ უფრო მიეძალნენ და მიეტანენ თავადები: მარტო დედოფლის განტეგება რას უშველის, თუ სააკაძე არ მოკვდებაო. ის კი არა და, დის დამცირებით გაბოროტებული სააკაძე ფათერაკს რაიმეს გადაგყრის ჯერ შენ და მერე ჩვენც მოგვადგებაო. ამიტომ სააკაძე უნდა მოკვდეს დაუნდობლად და დაუყოვნებლივ!

მეფე გაჭიქდა. გიორგი სააკაძისაგან სიკეთისა და ერთგულების მეტი არაფერი მახსოვს და ამნაირი კაცი ასე უბრალოდ და უგულოდ სასიკვდილოდ როგორ უნდა გავიმეტრო.

მაშინ შადიმან ბარათაშვილმა და ფარსადან ციციშვილმა ბერუკა ჯავახიშვილი გამოიძახეს მეფესთან.

ბერუკა ჯავახიშვილი გიორგის „შვილივით ნახარდი“ ჰყოლია, მაგრამ ახლა მისი მტრების ბანაკს მიჰკედლებია და სული ეშმაკისთვის მიუყიდნია. და უამბო ბერუკა ჯავახიშვილმა ლუარსაბ მეფეს: ეს ხუთი წელიწადია, რაც გიორგი სააკაძეს შაჰ აბასთან აქვს კავშირი გაბმული. ეს მას შემდეგ, რაც იგი თქვენი დის მაყრიონს გაჰყვა ისფაჰანში. მაშინ ძალიან ტკბილი საუბარი ჰქონიათ შაჰს და მოურავს. იქაურ გათათრებულ ქართველებთანაც შიკრიკები დაუდის სააკაძეს. ხოსრო-მირზას, შენი პაპის ძმისწულს, ქართლის ტახტს ჰპირდება თურმე...

სხვა რაღა იყო საჭირო? ისეთი მეფისთვის, როგორიც ლუარსაბ მეორე ბრძანდებოდა? და ბრძანა ცოფით გონებადაბნელებულმა:

— დაე იყოს განტეგება დედოფლისა და სიკვდილი და ამოწყვეტა მისი ძმის გიორგი სააკაძისა!

ისე ბრძანა, არც სამართალი გახსენებია, არც საბუთი, არც რაინე გამოძიება მალემრწმენ მეფეს.

სეროზა ნაკისის

ლუარსაბ მეფეს წავკისში საზაფხულო სასახლე ედგა.

და აქ, 1612 წლის 20 მაისს, მეფესთან თავი მოეყარათ მის უახლოეს კარისკაცებს, თავადებს, რომელთა შორის იყვნენ — შა-

დიმან ბარათაშვილი, ფარსადან ციციშვილი, ბერუკა ჯავახიშვილი და სხვანი, ყველანი, მოძულენი გიორგი სააკაძისა.

ერთადერთი ჩანდა გიორგი სააკაძის „მოკიდებულ კაცთაგან“ — ფარეშთუხუცესი ბააკა (ჯახაბერ) ხერხეულიძე, რომელსაც შეეტყო, რომ მეფეს ხვალ დილისათვის ყარაიას ველზე სანადიროდ წასვლა გადაეწყვიტა და ამისთვის მოეწვია თავისი ახლო კარისკაცი.

მაგრამ მონადირეთა გუნდი ძალიან ემრავლა თვალში ხერხეულიძეს. გუნდი კი არა, უფრო ჯარს ჰგავდა, საგანგებოდ საომრად იარაღში ჩამჯდარს.

ღარბაზში იყვნენ ჩაკეტილნი მეფე და მისი „თანამონადირენი“. რალაცას თათბირობდნენ, დაბალი, იღუმალი სიტყვამიმოქცევით. მაგრამ ხერხეულიძის სმენას მაინც მისწვდა ეს ნერვიულად ამონათქვამი — „ხვალ მოვკლათ!“ ამის გამგონეს იქნებ ეს სიტყვა ხვალინდელი ნადირობისას მხეცთა თუ ფრინველთა „მოკვლად“ უნდა ეგულისხმებინა, მაგრამ მაინც დაუკრავს ეჭვი ასე საგანგებოდ და იღუმალი მღელვარებით წამოსროლილი სიტყვისათვის ბააკა ხერხეულიძეს.

ეტყობა, ვილაცას კიდევ ელოდნენ მონადირენი, მოუთმენლად ელოდნენ. ალბათ კიდევ ერთ „მონადირეს“.

და მოვიდა კიდევ... გიორგი სააკაძე!

პირველმა ხერხეულიძემ შეიტყო გიორგის მოსვლა, პირველივე შეეგება და პირველად შეიტყო მისგანვე: მეფეს გიორგიც ჰყოლოდა მოწვეული — დღესვე წაჰკისს მოდი, რათა ხვალ დილით ადრე ყარაიას გავიდეთ სანადიროდ... და მოსულიყო გიორგი სააკაძე სანადიროდ!

ახლა უნდა გამძაფრებოდა ეჭვი ბააკა ხერხეულიძეს — გიორგი სააკაძის მოკვლაზე ხომ არ ყოფილა გულისხმა დაცემული, იმათ რომ წასცდათ — „ხვალ მოვკლათ“?! და გადაწყვიტა ფარეშთუხუცესმა, ფხიზლად ყოფილიყო იმ ღამით, უფრო ფრთხილად, ვიდრე მის ფარეშთუხუცესობას ევალებოდა.

მეფემ და მისმა ამაღამ შეიტყვეს მოურავის მოსვლა და გამოეგებნენ „სიყვარულითა დიდითა“ (როგორც სჩვევიათ ქართველებს!).

ის დღე ერთად იყვნენ, სერობად ერთად უნდა დამსხდარიყვნენ, პური ერთად გაეტეხათ, ღვინოც მცირედად შეესვათ, ნადირობის წინ. და ეტყობა, შეთქმულნი ისე თავდაჭერილად და ფრთხილად იქცეოდნენ, სააკაძის მარად ფხიზელმა გონებამაც ვერ დაიკრა ეჭვი სიკვდილის საფრთხისა.

შუალამე კარგახნის გადასული იქნებოდა, რომ ძილთან ნაბროლსა და თვლემამოძალებულ ბააკა ხერხეულიძეს ადამიანთა ნერვული ჩურჩული, ფეხის ხმა და იარაღის ჩხარუნი მოესმა. ფიცხლავ

გამოვარდა, სააკაძის საძინებელს დაეტაკა და შეპყვირა: „თავს უშველე, გიორგი, შენს მოსაკლავად მოდიან!“

ახალუხის ამარად, ფეხშიშველი და თავშიშველი იწვა გიორგი, ეგრევე წამოიჭრა, მხოლოდ ხმალი აიტაცა და ელვასავით გავარდა გარეთ. უკვე კვალში უღებენ ამხედრებული მღევრები. მაგრამ მაინც მიასწრო გიორგიმ ცხენთან, უბელოს მოახტა და გაფრინდა.

„მონადირეთა“ მთელი ჯარი გამოედევნა გაქცეულს.

თვითონ მეფის მხლებლებს ბააკა ხერხეულიძე შეეპყროთ და ძირს დაენარცხებინათ. მას იქვე, „მეფის ლალატისათვის“, ცხვირი მოჭრეს და ლოყა-ნიკაპი დაათალეს.

სააკაძე კი მიჰქრის სრულის ძალით, რაიც კი შესწევს დაუცხრომელი სხეულის მქონე ცხენსა და კაცს. მან მღევარს უნდა მიასწროს ნოსტეში, სადაც უცდის მისი ოჯახი — დედა, ცოლი, შვილები — ავთანდილ, პაატა, ივანე, ზურაბ, იორამ... უნდა მიასწროს, რათა მღევარმა არ დაასწროს და ცოლ-შვილი არ ამოუწყვიტოს, სახლი და კარი არ დაუქციოს.

სრულის ძალით მიფრინავს, მაგრამ მაინც ესმის მღევართა ხმა, მათი გნისაი, ცხენთა თქარუნი.

მოსდევენ და რისთვის მოსდევენ ასე გახელებით, ასე თავდავეიწყებით, ასე თავაწყევტით? ვისთვის რა დაუშავებია? სიკეთის მეტი ვისთვის რა უქნია?!

ქართველები არიან და ქართველს მისდევენ სასიკვდილოდ!

ვაი შენ, ამოწყვეტილო საქართველოვ!

მიჰქრის, მიფრინავს გიორგი სააკაძე.

მაგრამ მაინც ესმის ცხენთა თქარუნი და მღევართა ნერვოული ყარყაში.

თავდავიწყებით მისდევენ, სრულის თავდავიწყებით, რადგან ქართველები არიან და ქართველს მისდევენ, მაშ როგორ!..

უძოს მთა გადაიქროლა. კოჯორიც. მაინც მისდევენ, მაინც... ქართველები — ქართველს... სრულის თავდავიწყებით.

და, უკეთუ წამოეწიონ? მაშინ?

მაშინ... აი, ხმალი სააკაძისა! ყველაზე დიდი ქართული ხმალი, ხმალი შიძიმე და სალმასური, რომელსაც უანგარიშოდ დაუდვრია სისხლი საქართველოს უცხო მომტერეთა და მოსისხართა, ხოლო ქართველ კაცს ჯერ არ მოხვედრია სააკაძის ხმალი.

ჯერ!

მაგრამ, ვაითუ ახლა, ამ ღამეს ან ხვალ, ან ოდესმე დააქციოს სააკაძის უღმობელმა ხმალმა სისხლი ქართველი კაცისა, სისხლი თანამომძისა, თვისტომისა?!..

უძოს მთა გადაიქროლა. კოჯორი, დიდგორი. გოსტიბე.

და, აჰა, ნოსტე!

და მოასწრო გიორგი სააკაძემ — მოასწრო ცოლ-შვილის წამოყრა, გამოყრა და ტყე-ღრეში შეყრა...

უკვე „სამშვიდობოს“ იყვნენ, როცა სულ გათენდა.

და თითქოს ხელისგულზე ხედავს გიორგი სააკაძე და მისი ზარდაცემული ოჯახი: ნოსტეს შემოესია მღევარი. შადიმან ბარათაშვილი მოუძღვის ჯარს, ხმლის ქნევით და ავი ყვილით.

ექვსმა კაცმა გამოასწრო სასახლიდან, რაღაც ფუთებით და ყუთებით დატვირთულებმა. ესენი გიორგის ერთგული მსახურნი არიან. ცხენებზე მიასწრეს, ამხედრდნენ და გამოასწრეს.

შადიმან ბარათაშვილი და ფარსადან ციციშვილი პირველნი შევარდნენ სასახლეში. სხვებიც მიჰყვნენ ყვილით, ბლავილით, ღრინცელით.

გარეთ გამოყარეს სააკაძის ქონება და ავლადიდება, ყველაფერი დაიტაცეს და დაილაფეს. სასახლე გაძარცვეს, ძვლებამდე გააშიშვლეს და ცეცხლს მისცეს. ხანძარი მოედო ყველაფერს, რასაც სააკაძის ნახელავი ერქვა — სახლსა და კარს, ციხეს და დარბაზს, ყოველგვარ შრამელს, ყოველ ნაშენებს.

გაქცევა პირველი

იტირეს და გამოიტირეს სააკაძეებმა მშობლიური ნოსტე, მათი ნააკენარი და ნატერფალი. გამოქცეულმა მსახურებმაც მოატანეს — ცხენებით, იარაღით, გამოტაცებული ავლადიდებით. სადღაცოდან პაპუნა ჩივადე გამოძვრა. დარაბტული ცხენი, შუბი და აბჯარი მოართვა გიორგის, თვითონ საომრად შეჯავშნულმა და ამხედრებულმა.

აბა, დავიძრათო, ბრძანა გიორგიმ — ახალციხისკენ მივედივართო, და გაეშურნენ. მაგრამ მალე უკანვე შემოიქცნენ, რადგან ახალციხისკენ მიმავალი ყველა გზა ჩაეკეტათ და ჩაეგმანათ მის მოსისხლეებს.

ახლა საით? საარაგვოსკენო, ბრძანა გიორგიმ. იქ, დუშეთს, დიდი ნუგზარ ერისთავი შეიფარებს სიძე-ქალიშვილს და შვილიშვილებს, მცირე დროით მაინც შეიფარებს — სულის მოთქმამდე და გონის მოკრებამდე, ხოლო შემდგომ, იქნებ „სხვა გზაც“ გამოიჩინდეს...

და შემობრუნდნენ. ისევ დიდგორის მთას შემოუდგნენ. უსიერ ტყე-მალნარს მიჰყვებოდნენ, ფრთხილად, უჩქამურად, ნაჭურდალი ნაბიჯებით. კლდე-ნაპრალებსა და ქვა-ლოჯიან ბილიკებზე მიფორთხავდნენ, ხელსა და ფეხზე სისხლდადენილნი.

გადიშუადა, როცა სოფელ კარსანს მიუახლოვდნენ. ტყე მოი-

საფრეს და მცხეთას გადაადგენ. გამოჩნდა სვეტიცხოველი, სამთავრო, ჭვარი. დაიმუხლისთავეს. ილოცეს. იტირეს.

მტკვარი უნდა გადაეველოთ ლტოლვილებს. მდინარე წყალჭარბად აღიდებულიყო და მხოლოდ ხილით შეიძლებოდა გადავლა. მაგრამ ხილი ყარაულის ქვეშ აღმოჩნდა. ლუარსაბ მეფეს და მის შაღიმან-ფარსადანებს არაგვისკენ მიმავალი გზის მოჭრაც მოუწერიათ სააკაძისთვის.

ყველა გზა შეეკრათ სააკაძის ყველაზე დიდ მტრებს — საქართველოდან გასაქცევიც და საქართველოში „მი-მო-საქცევიც“.

დაღამებას დაუცადეს ლტოლვილებმა. გიორგიმ ხიდის დასაზვერავად ჩაგზავნა ინაშვილი. სამოცი დარჩეული კაცი დგას ხიდზეო, ამოიტანა ამბავი ინაშვილმა. არ სძინავთო, ფხიზლობენ და იქაღნებიან კიდევ, უეჭველად შევიპყრობთ სააკაძეს და მის ჯალაბსო.

გული გაუტოვდა გიორგის. ახლავე ჩაივიკრები, ყველას ამოვწყვეტ, ხიდსაც ავიღებ და დახოცილთა იარაღსაც დავინადავლებო. მაგრამ არ დაანებეს ხმლის დაძვრა თანალტოლვილებმა გიორგის: სანამ ამოვწყვეტდეთ. მანამ გუშაგები ყვირილს მოასწრებენ, ქვეყანას შეყრიან და იქნებ ხიდის აყრაც მოგვასწრონო. ისედაც, დახოცვას რას ვეპართლებით იმ უბედურებს, რა ჰქნან, მეფის ბრძანება აქვთ და რა უნდა გააწყონო, — ამბობდა პაპუნა ჩივამე. არც ქაიხოსრომ მოუწონა მძას გუშაგთა დახოცვის განზრახვა. მაშინ, ცურვით უნდა გადავლაბოთ მტკვარიო, ბრძანა გიორგიმ.

და შუალამისას, პირველ მამლისყვილზე დაეშვნენ მდინარისაკენ. ხიდის ქვემოთ შესტურეს წყალში. ქალები და ბავშვები შუაზე მოექციათ და ისე მიაპობდნენ აღიდებულ მდინარეს.

უვნებლად და უჩინრად გავიდნენ, „საქართველოს მფარველი ღვთისმშობლის შეწევნით“.

სვეტიცხოველს მიეპარნენ. დაკეტილ კარიბჭესთან ილოცეს გულმხურვალედ. იქვე, ტაძრის კარიბჭესთან ოქროს თასი დატოვეს და არაგვის ხეობას აუყვანენ.

ბებრისციხე და ნატახტარი აიარეს. მისაქციელთან ნუგზარ ერისთავი შემოეგებათ და დუშეთისკენ წარუძღვა ლტოლვილებს. დასხდნენ სიძე და სიმამრი, ჯავრი დაინელეს და დიდხანს ითათბირეს. ნუგზარმა თავი გამოიღო — იცოდე, შენი ჭირის თანახმარი ვარ სიკვდილამდეო. ჩემთან დარჩები — მტერს ერთად დავხვდებით, წახვალ და — მეც შენთან წამოვალ საჭიროდ და სალხინოდო.

გიორგიმ საარაგვოში დარჩენაზე უარი თქვა, — რომ დავრჩე, სანამ უნდა ვიდგე შენს კარზე, ან აქედან როგორ დავითმინო ჩემი სახლ-კარის უნახაობა, უპატრონობა და უპატიურობაო!

მაშ, რას აპირებო, ჰკითხა ნუგზარმა.

სპარსეთს უნდა წავიდეთ, თქვა გიორგიმ და სიტყვას გულიც ამოატანა.

— სპარსეთს?

— ჰო, ყაენს უნდა ვეახლო.

— შაჰ აბასს?

— სწორედ!

— მერე?

— მერე ის, რომ... იქიდან გავუსწორდები ჩემს მტრებს!

— შენს მტრებს აქედანაც გავუსწორდებით, გიორგი, — აგერ, შენთანებოც მოგვეშველებიან, მუხრანბატონი, ქსნის ერისთავი...

— არა, არა! — გააწყვეტინა სააკაძემ — ძმათაშორისი ომის მიზეზი ვერ შევიქნები. უეჭველად უნდა წავიდე სპარსეთს!

ნუგზარი გაჩუმდა. მან იცოდა, სააკაძე რომ იტყოდა, მამაზეციერიც ველარ შეაცვლევინებდა განაზრახს.

მერე თვითონ ნუგზარს შეუჩნდა გიორგი — ადექ და შენც ჩემთან ერთად წამოდი სპარსეთსო. კარგა ხანს იფიქრა ნუგზარმა. ბოლოს ადგა და გადაწყვეტით თქვა: კარგი, წამოვალ, მეც მინდა შევხვდე სპარსეთის ლომს, და ღმერთმან იცოდეს, არავითარ სავნებელს არ ვუმზადებ არც მეფეს და არც საქართველოსო.

გადაწყდა: გიორგი სააკაძე და ნუგზარ ერისთავი, მაშინდელი საქართველოს ორი უძლიერესი შვილი, მიდიან საქართველოს დაუძინებელი მტრის, შაჰ აბასის კარზე!..

გიორგი მაინც ვერ ენდო დღეშეთში ჯალაბის დატოვებას — ვაი-ოჲ ჩემს არყოფნაში ლუარსაბმა საარავგო დააწიოკოს და ოჯახი ამომიწყვიტოსო. ამიტომ დედა იმერეთს გაგზავნა, ხოლო ცოლ-შვილი გაიყოლია და კიდევ, სიმამრის, ძმის და ერთგულ მსახურთა თანხლებით, სამხრეთისაკენ გაუტია.

ღამით გაიარეს საგურამო, ლილო, ლოჭინი, გადალახეს მტკვარი და იაღლუჯასთან გასულეხს დაათენდათ.

აქ მდევარი გადაუდგა წინ დევნილებს, იარაღმომარჯვებული.

რა გნებავსო, ჰკითხა სააკაძემ. შენი შეპყრობაო, უტიფრად უპასუხა იმ კაცმა.

— რა გვარის კაცი ხარ? — ჰკითხა ისევ გიორგიმ.

— კოლოტაური.

— ვისი კაცი ხარ?

— მუხრანბატონისა.

— მერე, მუხრანბატონი რომ ჩემი მოყვარე და მოკეთე გახლავს, შენ რაღად მემტერები, კოლოტაურო?

— ეგ მე არ ვიცი, ვერ გაგიშვებ, უნდა მობრუნდე და წამომყვე, მორჩა და გათავდა!

გიორგის გაუკვირდა ამ კაცის თავხედობაც და გაბედულებაც ცხენი შემოაბრუნა და შუბი გამართა. კოლოტაურმაც გაწვართა შუბი და გამოაქენა ცხენი. დინჯად დაიძრა გიორგი. მოვარდნილ კოლოტაურს შუბზე შუბი აუკრა, იარაღი დააგდებინა და უიარაღოს შეტრიალებული შუბი ტარით აძგერა მკერდში. კოლოტაური მიწაზე ისე მძიმედ დაენარცხა, ორივე მხარეს ნეკნები ჩაელეწა.

ღმერთს მადლობა შესწირე, ქართველი კაცი სასიკვდილოდ რომ ვერ გაგვიტერო, მიაძახა გიორგიმ და გზა განაგრძო.

(ჯერ ისევ „შესწევდა უნარი“ ქართველი კაცის სიკვდილის თავიდან აცილებისა გიორგი სააკაძეს...)

აღჯაყალას მივიდნენ. დიდის ამბით შემოეგებათ აქ მდგარი სპარსული ციხიონის მეთაური. ორი კვირა სანადიმო სუფრა არ აუღიათ „ორი დიდი გურჯის“ მოსვლით გახარებულ ყიზილბაშებს.

გიორგი სააკაძემ ცოლ-შვილი აღჯაყალას დატოვა და თვითონ, ნუგზარ ერისთავთან, ძმასთან და მსახურეულ ამალასთან ერთად ისფაჰანის გზას გაუდგა...

სპარსეთის ცხელ „შაჰ რაზე“ მიაქენებს ცხენს გიორგი სააკაძე, ანუ „მესამე სააკაძე“ (აკი სპარსეთში გაქცევის, სამშობლოდან გადახვეწის წინამორბედად ჰყავდა მას ჯერ ბექან სააკაძე, მერე როსტომ სააკაძე).

მიდის და მის სულში ერთმანეთს ებრძვის მისი „ორი მე“ — ორი გიორგი სააკაძე.

„რას სჩადიხარ, მართლა გარბიხარ საქართველოდან?!“

„გამაქციეს და გავრბივარ“.

„ეგ სულ ერთია, გაგაქციეს თუ შენით გარბიხარ. მაინც გაქცევა ჰქვია. ხოლო სამშობლოდან გაქცევა, ისიც შენებრ დიდი შვილისა — არის ღალატი სამშობლოსა“.

„მე მალე დავბრუნდები. ხომ ჰხედავ, ცოლ-შვილი თან აღარ მიმყავს“.

„მაგრამ მობრუნებამდე ხომ მაინც მოლაღატე გქვია!“

„ქართველი გლეხი მაპატიებს, როცა ჩემს დამაქცევარ თავადობას გავუსწორდები“.

„რა ძალა შეგწევს, ჩვენს თავადობას რომ გაუსწორდე?“

„შაჰ აბასი მომცემს მხედრობას“.

„მერე, უცხო ქვეყნიდან მოყვანილი ჯარით ქართველ თავადს ისე როგორ გაუსწორდები, ქართველ გლეხს რომ სისხლი არ დაანთხევიან?!“

„ვნახავ.... შევძლებ... მოვახერხებ...“

„დაბრუნდი-მეთქი, სანამ გვიან არ შექნილა, შე უბედურო!“

„მალე დავბრუნდები“.

მიდიოდა სააკაძე. უცხო მიწა უწვევდა ფეხებს.

მაინც მიდიოდა, რამეთუ სატანა აჯდა საყნიან ბეჭზე.

„ნუ გათათრდები! ნუ გათათრდები! ნუ გათათრდები!“ — იძახდა ჩიტი გაკაბასებით.

სააკაძეს ხან ესმოდა მისი ძახილი, ხან არ ესმოდა.

„გათათრება“ პირველი

დიდი ზეიმი ჰქონდა შაპ აბასს.

ბოლოს და ბოლოს, „მისი შექნილიყო“ გიორგი სააკაძე!

ქართველებმა ყველაზე ღირსეული ხმალი თავისი ხელით გადაუგდეს საქართველოს ყველაზე დიდ მოსისხარს!

ახლა თვითონ დარწმუნდება თანამემამულეთაგან მოთხრილთ, განდევნილი და დამცირებული გიორგი სააკაძე, რომ „დიდი ქართველების“ ფასი სპარსეთში უფრო იციან, ვიდრე თვითონ საქართველოში.

აბა, შევუდგეთ, გიორგი სააკაძევ!

დღეიდან შენ დგახარ სპარსეთის შაჰის სამსახურში.

თანახმაა გიორგი სააკაძე, მხოლოდ თვითონაც აქვს შაჰთან სათხოვარი.

რა სათხოვარი?

დახმარება სურს ქართლის თავგასული თავადების დასასჯელად. თანახმაა დიდი შაპ აბასი, მაგრამ ახლავე მაჰმადიანობა მიიღოს და წინა დაიცვიტოს გიორგი სააკაძემ.

არა, არა!...

მაგრამ იმ დღეს კიდევ ახალი ამბავი მოვიდა საქართველოდან: გიორგი სააკაძის მამულები და ავლა-დიდება მის მოსისხლეებს გაუნაწილებიათ — შადიმან ბარათაშვილს, ფარსადან ციციშვილს, ბერუკა ჯავახიშვილს, ქაიხოსრო ჯავახიშვილს.

და ლუარსაბ შეფეც გაპყრია ცოლს — გიორგი სააკაძის დას. გაპყრია და ცოლად ირთავს ლევან დადიანის დას...

ჰა, რას იტყვი, გიორგი სააკაძევ, როდის აპირებ მაჰმადის სჯულზე მონათვლას?

დღესვე, ახლავე!..

დგას 1612 წელი.

გიორგი სააკაძე არის 32 წლისა.

და არის „გათათრებული“ — სპარსული, შიიტური მაჰმადიანობით...

...ნუგზარ ერისთავი შაჰმა უხვად დააჯილდოვა და ისე გამოის-

ტუმრა საქართველოში. გამოისტუმრა და ლუარსაბ მეფისთვის სანაგებო ძღვენი და წყალობის სიგელიც გამოატანა შაჰმა არაგვის ერისთავს. ამას კი პირველი მწარე ფიქრი უნდა აღეძრა სამშობლოდან გაქცეული სააკაძის გულში: რას ნიშნავს ყაენის ამგვარი „ორმაგი თამაში“ — სააკაძეს სულში ვიძვრენო, მაგრამ სააკაძის მტრებსაც თურმე რომ „იძვრენს სულში“?!

ნუგზარი წამოვიდა.

გიორგი მარტო დარჩა. თუმცა მარტო რად ეთქმოდა, როცა ქართველებით ავსებულა სპარსეთის სატახტო. შაჰინშაჰის ტახტის შემდგომ, სპარსეთში, „როგორც წესი“, ქართველებს უჭირავთ ყველანაირი უმაღლესი „ტახტები“ — მთავარსარდლისა, სარდლებისა, ყულარაღასებისა, ბეგლარბეგებისა, დივანბეგებისა, ყორჩიბაშებისა, საერთოდ ყოველი „ბეგებისა“, „ბაშებისა“ თუ „ხანებისა“.

ქართული ენა ისმის ყველგან — ქუჩაში, ბაზარში, ლუქანში, მეჩეთში, სამხედრო ბანაკში და შაჰის სასახლეში.

თვითონ შაჰი „ქართველობს“, ქართულად ლაპარაკობს, ქართულად დარდიმანდობს, ქართულად ქველობს, ქართულად მძვინვარებს. შაჰის ჰარამხანაც ქართულად ლაპარაკობს. შაჰის ნაშიერი მირზებიც ქართულად იდგამენ ენას. მრავალ ცოლთაგან ოთხი ამორჩეული ცოლი ჰყავს შაჰ აბასს, ოთხი დედოფალი, ოთხივე ქართველი ქალი: თამარი — ანდუყაფარ ამილახორის დაი, დარეჯანი — სვიმონ ხანის დაი (აქ ფახრიძეან ბეგუმი დაურქმევიათ), ელენე — თეიმურაზ კახთა მეფის დაი, და ლელა-თინათინი — ლუარსაბ ქართლის მეფის დაი (აქ ფათმა სულთან ბეგუმი დაურქმევიათ). ამ ოთხი ქალის სიბრძნისა სჯერა საერთოდ ქალის ჰკუთვნების სრულფასოვნებაში დაეჭვებულ ყაენს.

შაჰ აბასს თამარ ამილახორისაგან ჰყავს უსაყვარლესი უფლისწული სეფი-მირზა, მამაცი და სახემშვენიერი მემკვიდრე სპარსეთის ტახტისა.

ქართველობაა „მთავარი ძარღვი“ სრულიად სპარსეთის მხედრობისა. 30000 ქართველი შაჰისევალი და ლულამი დგას შაჰ აბასის საომარი დროშების ქვეშ (ამდენი ჯარის გამოყვანა თუ შეუძლია თვითონ საქართველოს, თვითონ საქართველოს გადასარჩენად?!). „უკვდავთა გვარდია“, ლულამთა ჯარი, არის იგივე ქართული ჯარი (თვითონ საქართველოს თუ მოსწრებია „მისი გვარდია“?!). ქართველები უდგანან „მარჯვენა ხელად“ სპარსეთის ლომს. აი, ბაგრატი და ზოსრო ბაგრატიონები; აი, როსტომ სააკაძე; აი, ბებუთაშვილი; აჰა, უნდილაძენი!

მაგრამ როგორ უნდა შეხვედროდნენ და როგორ უნდა მიეღოთ,

უცხო მიწაზე, გაუცხოებით აღზევებულ ქართველებს გიორგი სააკაძე, ახლადგაუცხოებული თვისტომი?

მაშ, რად აიმრიზა დიდი ალავერდი-ხან უნდილაძე, როცა უფრო ტანსრული გიორგი სააკაძე ისე ტკბილად მიიღო და „მისიყვარულა“ სპარსეთის ლომმა?..

...გიორგი სააკაძემ კი ცოლ-შვილი აღჯაყალიდან ისფაჰანში გადაიყვანა. ეს კი, მისი მტრისა თუ მოყვრის თვალში, კვლავ უფრო განამტკიცებდა ავად მოარულ ხმას, რომ სააკაძემ „საბოლოოდ უარპყო“ საქართველო...

თვითონ საქართველოში უკვე მოდიოდა ხმები გიორგი სააკაძის საოცრად სწრაფი აღზევებისა შაჰ აბასის კარზე. ძნელი გასარკვევო კი იყო, ჭორად ითქმოდა თუ სწორად ყოველივე, რასაც ამბობდნენ. თითქოს, შაჰი თვითონ უტარებდა რაღაც „გამოცდებს“ სააკაძეს, მისი გმირობის, ვაჟკაცობისა და „ილათიანობის“ გამოსავლენად. აქედან მაინც სამ „გამოცდას“ ასახელებდნენ გამორჩეული დაბეჭითებით:

ერთხელ, სუფრასთან მჯდარმა, შექეიფიანებულმა შაჰმა გიორგის უთხრა: მუდამ წარბმეყრილი რომ ხარ, არ მომწონხარ და ძალიან უნდა გაგახარო, იქნებ წარბი გაგახსნევიო. თქვა და ნიშანი მისცა. რვა მსახურმა რვა ტომარა ვერცხლის ფული შემოიტანა და შაჰის ფეხებთან დაალაგა. და უთხრა შაჰმა გიორგის: თუ ამ ტომარებს ერთ აღებაზე აიღებ და იმ კარებამდე მიიტან, ვერცხლიც მთლიანად შენი იყოს და ნამდვილი ვაჟკაციც შენ გერქვასო. გიორგი ჯერ შეეყოყმანდა: ცოტა ავილო—ულონობას დამწამებენ, მთლიანად ავიტაცო — სიხარბეს დამაბრალებენო. მაგრამ მაინც ეს გადაწყვიტა: ისევ მირჩევნია სიხარბე მიძრახონ, ვიდრე აქაურებს უძლური და ბეჩავი ვეგონო. და მივარდა ტომარებს. ერთი თავზე შეიგდო, სათითაოდ მხრებზეც დაიღო, იღლებშიც თითო-თითო ამოიჩარა, აქეთ-იქეთ ხელებშიც თითოდ დაიჭირა, ერთიც კბილებით დაითრია და ასე, ყველა ტომარა კარებამდე მიარბენინა. შაჰი გაჰკვირდა და აღტაცებაში მოვიდა და პირობისამებრ ძვირფასი ტვირთი მტვირთველსავე მიუბოძა. ამ ამბის დამსწრე ქართველებიდან ზოგი ამრეზით იმზირებოდა, ზოგი ღიმილით: ამრეზით ისინი, ვისაც არ მოსწონდა, მათი სახელოვანი თანამემამულე წელში ოდრიკალად მოკეცილი რომ მიატუნებულბდა ფულით საქსე ტომარებს, ზოლო ღიმილით ისინი, ვისაც ახარებდა — სააკაძემ სიხარბით სახელი წაიხდინაო...

მეორედ, შაჰმა ჭიდაობა გამართა ისფაჰანის მთავარ მოედანზე. ერთი ფალავანი გამოაყვანინა, სპარსელი გოლიათი, აქამდე რომ ბეჭებით მიწას არ შეჭებია. გამოვიდა ის სპარსელი მოჭიდავე და

ქართველები ამოიღო მიზანში. დარჩეული ქართველი მოჭიდავენი გაეიდნენ, მაგრამ მარცხის მეტს ვერაფერს გამოორჩინენ. ბოლოს გიორგი გაიწვია გათამამებულმა ყიზილბაშმა. გავიდა გიორგი, დინჯად მიიღო მოპირდაპირის იერიში, უმალვე დაიხელთა, აიყვანა და ისეთი ძალით დაანარცხა საჭიდაო ფორს, რომ მოჭიდავე დიდხანს ვეღარ აშორდა მიწას. ამის შემხედვარე ქართველებმა კი ყველამ ერთპირად გაიხარეს („ქართულ სისხლს უხაროდა!“)...

ეს ორი ამბავი ჰგავს სიმართლეს და სიმართლედვე შეიძლება იწამოს ადამიანმა, მაგრამ მესამე — უფრო ზღაპარს ჰგავს, ვიდრე სინამდვილეს, მაგრამ ზღაპრად თუ ლეგენდად ნათქვამსაც აკი აქვს რაღაც რეალური საფუძველი (ლეგენდა სინამდვილის პოეტური ტყუპისცალია!). ხოლო, ამ ამბავს ასე მოგვითხრობენ:

ერთხელ შაჰ აბასმა ჰკითხა სააკაძეს: რას იტყვი, გიორგი, ყველაზე უფრო რომელი იარაღი გამოადგება გაჭირვებაში ჩავარდნილ კაცსო? — სულ ერთია, ყველაფერი იარაღი ვახლავთ, რაც კი იმქამად ხელში მოგხვდებათო, უმალვე მიუგო გიორგიმ. განვლო მცირე დრომ. ეს საუბარი გიორგისაც დააევიწყდა და შაჰმაც „დაივიწყა“. და ერთ დღეს სააკაძე ბაღში სეირნობდა მარტოდმარტო, დაღვრემილი, რაღაც მძიმე ფიქრებით დამძიმებული. წელზე პატარა ხანჯალი ერტყა, საქართველოდან წამოყოლილი. სხვა საქურველი არა ჰქონია სასეირნოდ გამოსულს. უცებ, სად იყო და სად არა, ორი მშვიერი ლომი შემოიჭრა ბაღში და პირდაღრენილნი მივარდნენ გიორგის გაალმანებით. წამიც და... გიორგის მარჯვენა ხელში შიშველი ხანჯალი ეჭირა, მარჯვენაში კი ქუდი. მარცხენა მხრიდან მოიერიშე ნადირს ქუდი ჩასჩარა პირში და იმავ წამში მარჯვენიდან მოვარდნილს ხანჯალი სასიკვდილოდ აძგერა ყელში. კიდევ წამიც და მეორე ლომსაც, სანამ იგი ქუდს პირიდან გამოიგდებდა, შეუმუსრა ყელი ხანჯლის მეორე მოჭნევით... დინჯად მოითავა გიორგიმ ეს საქმე, არხეინად შეახოცა სისხლიანი ხანჯალი ლომის ფაფარს და ისევე განაგრძო ბოლთის ცემა მძიმე ფიქრებს თავმიცემულმა. იმას არც უფიქრია, რომ ეს საშინელი „სახილველი“ შაჰის ბრძანებით დატრიალებული „გამოცდა“ იყო. არც ის იცოდა სააკაძემ, რომ იქვე მახლობელ სახლში ჩასაფრებული შაჰი საკუთარი თვალით ჰხედავდა ყველაფერს...

მოდით და ასეთი ამბები ჰპარსეთიდან საქართველოში.

და არა მარტო ეს ამბები...

1612 წლის სექტემბრის დამლევეს სტამბოლში ისევ მოუსხდნენ საზავო მაგიდას სპარსეთისა და ოსმალეთის დიპლომატები.

სამშვიდობო მოლაპარაკების მთავარი გმირი იყო ქართველი დიპლომატი ქალი გულჩარა, ასული ქართლის მეფის, გიორგი მეათისა (როგორც ზემოთ ითქვა, გიორგი მეფემ თავისი ასული დატყვევებული მამის სვიმონ მეფის გამოსახსნელად მძევლად გაუგზავნა ოსმალეთის სულთანს. ამან სვიმონს ვერ უშველა, ოსმალებმა აღარც გულჩარა გამოუშვეს და სასახლეში დაიტოვეს. იგი ძალიან დაიახლოვა სულთან აჰმედ პირველის დედამ. მალე დაწინაურდა და „მთელი კონსტანტინოპოლი განაცვიფრა თავისი ჭკუით, სილამაზით, ბრწყინვალეობით და მჭევრმეტყველებით“).

გულჩარამ საოცრად ძლიერი სიტყვით ჩააჩუმა ოზბეგი ელჩები, რომლებიც ხონთქარს სპარსეთთან ომი გაგრძელებას მოუწოდებდნენ და აქეზებდნენ.

ზავი დაიდო. მეტოქეებმა მახვილები ქარქაშებში ჩააგეს (სანახევროდ!).

აღდგენილ იქნა 1555 წლის ამასიის ზავის პირობები: ქართლი, კახეთი, შირვანი და სომხეთი სპარსეთის შაჰის საბატონოდ გამოცხადდა. დასავლეთი საქართველო და მესხეთი ახალციხით — ოსმალეთის „საკუთრებად“ დარჩა.

ისევ გაიყვეს „ცოცხალი დათვი“ სპარსელებმა და ოსმალებმა...

შაჰ აბასს ქართლისა და კახეთის წასახრჩობად ახლა ორივე ხელი თავისუფალი ჰქონდა.

1612 წლის მიწურულს, ზამთრის დამდეგს, იგი მაზანდარანს ჩავიდა და საქართველოში თავისი კარისკაცი ამირ-ყული ჯილვადარი გამოგზავნა.

ჯილვადარი ჯერ გრემს მივიდა, მერე ტფილისს და ორივე მეფეს მოახსენა: თქვენ შაჰინშაჰისთვის ადრე ვითხოვნიათ, როცა სანადიროდ წასვლას ინებებთ, ჩვენც გაგვაბედნიერეთ თქვენთან მიწვევითა და ნადირობითო; ახლა შაჰ აბასი მაზანდარანს ბრძანდება, ქართველებთან ნადირობა სწადია, თქვენი თხოვნაც განუშორებლად გულზე ახატია და მოუთმენლად ელოდება თქვენს ჩასვლას და თქვენთან შეხვედრასო.

შუბლში ხელი იტაკეს ლუარსაბმა და თეიმურაზმა — რა გვრჯიდა, სანადირო წვევას რომ ვეხვეწებოდით ჩვენს მოსისხლე ზოყვარესო. მაგრამ მეტი რა გზა იყო — შაჰ აბასი მათი თხოვნის გარეშეც როგორმე მოახერხებდა და სხვა საბაბსაც გამოიჩინებდა ქართველი მეფეების საწვევად და „საალერსოდ“.

ასე იყო თუ ისე, ლუარსაბმა და თეიმურაზმა საშიშროება იგრძნეს და შაჰის მიწვევაზე არ წავიდნენ. ის კი არა და, თვითონ შაჰის მოციქული ამირ-ყული ჭილვადარიც არ გაუშვეს დროზე საქართველოდან — „დიდის სიყვარულითა“ და პატივისცემით გაბრუნებულ მოციქულს მთელი ზამთარი დაატარებდნენ ქართლსა და კახეთს შორის.

ახალი, 1613 წელი დადგა. ზამთარიც ჩათავდა, ნადირობის ქამიც მიიწურა და შაჰ აბასსაც ქართველი „მოყვრების“ ამო ლოდინში გული გადაეწურა.

საბოლოოდ გაირკვა, რომ ქართველი მეფეები სპარსეთის მორჩილებაზე უარს ამბობენ!

და ქართველებს რუსეთისკენ უჭირავთ თვალი!

თურმე თეიმურაზის უახლოესი კარისკაცი, თავადი შერმაზან ჩოლოყაშვილი მოთავეობს სპარსეთის წინააღმდეგ საომარ სამზადისს. ჩოლოყაშვილს წაუტეხებია თეიმურაზი და ლუარსაბი — ნუღარ აყოვნებთ, შეკავშირდით და შეერთდით, სანამ სპარსელები თვითონ მოგდგომიან კარსო. თეიმურაზიც სწვევია ლუარსაბს ტფილისში. დიდის ზარზეიმით შეხვედრიან ქართლები კახეთის მეფეს. დამსხდარან ახალგაზრდა გვირგვინოსნები და ფიცით შეჰკვრიან ერთმანეთს: ამიერიდან ვიყოთ ერთიანნი, ერთსულოვანნი და ერთაზროვნანი სამშობლო საქართველოსთვის ბრძოლაში!

ეს ამბები „მეტად დაუმიძიდა მის უწმინდესობა შაჰს“.

და ისე გაცოფდა და გავეშდა, რომ „სულ დაიღეწა მისი ნათელი გონების სარკე“.

მაშ, აგრე! შესხდნენ ზომ ქართველი მეფენი „უმეცრებისა და კადნიერების ცხენებზე“! მაშ, „ბედისწერას ლოყაში სილა არ გაურტყამს“ მაგ ლაწირაკებისთვის! მაშ, „ცხოვრების მასწავლებელს მათთვის ჭერ ყურები არ დაუგლეჯია!“...

მაზანდარანიდან ისფაჰანს დაბრუნდა ბალანაშლილი შაჰ აბასი.

საქართველოსთან „სალვთო ომი“ და საქართველოს „საბოლოო მოთხრა“ ჩაესახლებინა გულსა და გონებაში, სისხლსა და ძვალ-ხორცში.

ალავერდი-ზან უნდილაძე იხმო, ჩაიკეტა და ეთათბირა.

სახელაუწილი გამოვიდა და წავიდა უნდილაძე.

ახლა გიორგი სააკაძე იხმო შაჰმა, ჩაიკეტა და ეთათბირა.

სახელაუწინარებული გამოვიდა სააკაძე.

ზაფხულისათვის განზრახული „სალვთო ომი“ საზამთროდ გადასწია შაჰ აბასმა.

უნდილაძის „მოკიდებულნი“ ამბობდნენ: გიორგი სააკაძემ დარწმუნა შაჰი, ზაფხულს წასვლა არ ვარგა საქართველოში საომ-

რადო, რადგან მოსახლეობა მთაში ადვილად იხიზნება და იქიდან ახალ ომს ამზადებსო; ამიტომ ზამთარში სჯობია საქართველოში შექრა, რადგან ხალხი ვერც ფოთოლგაცვენილ ტყეში დაიმალება, ვერც თოვლსა და ყინვაში გაასწრებს მთაში, ხოლო თუ მაინც შეძლებს, სულ ერთია — ყინვა მაინც ამოჟღეტს ლტოლვილ ქართველებსო.

„მაგნიირ ვერაგობას გიორგი სააკაძე საქართველოს დასამზობად შაჰს არასგზით არ ჩააგონებდაო“ — იძახდნენ თავის მხრივ სააკაძის „მოკიდებულნი“.

და მაინცდამაინც მაშინ მოკვდა ალავერდი-ხან უნდილაძე.

ამ ქვეყნიდან წასულიყო ალავერდი-ხან უნდილაძე, ტომით ქართველი, ბედუქუდმართობით უსამშობლო „თათარი“, ნიჭით და სიქველით სპარსეთის კარზე „ვიცე-კოროლად“ აღზევებული; დიდი რეფორმატორი, უპირველესი სპასალარი, დაუცხრომელი „ქულტურტრეგერი“, ოფლშეუმშრალი აღმშენებელი; კაცი, რომელსაც მისთვის დაკარგული სამშობლო საქართველოს საზიანოდ — საქართველოს სამტრო-საბუდარში მჯდომს — არასოდეს არაფერი ჩაუდენია. კაცი, რომელზეც თვითონ შაჰ აბასი ამბობდა ხშირად: მე, სპარსეთის მბრძანებელი, ამ ქვეყანაზე მხოლოდ ალლაჰს და უნდილაძეს ვემორჩილებიო.

მომკვდარიყო დიდი ქართველი კაცი, დაუღალავი შემოქმედი და შემქმნელი „უცხო თესლის ისტორიისა“...

ავმა ელდამ დაურბინა ისფაჰანის სასახლეს, სრულიად სპარსეთს.

საქართველოში ლაშქრობას აღუდგა წინ უნდილაძეო, და ამიტომ შაჰმა... და სათქმელს აღარ ათავებდნენ „დიდი გურჯის“ მოულოდნელი სიკვდილით დაზაფრული ადამიანები.

თვითონ შაჰი კი ამას ბრძანებდა „მწარე სინანულით“:

„დიდი კაცი იყო ალავერდი-ხან უნდილაძე, დიდი საქმენი განასრულა სულკურთხეულმა. ყოველივე შეეძლო მის დიდ გონებას და ძლიერ ხელებს, მაგრამ სიკვდილიც განა კაცთა ხელშია?!“

ბოლოს ეს დასძინა შაჰმა: ალავერდი-ხან უნდილაძე არც კი მომკვდარა, რადგან მისი შვილები და ნაგრამ-მონაგარი განაგრძობს სიცოცხლესო.

თქვა და იმ დღესვე ალავერდი-ხანის დაცლილი თანამდებობანი (რომელსაც ხარბი თვალით უცქერდა მრავალი კარისკაცი) მის შვილს იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს გადაულოცა — ფარსის, შირაზისა და თავრიზის ბეგლარბეგობა.

(ესეც მოსწონდა შაჰ აბასს, რომ იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს მაშინდელ ევროპაში „სამხრეთ სპარსეთის ვიცე-კოროლს“ ეძახდნენ).

ალავერდი-ხან უნდილაძის დაკრძალვის დღეს სულისხუთვა

აუტყდა შაპ-აბასს. ისფაჰანში ძალიან ჩამოცხაო, მოიმიზეზა და მაშინვე ფერეიდნის იალაღებზე გაქუსლა „სულის მოსაბრუნებლად“. რამდენიმე დღე გაატარა ფერეიდანში და დიდის გულსყურით მიმოიხილა იქაურობა. „აქაურ მიწას გამრჯე ქართველი მიწისმუშა მოუხდება და დაშვენდება“, — თქვა და გამობრუნდა...

ზამთარი მოახლოვდა.

შაჰმა ლაშქრობა ბრძანა.

საომარი საჭურველი აესხა გიორგი სააკაძეს და „მარჯვენა მხარეს“ დასდგომოდა საქართველოში სალაშქროდ ამხედრებულ შაპ აბასს.

იმამ-ყული-ხან უნდილაძე გამოიძახა შაჰმა, ცივი თვალებით ჩააცივდა და ცივად უთხრა: თუ მამაზე მგლოვიარობა ხელს არ გიშლის, შენც წამყევი საქართველოშიო.

უფრო სხვა რამე მიშლის ხელსო, ცივადვე მიუგო „ვიცე-კოროლმა“.

— ალბათ, ქართველ თვისტომთა უზომო სიყვარული, არა? — უცებ შეაფრქვია უნდილაძეს შაჰმა და გამომცდელად ჩააშტერდა თვალებში.

— თქვენს ბრწყინვალეობას არანაკლებ უყვარს ქართველები, — მშვიდი ურყევლობით უბასუხა უნდილაძემ.

შაჰი შეცბა და იქნებ ეს გაიფიქრა: „ნეტავ დამცინის, თუ გულწრფელად სჯერა უნდილაძეს ჩემი სიყვარული ქართველები-სადმი?!“

— მაშ, ქართველების სიყვარული გიშლის ხელს, ხომ? — ისევ ფიქრიანად ჰკითხა აბასმა.

— არა, ხელმწიფეო, უფრო თქვენგანვე ნაბრძანებ საქმეთა გამო ვერ გეახლებით... ისედაც, კიდევ, ერთგული ადამიანები არ გაკლიათ საქართველოსკენ ამხედრებულს! — თქვა უნდილაძემ და სააკაძეს გაჰხედა ცერად.

თითქოს ლახვარი დასტაკებოდეს გიორგის გულს.

შაჰს კი სიცილი წასკდა. მაგრამ მაშინვე სიცილი აღიკვეთა და ის „საქმენი“ გაიხსენა, უნდილაძე რომ მიანიშნებდა: ჭიშმისა და ჰორმუზის სამთავროების დაპყრობა მზადდებოდა ფრიალ საილუმლო ვითარებაში და სწორედ იმამ-ყული-ხან უნდილაძისთვის მიენდო შაჰს საომარი სამზადისის მეთაურობა. ამას გარდა, იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს, ვითარცა მამის მემკვიდრეობა, ეკისრებოდა წარმართვა მთელი სპარსეთის სამეურნეო-საგამგებლო საქმეებისა — მიწათმოქმედებისა, ვაჭრობისა, აღებ-მიცემობისა და წყალსადენების, ხიდების, კაშხალების აღმშენებლობისა.

— კარგი, აქ დარჩი და აქაურობას მიჰხედე, ხოლო მე და გიორგი საქართველოს მივხედავთ! — უთხრა შაჰმა უნდილაძეს.

იმამ-ყული რომ გაისტუმრა, მერე მისი უმცროსი ძმა გამოიძახა — დავით (დაუდ-ხან) უნდილაძე. გამოიძახა და იმასაც ეს უთხრა უწინარესად: თუ მამაზე მგლოვიარობა არ გიშლის, შენც ჩვენთან ერთად წამოდი საქართველოში სალაშქროდო.

ეტყობა, ელოდა დავით უნდილაძე შაჰის დაძახილს და მაშინვე შეაგება პასუხად:

— თუ არ დაგვიწყნიათ, მე სხვა რაღე მაქვს თქვენგან ნაბრძანები.

— რა სხვა, დაუდ-ხან?

— გომბრუნის დაპყრობა, ხელმწიფეო.

ეს არ დაეწყინა შაჰ აბასს: გომბრუნში იმჟამად პორტუგალიელები იდგნენ და დავით უნდილაძეს დააკისრა შაჰმა სპარსეთის ზღვის განაკიდური ქალაქიდან ევროპელების განდევნა და სპარსული ციხიონის შეყვანა.

— მაგრამ აკი მომავალი წლისთვის ვაპირებდით გომბრუნს ლაშქრობას? — თქვა შაჰმა.

— მე უკვე ყველაფერი მზად მაქვს სალაშქროდ — ფიცხლავ შეაგება უმცროსმა უნდილაძემ.

— საქართველოში ლაშქრობამ ხომ არ დააჩქარა გომბრუნის ლაშქრობა, დაუდ-ხან? — ცბიერად ჰკითხა შაჰმა.

— არა, ხელმწიფეო, გომბრუნის ბედი მანამ გადაწყდა, სანამ საქართველოში ლაშქრობის ამზავს შევიტყობდი, — მშვიდად მიუგო უნდილაძემ.

— ალბათ, უნდილაძეებს ბედად არ დაპყოლიათ ქართულ მიწაზე ფეხის დაბიჯება! — თქვა შაჰმა და თვალი თვალში გაუყარა უნდილაძეს.

— რა გაეწყობა, ხელმწიფეო, სამაგიეროდ სხვას დაპყოლია ეგ ბედნიერი ილბალი, — თქვა დავითმა და სააკაძეს გაჰხედა გეზად.

ისევ ეძგერა ლახვარი სააკაძის გულს. მაგრამ სხვანაირი იყო ეს „ლახვარი“.

„დავით უნდილაძე უნდა იყოს ის კაცი, რომელსაც მე უნდა ვენდო მომავალში“ — ამ ფიქრს უნდა გაეგლო მაშინ გიორგის გულში.

ისევ შაჰის სიტყვამ ჩაუჭრა ფიქრი გიორგი სააკაძეს:

— კარგი, აგრე იყოს. მე და გიორგი სააკაძე მივხედავთ საქართველოს, ხოლო თქვენ, ძმანი უნდილაძენი, უპატრონებთ და მოუვლით სპარსეთს! — ბრძანა აბასმა და საქართველოსკენ მოლაშქრე მხედრობას მოავლო თვალი...

...ხოლო „ქართველებს და გამორჩევრთ ბედოვლათ თეიმურაზს

გამჭრიახობის თვალზე უდარდებლობის ფარდა ჰქონდათ ჩამოფარებული“. მან ლუარსაბთან კავშირი შეკრა, მაგრამ ეს „დაფიცებული ერთსულოვნება და ერთაზროვნება“ შინაურ მოყვრობა-ცოლისძმობიას არ გაშორებია.

თეიმურაზი ნადიმობას, ნადირობას და ბურთაობას იყო ვადაყოლილი. არც ერთ სუფრას არ გამოტოვებდა, სვამდა უზომოდ, ტანსრული ყანწით, ჯამით და თასით. გავაზური ღვინო უყვარდა. ხილზედაც დიდი გატაცებით სვამდა გავაზურს. თორმეტი სანადირო მინდორი ჰქონდა, როგორც თვითონ ამბობდა — „ირმის, ჯეირნის, დათვისა, ღორის, ტურისა და მგლების, აფთრისა, შელისა, ფოცხვრისა, კურდღლის, მაჩვისა, მეღების“. ალიონიდან მიმწუხრამდის „სროლითა და სიკვდილით იღლებოდა“ თეიმურაზი.

და ნადიმობა-ნადირობისაგან მხოლოდ მაშინ გამოერჩეოდა, როცა ლირიკული პოეზიის მუზა გამოიწვევდა ხოლმე „საალერსოდ“. პოეტად პოეტი დიახაც მირონცხებული ბრძანდებოდა მეფე-ბატონი, თუმცა ვერც აქა თქვა „ახალი სიტყვა“. რუსთაველს ექიმპებოდა, რუსთაველის ნასუფრალით კი ჰკვებავდა თავის პოეტურ ქნარს და ვერასდროს რუსთაველის მიმბაძველ „მონათა ჯოგს“ (პორაციუსის ფორმულაა პოეზიაში ეპიგონობაზე) ვერასვზით ვერ გამოერჩია. ჭეშმარიტებას ბრძანებდა სულკურთხეული აკაკი წერეთელი: „პოლიტიკაში პოეტობდა, პოეზიაში პოლიტიკობდა ის დამლოცვილი თეიმურაზი და მით საზარელ მომავალს უმზადებდა სამეფოს... მეფე რომ „პიიპუუ-პიიპუს“ დაუქრავეს, მაშინ მისი სამეფო „ვაი-ვაის“ იმღერებს“.

ვერ იქნა და ვერ გაიგო თეიმურაზმა, რომ მისი მყისთანადი უბოროტესი დროყამი მხოლოდ გალესილ ხმალს მოითხოვდა და არა მკენესარე პოეტურ ქნარს, არც სანადიმო ყანწს, არც სანადირო მიმინოს და არც საბურთაო ჩოგანს.

მეფეს სასაცილოდაც არ ჰყოფნიდა შერმაზან ჩოლოყაშვილის ჩიჩინი: დროა გამოვფხიზლდეთ და ხმლები გავლესოთ, თორემ დღე-დღეზე შაჰ აბასი მოგვეჭრება ცეცხლითა და მახვილითო.

ჰო და, რაკი მეფეს ეცინებოდა, ხალხიც „სიცილით კვდებოდა“ შაჰ აბასის ხსენებაზე.

კახეთს არც ქართლი ჩამორჩებოდა უფუნურ უზრუნველობასა და უდარდებლობაში. საავდროდ შეყრილი ღრუბლები აქაც საკარგდაროდ ეჩვენებოდათ ქვეყნის დონდლოგონებიან მესვეურებს. ამ ზარდამცემ, განგაშიან დროს ჯიუტად დუმდნენ საგანგაშო ზარები ქართლის ციხე-გოდოლებზე. დუმდნენ, რადგანაც ქართლს აღარ ჰყავდა ყველაზე დიდი ზარის დამარისხებელი — ნოსტელი გმირი.

ყორნებს გაეძევებინათ ქართლის მხსნელი არწივი, რომელიც

ახლა სწორედ საქართველოს სამტრო საბუდარში ჩაფრენილიყო და აქვე ისწორებდა ფრთებს მისი მშობლიური ბუდის „დასაბრუნებლად“ (თუ დასანგრევად და ხელახლა ასაშენებლად?).

...და ასე იყო „ორივე საქართველო“ უპატრონოდ დაგდებული. ორივეს ჰქონდა „ჩამოფარებული კრეტსაბმელი უდარდლობისა“.

ორივეს „დამსხვრეოდა სარკე გონებისა“.

კატასტროფის ზღურბლთან

წელა მოგორავდა უშველებელი ურდო. მოგორავდა და სივდებოდა ვზადაგზა ახალ-ახალ საომარ ძალთა შენაკადებით.

მოდიოდა შაჰ აბასი ნადირობით და ნადიმობით. თან ხმებს აქენებდა აღმა-დაღმა: ჭარები იმად შემეყრია, ოსმალეთი უნდა დავლაშქრო უმძეინვარესადო. თვითონ ოსმალეთში კი საიდუმლოდ ცალკე კაცი გაეგზავნა — სულთან მოჰამედ-ბეგ თალიში — და ხონთქრისათვის შეეთვალა: მართლა ზავის დარღვევას როდი ვაპირებ, ასეთ ხმებს ქართველთა თვალის ასახვევად ვავრცელებ და სინამდვილეშიც სწორედ ქართლ-კახეთის დასალაშქრავად მივეშურებიო (აკი ახლად დადებული ზავითაც ქართლ-კახეთი სპარსეთის საბატონოდ იყო გამოცხადებული).

მაშ, ქართველთა თვალის ასახვევად ვიქცევი ასეო — ამბობდა შაჰი; ვითომც თავისით თვალახვეულებს აკლდათ კიდევ თვალის ახვევა!..

ურდომ გამოიარა არდებილი, ყარაბალი, განჯას შეგუბდა და ბანაკად დადგა.

მოვიდა თუ არა, მაშინვე შაჰმა ერთხელ კიდევ აამუშავა „ტყუბი წერილების“ ტაქტიკა. ერთდროულად ლუარსაბს და თეიმურაზს ერთნაირი წერილები გაუგზავნა.

ლუარსაბს სწერდა: „ჩემო საყვარელო ცოლისძმავ, წუ ენდობა თეიმურაზს. წუ უერთგულებ მას, ვინაიდან იგი შენი მოსისხლე მტერი არის და სურს შეგობრობის ნიღბით მოგატყუოს, მოგკლას და შენს ქვეყანას დაეპატრონოს. მან მე პირადად გამიმხილა ეს განაზრახი. ამიტომ სანამ ცოცხალი ხარ, თვითონ დაასწარი, მოჰკალი და შენი იქნება ორივე ქვეყანა — ქართლიც და კახეთიც; მეც აქ მოვსულვარ და თუ საჭირო გავხდე, შემომითვალე და მაშინვე მოგეშველები ჭარით და ფულით“.

იგივე ეწერა თეიმურაზისადმი გავგზავნილ წერილში, ოღონდ „მოქმედ გმირთა“ გადანაცვლებით.

ერთადერთი, რაშიაც არ მოტყუებდნენ ლუარსაბი და თეიმურაზი, ისევე ეს იყო: შაჰ აბასის წაქეზება არ გაიკარეს, წერილები ისევე ერთმანეთში გაცვალეს, ჭეშმარიტება დაადგინეს და ისევე „არხენი მოყვრობას“ მიეცნენ.

მთელი ზამთარი იდგა შაჰ აბასი განჯაში — საქართველოს კარისყურზე, და ქართლ-კახეთის გვირგვინოსნებს ხელიც არ გაუძრავდა უსაშველო საფრთხის უკუსაგდებად.

1614 წლის აღრიან განაფხულზე შაჰ აბასმა თეიმურაზს ელჩად ზაქერ-ალა ყუშჩი გამოუგზავნა და შემოუთვალა: „ღღე-ღღეზე ოსმალეთს სალაშქროდ მივეშურები, ხოლო შენ აღარ გენდობი, — ასე მგონია, პაპაშენივით ოსმალების მხარეს დაიჭერ, ამიტომ, თუ მართლა მტრობას არ მიპირებ, შენი შვილი უნდა გამომიგზავნო მძევლად დაუყოვნებლივ. ჩემთან იქნება შენი ძე, შევიტებობ, შევიყვარებ და გავზრდი შენზე უკეთესად და შენს უმჯობესად!“

თავზარდაცემულმა თეიმურაზმა სამეფო დარბაზი შეჰყარა და „მძლავრი ბოროტის“ მოთხოვნა შეატყობინა.

დარბაზმა მძევლის გაცემა ურჩია მეფეს.

ავარდა და დავარდა თეიმურაზი, — ტყუილად მაკარგვინებთ შვილსო, ვერაფერია შაჰი მაინც თავისას იზამსო, მაგრამ ვერაფერს გახდა: თავადები ჯიუტად მოითხოვდნენ ერთ-ერთი უფლისწულის გაცემას, რადგან ეგონათ მეფის ძის გაცემით საკუთარ ოჯახებს გადაარჩენდნენ შაჰის მძვინვარებისაგან.

გატყდა თეიმურაზი: ახლა იმაზე უნდა ეფიქრა, რომელი გაემეტებინა სამძევლოდ — ხუთი წლის ლევანი, თუ სამი წლის ალექსანდრე. არჩევანი უმცროსზე შეჩერდა — ალექსანდრეზე. ჩვილი ბავშვის ხილვაზე შაჰს გული აუჩუყდება და იქნებ უკანვე დააბრუნოს ყრმა უფლისწულიო!

თანაც ქეთევან დედოფალი უნდა ჰხლებოდა შაჰ აბასს, რათა თეიმურაზი „ჰგონებდა პატივისცემასა დედისასა შაჰ აბასისგან, რათა ევედროსცა შეწყალებად და უკუტყვევად“.

ერთი სიტყვით, განჯას გაგზავნეს უფლისწული ალექსანდრე, ქეთევან დედოფლისა და სახლთუხუცეს ნოდარ ჯორჯაძის თანხლებით.

დიდის პატივით, თავაზით და თაყვანისცემით შეხვდა შაჰი ქეთევან დედოფალს, მაგრამ ყრმა ალექსანდრე რომ იხილა, რისხვა ველარ დაიოკა და გესლიანად ჩაიღმუფლა:

— რას ჰგავს ეს?! მე თქვენი ძიძა გგონივართ თუ ბიძა, ეს ერთი ბეწო ბაღლი რომ მომიგდეთ?!

ისე გაცოფდა და გაშეთდა, არასგზით აღარ მოუსმინა ქეთევანს, „ულამაზესსა და უბრძნეს დედოფალს“. მაშინვე ზაქერ-ალა ყუშჩი

და ნოდარ ჯორჯაძე უკანვე კახეთს გაგზავნა და თეიმურაზს ბრძანება შეუთვალა: ახლავე შენი უფროსი ძე გამომიგზავნე, თუ გინდა დედაშენი და უმცროსი ვაჟი დაგიბრუნო და მეც ჩემის ჯარებით უკან გავბრუნდე, — თუ არა და, მერე ყველაფერი შენს თავს დააბრალეო.

ქეთევანმა მაინც მოახერხა ჯორჯაძის პირით შეეთვალა თეიმურაზთან: არამც და არამც არ გამოუშვა ლევან ბატონიშვილი მძევლადო, რადგან ეტყობა, მთელი ჩვენი ოჯახის ხელში ჩაგდებასა და ამოწყვეტას აპირებს შაჰ აბასიო.

ისევ დაისვა დარბაზი სათათბიროდ თეიმურაზმა. ისევ აიჩემეს უფლისწულის გაწირვა თავადებმა. ბევრი იბრძოლა და იომა თეიმურაზმა, — მეორე შეიღსაც ნუ დამიკარგავთო, სულ ერთია, მაინც შემოგვიტყვეს შაჰ აბასიო. ტყუილუბრალოდ ნუ დამიქცევთ ოჯახსო, — მაგრამ არაფერმა გასჭრა.

„შენ თვითონ შაჰ აბასის გაზრდილი ხარ — ეუბნებოდნენ თავადები მეფეს — მერე ორგზის იყავი მასთან, ორგზისვე დიდი პატივით მიგიღო და უამრავი ნიჭით დატვირთული გამოგისტუმრა და რალა მაინც და მაინც შენს შვილებს გამოიმეტებსო“.

თითქმის ძალით წაართვეს თავადებმა თეიმურაზს ლევანი და დავით ჯანდიერ-ასლანიშვილის თანხლებით შაჰ აბასს გაუგზავნეს განჯაში.

ზოგიერთ „თადარიგიან“ კახელ და ქართლელ თავადს უკვე მოესწრო შაჰ აბასთან გაქცევა და მისი „კეთილშობილი ნოხის კოცნით გაბედნიერება“. როცა თეიმურაზმა დედა და ორივე შვილი გაიმეტა, დაფრთხნენ სამშობლოს მოღალატე თავადები — ვაითუ სპარსეთის მბრძანებელმა ქართველი მეფეები შეირიგოსო და შეუჩნდნენ შაჰს: ნუ ინებებ და ხელს ნუ აიღებ ქართლ-კახეთის დალაშქვრაზეო; ჩვენ და ჩვენი შვილები მძევლებად გეახელით და, „თუ შენს ლაშქარს რაიმე დაუმარცხდეს, ყველას თავები დაგვაცრევინეთო; რადგან აქამდისინ მობრძანებულხართ, საქართველო ინადირეთო...“.

შაჰ აბასს წაქეზება რალად სჭირდებოდა და, როცა კახეთის მეფის დედა და ორივე უფლისწული თავისთან დაიგულა, მესამედ წარმოგზავნა ზაქერ-ალა ყუშჩი, დავით ჯანდიერიც გამოატანა და თეიმურაზს ახალი ბრძანება შემოუთვალა:

„აწ ესცან, რამეთუ ხარ დიდად ერთგული ჩემი, ვინაილგან არ დაერიდე ძეთა შენთა ჩემთან გამოგზავნას. ახლა შენც მოდი ჩემთან სასწრაფოდ. აღგავსებ ნიჭითა მრავლითა და განგიტყვევ უკანვე მშვიდობით“.

ბრმისთვისაც ნათელი უნდა ყოფილიყო მზაკვარი შაჰის განზ-

რახვა: მას უნდოდა კახეთის სამეფო ოჯახისათვის თავი მოეყარა და ერთიანად შეემუსრა.

კახეთის გულღრძო თავადებსაც ეჭვი აღარ უნდა შეჰპარვოდათ, რომ შაჰ აბასი სამეფო სახლელის განადგურებისთანავე მათ ფეოდეებსაც შემოესეოდა ცეცხლითა და მახვილით.

ზოგი მაინც იმ აზრზე იდგა, წავიდეს და ეახლოს თეიმურაზი შაჰ აბასსო. მაგრამ მეფე ისე გაცეცხლდა, უმაღლვე ხმა გაიკმინდეს და ავი ბედისგან მიგდებულ წილხვედრს დაელოდნენ თავადიშვილნი.

გვიან მიხვდნენ მეფეებიც და თავადებიც ადრე მისახვედრს.

გვიან, ძალიან გვიან გამოიღეს ხელი.

მუკუხნიდან „გაღმა მთამდე“ ჯებირები აღმართეს და მის გასწვრივ საყარაულო რაზმები ჩაალაგეს.

თეიმურაზმა ლუარსაბს შეატყობინა: შაჰ აბასი მოდის ურიცხვი მხედრობით, საქართველოს მოოხრება სწადია სრულად; შენი მოსისხლე სააკაძეც თან ახლავს და „მოჰყავს ყენი მტრად შენდაცა“.

ისევე „მოსცა პირი მტკიცე“ ლუარსაბმა თეიმურაზს.

მაგრამ უხმლოდ და უთავოდ სიტყვიერხ „პირი მტკიცე“ რად გამოდგებოდა!

შაჰმა ქართველების საომარი „სამზადისი“ შეიტყო და მაშინვე წამოემართა „დიდი რისხვიანობითა და ლაშქრის სიმრავლით“.

წინასწარ, ძვირფასი ტყვეები — ქეთევან დედოფალი და მისი შვილიშვილები, გაგზავნა ქალაქ შირაზს, ძლიერი რაზმებით დაცულნი.

განჯიდან ადგა და აგორდა ურდო. ორ ნაწილად გაეყო იგი აბასს. ერთი ნაწილი თავრიზის ბეგლარბეგს ფირბუდაყ-ხანს ჩააბარა, თანაშემწეედ და მეგზურად ყარაბაღის ამირა დელუ-მუჰამედი დაუნიშნა (დელუ-მუჰამედი ხომ ადრე ტფილისის ყიზილბაშური ციხიონის უფროსი იყო, ტაშისკარის ბრძოლაშიც ქართველთა თანამბრძოლი). ესენი შაჰის ბრძანებით ჯერ ტფილისისკენ უნდა წამოსულიყვნენ და მერე სამხრეთიდან შეჭრილიყვნენ კახეთში. მეორე არმიას კი შაჰმა შირვანის ბეგლარბეგი იუსუფ-ხანი უჩინა სარდლად და კახეთში აღმოსავლეთიდან შეჭრა უბრძანა.

1614 წლის 14 მარტს, ხუთშაბათ დღეს, მუსლიმთა ნავრუზობის დღესასწაულს, სპარსელთა ორივე მხედრობა შაჰისგან ნაბრძანებ ადგილზე იყო მისული: ფირბუდაყ-ხანისა და დელუ-მუჰამედის ჯარებს იორი გადაელახათ და თეიმურაზისთვის სამხრეთის გზა გადაეკეტათ, ხოლო იუსუფ-ხანს ალაზანი გადმოეველო და ქიზიყში შეჭრილიყო.

კახელთაგან აგებულ ჯებირს აღარავითარი მნიშვნელობა აღარ დარჩენოდა.

კახელი თავადები ისევ დაფრთხნენ და დაიბნენ. ზოგი ისევ შაჰთან თეიმურაზის გამოცხადებას მოითხოვდა, ზოგი მეფეს გაქცევას ურჩევდა, ბრძოლის გამართვას კი თითო-ოროლა დიდებული თუ ამჯობინებდა.

მაგრამ იძალა თეიმურაზმა და სანამ შემორჩენილი ერთგული ჯარიც შემოეფანტებოდა, სამხრეთისაკენ წამოემართა სპარსთა ალყისგან თავდასაღწევად და ქართლისკენ გასაჭრელად.

ქალეთთან კახელთა ჯარს სპარსთა არმია გადაეღობა.

თვითონ შაჰ აბასი მოუძღვოდა სპარსელთა მრავალრიცხოვან მხედრობას.

თეიმურაზმა შუბი გაწვართა და ცხენი გულმყარად გააქანა. ხუთასკაციანი ქართველთა ჯარი ეკვეთა სპარსულ ათასეულებს. კახელებმა შუბები შეაღწეეს მოპირდაპირის სქლად მიჯრილ მწკრივებს და მაშინვე „აგელეს ხმალნი“.

თავგანწირვით იბრძოდა თეიმურაზი. მაგრამ ისევ თავისი გაიტანა რიცხვით სიმრავლემ. კახთა მეფემ ნაბიჯ-ნაბიჯ დაიწყო უკანდახევა. მხნელ მდიდოდნენ კახელები, მძევნარე ყვილით და სისხლის თხევით. შაჰმა მოასწრო და მხედრობის ერთი წილით უკანაგზა ჩაუჭრა თეიმურაზს. კახთა მეფე მისი ჯარით სპარსელთა ალყაში მოექცა. ტყვეობა და სიკვდილი ერთად მოექცა თეიმურაზის საგონებელში. სიკვდილი ამჯობინა და შეუტია თავგანწირვით. გაალმასებით მიჰყვენენ კახელები. მძლავრი ძვრებით განკვეთეს და გადაჭელეს სპარსელთა შუაკერძი. მრავლად ჩახოცეს ყიზილბაშნი, დანარჩენები გააქციეს ბრძოლის ველიდან. სამშვიდობოს გააღწია მეფემ, გადარჩენილი მხედრობით. შაჰ აბასი ლამის გაგიჟდა, თეიმურაზი რომ გაექცა და ვერ მოიხელთა.

ქალეთის ბრძოლა ჩათავდა. ეს იყო პირველი და უკანასკნელი შეტაკება ქართველთა და სპარსელთა შორის ამწლევიანდელ საომარ წრეში.

გიორგი სააკაძე კი არსად გამოჩენილა!..

...თეიმურაზმა ერწო და არაგვი გადმოიარა.

მუხრანში ლუარსაბი ელოდა ნაომარ მოყვარესა და მოკავშირეს. ერთმანეთს შეხვდნენ. ლუარსაბმა სიძეს გამარჯვება მიულოცა და სიცილით უთხრა: ეგ არის შენი განთქმული სტუმარ-მეპაინძლობა, ასე პურშავად და პირშავად რომ შეხვდი უცხო სტუმარსო? — შენც გეწვევა, შენმა მზემან, „ის სტუმარი“ და მაშინ ვნახავ, როგორ სუფრას გაუშლი და რა ლზინსაც გაუმართავო, — ლაღი სიცილითვე შეაგება თეიმურაზმა.

თათბირად დასხდნენ. გამოირკვა, რომ არც ქართლს შეეძლო გამკლავებოდა შაჰ აბასის ურიცხვ მხედრობას. შაჰ აბასს მხლე-

ბოდნენ უძლიერესი ფეოდალები: ნუგზარ არაგვის ერისთავი (სააკაძის სიმამრი), იასე ქსნის ერისთავი (სააკაძის სიძე), ანდრეასფარ ამილახორი (შაპ აბასის ცოლისძმა), ალათგან ხერხეულიძე (სააკაძის „დასელი“) და ფეშანგი ფალავანდიშვილი (ესეც სააკაძის „მოკიდებული“).

მაინც ომს აპირებდნენ მეფენი, მაგრამ ყველა იქ დამსწრე გადაჭრით უარზე იდგა და მოითხოვდა სასწრაფოდ გადასულიყვნენ ლუარსაბი და თეიმურაზი იმერეთში თავშესაფარებლად.

დათანხმდნენ გვირგვინოსნები და თავიანთი სახლუღიოთ გაემართნენ „ბაში-აჩუკის“ ქვეყნისაკენ.

საჩხერეში, მდინარე ყვირილას ველზე, ძვირფას სტუმრებს დიდი სიხარულით შემოეგებათ იმერეთის მეფე გიორგი მესამე. აქაური თავადის, ქველი წერეთლის სახლში დაივანეს და განისვენეს. აქედან რამდენიმე დღის შემდეგ ქუთათისს გაეშურა საქართველოს სამივე საქეთმპყრობელი.

შაპ აბასის პირველი შემოსევა

მეფეების გაქცევით აფორიაქებული შაპ აბასი ჭიზიყიდან მივიდა კახეთის სატახტო გრემში — „სამოთხის ბალივით აყვავებულ ქალაქში“.

ხალხი ციხეებში, მთებსა და ტყეებში გახიზნულიყო.

მივიდა შაპი და კახეთის ახალი მეფეც მიიყვანა. ეს იყო ისახან, ქართველობაში იესე, თეიმურაზის ბიძაშვილი, კონსტანტინეს მიერ მოკლული ძმის, გიორგის ვაჟი. მკითხველს გაახსენდება იესე უფლისწული, კონსტანტინემ რომ დაიხსნა ყიზილბაშთა მახვილისაგან ძაგეშში მისგანვე დატრიალებულ სისხლიან დღეს. იესე გიორგის ძე მას შემდგომ შაპ აბასის კარზე იზრდებოდა ისახანის სახელით, გათათრებული და წინდაცვეთილი.

აი, სწორედ ეს ისახანი დასვა ახლა შაპ აბასმა კახეთის გამგებლად.

ისახანის გვირგვინ-კურთხევაც შაპმა ქართული წესით ჩაატარა: ყველამ ერთად, სპარსელმა ამირებმა და ქართველმა თავადებმა, ახალ „მეფეს“ თავზე ოქრო-ვერცხლი აფრქვიეს და ისე დალოცეს.

ისახანს მრჩეველებად და „მფარველებად“ („ვექილებად“) შაპ აბასმა დაუნიშნა დავით ჯანდიერ-ასლანიშვილი და ნოდარ ჯორჯაძე.

თვითონ შაპი კახეთში ორმოცდაათი დღე დარჩა.

და ეს იყო ჯოჯობეთი ორმოცდაათი დღით.

ჯერ, ვითომ დიდსულოვნური შემწყნარებლობით ექცეოდა შაპი კახეთის ამაყ მოსახლეობას. ჯარისკაცებს გამოუცხადა: ქართველის კალოდან სპარსელმა ბზის ერთი ნამკვეციც რომ აილოს, სიკვდილს ვერ გადაშირჩებაო. რამდენიმე ჯარისკაცი, რომელთაც გახიზნულ ქართველთა მიტოვებულ ბინაში შესვლა და ძარცვა გაუბედავთ, შაჰმა მუცლებზე დააფატვრინა და ნაწლავები დააყრევინა.

ხოლო შემდგომ...

შემდგომ რაც მოხდა — მოვუსმინოთ სომეხ მემატრიანეს, არაქელ თავრიზელს:

„კახეთში სპარსელთა ნამოქმედარს ვერც ენა იტყვის და ვერც კალამი აღწერს. გონებით მოისაზრე და გაიგებ, თუ რამდენი გაუტეხელი ქრისტიანი მახვილით დააშავეს, დაჭრეს ან დახოცეს. უღანაშაულონი ტყვედ წაასხეს და შეურაცხყვეს, ქონება და სიმდიდრე მიიტაცეს, ნაშენები ყოველი ცეცხლს მისცეს და დაანგრის. ეკლესიები დააქციეს, საკუთხეველები, ჭვარნი და ხატნი დაამხეს. დატყვევებულნი თავიანთ ბანაკში წაათრიეს და ნაირ-ნაირი სატანჯველით სტანჯავდნენ: სიცივითა და სიშიშვლით, შიმშილითა და წყურვილით და სხვა მრავალი ბოროტებით.

„...ბოროტ ზრახვებში დაბრძნებულმა შაჰ აბასმა ქვეყნის დასაქცევარი ახალი ღონე მოიგონა და ბრძანა, რომ კახეთის ყველა თემი და სოფელი მოევლოთ გზირებს და დღეების განმავლობაში ხმამალა ეყვირათ და გამოეცხადებინათ: „ძლიერმა, მშვიდობისმოყვარე და ქვეყნის აღმშენებელმა ხელმწიფემ — შაჰ აბასმა ბრძანა, რომ კახეთის ქვეყნის ყველა მცხოვრები, როგორც დიდებულნი, ისე მხედრები, ხელოსნები, გლეხები და სხვანი ყველანი, რომლებიც გახიზნულნი და გამაგრებულნი არიან მთებში, ტყეებში, ციხეებსა და სხვა მტკიცე სამალავებში, დაბრუნდნენ თავიანთ სახლებსა და ბინებში. იყვნენ მშვიდობით და ნუ ექნებათ სპარსელი მეომრების შიში და ძრწოლა, რადგან ხელმწიფემ უბრძანა მათ, რომ აქ ქვეყნის მკვიდრთაგან არავინ შეავიწროვონ და შეაწუხონ. მათ, ვინც მორჩილებას გამოუცხადებს შაჰს და შაჰისევანი („შაჰის მეგობარი“) გახდება, არაფერს დაუშავებენ და ისინი მარად მშვიდობაში იქნებიან. ვინც უურჩება და წინააღმდეგება ხელმწიფის ბრძანებას, მათ წინააღმდეგ შაჰი გაგზავნის მრავალრიცხოვან ჯარს, რომელიც აიღებს და ააოხრებს მათ სიმაგრეებს, ყველას უწყალოდ ამოხოცავს, ოჯახებს ტყვედ წაიყვანს და სარჩო-საბადებელს მიიტაცებს. დატოვებულნი სიმაგრეები, დამორჩილდით შაჰს, გახდით შაჰისევანები და მოიპოვეთ მშვიდობა. დიდებულებს და წარჩინებულებს,

რომელნიც პირველნი და სხვაზე ადრე მოვლენ, ხელმწიფე უწყალობებს დიდებასა და პატივს, დიდძალ მისართმეველსა და სათავადო უფლებებს“.

„როცა გაიგეს კახეთის ქვეყნის მცხოვრებლებმა გზირების მიერ გამოცხადებული სიტყვები, ზოგი მათგანი მოტყუვდა, დაიჭერა და გახდა შაჰისევანი. ზოგმა ვერ აიტანა სპარსელების ხანგრძლივი ყოფნა მათ ქვეყანაში და ისიც გახდა შაჰისევანი.“

„ზოგიერთმა კი, როცა შეიტყო ესა და ეს ციხე აიღესო, ამა და ამ სახელწოდების სიმაგრე დაიპყრესო, სიმაგრეებში შეხიზნულ ხალხს მუსრი გაავლეს ან ტყვედ წაასხესო — შეძრწუნდნენ და შეშინდნენ, რომ მათაც ისეთივე ბედი არ სწეოდათ, ამიტომ გამოვიდნენ სიმაგრეებიდან და ისინიც შაჰისევანები გახდნენ.“

„ეკლავ ბრძანა შაჰმა იმათ შესახებ, ვინც შაჰისევანები გახდნენ, რომ ყოველი მათგანი დაესახლებინათ ბინებსა და სადგომებში, ნუგეში ეცათ, გაემხნევიებინათ და დიდის ლობიერებით ესაუბრაოთ მათთან. მათი მამაკაცებისა და ქალების, ვაჟებისა და ასულების და მათი ყველა მახლობლის სახელები სპარსელებს ნუსხებში შეეტანათ და თავისთან შეენახათ.“

„მათ სადარაჯოდ ყველგან სპარსელთა ჯარი დააყენეს, რათა რომელიმე მათგანი არ გაქცეულიყო. თან ატყუებდნენ და ეუბნებოდნენ: მცველები იმიტომ დაგიყენეთ, ვინმე სპარსელმა რომ არ შეგაწუხოთ და ქონება არ წაგართვათო. ვინც კი შაჰისევანობა მიიღო, ყველას ისე მოექცნენ, როგორც ვიამბეთ.“

„ხოლო ვინც არ მოვიდა და სიმაგრეში დარჩა, სპარსელები მათ ციხეებს გარს შემოერთყნენ, მრავალი დღის განმავლობაში ნაირნაირი ხერხით ებრძოდნენ ციხეში გამაგრებულებს, სანამ არ დასძლევდნენ მათ და მახვილით უმოწყალოდ მუსრს არ გაავლებდნენ. როგორც წმინდა მსხვერპლს ღვთისადმი შეწირულს, ისე რაცხდნენ ჭართველები თავის თავს მოწამისაებრ უფლისა.“

„შემდეგ, ნაძარცვი ნივთები და ქონება ნადავლად მიჰქონდათ; სიკვდილს გადარჩენილ ქალებსა და ბავშვებს ატყვევებდნენ და თავის ბანაკში მიათრევდნენ. როგორც ვთქვი, ორმოცდაათი დღე დაჰყვეს კახეთში და არ დარჩენილა სიმაგრე, რომ არ აეღოთ; ან ადგილი, რომ არ აეოხრებინათ; სრულიად იავარპყვეს და წაბილწეს ყველაფრით სავსე, მდიდარი და ხალხმრავალი კახეთისა და გრემის ქვეყანა. კახეთისა და გრემის ეკლესიების ნივთები და სიწმინდენი, ჯვარი, ბარძიმი, სახარება, სასაკმეველე, ფილონი და სხვა ნივთები და სიწმინდენი, რომელიც იყო ძვირფასი და დიდფასოვანი და სხვადასხვანაირად შემკული პატიოსანი ქვებითა და თვალმარგალიტით, შაჰმა ბრძანა, რომ არ დაემტვრიათ, წაეღოთ ქალაქ ის-

ფაქანში და ხელმწიფის ხაზინაში შეენახათ. დღემდე იქ, ხელმწიფის ხაზინაშია ის ნივთები, რასაც ჩვენი ხალხიდან ბევრი ადასტურებს, რომელთაც ის წმინდა ნივთები საკუთარი თვალთ უნახავთ. ქრისტეს უკერველი კვართიც სხვა სიწმინდეებთან ერთად წაიღეს და იგი იმავე ხაზინაში, ქალაქ ისფაჰანში ინახება, რომლის წინაშეც ახლა სანთელს ანთებენ. ამ ამბის მომთხრობელთ თვითონ თავისი თვალთ უნახავთ იგი. ისინი სარწმუნო კაცები იყვნენ...”

მთელი ღამე ჰყიოდა მოლა-მუეძინი გამარცვული გრემის ტაძრის გუმბათიდან: „არა არს ღვთაება თვინიერ ალლაჰისა და მუჰამედი არს მოციქული მისი. ალლაჰიც აკურთხებს მას, მის ოჯახს და მიესალმება უსაყვარლეს მოციქულს თვისას...”

გრემიდან ალავერდს მოვიდა შაჰ აბასი, „საქართველოს ქრისტიანთა უდიდეს და უბრწყინვალეს სამლოცველო ტაძარში“. გამარცხეს და გაატყავეს სპარსელებმა ლავრა ალავერდისა. მისი გალავანი ციხე-კოშკებით გაამაგრეს და შიგ სპარსული ციხიონი ჩააყენეს, ისმაილ-ბეგის მეთაურობით.

აქვე შაჰმა შეიტყო, რომ თორღას ციხეში კახეთის სამეფო საგანძღური ყოფილა შენახულიო. მაშინვე მან მეთოფეთა ათასეული აფრინა თორღას. სასტიკი ბრძოლის შემდეგ სპარსელებმა თორღა აიღეს, კახთა მეფის ძვირფასი საქურჭლეები დაიტაცეს და შაჰს მიართვეს. აურაცხელ ნაძარცვ-ნაალაფარ და ნაძღვნეუ-ნაჩუქარ უძვირფასეს ნივთთა პატრონს რაღა უნდა გაჰკვირებოდა, მაგრამ მაინც განაცვიფრა შაჰ აბასი კახთა მეფის განძმა. გამორჩევით ერთმა ნივთმა, ალავერდელი ეპისკოპოსის თვალმარგალიტით მოჭედილმა გვირგვინმა დაატყვევა შაჰის ანგარი გული.

მერე ერწო-თიანეთს შეესივნენ სპარსელნი. ამოდ შეაწყდნენ აჭაური ქართველები უთვალავ მტერს. სპარსელებმა ერწო-თიანეთიდან 30000 ტყვე-ადამიანი და 40000 მსხვილფეხა საქონელი გაიჩრქვეს.

სულ 80000 კახელი გადაასახლეს იმ წელიწადს სპარსეთში.

ქართველი ტყვეებით ივსებოდა სპარსთა ქვეყანა.

და სწერდა მაშინ პიეტრო დელა ვალე რომის პაპს, ურბანუს მერვეს:

„დღეს მთელს სპარსეთში არ მოიძებნება არც ერთი სახლი, რომელიც სავსე არ იყოს ტყვე ქართველებით, მამაკაცებით თუ დედაკაცებით. სპარსეთში არ არის არც ერთი დიდი კაცი, რომელსაც არ ჰსურდეს რომ მისი ქალები ქართველები იყვნენ, იმიტომ რომ უმშვენიერესნი არიან ქართველი ქალები...”

დაიქცა და დაიშრა „ყველაფრით სავსე, მდიდარი და ხალხმრავალი“ კახთა ქვეყანა.

„გამოჩენა“ სააკაძისა

კახეთის „მრავალგზისი აოხრების შემდეგ“ შაჰ აბასმა „ვარსკვლავივით ურიცხვი ჯარი“ ქართლში გადაიყვანა და გორს მივიდა. გორისა და სურამის ციხეები გაამაგრა და შიგ სპარსული ციხიონები შეაყენა.

შაჰმა ჯარები სასტიკად გააფრთხილა — ქართლის მოსახლეობასთან მოკრძალებით იყავით, ძარცვა-გლეჯა და აწიოკება გულშიაც არ გაივლოთ და ეს ამპარტავანი ხალხი არ ამიჯანყოთ, თორემ ცოცხალის თავით ვერ გადაამირჩებითო.

ამის შემდეგ აბასმა ქართლის სოფლებსა და ქალაქებში გზირები დაგზავნა და ყველგან გამოაცხადებინა:

„დიდი და ქვეყნის აღმაშენებელი შაჰ აბასი ბრძანებს, რომ ქართლის ქვეყანა თავისი მცხოვრებლებით, დიდებულებითა და მღაბიოებით იყოს მშვიდობითა და მოსვენებით. ყველას, ვინც სპარსთა ჯარის შიშით გახიზნულია ციხეებსა და გამაგრებულ ადგილებში, ამის შემდეგ ნულარ შეეშინდებათ და ნულარც ექვს მიეცემიან, ყველანი დაბრუნდნენ ბინებში და ხელი მოჰკიდონ თავის საქმიანობას და აღმშენებლობას. იყოს მშვიდობა და მისვლა-მოსვლა სპარსელებსა და ქართველებს შორის, რადგან ქართლის ქვეყანას ჩემად ვრაცხ და ამიტომ არ დავარბევ ჩემი და ლუარსაბ მეფის გულისათვის, რომელსაც ჩემს ძედ, ძმად და მეგობრად მივიჩნევ. როდესაც ლუარსაბი დაბრუნდება, მაშინვე მის ქვეყანას მასვე ჩავაბარებ, მე კი ჩემს სამშობლოში დავბრუნდები. ასე მოვიქცევი, თუ მოვა ჩემთან ლუარსაბ მეფე, მაგრამ თუ არ მოვა, მაშინ აქა მყავს მოურავი, აქაური ქართველი და ქართლს სწორედ ამ მოურავს ვუბოძებ, მე კი ჩემს ქვეყანაში დავბრუნდები...“

აჰა, გამოჩნდა მოურავი გიორგი სააკაძე!

ყოველივე ნათლად იყო ნაბრძანები შაჰ აბასისგან: თუ მოსულა, მოსულა ლუარსაბ მეფე ჩემდა მორჩილად, არ მოსულა და — აი, გიორგი სააკაძე, ჩემი ყმა და მორჩილი, და ეს იქნება ქართლის გამგებელი და ბატონი, მორჩა და გათავდა!

შენც მომეხმარეო — უთხრა შაჰმა გიორგის — ქართლის მოსახლეობა დააწყნარე და დააშოშმინე; დაარწმუნე ქართველები, რომ მე მათ სამტროდ კი არა, სამოყვროდ ვარ მოსული. ესეც იცოდე, აქაური ქართველებიც მე და შენ (ჰმ, „მე და შენ!“) ძალიან გამოგვადგებიანო შაჰისევეანებად. ხოლო, რაც შეეხება ქართლის გამგებლობას — მოვა თუ არ მოვა ლუარსაბ მეფე, სულ ერთია, ქართლი მაინც შენ უნდა ვიბოძო სამმართველოდ და საპატრონოდ.

გიორგი სააკაძე შაჰ აბასის დაპირებებს მოთმინებით ისმენდა,

ხოლო გული ბოლმით უსივდებოდა. უკვე მან კარგად იცოდა, ვერაგი შაპი ჩვეულებრივ ცრუობდა და ახალ-ახალ ბოროტებას ხვანჯავდა მისი სამშობლოს დასამხობად და ამოსაგდებად. შაპი იმაში კი მართალი იყო, რომ მას სურდა ყოველი ქართველი „შაპისევანად“ გადაექცია, მაგრამ ახლა გიორგი სააკაძეც კარგად იყო მიმხვდარი, რომ ყოველი ქართველის „შაპისევანად“ გადაქცევა სწორედ „ყოველი საქართველოს“ დამხობასა და დაქცევას უდრიდა.

მაგრამ სააკაძე ჭერჭერობით (ჭერჭერობით-მეთქი!) მაინც შერიგებას ურჩევდა ხალხს. მთავარი ახლა ის იყო, ქართლის მოსახლეობა კახეთის ტრაგედიას გადაარჩენოდა.

თვითონ გიორგი თავის მამულში მივიდა, ნოსტეში.

მივიდა და დაანთო ცეცხლი კერაზე.

მეზობლად ქაიხოსრო ჭავახიშვილი ცხოვრობდა, სააკაძეების ოჯახის ერთ-ერთი დამაქცევარი. როგორც კი გიორგის მობრუნება შეიტყო, მაშინვე ცოლ-შვილიანად აიყარა ქაიხოსრო და იმერეთისკენ გაქუსლა, სააკაძისგან მოსალოდნელი შურისძიებით ზარდაცემულმა.

გიორგიმ თავისი ერთგული მსახური ბიძინა გამოადევნა ქაიხოსროს. ბიძინა სურამთან წამოეწია ლტოლვილს და უკანვე შემოაბრუნა: გიორგი წახდენას არ გიპირებს, ძველი წყენა დაივიწყა და შენთან კარგი მეზობლობისა და მოკეთეობის გარდა აღარაფერი სურსო!

მობრუნდა ქაიხოსრო ჭავახიშვილი სააკაძის დიდსულოვნებით გაოცებული და თავლაფდასხმული.

ქაიხოსროსთანა მცირე ზომის ეგოისტებს ნაკლებად ესმოდათ სააკაძის ფართო მამულიშვილური განზრახვანი. მართალია, გიორგი სააკაძე სპარსეთში სწორედ იმიტომ გაიქცა, რომ შაპის მხარდაჭერით ქაიხოსროსთანა და შადიმანისთანა ფეოდალები დაეთრგუნა, მაგრამ გიორგი მალე მიმხვდარა თავის შეცდომას: შაპ აბასი, რომელიც თურმე საქართველოს ძირფესვიანად მოთხრას აპირებდა, გიორგის ქართველ ფეოდალებთან ბრძოლაში მოკავშირედ არ გამოადგებოდა. უფრო მეტიც: გიორგიმ შეამჩნია, რომ შაპს ახლა სააკაძის მტრები უფრო მოსწონდა, ვიდრე თვითონ სააკაძე.

დიდი სიფრთხილე იყო საჭირო...

საკაძისთვის ახლა მთავარი ქართველი ხალხის ფიზიკურად გადაარჩენა იყო და არა მისი პირადი მტრების განადგურებაზე ფიქრი.

მთავარი იყო, ქართველები — თავადნი, აზნაურნი თუ უაზნონი — ერთმანეთს არ დარეოდნენ და ამით „ყოველი ხარისხის“ ქართველისათვის საერთო მტრის — შაპ აბასის გული არ გაეხარებინათ.

(ყოველთვის ხომ არ უნდა იქცეოდნენ ქართველები მტრის გულის გასახარად!).

მთავარი ახლა ის იყო, როგორმე შაჰი ქართველი კაცის სისხლდაუქცევლად გასულიყო ქართლიდან, ხოლო შემდგომ... შემდგომ სხვა რამ დიდ-დიდი საზრუნავნი „გამოუჩინდება“ დიდ მოურავს...

შაჰი და „ბაში-აჩუჰი“

შაჰ აბასმა გორში მისვლისთანავე იმერეთში, „ბაში-აჩუჰის“ ქვეყანაში, სარუ ხოჯა მოჰამედ რეზა გაგზავნა და მეფე გიორგი მესამეს შეუთვალა: თქვენ ჩემი ქვეშევრდომნი, ლუარსაბი და თეიმურაზი შეგიბიზნავთ, და გთხოვთ უკანვე გამომიგზავნოთ ორივენიო; სამაგიეროდ დიდძალ ოქრო-ვერცხლსა და თვალ-მარგალიტს მოგართმევთო; ხოლო, უკეთუ ჩემს თხოვნას არ შეიწყნარებთ, „შარუხ დაპრაიანით“ ჯარი უნდა გამოგზავნო ბაში-აჩუჰის ასაოხრებლადო!

იმერეთის მეფე გიორგი მესამე არც დიდი მეფე იყო და არც დიდი აღამიანი, მაგრამ რაც საქართველოს თავი ახსოვდა და მის „იმერეთ“ მხარეში უთვალავ მტერთაგან შევიწროებული შვილები თავშესაფარებლად „იმერეთს“ გადასულან, არასოდეს არც თავშესაფარზე უარის თქმით და არც ღალატით იმერეთს თავი არ შეურცხვენია, და რაღა ახლა უნდა მომხდარიყო ეს უბედური გამონაკლისი!..

და გიორგი იმერთა მეფემ გვეუთში, დიდი ჭადრის ქვეშ მიიღო შაჰ აბასის ელჩი. მიღებას, ლუარსაბთან და თეიმურაზთან ერთად, ესწრებოდნენ ლევან მეორე დადიანი და მამია მეორე გურიელი.

წერილი ერთად წაიკითხეს და ერთადვე გაიკვირვეს, რომ შაჰი ქართველ ხელმწიფეს სტუმრების ღალატს სთხოვდა! როგორ მოხდება, რომ ქართველმა კაცმა სტუმარი, გინა ძმა და შვილი გაჰყიდოსო, — ჯავრობდა გიორგი მეფე — ანდა, ქართლსა და კახეთს იმერეთი როგორ უღალატებსო?!

მერე უცებ ეს იკითხა გიორგი მეფემ: შაჰი რომ შემუქრება, ჯარს შარუხ დაპრაიანით გამოგიგზავნიო, — ეს რას ნიშნავსო, ანუ რა არის ეს „შარუხ დაპრაიანო“?.

„შარუხი ქალამანია და დაპრა წალდიო“, — უპასუხეს.

სიცილი აუვარდა გიორგის: პირდაპირ საოცარია, იმერლებს ქალამანითა და წალდით რავე გვაშინებენო?!

ბოლოს გული დაიდინჯა მეფე გიორგიმ, რადგან შაჰ აბასი მა-

ინც შაპ აბასი იყო და პასუხიც დროიანად და შნოიანად უნდა გავგზავნა სპარსეთის ლომისათვის.

მეფემ შაპთან გასაგზავნად ელჩებად შეარჩია დასავლეთ საქართველოს კათალიკოსი, „ანგელოზის მსგავსი“ მალაქია და თავადი ლევან აბაშიძე. მათ ჩააბარა შაპისათვის წერილი და ძღვენი და სარეზო ხოჯასთან ერთად გაუშვა გორში.

ხუმრობის მოყვარულმა გიორგი მეფემ თავისი არ დაიშალა და ასეთი „მწუთხე“ შეგონება დაადევნა ელჩებს: თუ შაპმა მუქარაზე ხელი არ აიღო და მაინცა და მაინც იმერეთისკენ ლაშქრობა გადაწყვიტა, მოახსენეთ: ბაში-აჩუკები სიამოვნებით შეგხედებიან და აქაურ იმერულ ლომს, რამდენსაც ინებებ, იმდენს ვაჭმევენ-თქო!..

შაპ აბასმა დიდის პატივითა და თავაზით მიიღო „ბაში-აჩუკელი“ ელჩები.

წერილი წაიკითხა და ძალიან ემწუთხა, რადგან იმ წერილით გიორგი მეფე ასე პასუხობდა შაპის მოთხოვნას: თქვენ დიდი ხელმწიფე ბრძანდებით, მაგრამ არც ჩვენ ვართ უგვარონი — ღვთაებრივი დავითის შთამომავალნი გახლავართო; ჯარით გვემუქრებით და დამუქრება რა საკადრისია, ანდა მუქარით და ძალისძალად რა საქმე უნდა გამოეწყოსო! მერე, ლუარსაბი და თეიმურაზი, ჯერ ერთი, ჩემი სტუმრები არიან, მეორეც — ნათესაეები, მოკეთენი და მოკავშირენი; განა ყოვლად უზნეობა და სიმდაბლე არ იქნება, რომ მე ისინი ასე უღვთოდ და უსამართლოდ გავიმეტო?! ან ისეთი რა დააშავეს ლუარსაბმა და თეიმურაზმა? განა, დანაშაულია, რომ თქვენ გაგერიდნენ და ჩემთან მოვიდნენ? მე კი პირიქით მგონია: ქვეშევრდომი რომ ბატონს ერიდება, დანაშაულად კი არა, ერთგულებად უნდა ჩაეთვალოს... ახლა ჩემი რჩევა ესე არს, ბრძენო შაპ აბას: თქვენ აიყარეთ თქვენის ჯარებით, დაბრუნდით სპარსეთს, ხოლო ლუარსაბი და თეიმურაზი განაგრძობენ მეფობას და თქვენს ერთგულ სამსახურს სწორედ ისე, როგორც მათი წინაპარი მეფენი ემსახურებოდნენ თქვენს წინაპრებს!

კათალიკოს მალაქიას და ლევან აბაშიძეს „ლომის ჭამა“ არ უხსენებიათ, მაგრამ სიტყვიერად ბევრს ეცადნენ შაპის გულისწყრომის დასაცხრომად და მშვიდობის ჩამოსაგდებად.

კარგა ხანს ფიქრობდა შაპი, უამური ფიქრებით დამძიმებული. მერე ეს უთხრა მალაქიას და ლევანს „მწუხარედ“: თეიმურაზის ბრალია ყველაფერიო; ლუარსაბზე კი სასაყვედურო არაფერი შეთქმისო, თეიმურაზი არის ჩემი მოსისხლე; თეიმურაზმა დამაკარგვინა ლუარსაბი, რომელიც მე ჩემს თავზე მეტად მიყვარდა და ახლაც მიყვარსო.

„ამიტომ გთხოვთ — მიმართა შაპმა ელჩებს — გადასცეთ ლუ-

არსაბს, ნუ აჰყვება თეიმურაზს, ჩემი სისხლის მონატრულს; სთხოვეთ მეფე გიორგის, დაარწმუნოს ლუარსაბი, მოშორდეს თეიმურაზს, მოვიდეს ჩემთან და ვიძლევი საშინელ ფიცს — მივართმევ ქართლის მეფობასაც და იმდენ მისართმეველსაც, ქვეყანა რომ მას შენატროდეს“.

ეს დააბარა შაჰმა ელჩებს და ორივეს უხვი საბოძვარი მიუბოძა — სასულიეროსაც და საეროსაც.

იმერეთს გაბრუნებულ მალაქია კათალიკოსსა და ლევან აბაშიძეს შაჰმა ისევე გააყოლა სარუ ხოჯა, რომელსაც ლუარსაბ მეფესთან ცალკე წერილი მიჰქონდა. წერილში ეწერა:

„მამაცთა ხელმწიფე შაჰ აბასი დიდი სიყვარულით სალამს უძღვნის ქართველთა მეფეს ლუარსაბს. მრავალჯერ მოგწერეთ სიყვარულით და გავამძღავენთ ჩვენი გულის კეთილგანწყობილება შენს მიმართ, მაგრამ არ უსმინე და არ დაუჯერე ჩვენს სიტყვებს. შეხედე ჩემს ნამოქმედარს და ირწმუნე, რადგან დაინახავ, რომ თეიმურაზის ქვეყანა ავაოხრე, ხოლო შენსას გაშენებულსა და ხელუხლებელს ვინახე შენთვის და ველოდები შენს მოსვლას. ახლა ნულარ დაიზარებ მოსვლას, უჭკუო და უგუნურ მრჩეველებს ნუ დაუჯერებ და შენს სამეფოს ნუ დაკარგავ, რადგან გულში არც მტრობა და არც ბოროტება არა მაქვს შენდამი, ისევე როგორც შენ არავითარი ზიანი არ მოგიყენებია ჩემთვის. შენ მოსვლას იმისთვის ვთხოვ, რომ როგორც ჩვენი წინაპრების დროს იყო ერთობა ორ ხალხს შორის, მსურს, რომ ჩვენს დროშიც ისევე დარჩეს. ჩრდილოეთის ყველა მხარეს, რომელიც მდინარე არეზის აქეთა ნაპირზე მდებარეობს, შენ მოგანდობ, რათა იყო ზედამდგომელი და მბრძანებელი ყველა დიდებულსა, რათა შენ იზრუნო ამ მხარეზე, ხოლო ჩვენ მასზე სადარდებელი არა გვექნეს და მეორე მხარეზე ვიზრუნოთ. იყავ მშვიდობით!“

სარუ ხოჯა იმერეთიდან მარტო დაბრუნდა. მხოლოდ ლუარსაბ მეფის წერილი ჩამოუტანა მბრძანებელს. წერილში ეწერა:

„დიდო შაჰ აბას, თუ ჭეშმარიტია შენი სიტყვები და მართლა გსურს, რომ ჩვენს შორის მეგობრობა სუფევდეს, შენი სიყვარულისა და მშვიდობიანობის ნიშანი ის იყოს, რომ შენ გაშენებულსა და ხელუხლებელს დატოვებ ჩვენს ქვეყანას და ჩვენს ხალხს ნებას დართავ დარჩეს თავის სამშობლოში. შენს ნაცვლად მანდ ერთ-ერთი დიდებულთაგანი დატოვე, რათა სიყვარული, ერთგულება და კავშირი — რომელიც შენ გწადიან — მისი შუამდგომლობით განვაშტკიცოთ შენთან. შენ კი აიყარე და წადი ჩვენი ქვეყნიდან. ჩვენც დავბრუნდებით, დავებატრონებით ჩვენს ქვეყანას და სიყვარულითა და ერთგულებით ვიქნებით შენთან. იყავ მშვიდობით!“

შავ დღეში ჩაეარდა შაპ აბასი.

არ დაშინდა და ქელი არ მოიხარა არც ერთმა ქართველმა მეფემ — არც „ცბიერმა ბაში-აჩუკმა“, არც „მოსისხლე თეიმურაზმა“ და არც „თვინიერმა ლუარსაბმა“.

არც იმერეთისადმი დამუქრებული ომი გამოდიოდა. ჯერ ერთი, დიდად სამძიმო და სახიფათო იყო ლაშქრობა იმერეთში, სადაც კბილები ამაოდ დამტვრეოდა ყველა დიდსა თუ მცირე დამპყრობელს. მეორეც, იმერეთი ოსმალეთის „გავლენის სფეროდ“ ითვლებოდა და იმერეთთან ომი სტამბოლის კართან დადებული ზავის დარღვევასაც მოასწავებდა.

არა და, სპარსეთის ლომს არ შეეძლო შერიგებოდა ასეთ მარცხს, დამცირებასა და თავლაფდასხმას.

შადიმანოზა შადიმანისა

და ასეთ მწვავე ჟამს ისევ გამოუჩნდა მშველელი მოულოდნელად „ბედნიერ შაჰს“.

ეს იყო „ბოროტების მსახური, წყეულის შვილი, ეშმაკისაგან აღძრული, სატანის კერძი“ — შადიმან ბარათაშვილი, ლუარსაბ მეფის გამზრდელი და სუფრაჯი (სამეფო სუფრის მოურავი), გიორგი სააკაძის დაუძინებელი მტერი.

მივიდა შადიმანი და დაემხო შაჰის წინაშე, ენით მოსლიქა „ქეთილშობილების ნოხი“ და შეჰლაღადა: თუ მიბრძანებ, მე გადმოვიყვან ლუარსაბ მეფეს იმერეთიდანო, რადგან მე ერთადერთს, მის გამზრდელსა და მამა-მძუძუს დამიჯერებს ჩემი გაზრდილიო.

თქმა აღარ უნდა, გაიხარებდა შაპ აბასი. აურაცხელი მისართმევლით აღგავსებო და ღირსების შესაფერისად აღგამაღლებო, აღუთქვა შადიმანს. მოსდგა და ახლა ამ სულმდაბალ თავადს უმტკიცა შაპ აბასმა:

„მე მეფე ლუარსაბს როგორ წავახდენ, მეფის სვიმონის შვილიშვილსა და მეფის გიორგის შვილსა მე ავსა და ურიგოს როგორ გკადრებ, მაგრამ თეიმურაზმა მიცდინა და მომიტყუა მოსიყვარულე გულის ლუარსაბი. ესეც იცოდე, თუ მეფე ლუარსაბ მოვა და შემომიბრძდება, დიდს წყალობას ეუზამ და გავამდიდრებ“ — თქვა აბასმა და „მისცა ფიცი საშინელი და საფიცარი და იტირა ბევრი“.

„თქვენი ხმალი და ჩემი კისერი!“ — შეჰლაღადა შადიმანმა და ერთხელ კიდევ გაულოკა ფეხისგულები გადაამთიელს.

გამოიძახა სარუ ხოჯა შაჰმა და უბრძანა, ახლა შადიმან ბარათაშვილს ჰხლებოდა ბაში-აჩუკს ქვეყანაში.

სარუ ხოჯას ლუარსაბისთვის გადასაცემად „წიგნი საფიცარი“ და ოქროს ხმალი გაატანა შაჰმა.

ერთი წერილიც საიდუმლოდ გადასცა სარუ ხოჯას, ამ წერილით აბასი გიორგი მეფეს ატყობინებდა: თუ ლუარსაბი გაჯიქდება და არ წამოვა, მაშინ შენი შვილი ალექსანდრე გამომიგზავნე და იმას ჩავებარებ ქართლს სამეფოდ და საბატონოდ.

სარუ ხოჯას ეს წერილი, შაჰის ბრძანებისამებრ, ჯერ ლუარსაბისთვის უნდა წაეკითხვინებია და ამით ერთგვარად დამუქრებოდა, ტახტის წართმევით და იმერელ უფლისწულზე გადაცემით, და თუ ასე „დაშინებული“ ლუარსაბი წამოსვლაზე დათანხმდებოდა, ეს წერილი გიორგი მეფისთვის აღარ უნდა ეჩვენებია შაჰის ელჩს.

ბოლოს შაჰმა ცოლს, ლელა-თინათინს დაუძახა და შეუჩნდა: ხომ იცი, როგორ მიყვარს მე შენი ძმა, მაგრამ თეიმურაზი და გიორგი მეფე მიბრიყებენ და აღარ მეკარებთ; ამიტომ მისწერე წერილი, ნურავის ყურს ნუ უგდებს და მოვიდეს ჩვენთან, საყვარელ დასთან და სიძესთანო.

ლელა-თინათინს, მისი ძმასავით, ცბიერებისა და „ილათიანობისა“ არაფერი გაეგებოდა და მაშინვე დათანხმდა წერილი მიეწერა ლუარსაბისათვის.

და ეს წერილიც წარიტანეს შადიმანმა და სარუ ხოჯამ და სასწრაფოდ გაქუსლეს იმერეთისკენ.

აილო და მოირტყა წელზე ლუარსაბ მეფემ შაჰისგან გამოგზავნილი მურასა ხმალი.

წაიკითხა შაჰის „წიგნი საფიცარი“.

წაიკითხა გიორგი მეფისათვის განკუთვნილი წერილი.

წაიკითხა დის წერილი.

მოსძინა შადიმან ბარათაშვილის „მამაშვილური შეგონებანი, ფიცი და მტკიცი. და შადიმანმა, „იმ სატანის კერძმა, როგორც გველმა ევა, ისე დაიყოლია და დაითანხმა ლუარსაბის გონება შაჰთან წასვლაზე“.

გიორგი მეფისადმი შაჰის წერილმაც ეპყვები გაუხელა ლუარსაბს—ვინ იცის, იქნებ შეთქმულებაც მომიწყონ სპარსეთისა და იმერეთს ხელმწიფებმაო. ეს ეპყვი კიდევ ერთ, ვითომ „უცნაურ კადნიერებას“ გაუმძაფრებია ლუარსაბ მეფეში. მაინც და მაინც იმ დღეს, რა დღესაც ლუარსაბს შაჰის მოციქულთაგან მოტანილი წერილები წაეკითხა, გიორგი მეფე შემოსულიყო სრულიად შინაურული, სტუმარ-მასპინძლური „მი-მო-ქცევით“, თავშიშველი და საკინძეაშლილი, პირმოციხარი და აღერსიანი. სავარძელშიც თავის ნებისად ჩაეშვა და ფეხიც ფეხზე ნებიერად გადაიდო... როგორ თუ ეს მაკადრა და გამიბუნა გიორგი მეფემო — ასე თავშიშველად შემოვიდა და ფეხი-ფეხ გადაართხმული წინ დამისკუბდაო! „მტერმა,

რაც ნებავეს, ის მიყოს, მაგრამ ჩემზე უმცირესისაგან ასეთ დამცი-
რებას ვერ მოვიტმენო!“ — ჩაიღრინა კიდეც ძარღვებაშლილმა
ლტოლვილმა მეფემ... და კაცმა არ იცოდა, რატომ იყო აქამდე გუ-
ლითადი მასპინძლის, ნათესავის და თანაც მფარველის ასეთი ში-
ნაურული ქცევა სტუმრისთვის, თანაც ზიზნისთვის ამდენად სათა-
კილო და შეურაცხმყოფელი? ან კიდეც, რატომ უნდა ყოფილიყო
„უმცირესი“ იმერთა მეფე, თავისი მეფობით, ქართლის მეფეზე —
რომელი „საერთაშორისო თუ საერთო-ქართული სამართლებრივი
„სტატუსით“?!

მაგრამ, როგორც ჩანს, ყველაზე რეალურ საშიშროებად მაინც
გიორგის ძე, ალექსანდრე ბატონიშვილის, ქართლში გამეფება მოს-
ჩვენებია ლუარსაბს. მართლაცდა, თუ შაჰ აბასი ამას მოისურვებ-
და, წინააღმდეგომელი და ხელისშემშლელი ვინ უნდა გამოსჩენოდა
მას — სპარსეთის „ყოვლისშემძლე ლომს“? ან გიორგი მეფის კარი
რატომ იტყოდა უარს ქართლის, ვითარცა თავი და თავი საქართ-
ველოს ტახტის ასე იოლი გზით (რა მნიშვნელობა აქვს რა გზით!)
დაუფლებაზე? გიორგი მეფემ ჯერ არ იცის რას სწერს შაჰ აბასი,
თორემ თუ შეიტყო, ეჭვი არ არის, არც „ამ მეფეუკას“ არავითარი
დიდსულოვნება არ დააკავებს, მაშინვე გაგზავნოს ალექსანდრეც
და ლუარსაბიც შაჰთან — ალექსანდრე როგორც ქართლის მეფე
და ლუარსაბი როგორც ტყვე!

სარწმუნოა, რომ ეს გაიაზრა და „მაშინლა დააჯერა გული ლუ-
არსაბ მეფემ და აემზადა წასასვლელად“.

ააფორიაქა იმერეთის სასახლის კარი ლუარსაბის ასე ერთბაშად
აჩემებულმა გადაწყვეტილებამ. შემოეხვივნენ მეფეს: დედა თამა-
რი, დაი ხორეშანი, სიძე თეიმურაზი, მასპინძელი გიორგი მეფე,
ოდიშისა და გურიის მთავრები, იმერელი დიდებულები — ნუ იქ-
ნები ესოდენ გულუბრყვილო, ნუ გაბრიყვდები და ნუ ენდობი ვე-
რაგ შაჰ აბასსო: „ცხარე ცრემლით სტიროდნენ“ და არწმუნებდნენ.
ხელი აეღო შაჰთან წასვლაზე.

— ნუ დაუჯერებ მაგ ორგულსა და ვერაგ მხეცს. მაგას ჩვენი
სისხლის დაღვევა სწყურია! — ყვიროდა თეიმურაზი — ქრისტიანი
მეფენი ქვეშევრდომიდაც აღარ სურს შაჰ აბასს, უნდა ჩვენს ად-
გილზე ხანები და ბევრები დასვას. ძმა შენ არა გყავს, შვილი და
ძირი. თუ მიხვედი, შენც მოგკლავს და ქართლსაც სახანოდ გადა-
აქცევს!

ოდიშის ახალგაზრდა მთავარი, ლევან დადიანი, ადრე დათქმუ-
ლი ქორწინებისკენ მიანიშნებდა ლუარსაბს: ბარემ ჩემი დაი ცო-
ლად შეირთე და შაჰ აბასთან წასვლაზე ხელი აიღეო.

მაგრამ ლუარსაბს უკვე მტკიცედ გადაეწყვიტა და ასევე მტკიცედ და სიტყვაშეუქცევლად გამოაცხადა:

— შაჰი მოვიდა და დადგა ჩვენი სამშობლოს შუაგულში და მთხოვს მშვიდობის ჩამოგდებას. უკეთუ არ მივუვალ, მთელს ქვეყანას იავარპყოფს, ააოხრებს და წაბილწავს, ეკლესიებს დაანგრევს, ქართველობას ამოხოცავს და ტყვედ წაიყვანს, და ყოველივე ამის მიზეზი ვიქნები მე. სინდისდამძიმებულ ცხოვრებას, ამ ხანმოკლე საწუთროში, და ამდენი ხალხის ცოდვის ტვირთვას უმჯობესია ევახლო შაჰს და ვისნა მთელი ქვეყანა, რამეთუ ჩემის მიზეზით ჩემი სამეფო არ აოხრდეს. ღვთის იმედით პირდაპირ წავალ მასთან, ხოლო იქ რაც მომელის, სიკვდილი თუ სიცოცხლე, იყოს ნება კურთხეული უფლისა!

ეს სიტყვა მეფემ და სხვას ვისლა რაღა ეთქმოდა, რაკილა სიტყვა იგი იყო უზენაესი მამულიშვილობით შთაგონებული. თითქოს დემეტრე თავდადებული აღმდგარიყო მკვდრეთით. მართლაც, წრფელი პატრიოტიზმი, სიქველე და გმირობა გამოსჭვიოდა ახალგაზრდა მეფის სიტყვაში, და სწორედ ეს იყო ლუარსაბ მეფის პირველი დიდი სიმტკიცე, რომელსაც მანამდე, ამ მერყევი და სხვისი აზრის შემყურე კაცისგან, ალბათ არავინ მოელოდა.

მაგრამ თავი და თავი „დამსახურება“ იმერეთიდან ქართლში ლუარსაბ მეფის „გადმოტყუებისა“ ეკუთვნოდა შადიმან ბარათაშვილს.

შადიმანობას სამამულიშვილო მოსასხამი მოესხა და მოერგო.

შადიმანობა იმარჯვებდა მაშინ საქართველოში.

შადიმანობა მამულიშვილობად ინათლებოდა, სააკაძეობა კი — სამშობლოს ღალატად.

ასე იყო — ჭერჭერობით...

და მოდიოდა იმერეთიდან ქართლისაკენ ლუარსაბ მეფე.

საწერეთლომდე მოაცილეს დედამ, დამ, სიძემ, მასპინძელმა, მთავრებმა, დიდებულებმა. ცრემლთათხევით დაემშვიდობნენ და გაბრუნდნენ.

მოდიოდა და წინ „სატანის კერძი“ მოუძღოდა „საღვთო ტარიგად“ განწირულ ჭაბუკს.

შაჰის პირობის ფასი

შაჰ აბასი ლიხის მთის ფერდობებზე ნადირობდა. ნადირობა მიზეზად ჰქონდა, თორემ სინამდვილეში ლუარსაბ მეფის შესახვედრად მისულიყო იმერეთის საზღვრებთან. მოუთმენლად კი ელოდა

სიძე ცოლისძმას. ლუარსაბიც გამოჩნდა. წინ სატანა მოუძღოდა — შადიმან ბარათაშვილი. უკან სარუ ხოჯა მოსდევდა. გახარებულმა შაჰმა ცხენი გააჰენა, ლუარსაბს ზედ მიეარდა, გადაეხვია და შეს-
დახა ცრემლების ღაბაღუბით: როგორ შემძლია ბოროტი რამე მო-
გაგო ეგზომ ახოვანსა, შშვენიერსა და ერთგულსა ძესა ჩემსაო!

იღიშებოდა ლუარსაბ მეფე. თან უკვირდა, ტირილიც რომ შეს-
ძლებია ყოვლისშემძლე შაჰ აბასს.

უხაროდა შაჰს, ამ „გველის ბუნების“ სპარსელს, „დიდად და-
ხელოვნებულ ვეშაპს“, „იმიტომ ჰხარობდა თავის გულში და სულ-
ში, რომ ეს დღე მისთვის უფრო ბედნიერი იყო, ვიდრე მისი ცხოვ-
რების ყველა სხვა დღე, რადგან აღსრულდა ბოროტი სურვილი,
რომელზეც დიდი ხანია ოცნებობდა“. მაშინვე დიდი მისართმეველი
მიართვა აბასმა ლუარსაბს. დიდებული სანადიმო სუფრაც გაუშალა
და რამდენიმე დღე გადაბმულად ანადიმა და ინადიმა „სკვებდნი-
ერმა ვეშაპმა“. მერე გორში ჩაიყვანა სიძემ ცოლისძმა. აქაც „დი-
დის სიყვარულითა“ და „სიწრფოებით“ ინადიმეს და ინადირეს.

ხალხს უკვე სარწმუნოდ ეჩვენებოდა, რომ შაჰ აბასის გულში
ლუარსაბ მეფის სიყვარულის მეტს აღარაფერს გაეჭაჰანებინოს.
მიანც ეშინოდა შაჰს — ვაითუ ლუარსაბს ვინმე ქართველმა „გუ-
ლი გაჰოუცვალოს და შფოთი აღადგინოს“. გორიდან აიყარა და
ტფილისისაკენ გაიყოლია ლუარსაბი.

„წარვიდეთ ტფილისსაო და ვილხინოთ მუნცაო და შევექცე-
თო“. მერე მე წავალ სპარსეთისაკენ, ხოლო შენ ტფილისში დარ-
ჩებიო, ვითარცა მეფე ქართლისა, ქართლის სატახტო ქალაქშიო!

ამაზე უფრო სასურველი რაღა უნდა ჰქონოდა ლუარსაბ მეფეს!
მცხეთიდან ტფილისამდე გამწკრივებულ სპარსულ ჯარებს შო-
რის გაიარეს სპარსეთისა და ქართლის გვირგვინოსნებმა.

და იყვნენ ერთ ხანად ტფილისში მოსვენებით, „განსვენებით“
და განცხრომით. ლუარსაბს სული მისდიოდა — როდის აიყრება,
გამშორდება და გადაქარდება სპარსელი სულთამხუთავი ტფილი-
სიდანო.

ეს „ნანატრი დღეც“ დადგა.

ჯერ, შაჰ აბასმა ტფილისის ციხეში სპარსული ციხიონი შეა-
ყენა, სპარსელი სოჰრაბაღა ლარიჯანის სარდლობით. ეს კი იმას
ნიშნავდა, რომ შაჰმა ამასწინანდელი (გიორგი სააკაძის განდევნის
წინანდელი) წყალობა ტფილისის განთავისუფლებისა უკანვე
წაიღო.

მერე, „ნებაყოფილობით შაჰისეგანებად“ ჩაწერილი ქართველე-
ბი დედაბუდიანად აპყარა, ათასეულებად დაალაგა და სპარსეთის
ცრემლიან-ღველფიან გზას გაუყენა.

ქართველმა მეფემ კი ვერც ერთ და ვერც მეორე ელდაც კრინტიც ვერ დასძრა და ენაც ვერ დაასველა.

ახლა მას მესამე ელდაც ელოდა და არც იმან დააყოვნა: შაჰი „ალერსიიანად“ მოუბრუნდა და „სიყვარულით“ უთხრა — აბა, წავიდეთო!

„წავიდეთო“?! რატომ ითქვა ეს სიტყვა მრავლობითად? განა მარტო, ულუარსაბოდ არ უნდა წასულიყო შაჰი ტფილისიდან?! და მაშინ უფრო „გარკვევით“ უთხრა აბასმა ლუარსაბს:

— ყარაიას ველზე გავიდეთ ერთად, ვინადიროთ და შევექცეთ ნადირობითა და ლხინითა. მერე შენ უკან დაგაბრუნებ, ტფილისს, ზოლო მე წავალ სპარსეთს!

გული გაებზარა ლუარსაბს. ალბათ, აღარ აპირებს დაეხსნას „ვერაგი ვეშაპი“ ქართლის ხელმწიფეს. და გაჰყვა ყარაიას ველზე სანადიროდ.

სადღაც ახლოს გიორგი სააკაძის მძლავრი სუსხიანი სუნთქვა ისმოდა...

...დიდხანს უთმენია გიორგი სააკაძეს, მაგრამ რაჟი შაჰმა თვითონ აღარ თქვა, მისი ტფილისიდან გასვლის წინ მაინც უკითხავს გიორგი სააკაძეს, ვინ რჩება ქართლის გამგებლადო?!

ფარსადან ციციშვილიო, შეამყარალა სახეში აბასმა.

ფარსადანიო?!

ესეც ელდა სააკაძისა!

ნუთუ ასე ასრულებს შაჰ აბასი თავისივე პირით ნათქვამ „მაღალხელმწიფურ პირობას“: აჟი შენ, გიორგი სააკაძეს დაგსვამ ქართლის გამგებლადო?!

რა მონდა?

ვთქვათ, არ ენდო ან არ გაიმეტა ქართლი სააკაძისთვის შაჰმა, მაგრამ ამ ფარსადან ციციშვილმა მაინც რით დაიმსახურა ლუარსაბ მეფის მონაცვლეობა და სააკაძეზე უკეთესობა?!

ფარსადან ციციშვილი — სააკაძის მოსისხლე მტერი ამჯობინა შაჰ აბასმა გიორგი სააკაძეს?!

რალაც „ახალი მოქცევა“ უნდა დაწყებულიყო სააკაძის სულის ძეგრაში...

ნადირობა და „ნადიმობა“

ყარაიას ველზე ნადირობდნენ შაჰ აბასი და ლუარსაბ მეფე.

იქვე, მაღლობიდან, ლელა-თინათინი ქალთა ამალით ჰერეტდაძმისა და ჭმრის სანადირო პაექრობას.

შაჰი ხელუცთომელი მონადირე იყო, მაგრამ მაინც დასჯაბნა

ქართველთა მეფემ: მან ცხრამეტი ნადირით გადააჭარბა სპარსელს.

ქება-დიდება შეასხა აბასმა ლუარსაბს, მოუფერა და მოუალერ-
სა, მაგრამ მალულად შურით გაიტენა და გული „გაუმტერდა“
ქართველი ჭაბუკისადმი სავენებლად და საბოროტოდ.

მაშინ დამ მიიხმო ლუარსაბი და უთხრა იღუმალ: ჩემო ძმაო.
ძალიან გამორჩევით ნუ აჩვენებ შაჰს შენს სიმარჯვეს, ვაჟკაცობას
და ახოვანებას. მე ვიცი მისი ხასიათი — შურიანი და ხვანჭიანი კა-
ციი; პირადად არას გეტყვის, მაგრამ გულში შენი სიქველე ეწყი-
ნება და ვინ იცის რას წაგვიდებსო.

ლუარსაბმა ხელი ჩაიჭნია და ეს უთხრა თავის დასა და სპარ-
სეთის დედოფალს:

— აწ რა ვქნა და რა გაეწყობა, ჩემო დაო, ან რაღა ბედენაა
ავად ვეჩვენები თუ კეთილად; ეს ხომ ვიცი, აღარ გამიშვებს შაჰ
აბასი და, რაკი უკან დაბრუნება აღარ მიწერია, ისევ სჯობია, მტერ-
საც და მოყვარესაც კარგად ვეჩვენო, ვიდრე ცუდად.

თქვა და უჭირა მათრახი ცხენს მონადირე-მეფემ.

— წამოეწია შაჰ აბასი ლუარსაბს და უთხრა კიდევ ახალი „სა-
სიხარულო ამბავი“:

— ვინაითგან ხარ ამისთანა მონადირე, ვაჟკაცი და უცთური
მოისარი, წარვიდეთ და მოვინადიროთ ყარაბაღიცა, რამეთუ არის
ყარაბაღი დიად კარგი სანადირო, სალხინო და შესაქცევარი, ხოლო
ყარაბაღიდან უკან დაგაბრუნებ ტფილისს.

მაშ, ყარაბაღიდან ტფილისს მოგაბრუნებო, — არც ეს გამოდგა
მართალი და, ახლა ყარაბაღს წავიდეთ და იქედან დაგაბრუნებო,
აღბათ ესეც ტყუილი გამოდგება, მაგრამ რა უნდა გააწყოს მარ-
ტოდმარტომ, ღვთისგან და კაცისგან მიტოვებულმა მეფემ...

და, წავიდეთო, თქვა ლუარსაბმა მშრალად, რაღაც აზრის გარე-
შე სიტყვით. წავიდნენ. ყარაბაღსაც მივიდნენ და ახლა იქ გაახუ-
რეს ნადირობა და ნადიმობა სიძემ და ცოლისძმამ...

ზემოთ ითქვა, რომ კახეთში შემოჭრის წინ შაჰ აბასმა განჯიდან
ოსმალეთში ელჩი გაგზავნა — სულთან მოჰამედ-ბეგ თალიში. ახლა
აქ, ყარაბაღში მობრუნდა და შაჰს ეახლა მოჰამედ-ბეგი. ეახლა
და მოახსენა: თურმე თეიმურაზსა და ლუარსაბს იმერეთიდან სტამ-
ბოლში ხონთქრისათვის „უმდაბლესი არზები“ გაუგზავნიათ, ოს-
მალეთის ქვეშევრდომობა შეუთავაზებიათ და სპარსეთის წინააღმდეგ
საომარი დახმარება უთხოვნიათ.

ცოფმა მოიკვა შაჰ აბასი. ლუარსაბისა და თეიმურაზის სისხლი
არასდროს ისე არ სწყურებია, როგორც ახლა სწყუროდა. მაგრამ
თეიმურაზი შორს იყო და ისევ ლუარსაბს უნდა ეზლო ორივეს
სისხლი.

დრომდე მაინც დაიწყებოდა რისხვა შაჰმა. ოსმალეთში ელჩი აფრინა ხონთქარის დასამშვიდებლად და დასამშობინებლად. დიდძალი საჩუქრებიც გაატანა იმ ელჩს, სულ საქართველოში ნაძარცვი ნივთები, მათ შორის თორღას საგანძურიდან მოტაცებული, თვალმარგალიტით მოჭედილი საეპისკოპოსო გვირგვინი.

ლუარსაბს მოუსვენრობა დაეტყო. შაჰმა იფიქრა, არ გამეპაროს ქართველი მეფეო და... ერთ დღეს მან ლუარსაბ მეფეს თავზე დაადგა ძვირფასი ქვებით მოჭედილი ოქროს ჯილა. დაადგა და უთხრა მრავალმნიშვნელოვნად: ეს ჯილა ჩემი სიყვარულის ნიშნად გქონდეს და ყოველთვის თავზე გედგას ჩემთან შეხვედრის დროსო.

რამდენიმე დღე ასე ხვდებოდნენ ერთმანეთს: ჯილით თავშემკობილი ლუარსაბი ეგებებოდა „სიყვარულით და სიხარულით აღსავსე“ შაჰს. მაგრამ ერთხელ ლუარსაბი თავშიშველი შეხვდა სპარსეთის ხელმწიფეს.

— ჯილა სად არის, შვილო და ძმაო?! — შეშფოთებით იკითხა შაჰმა, როცა ისინი სპარსელ დიდებულებთან ერთად მიუსხდნენ სუფრას.

— დავკარგე, — სინანულით თქვა ლუარსაბმა.

— რანაირად, შვილო და ძმაო?

— წუხელის მქონდა, ამ დილით კი ველარ ვიპოვე. ალბათ მომპარეს. სხვა რამ ნივთებიც წაულიათ ქურდებს.

„ქურდებმა მომპარესო?“ — იყვირა შაჰმა და სისხლიანი თვალები დაუტრიალა სპარსელ დიდებულებს:

— განა სიკვდილის ღირსი არა ხართ, რომ თქვენის უყურადღებობით და ბედოვლათობით ასეთი სირცხვილი მაჭამეთ? ჩემი სტუმრის, მოკეთისა და მოყვრის საგანებელში შედიან ქურდები და იპარავენ მის ნივთებს! ამაზე საშინელი რაღა უნდა მოხდეს!.. ახლა გიბრძანებთ: ყარაულად დაუნიშნეთ ლუარსაბ მეფეს ყველაზე მამაცი და ფხიზელი ჩაუშები, რათა დღე და ღამე თვალმოუხუჭავად დაიცივან მისი სიცოცხლე და ქონება, დღე და ღამე არ მოშორდნენ არც მის კარავს, არც თვითონ მას კარვიდან ფეხგადგნულს, თორემ... თორემ, თუ კიდევ მსგავსი სირცხვილი მაჭამეთ, ყველას დედა-ბუღიანად ამოგელიტავთ!

ადვილი მისახვედრი იყო, რომ ის ძვირფასი ჯილა სწორედ შაჰის გაწაფულმა ქურდებმა მოიპარეს, შაჰისვე დავალებით. მიზანი მიღწეული იყო მაღალი „ზნეობრივი სტუმარ-მისპინძლობის“ დაცვით: ლუარსაბ მეფე ველარსად გაიქცეოდა. მას შაჰის ძლიერი საყარაულო დაცვა ადგა თავს. მომდევნო დღეს შაჰი ისევ მიადგა ლუარსაბს და „აღერსიანად“ უთხრა:

— ახლა მაზანდარანს გავეშუროთ მე და შენ, რამეთუ შესანიშ-

ნავი სანადიროა სამოთხისებური მაზანდარანი. წარვიდეთ, დრო ვატაროთ და შევექცეთ!

მაშ, ვერც ყარაბაღიდან დაბრუნდა ტფილისს ლუარსაბ მეფე... ვერც მაზანდარანიდან დაბრუნდება... ალბათ, ვერც ვერასოდეს დაბრუნდება...

და უზომოდ, სამსხვერპლო ტარიგივით წაჰყვა ლუარსაბი აბასს. მაზანდარანსაც მივიდნენ.

იქაც უზომოდ ინადირეს და ინადიმეს...

...მაზანდარანში ძალზე სასიხარულო ამბავი აახლეს შაჰ აბასს სამხრეთიდან მოვარდნილმა მაცნეებმა: დაუღ-ხან უნდილაძემ პორტუგალიელები დაამარცხა, ზღვაში გადარეკა და ქალაქი გომბრუნს მთელი ზღვისგანაკიდურით სპარსულ დროშებს დაუმორჩილაო.

ზეცას ეწია სიხარულით შაჰ აბასი. ამიერიდან გომბრუნს დაერქმევა ბენდერ-აბასი და იქნება სპარსეთის დიდი ნავთსადგური! — ბრძანა შაჰმა და მაშინვე დასძინა: დიდი კაცი იყო ალავერდი-ხან უნდილაძე, დიდია მისი უფროსი ძე იმამ-ყული-ხან, მაგრამ მამაზე და ძმაზე იღბლიანი მაინც უმცროსი უნდილაძე მგონიაო.

თქვა და უფრო „ხალისიანად“ მიუბრუნდა ქართლის მეფის „საქმეს“.

აჲ, მაზანდარანში, ბოლოს და ბოლოს უნდა თქმულიყო, რას უპირებდა შაჰ აბასი „სიყვარულსა და ალერსში ჩაძირულ ტყვეს“.

და უთხრა კიდევაც აბასმა ლუარსაბს: ქრისტიანობა უნდა დაავდო და მაჰმადიანობა მიიღოო.

„რაო?! ქრისტიანობა განვუტეო და ისლამი ვიტვირთო? მაშასადამე, მე, ქართველთა მეფე ლუარსაბმა, ძემან გიორგისამან და შეილიშვილმან დიდი სვიმონისამან, ქართველობა დავავდო და გავთათრდე?!“

— არასოდეს ეს არ მოხდება! — გადაჭრით დაასრულა ლუარსაბმა.

შეუჩნდა შაჰ აბასი. ალუთქვამდა უთვალავ სიმდიდრეს, პატივს, აღზევებას. მაგრამ ვერ იქნა და „ვერ მძლე ექმნა“.

ისევ რისხვას და მუქარას მიმართა შაჰმა, მაგრამ ლუარსაბმა „არად შერაცხა რისხვა მძლავრისა, არამედ ეგო, ვითარცა ანდამატი და შეუძვრელ, ვითარცა კლდე, და უშიშ იყო, ვითარცა ლომი საყოფელსა თვისსა“.

ბრძანა შაჰმა, შეიპყრეს ლუარსაბ მეფე და ჩაავდეს ასტრაბადის ციხეში.

(ხმები დადიოდა: გიორგი სააკაძემ ჩაავონა შაჰს ლუარსაბის შეპყრობაო).

მერე შირაზს გადაიყვანა და გულაბყალას ციხეში ჩააგდო შაჰ-
მა ქართველთა მეფე.

(ხმები დადიოდა: გიორგი სააკაძემ ჩააგონა შაჰს ლუარსაბის
გადაყვანა ასტრახადიდან გულაბყალას, რადგან ასტრახადს შეიძ-
ლება ზღვით რუსები მოადგნენ და გაიტაცონ ქართველი მეფეო).

გიორგი სააკაძე და ხოსრო-მირზა

იმ დღეს გიორგი სააკაძეს წვეულება გაემართა. სტუმრად გა-
თათრებული ქართველებიც იყვნენ და „ქართველთა მოყვარული“
სპარსელი დიდებულებიც. ის იყო სანადიმო სუფრას მიუსხდნენ,
რომ დარბაზში მამაკაცი შემოვიდა, ტანით მძლავრი და ახოვანი,
სახით ჭკვიანი და მეტყველი.

ფეხზე წამოვარდა სააკაძე, მიეგება, თაყვანი სცა და ოდრიკა-
ლად მოხრილი წარუძღვა სუფრისკენ. საპატიო ადგილზე დააბრძა-
ნა და თვითონ მოწიწებით დაუდგა გვერდით.

ქართველებიც წამოშლილიყვნენ და მდაბლად ესალმებოდნენ
სტუმარს.

გაჰკვირდნენ სპარსელნი. სააკაძე შაჰსაც არ ეთაყვანება ისე
კრძალულად, როგორც ამ კაცს დაეგო ფეხქვეშო. მაინც ვინ არის
ჩვენი ახალი სტუმარიო, იკითხეს აქეთ-იქიდან.

— ხოსრო-მირზა ვახლავთ, ძე ჩემი ხელმწიფისა და პატრონის,
დაუდ-ხანისა, — საზეიმო ხმით გამოაცხადა მასპინძელმა.

— მაშ, ბაგრატ-მირზას ძმა ყოფილა, — წამოიძახა რომელიღაც
სპარსელმა.

— დიახ, უმცროსი ძმა, — დაუდასტურა გიორგიმ.

ხოლო, ქართველებს აღარაფერი უკითხავთ, რადგან ისინი ისე-
დაც კარგად იცნობდნენ ხოსრო-მირზას. იგი დაუდ-ხანს სპარსეთში
შეეძინა საქართველოდან წამოყვანილი წავეკისელი გლეხის ქალის-
გან. ასე რომ, ხოსრო-მირზა ბაგრატ-მირზას ნახევარ-ძმა იყო. ბაგ-
რატ-მირზა კი, დაუდ-ხანის „კანონიერი შვილი“, თავიდანვე დიდ
პატივში იყო შაჰის კარზე. ხოლო ხოსრო-მირზა „მირზა-ბატონი-
შვილად“ არც ითვლებოდა. მას „ხარჭის ნაშობს“ ან „ნაბუშარს“
ეძახდნენ და გიორგი სააკაძის ჩამოსვლამდე ისფაჰანში დედასთან
ერთად დიდ ხელმოკლეობასა და უპატიურობაში ცხოვრობდა.

ახლა გიორგი სააკაძეს რატომღაც თვალი დაუდგამს ამ კაცის-
თვის, ხელს უმართავს, მფარველობს, შაჰის კარისკენ ექაჩება და
„რალაცასთვის“ ამზადებს კიდევც.

აღრე სააკაძე დიდი სვიმონ მეფის ყმად აცხადებდა თავს, ახლა

კი აუჩემებია — ჩემი ხელმწიფე და პატრონი დაუდ-ხანი იყო (ქართველი ხალხის გამყიდველი და მოლაღატე დაუდ-ხანი?!).

არა — „რაღაცას ახალს“ ამზადებს გიორგი!

„რაღაცა კი არა, აშკარაა: ლუარსაბ მეფის „მეტოქე“ გამოუძებნია სააკაძეს“, — დაასკვნეს ქართველებმა.

ვისაც რა მოეპრიანებოდა, ის „დაესკვნა“ და — მეორე დღეს შაჰ აბასის „საზეპურო ერის“ დარბაზობაზე გიორგი სააკაძის გვერდით იდგა ხოსრო-მირზა.

სიკვდილი შაჰის ოჯახში

საქართველოდან დაბრუნებულ შაჰ აბასს ქართველთა „მძულვარების სამთვარიო“ სჭირდა. მთელი თვე ქართველები სძულდა, განურჩევლად — გათათრებულიც და გაუთათრებელიც.

მთელი თვე გიორგი სააკაძე სისახლეს არ გაჰკარებია, რადგან მან კარგად იცოდა, როდის სძულდა და როდის უყვარდა ქართველები ავზნიან მბრძანებელს.

დრო დაუდგათ ქართველთა და სომეხთა მოძულე ყიზილბაშებს.

შაჰ აბასს ქართველი ქალისაგან, თამარ ამილახორისაგან, ესვა უსაყვარლესი უფლისწული სეფი-მირზა, მამაცი და გასაოცრად მშვენიერი ჭაბუკი, რომელიც მამას უცილო ტახტის მემკვიდრედ ჰყავდა ხელდასხმული. ყველას უყვარდა კეთილი, მომზიბლავი ჭაბუკი. სპარსეთში ლექსებს თხზავდნენ და სიმღერებს მღეროდნენ სეფის სახელზე.

ცოლიც ადრევე შეერთო შაჰს სეფი-მირზასთვის, ისიც ქართველი ქალი, შალიკაშვილების ოჯახიდან..

ერთ დღეს ყიზილბაშმა დიდებულებმა სეფი-მირზას წერილი გაუგზავნეს — მამაშენი ტახტიდან უნდა გადავაგდოთ და მის ნაცვლად შენ გაგამეფოთო.

სეფი-მირზამ ეს წერილი მამას მიუტანა. შაჰი აღტაცებული გადაეხვია შვილს. მაგრამ მალე ბოროტი ეჭვის ჭია მიინც ჩაუჭდა გულში შაჰ აბასს: ერთიც არის და, მართლა მოუნდეს ჩემს შვილს ჩემი მოკვლა და ტახტის წართმევაო!.. მით უფრო, რომ სეფი-მირზას ძარღვებშიც წყეული ქართული სისხლი დაედინება და... ძალიან მოყვარულნი არიან ქართველნი ძალაუფლებისა, ძალიან! ისე ძალიან, სიცოცხლესაც რომ არ დაზოგავენ ძალაუფლების მოსახვეჭად!

ოჰ, ეს წყეული ქართველები!

მთელი ღამეები შეთქმულთა ხელით მოქნეული სატყეარი ელან-
დებოდა შაპ აბასს.

ყოველ ღამით სამ-ოთხჯერ იცვლიდა საძინებელს.

და სწორედ ახლა, როცა ეჭვის თესლი ჩაგდებული იყო და შაპსაც ქართველების მძულვარების თვე უდგა, წერილი მისწერეს ხელდაურთველად: შენი შეილი სეფი-მირზა გლალატობს, სიკვდილ-
სა და შაჰინშაჰის ტახტ-გვირგვინის წართმევას გიპირებსო.

გველის კაპრობა დაემართა შაპ აბასს. სასწრაფოდ ყარჩიხა-ხა-
ნი გამოიძახა და სეფი-მირზას მოკვლა უბრძანა. ყარჩიხა-ხანი წარ-
მომავლობით სომეხი იყო, ყრმობითვე ტყვედ წაყვანილი და გა-
ნაჰმადიანებული. და პირველად ამ ჰკვიანმა კაცმა უარი თქვა შა-
პის ბრძანების შესრულებაზე: თვითონ მე მომკალით და უფლის-
წულზე ხელს ვერ აღვიმართავო. მაშინ ქართველი ბებუთაშვილი
გამოიძახა და იმას უბრძანა შაპმა შვილის მოკვლა. ბებუთაშვილი
მაშინვე, სიტყვამუზბრუნებლად წავიდა, უფლისწული მოჰკლა, თა-
ვი მოჰკვეთა და შაპს მიართვა შვილის მოკვეთილი თავი.

თამარ ამილახორმა საშინელი გლოვით იგლოვა მოკლული შვი-
ლი. შაპს მივარდა, სახე დაუღლეწა და დაუსისხლიანა თვითონ სა-
ხედალეწილმა და სისხლდადენილმა. შაპიც გამოერკვა და ბოლოს
დარწმუნდა, რომ უსამართლოდ მოჰკლა საკუთარი შვილი და ტახ-
ტის მემკვიდრე. ათი დღე-ღამე ჩაიკეტა მგლოვიარე ხელმწიფე, უჭ-
მელ-უსმელად, უძილოდ და ადამიანთა მიუკარებლად, შერე გამო-
ვიდა და ყველას თავები დააყრევინა, ვინაც სეფი-მირზას მკვლე-
ლობაზე კვერი დაუკრა. თვითონ მკვლელს კი, ბებუთაშვილს, სა-
კუთარი ხელითვე საკუთარი შვილი მოაკვლევინა და ასე „ანუგე-
შა“: ამიერიდან გეცოდინება, რა განიცადა ჩემმა გულმა, როცა
შენ მე მომიკალ შვილი. შეგიძლია თავი ინუგეშო — ახლა მე და
შენ ერთ ბედქვეშა ვართო...

შაპ აბასს სეფი-მირზას გარდა კიდევ ჰყავდა ვაჟები, რომელთაც
იმედი უნდა გახსნოდათ ტახტის მემკვიდრეობისა. მაგრამ შაპს
მანცდამანც საყვარელი და გამორჩეული შვილის ნაშვირი უნ-
დოდა მემკვიდრედ. ამიტომ სპარსეთის მომავალ მბრძანებლად სე-
ფი-მირზას ძე მოინიშნა, საამ-მირზა, რომელიც მამამისის მოკვლის
ქამს ორი წლისა იყო. ასე აჯობებსო, ფიქრობდა შაპი, ჯერ ერთი,
იმიტომ, რომ საამ-მირზა ჩემი საყვარელი ძის ძე არისო, მეო-
რეც — სანამ საამ-მირზას სამეფო კბილი ამოუვა, მანამ ჩემი დამ-
ხობის განზრახვა არ გაუჩნდება ყრმა უფლისწულსო...

იმ ზუბედურ წელს კიდევ ორი უსიამო ამბავი შეიტყო შაპ აბას-
მა — კახეთის აჯანყება და ოსმალეთის ხელახალი შემოტევა.

„ოსმალების სისხლს ვაჯამ, კახელების სისხლი კი დასალევი
მაქვს“, — კბილების კრაჭუნით დაიღმუვლა სპარსეთის ლომმა.

სანამ შაჰ აბასი ლუარსაბ მეფეს „სიამტკბილობით“ ბოლოს უღებდა, მანამ ქუთათისში თეიმურაზ კახთა მეფე, გიორგი იმერთა მეფე და ოდიშისა და გურიის მთავრები სპარსეთის წინააღმდეგ ერთიანი ბრძოლისათვის ემზადებოდნენ.

(ეტყობა, საერთოდ უჭირდათ ქართველებს თავის დროზე მიგნება და მისწრება საქმისა. ჯერ, „ყველა საქართველოსათვის“ საერთო მტერს საერთო მტრად ვერ გამოიცნობდნენ თავის დროზე, ხოლო თუკი გამოიცნობდნენ, ვერც მის წინააღმდეგ საერთო ძალით გამოსვლას ახერხებდნენ თავის დროზე. მხოლოდ უკიდურესი გასაჭირი თუ აღძრავდა „ყოველ ქართველთა“ მძლავრ გონებასა და მძლავრ მარჯვენას „ყოველი საქართველოსათვის“ საერთო მტრის წინააღმდეგ საომრად).

ქართველმა მეფე-მთავრებმა სტამბოლის სასულთნო კართან გააბეს ურთიერთობა. ისევ „მეტი გზა“ აღარ ჰქონდათ „საქართველოებს“: თუ მოახერხებდნენ, ისევ უნდა მოეშველიებინათ ერთი მტრის ძალა მეორე მტრის წინააღმდეგ საომრად.

მაგრამ, რაკი „აღია და ოსმანა ორივე თათარია“ — მთავარ ძალად მაინც საჭუთარი სისხლი და ძვალ-ხორცი უნდა დაეძაბა დაშლილ და დაქცეულ ქვეყანას.

დასავლეთ საქართველოში შეხიზნულ თეიმურაზ პირველს კახეთთან კავშირი არ შეუწყვეტია. მან ყოველ დღე იცოდა რა ხდებოდა გრემის სასახლეში. თურმე ისა-ხანი, თეიმურაზის ბიძაშვილი (გიორგი აღექსანდრის ძის გათათრებული ვაჟი), შაჰ აბასმა რომ კახეთის მმართველად დასვა — კახეთიდან სპარსეთს გაქცეულა. გაქცევის მიზეზი — მუდმივი შიში სიკვდილისა, ყოველი პატრიოტი კახელის თვალებიდან რომ უცქერდა რენეგატს!

1615 წლის მაისში ზავი ოსმალეთსა და სპარსეთს შორის, „მსგავსად ბავშვთა ხელით კვიშაზე აგებული გოჯილა სახლებისა, დაინგრა და დაიშალა“, და ომი განახლდა.

ოსმალეთის სასახლის კარზე მაშინ ორი მეჭმედ ფაშა პირველობდა — ოქუზ მეჭმედი და გურჯი მეჭმედი.

გურჯი მეჭმედ ფაშა წარმომავლობით ქართველი იყო, ყრმობისას საქართველოდან მოტაცებული, სტამბოლის ბაზარზე გაყიდული და გამაჰმადიანებული. სულთანმა აჰმედ პირველმა ოქუზ მეჭმედი სპარსეთის წინააღმდეგ გამზადებული ჯარების სერასქერად დანიშნა, ხოლო გურჯი მეჭმედი მთავარი ვეზირის თანამდებობაზე დაისვა და თავისთან დაიტოვა „მარჯვენა ხელად“.

22 მაისს ოქუზ მეჭმედ ფაშა უზარმაზარი არმიით სტამბოლიდან გამოვიდა და სპარსეთის საზღვრებისკენ გაემართა.

თეიმურაზმა მაშინვე აფრინა შიკრიკები კახეთისაკენ.

კახელები ისევ საომრად იყვნენ ალესილნი.

აჯანყებას დავით ჯანდიერი (ასლანიშვილი) მეთაურობდა.

15 სექტემბერს, ალავერდობის დღესასწაულზე, ალავერდის ეკლესიას მიაყენა ხალხი დავით ჯანდიერმა.

ალავერდის ციხე-გალავანში სპარსელთა ციხიონი იდგა, თვითონ შაჰ აბასისგან ჩაყენებული. ბუნებრივია, ხალხის შიგ შეშვება დაუშვებელი იყო. მაგრამ დავით ჯანდიერს სპარსელები კარგად იცნობდნენ და კიდევაც ენდობოდნენ, ვითარცა „შაჰის ერთგულ დაუღბეგ ვურჯს“. აქი შაჰ აბასს დავით ჯანდიერი, ნოდარ ჯორჯაძესთან ერთად, ისა-ხანის „ვექილად“ და თანაშემწედ ჰყავდა დატოვებული. თანაც ახლა, როცა ისა-ხანი გაქცეულიყო, დავით ჯანდიერი იდგა შაჰის „მთავარ კაცად“ კახეთში...

დავით ჯანდიერმა ყიზილბაშთა მეთაურები გამოიხმო და უთხრა: დღეს ქრისტიანთა დღესასწაულია, ალავერდობა, და აქაურებს არ შეუძლიათ ალავერდის ტაძარში რომ არ ილოცონ, ამიტომ შეუშვით ხალხი, წირვა-ლოცვა აღავლინონ და ისევ უკან გამობრუნდებიანო; ხოლო თავდები მე ვიქნები იმისა, რომ ყველაფერი კეთილად და მშვიდიპიანად გათავდებო.

მეციხოვნენი ჯანდიერს ენდნენ და გალავნის კარი გააღეს.

კახელები შევიდნენ, ტაძარში ილოცეს და იგალობეს, ტაძრიდან გამოვიდნენ და...

უეცრად დავით ჯანდიერმა, ნოდარ ჯორჯაძემ და თამაზ ვაჩხაძემ ხმლები იშიშვლეს, ყიზილბაშთა მეთაურებს დააძგერეს და ძუძუ-მკერდი შეუნგრეს. სანამ დანარჩენი სპარსელები გონს მოეგებოდნენ, გალავანში შემოსულ ყოველ კახელს ხმალი ამოეწვავდა და უწყალოდ სჩენდა მისგანვე წინასწარ „მონიშნულ“ სპარსელს. ალავერდის ეზო-გარემო ერთბაშად დაირეცა და დაიხერგა სპარსელთა გვაშებით.

მაშინვე თეიმურაზთან აფრინეს კაცი დავით ჯანდიერმა და ნოდარ ჯორჯაძემ: ყიზილბაშთა ციხიონი განადგურებულია, კახეთის აჯანყება დაწყებულია, სასწრაფოდ მობრძანდით, გვიმეფეთ და გვიმეთაურეთო.

გამოეჭანა თეიმურაზი იმერეთიდან. გიორგი მეფე, ლევან დიდიანი და მამია გურიელი სახელდახელოდ შეყრილი ჭარებით მდინარე არაგვამდე მოჰყვენენ სტუმარს.

არაგვზე დავით ჯანდიერი და ნოდარ ჯორჯაძე შეეგებნენ კახელთა ჭარით.

იმეერ და ამეერ ქართველთა შეხვედრისა და სჯა-ბაასის შემდეგ, იმერეთის მეფე-მთავარნი უკან გაბრუნდნენ.

და იმიერ-ამეერ ქართველთა ფაქტიური ერთიანობაც ამით გათავდა!..

კახეთი აჯანყების ხანძარში გახვეული დახვდა თეიმურაზ მეფეს. ყველა ციხე-სიმაგრესა და ციხე-ქალაქში გამძვინვარებულ მამულიშვილთა რაზმები უწყალოდ მუსრავდნენ ყიზილბაშურ ციხიონებს.

კახელთა აჯანყების ამბავი რომ შეიტყვეს, მეზობელი შირვანელებიც აღსდგნენ სპარსელებთან საომრად. აქაურებს სათავეში ჩაუდგა დელუ-მელიქი, ანუ მელიქ ფირი.

დელუ-მელიქმა, რაკი „თავზე აჯანყების ჩაღმა მოიხვია“, თეიმურაზთან კაცი აფრინა, ერთგულების ფიცი შეუთვალა და ქართველი მეფის მეთაურობით შაჰ აბასის წინააღმდეგ კახელთა და შირვანელთა ერთობლივი ომი შესთავაზა. თეიმურაზსაც რაღა ეთქმოდა სასიამოვნო დასტურის მეტი. შირვანიდან ყიზილბაშური საფრთხის ნაცვლად კახეთს მეგობარი თანამებრძოლნი ეგულებოდა.

უფრო გულმიცემით შეუტეეს კახელებმა მტერს. სადაც კი თეიმურაზი, დავით ჯანდიერი, ნოდარ ჭორჭაძე და თამაზ ვაჩნაძე გაიეღვებდნენ თავიანთი რაზმებით, მაშინვე სპარსელები „საყელის ხელში აძლევდნენ ქართველებს“.

შადიგანოვა ჯავახიშვილ-ციციშვილისა

კახეთის აჯანყების უამს ქართლი „თავისთვის იყო“, გულგრილი და გამტკნარებული.

გიორგი სააკაძეც ჩამოსულიყო შაჰის ნებართვით ნოსტეში, „მამულის დასახედავად“.

მეზობელმა ქაიხოსრო ჯავახიშვილმა შეიტყო გიორგის ჩამოსვლა.

ეს ის ქაიხოსრო გახლდათ, გიორგის შიშით იმერეთს რომ გარბოდა ცოლ-შვილიანად, გიორგიმ რომ მტრობა აპატია, უკანვე მოაბრუნა და მისსავე მამულში დაამკვიდრა გულდანდობილად.

ახლა ქაიხოსრომ „სამაგიეროს მიგება“ გადაწყვიტა დიდსულოვანი მეზობლისადმი.

ფარსადან ციციშვილს ეწვია ქაიხოსრო — „ქართლის გამგებელსა“ და გიორგი სააკაძის მოსისხლე მტერს. ეწვია და მოახსენა: გიორგი სააკაძე გამოჩნდა ნოსტეში, ჯარი მომეცი და შეგვიპყრობ ან წუთისოფელს გამოვასალმებ ქართლის მოღალატესო.

სამსაკაციანი ჯარი მისცა ციციშვილმა ჯავახიშვილს.
 შუალამისას დაეცნენ თავზე სააკაძის სახლ-ჯარს.
 ვილაც ერთგულ კაცს გაეფრთხილებინა გიორგი წინასწარ.
 სიკვდილს ძლივს გაასწრო სააკაძემ...
 შაჰ აბასმა მოისმინა „ერთგული მოურავ-ხანის“ საჩივარი.
 მოისმინა, მაგრამ არ შეისმინა.

(ისევ გაუცუდდა ქართველს უცხოეთში სამართლის ძიება!).

სხვა რამ სადარდებელი გასჩენოდა შაჰ აბასს: კახეთი და შირ-
 ვანი დაჰკარგვოდა საესებით. ოსმალური ურდოც მიგორავდა სპარ-
 სეთისაკენ.

არაპვი და წინამური

მაგრამ „ალლაჰის ჩრდილი“, დიდი შაჰ აბასი, მაინც „დიდი
 იღბლის“ მფლობელი იყო.

ოსმალეთის სერასქერი ოქუზ მეჰმედ ფაშა უნიჭო და მხდალი
 გამოდგა. მაისში წამოყვანილი ოსმალური არმია ზლაზენითა და
 ტაატით ალუბომდე ძლივს მოათრია, გამოსაზამთრებლად დააბანაკა
 და სპარსეთთან ომი მომავალი წლისათვის გადადო.

შაჰი გაზარებული იყო. მას ახლა ორივე ხელი გახსნოდა და
 ორივესაც „იოლად მოუვლიდა“ — კახეთსაც და შირვანსაც.

გამორჩევით კახეთისა და მისი მეფის ჯავრი აზრჩობდა შაჰ აბასს.
 თეიმურაზმა გაუბედა მას ეგზომი კადნიერება?! მან არ იცის, რომ
 „ირემს, რაც უნდა მძღავრი რქები ჰქონდეს, მძვინვარე ლომს ფე-
 ხის დაკვრას ვერ გაუბედავს?!“

სარდალთაგან ალი-ყული-ხან შამლუ ამოირჩია შაჰ აბასმა,
 15000 მეომარი ჩააბარა, უმრავლესნი — სპარსელნი, უმცირესნი —
 გათათრებული ქართველები.

ალი-ყული-ხანს შაჰმა თანაშემწეებად უჩინა: ყარაბაღის ბეგ-
 ლარბეგი მოჰამედ-ხან ზიად-ოღლი ყაჯარი და სამი ამირა — ის-
 ფენდიარ-ბეგი, ფეიქარ სულთან იგირმი-დორთი და დელუ-მუჰამე-
 დი (ერთ დროს ტფილისის ციხიონის უფროსი და ქართველთა მო-
 კავშირე ტაშისკარის ბრძოლაში).

საქართველოსკენ გამოგზავნა ყველანი შაჰ აბასმა. მთავარსარ-
 დალს, ალი-ყული-ხანს დაავალა: კახეთის გზები შეჰკარი, თეიმუ-
 რაზი იმერეთისკენ კიდევ არ გაგეჰქცეს, თუ მოახერხო ცოცხლად
 მომგვარე, თუ არა და სიკვდილს მაინც არ დაარჩინო; კახეთი კი
 ხელახლა დაიპყარ, ააოხრე და ააწიოკეო.

თვითონ შაჰი მახანდარანს წავიდა გამოსაზამთრებლად და იქ

ელოდებოდა გააყვებულნი გულის დამაცხრობელ ამბებს საქართველოდან.

ქართლში შემოიყვანა არმია ალი-ყული-ხანმა. ფრთხილად მოდიოდნენ. წინ ქართველი „შაჰისევენი“ მოუძლოდნენ მზვერაგებად. ისინი გარეგნულად ერთგულებას იჩენდნენ, ხოლო იღუმალ, ძალიან ფრთხილად, მატყუარ ცნობებს აწვდიდნენ ალი-ყული-ხანს; დიდსა და მცირე გზებსა და გასასვლელებს ერთურთში ურევდნენ, თეიმურაზ მეფის მოძრაობის დროსა და გეზს არასწორად ატყობინებდნენ.

ალი-ყული-ხანის ჯარში ბაინდურ ერისთავი იმყოფებოდა. იგი თეიმურაზს იღუმალ უთვლიდა სპარსთა ჯარების სამოძრაო გეზსა და სარდლობის განხრახულობებს.

სპარსელებმა ტფილისი ამოიარეს, არაგვზე ამოვიდნენ და წიწამურთან დაიბანაკეს.

თეიმურაზიც წამოსულიყო 5000 კახი მეომრით. მან, ბაინდურ ერისთავის წყალობით, მტრის ადგილსამყოფელი იცოდა, შუალანისას მოულოდნელად მიუახლოვდა სპარსელთა ბანაკს, რომელიც მას იმერეთისკენ მიმავალ გზაზე ელოდებოდა.

„გზა შემიკრეს? რა გაეწყობა — ხმლით გავივლი ჩემს გზას!“ — ბრძანა თეიმურაზმა და მეორე დღეს 5000 ქართველი 15000 სპარსელს შეება.

მეწინავე ჯარს ალი-ყული ხანმა მოჰამედ-ხან ზიად-ოღლი უსარდლა, მომდევნო რიგები ფეიქარ სულთან იგირმი-დორთისა და დელუ-მუჰამედს ჩააბარა. მარჯვენა და მარცხენა ფლანგები საგანგებოდ გაამაგრა — ქართველებს რომ არ აეჩხბათ განაკიდური განლაგებანი. თვითონ ალი-ყული-ხანი არმიის შუაგულში ჩადგა, ბრძოლის საერთო სახელმძღვანელოდ.

ბრძოლა შუადღეზე დაიწყო.

ბრძოლის მთავარი გმირი — თეიმურაზი.

იგი პირველი ეკვეთა მტრის შუაგულს, გაალმასებით და გახელებით. კახელებიც მიჰყვნენ აფთრული სიფიცხით. მარჯენივ და მარცხნივ დავით ჯანდიერი და ნოდარ ჯორჯაძე იბრძოდნენ დიდის მხნეობით. უკუიქნენ სპარსელები ორივე ფლანგზე. სპარსელთა შუაქერძი დაუხვდა მძლავრად მოიერიშე ქართველობას. შუბი გადაემსხვრა თეიმურაზს. ხმლით მიეჭრა გააფთრებით. ქართველებმა უმძაფრესი ხმალიაკვეთებით აჰკაფეს სპარსელთა შუაქერძი და მეწინავენი. მეორე რიგში მდგარმა ფეიქარ სულთან იგირმი-დორთიმ სცადა მიშველება და წინისკენ გაჭრა, მაგრამ რომელიღაც კახელმა შემოჰჭრა ხმალი სასიკვდილოდ, მეორემ მოუსწრო, შუბი აძგერა და ცხენიდან ასხლიტა უკვე სულგავარდნილი ფეიქარ სულ-

თან იგირმი-დორთი. სპარსელთა მესამე რიგიც შიშრეულად შეეგება ქართველთა იერიშს. დელუ-მუჰამედმაც ზურგი აქცია საომარ ველს. თვითონ ალი-ყული-ხანი და „იშვიათად გულადი და მხნე“ ისფენდიარ-ბეგი ერთხანს კიდევ მაგრობდნენ, რადგან „თავის სახელს უფროთხილდებოდნენ“. მაგრამ როცა სპარსთა არმიას ფლანგებიც და ზურგიც მოეშალა და ქართველები ყოველის მხრიდან ზარდამცემი ყიფინით წამოემართნენ, სპარსთა მთავარსარდალს და მის თანაშემწეს „სახელის გაფრთხილება“ დაავიწყდათ და ყველას მომდგარ სიკვდილს ოსინიც გაექცნენ. და უგზოუკვლოდ ილტვოდნენ სპარსელნი. მოსდევდნენ ქართველები და სჩებდნენ უწყალოდ. სპარსელთაგან ბევრი, ქართველთა ხმლის შიშით გონდაკარგული, არაგვსა და მტკვარში ცვივოდა და იძირებოდა. ტფილისისაკენ მიჰქროდა ალი-ყული-ხანი, გალახული და დაწყვეტილი ჯარის ნაშთებით.

დადამდა.

წიწამურისა და არაგვის მიმოსახედნი სპარსელ მამოხართა გვაშებით დატვირთულიყო. მრავალი სპარსელი ხელგაკრული მიჰყავდათ ქართველებს. დიდძალი ნადავლი, საომარი აღჭურვილობანი, კარები, ცხენები, ჯორები, აქლემები — ჩაუვარდათ ხელში გამარჯვებულებს („საშოარი ასრე გაიფდა, რომ სანახევროდ წამღები არ იშოვებოდა, აქლემი ერთ აბაზად გაისყიდა“).

2500 ყიზილბაშის წარკვეთილი თავი თეიმურაზმა ძღვნად გაუგზავნა ოსმალეთის ხონთქარს, ქართველებიც მისდევდნენ ავიდრო-ყამის „მოდას“...

დიდი იყო ქართველთა გამარჯვება არაგვზე და წიწამურზე.

მაგრამ — შედეგი?!

არაფერი — გარდა დიდი სამამულიშვილო შეშართებისა და შურისმგებლური წყურვილის დარწყულებისა!

თუნდაც კიდევ ერთხელ, მეორედ, შეეძლოთ ასეთი გამარჯვების განმეორება მარტოდმარტო მეომარ კახელებს?!

მარტოდმარტო!

უქართლელოდ, უმესხოდ, უიმერლოდ!..

შაჰ აბასის მეორე შემოსევა

სიკვდილს ფადარჩენილმა სპარსელებმა ტფილისის ციხე-გალავანს შეაფარეს თავი. რამდენიმე ღამე შიშსა და ძრწოლაში გაატარეს — ვაი თუ თეიმურაზმა კახელთა ჯარით ტფილისზეც მოიტანოს იერიშიო.

ალი-ყული-ხანს ბოლომდე მინც არ დაუდგა გული საქართველოს სატანტოში. ტფილისში მეთოფეთა ციხიონი ჩააყენა მურშიდ-ყული-ბეგის მეთაურობით. თვითონ განჯაში გაქუსლა, იქაურ ციხეში ჩაიკეტა, გონი მოიკრიბა და, რაც საქართველოში უბედურება გადახდა, ყოველივე შაჰ აბასს აცნობა.

შაჰ აბასი ისევ მაზნანდარანს იყო, როცა ქართველთა ხელით მისი არმიის განადგურების ამბავი მოართვეს. შეიშალა და შეირყა შაჰი: „დამწველი ცეცხლივით და ზღვასავით აღელდა და აქუხდა... მისი მძვინვარების ცეცხლის ყოველი ნაპერწკალი ქვეყნიერების დამწველი მეხი იყო“.

მაგრამ ცოფისა და ლოშქრის ფრქვევა საქმეს ვერ უშველიდა, „სხვის შესახედად“ მინც უნდა დაწყნარებულყო და ისიც „დაწყნარდა“. დამარცხებულსა და სასიკვდილო განჩინების მომლოდინე ალი-ყული-ხანსა და მის ამირებს ასეთი შემწყნარებლური წერილიც მოსწერა:

„მხედრობის და ომის წესი ყოველთვის ასეთია, — დამარცხება და გამარჯვება ერთმანეთს სდევნენ. ნუ დალონდებით იმ მარცხის გამო, რომელიც განგების ძალით ეწია ისლამის ჯარს, და ელოდეთ ჩემს მოსვლას. ღვთის შეწვევითა და ისლამის ძალით ამოიმართება შურისძიების ქარქაშიდან ქრიზოლითურად მოელვარე ბასრი ხმალი იმ ურჯულო ქართველთა დასამხოზად და აღმოსაფხვრელად“.

1616 წელი იდგა.

შაჰ აბასს ერთხელ კიდევ გადაეწყვიტა „სალეთო ომი ურწმუნო საქართველოსთან“, ქართველთა საცხოვრისის ძირფესვიანად მოთხრა და მის ნაფუძარზე „ისლამის გამშვენიერება“.

გიორგი სააკაძე გამოიძახა და ეთათბირა...

იმამ-ყული-ხან უნდილაძე მაშინ თავრიზში იყო და იქ მიიღო საქართველოში ლაშქრობის წვევა. უარი შემოთვალა უნდილაძემ: რალაც მძიმე ავადმყოფობამ დაძრია ხელი და არ შემიძლია სალაშქრო ცხენზე ჯდომამ!

როგორ? ისევ უნდა დაიძვრინოს თავი უნდილაძემ საქართველოში ლაშქრობისაგან?! — აზვავდა შაჰი. მაგრამ ისევ დაითრგუნა რისხვა, რადგან მაშინ არავინ ისე ჭკვიან და საჭირო კაცად არ ეგულებოდა შაჰ აბასს, როგორც უნდილაძე...

...ადრიან ვაზაფხულზე დაიძრა შაჰ აბასი საქართველოსკენ, დაიძრა „ვითარცა ვეშაპი განძინებული“. კასპიის ზღვის გასწვრივ მოდიოდა, ფაჰარაბადიდან გილანის გამოვლით. უკან „ზღვა ლაშქარი“ მოსდევდა, „როგორც ლურჯი ზღვა და ზღვასავით მღელვარე“. გზადაგზა აზერბაიჯანელი და შირვანელი ბეგები და ხანები ერთვოდნენ თავიანთი ძალებით ურდოს. გამდიდრების მოხარბე ბევრი

მაწანწალა მოხალისედ მოსდევდა შაპ აბასს, „მუდამ მდიდარი საქართველოს“ ვასაძარცვავად. მთელს ჯარში ხმა ირხეოდა — შაპ აბასს დაუფიცნია, ქართველებს სულ ერთიანად მონებად დავწყვიდი, თითოეულს თითო აბაზადო!..

განჯას მოვიდნენ აქ ალი-ყული-ხანი და მისი მარცხის თანაზიარი ამირები გამოეგებნენ მუტცელზე ცურვით. შაპმა ყველას აპატიო და ყველა „გააბედნიერა უზანგზე კოცნით“. მაგრამ წიწამურის მარცხისთვის ალი-ყული-ხანი შაპმა ერთი დღე შინც ატარა ქალის ტანსაცმლით სამხედრო ბანაკში.

განჯიდან ტფილისს მოვიდა შაპ აბასი მთელის მხედრობით.

ქართლს ლუარსაბ მეფის წაყვანის შემდგომ მეფე აღარ ჰყავდა. შაპის ოცნებაც ეს იყო, რომ საქართველოში ქართული ხელმწიფობა მოესპო და ახლა აქ ტფილისში, ქართლის გამგებლად „თავისი კაცი“ დასვა — ბაგრატ-ხანი, დიდი სვიმონ მეფის მოღალატე ძმის, დავითის, ანუ დაუდ-ხანის უფროსი ვაჟი. დასვა და უწოდა შაპ აბასმა ბაგრატ-ხანს „ქართლის ვილაიეთის ხანი“ (მართლაც „იღბალმა გაუჭრა“ ბაგრატ-ხანს: სხენაირად ხომ ქართლის ხელმწიფობას იგი ისე ვერ იხილავდა, როგორც საკუთარ კეფას).

რაკი ქართლის საქმე ასე „იოლად მოაგვარა“, შაპ აბასმა მაშინვე კახეთის მოსათხოვრელად გამშადა და შემართა ჯარები.

— კახეთი ყოველის მხრიდან შუაში უნდა მოვიმწყვდიოთ ნადირივით, მათი ურჯულო მამაკაცები საღვთო ომის ელვარე ხმლებით მთლიანად ამოვკლიოთ, ქალები და ბავშვები ტყვედ წამოვიყვანოთ, საქონელი, ძვირფასეულობა და ყოველგვარი ქონება დავლად წამოვიღოთ. განკითხვის დღე დავუყენოთ კახეთის გურჯებს, რისხვის ცეცხლით დაქსწვათ და აღმოვფხვრათ ყოველივე ნედლი და ხმელი, წავშალოთ კვალი ყოველივე შენებულისა და ყოველივე უტყვი და მეტყველი სულდგმულისა! — ბრძანა შაპმა.

სალაშქრო მიმართულებანი და უბნებიც სასწრაფოდ განსაზღვრა აბასმა: თვითონ „მთავარი ურდოთი“ პირდაპირ დაიძრება ტფილისიდან კახეთისაკენ, აღმოსავლეთიდან შირვანის ბეგლარ-ბეგი ოსუსფ-ხანი შემოუტყვედა, ხოლო ჩრდილოეთიდან — ლეკები. დაღესტნის ფეოდალებს ეს შეუთვალა შაპ აბასმა: ჩვენ რომ კახეთს შემოვსევით, თქვენსკენ სახიზრად წამოსული ქართველები თქვენებურად ტყვედ წაიყვანეთ, გინა ამოწყვიტეთ და ჩემგან სამაგიერო მისართმეველს ელოდეთო. ისედაც — ლეკებს რალა შაპ აბასისგან წაქეზება ეჭირებოდათ და — „მსმენელთა მათ სიხარულით აღუთქვეს“ შაპს კახელთა აწიოკება ჩრდილოეთიდან.

თეიმურაზს იმედი ჰქონდა, რომ ამ წლის დამდეგს ოსმალთა არმიები სპარსეთს შეიჭრებოდნენ და შაპ აბასი საქართველოში სა-

ლაშქროდ ველარ მოიცლიდა. მაგრამ ეს ასე არ მოხდა. ოსმალთა უნდილი და მხდალი სერასქერი ოქუზ მეჭმედ ფაშა ისევ ალეპოში იცოხნებოდა, ხოლო შაჰ აბასი უკვე „საესებით ცხადად“ ტფილისში მოსულიყო და კახეთისკენ მოიწევდა ყოველის მხრიდან.

კახელ თავადთა ერთმა ნაწილმა ისევ „ავ ბედისწერასთან“ შერიგება არჩია, დედაწულიანად შაჰ აბასს ეწვია და მის ფერხთა მტვრად იქცა.

თეიმურაზმა კი „სხვა გამოსავალი“ ველარ მონახა, თვითონ ისევ იმერეთს გაიქცა, ხოლო ქვეყანა უპატრონოდ დააგდო „განძვინებულნი ვეშაპის“ ხახასთან.

კახელ თავადთა ერთი ნაწილიც, რომელმაც სამშობლოს ერთგულება მაინც გულით შეინახა, ცოლ-შვილით თეიმურაზს წაჰყვა იმერეთს...

„მეორედ მოსვლის“. დღე დაუდგა უთავოდ და უპატრონოდ დაგდებულ ქვეყანას. ყოველის მხრიდან შემოიჭრნენ მუსლიმანთა ათასეულები ცეცხლითა და რკინით.

ხალხი — თითო-ოროლად, ჯგუფ-ჯგუფად, გუნდ-გუნდად, რაზმეულებად, ან ვის როგორ მოუხდებოდა — გარბოდა „ყველგან, ყველა მხარეს და კიდეს, სადაც კი გაისვლებოდა“, სადაც თავის შეფარება, გამაგრება და სიცოცხლის გადასარჩენად ხელის შემობრუნება შეიძლებოდა.

საომარ ბანაკთა გაწყობას შესდგომოდნენ კახელნი: ირგვლივად ღრმა თხრილებს თხრიდნენ, შიგ წყალს აყენებდნენ, გარშემო მიწაყრილებს ავლებდნენ. ასეთ სიმაგრეს თურქები „სილნაყს“ ეძახდნენ. და ალაზნის მარცხენა მხარე ასეთი „სილნაყებით“ დაიფარა.

შაჰ აბასის ურდო კი ალაზნის მარჯვენა მხარეს მოსდებოდა სიკვდილის თესვით. ამიტომაც მიილტვოდნენ დედაწულიანად კახელები მდინარის ვაღმა. აღიდებულ ალაზანს გადადიოდნენ და ხიდებს, ნავებს, ბორნებს და ტივებს წვავენენ, სპარსელები რომ ველარ გადაჰყოლოდნენ ვაღმა გაღწეულებს.

შაჰ აბასი არ დაერიდა წყალდიდობით აზვავებულ ალაზანს. მან ყველაზე მამაცი მეომრები აარჩია და მდინარის გადალახვას შეუდგა. კიდევაც გადავიდა, თუმცა ბევრი აქლემი, ცხენი და ჯორი დაეხრჩო („წყლის გზით არარაობის საძოვრებზე წავიდა“).

უსასტიკესი კაცთაკვლა გაჩაღდა და გახურდა. სიკვდილი აჩირითდა ალაზნის ველზე. „სილნაყური ომი“ შემზარავი ღრამით შემოიჭრა ქართველი ხალხის „საომარ ყოფაში“. ცივი საჭურვლის კვეთებითა და თოფ-დამბაჩის ცეცხლით მიჰქონდათ იერიშები შაჰ აბასის რჩეულ ჯარებს „სილნაყებში“ ტანშიშვლად ჩაკეტილ ქართულ ოჯახებზე.

მარტივად ითქმის: ბრძოლა იყო უთანასწორო!

მაგრამ რამდენი კაცის, ქალისა და ბავშვის სიცოცხლე ჩააქრო ამნაირმა „უთანასწორობამ“! რამდენი გულის ფეთქვა ჩააქრო — რამდენი?! (თუმცა ესეც რა მარტივად ითქმის). და „რამდენის“ გვერდით რა იშვიათად გაგვახსენდება სიტყვა — „როგორი“! — „როგორი სიცოცხლე“, „როგორი სიცოცხლენი“!

(ტეშმარიტად: არ კმარა საქონელივით დათვლა ადამიანებისა, — ჟამიდან ჟამზე მაინც საჭირო ხდება მათი „აწონვა“)...

ხოლო, სპარსელნი ყოველი „სიღნაყის“ აღების შემდგომ შაჰ აბასს წარკვეთილი თავებით მიუთვლიდნენ დახოცილ ქართველთა რაოდენობას.

„მოსრნა, მოსტყუევნა, აპყარნა, მოაოხრნა“ — ვახუშტი ბაგრატიონის ამ ოთხ სიტყვაში რა „თვლით“ და „წონით“ უნდა მოთავსდეს შაჰ აბასისგან კახეთში დატრიალებული ავკაცობა?!

ერთმა სპარსელმა ყორჩიბაშმა (ყორჩების, ანუ ცხენოსანთა გვარდიის მეთაური) ერთ იუზბაშს (ასმეთაური), სახელად ჰოსეინ-ბეგს, უბრძანა: იმ ტყე-მადნარში ჯარი შეიყვანე და კარგად მოჩხრიკე, იქნებ ქართველები აღმოჩნდნენ თავშეფარებულები. და შევიდა ჯარით ჰოსეინ-ბეგი, დიდხანს არღვია უსიერი ტყის ტევრები და ბოლოს მართლა წააწყდა უზარმაზარ სიღნაყს, რომელშიც თურმე ათი ათასამდე კაცი, ქალი და ბავშვი ყოფილა შეხიზნული. სიმაგრეს ირგვლივ წყლით სავსე თხრილი ერტყა, მხოლოდ ერთ ეიწრო გასასვლელთან გაედოთ ხიდად ნამორი. სიღნაყიდან ადამიანის ბაიბური არ ისმოდა. გათამამებულმა და იოლი ნადავლის სურვილით შეპყრობილმა ჰოსეინ-ბეგმა უმამაცესი ყორჩიები და ღულამები აარჩია, ცხენებიდან დააქვეითა და ფეხდაფეხ შეგზავნა იმ ხის ძელზე.

საფარში მიმაღულმა ქართველებმა მტრის რაზმს სიმაგრეში შემოსვლა აცალეს, მერე ერთბაშად ზურგიდან ის ერთადერთი „ხიდი“ ჩაუქციეს და ყოველის მხრიდან მიესივნენ გამძვინვარებით. მხოლოდ რამდენიმე ფეხმარდმა სპარსელმა მოახერხა თხრილში გადახტომა, წყლის გადაცურვა და სამშვიდობოს გაღწევა. დანარჩენები ერთიანად შეაწყდნენ ქართველთა შურისმგებლური ხელით ნაძვერალ ხმაღს, ნაჯახს, ცელსა თუ ფიწალს.

შაჰი მისებურად გაცოფდა, როცა მისი ჯარის ამოწყვეტის ამბავი შეიტყო. იუზბაშ ჰოსეინ-ბეგი გამოიძახა და გესლად ანთხია პირში:

— სიღნაყს რომ მიადექი, გვეალბოდა ჯერ იქ ჩასაფრებულნი მტრის რაოდენობა შეგეტყო და შესასვლელ-გამოსასვლელი გზებიც დაგედგინა; ყოველივე ეს შენი მეთაურისთვის უნდა შეგეტ-

ყობინებია და შემდგომ გემოქმედნა ისე, როგორც იმ მეთაურისა-
გან გქონდა ნაბრძანები. შენ კი რად გაუშვი თვითნებურად მთელი
ჯარი უმეთაუროდ, ქართველთა სიმაგრეში, ასე გაუგებლად და
გაუანგარიშებლად? ხოლო, თუ ჯარისკაცებმა შენის ნებართვის გა-
რეშე ჩაიღინეს ეს დაუდევრობა, შენ მაინც უნდა გეზრუნა მათ
დაცვაზე და გადარჩენაზე; ბოლოს და ბოლოს, შენც დანარჩენი
ჯარებით სიღნაყში უნდა შექრილიყავი. წესი და რიგი მოითხოვდა,
საბრძოლველად აგენტო მეთაურები, რათა შენგან გამხნევებულებს
ეომათ და, თუ ბრძოლის მოგება ვაგიჭირდებოდა, უკანდახევა და
უკანგამოსვლაც ჯართან ერთად მოგეხერხებინა.

უთხრა და საიქიოში გაატანა მარცხიან სარდალს ეს „საომარი
შეგონებანი“ შაჰ აბასმა. ჯალათებს ანიშნა და ისინიც გახელმზული
მისცვივდნენ ჰოსეინ-ბეგს, ჯარის წინ გამოათრიეს, დედიშობილად
გაატიტვლეს, ცხვირ-პირი და ყურები დაათალეს, საწულოები მო-
აგლიჯეს, ასე დასაზიზრებული ლაშქრის წინ ჩამოატარეს და ბო-
ლოს, როგორც იქნა, თავი გაავდებინეს.

შაჰ აბასმა ამ „ჰკუძისასწავლებელი სანახაობის“ შემდეგ, ყო-
რჩილაი-ბეგი გამოიძახა, დიდი მხედრობა ჩააბარა და იმ სიღნაყის
დასანგრევად და იქაური „სიღნაყელების“ ამოსაწყვეტად გაგზავნა.

ყორჩილაი-ბეგმა სიღნაყი წინასწარ იღუმაღ დაზვერა, ირგვლივ
ხანდაკზე რამდენიმე სახელდახელო ხიდი გასდო და იერიში ბრძანა.
ქართველებს ხანდაკებზე ჯებირები გაეწყოთ და იქიდან უშენდნენ
მტერს ისრის ბარანს. ყორჩილაი-ბეგმა უმიზნო იერიში შეაჩერა,
ზარბაზნებიდან ცეცხლი გახსნა, ის ჯებირები მიანგრ-მოანგრია და
იერიში ისევ განაახლა. სპარსელები სიღნაყში შეიჭრნენ გავეშე-
ბულნი. ქართველებიც დაუხვდნენ თავგანწირულნი. გვიან ღამემდე
გაგრძელდა უწყალო ხოცვა-ჟლეტა. რიცხვმრავალ მტერთან რკენით
დაქანცულ ქართველთაგან ოთხასმა თუ ხუთასმა კაცმა ცოლ-შვილი
ცხენებზე შემოივლო, ალყა გაარღვია და დაღესტნის მთებისკენ
მიმლტოლვარნი წყვილიადში გაუჩინარდნენ.

დანარჩენი ქართველები მეორე დღესაც შეეგებნენ ახალი ძა-
ლებით მოიერიშე მტერს. მაგრამ ეს აღარ იყო ბრძოლა გამარჯვე-
ბისათვის, არამედ — მხოლოდ ღამაში სიკვდილისათვის! უკლებლივ
ყველა ქართველი ვაჟაკი ისლამური „კრიალა ხმლის ლუკმა შე-
იქნა“. ქალები და ბავშვები ტყვეებად დაიტაცეს. ნადავლიც დაინა-
დაველეს. მერე დანარჩენ „სიღნაყებს“ მისდგნენ.

და ყველგან, ყველა „სიღნაყი“ სპარსელებმა „ღვთის შეწევნით
და ხელმწიფის მარადიული იღბლის წყალობით, ისლამის მძლავრი
ხელით და მუსლიმური მკლავის ძალმოსილებით, დაღუწეს და
მიწასთან გაასწორეს“.

ოცი დღე-ღამე გაგრძელდა „სიღნაყური ომები“. ოცი დღის

შემდგომ შაჰ აბასი ისევ გადმოვიდა თავისი მხედრობით ალაზნის მარჯვენა მხარეს, მთავარ ბანაკში.

აღმოსავლეთის მხრიდან, შაჰის ბრძანებისამებრ, შირვანის ბეგლარბეგი იუსუფხანი შემოიჭრა კახეთში. სასტიკი თავგანწირულებით ეკვეთნენ კახელნი ცეცხლითა და მახვილით მოჭენავე მტერს. უმძაფრესი ბრძოლები გაჩაღდა ძაგემის მხარეში. აჭაური ქართველები, „რომლებიც დიდად ღირსეულ ხალხად არიან სახელგანთქმულნი“, შაჰის ჯარებთან სამკედრო-სასიცოცხლო „ბრძოლისათვის გამოქანებულიყვნენ“. სპარსელებმაც „მამაცობის ფეხი ვულადობის ასპარეზზე შესდგეს“. და გახურდა უმძიმესი, სისხლდამდინარი ხმალითავევება. არც ძაგემელ კახელებს შეეძლოთ ტანდაუშრეტელი მდინარებით მომავალი ისლამური არმიების შეკავება.

„ისლამის ხალხს ღვთის დახმარება მოევლინა, ქართველები დამარცხდნენ და ბევრი მათგანი დაიღუპა საღვთო ომის მახვილისაგან. მცირედი რიცხვი აქეთ-იქეთ გაიფანტა. სპარსელებმა მათი საცხოვრებლები დააქციეს და ქალაქ ძაგემში კვალიც აღარ დატოვეს მოსახლეობისა“.

ასე მოხდა მთელს კახეთში. უომრად და უსიკვდილოდ არაფერს თმობდა კახელი. ყოველი გოჯი მიწისა, ყოველი დიდი და მცირე შენებულება, ყოველი ხევი და გზადვარჯნილი მრავალი სიცოცხლისა და სისხლის საფასურად უჯდებოდა სპარსეთის მბრძანებელს.

„რაც კახეთის ქართველობას ხოცვა-ჟლეტა, რბევა, ძარცვა, ტყვევნა და ნგრევა თავს დაატყდა, არ გაგონილა ისლამის გაჩენის ღროიდან დღემდე“.

ინგრეოდა, ირღენებოდა და იეღიტებოდა კახეთი — ერთ დროს ბედნიერი და მდიდარი დიდი ქართული ქვეყანა. იავარყოფას ვერ გადაურჩა ვერც ერთი ქალაქი და სოფელი, ვერც ერთი ციხე და სასახლე, ვერც ერთი ტაძარი და სალოცავი, ვერც ერთი სახლი და შრამელი. მრავალი სოფელი სამუდამოდ ამოწყდა და აღიგავა პირისაგან მიწისა.

მტრები ანგრევდნენ ყოველ ნაშენს. ჩეხდნენ და ძირფესვიანად თხრიდნენ ვენახებს, ბაღებს. იტაცებდნენ ქართველი კაცის ნაოსტატარ ნივთებს, სამკაულებს, შაჰ აბასის სახაზინოდ და „ხარჭათა აღსამკობელად“.

მიერეკებოდნენ ტყვეებს — „ზოლიეხას მსგავს, საოცრად ლამაზ ქალწულებს და უწვერულ, იოსებ მშვენიერის ღაწვებიან, ხალებით დამშვენიებულ ყმაწვილებს“.

ასი ათასი კახელი შეაწყდა მტერს იმ უბოროტეს 1616 წელს.

ას ორმოცდაათი ათასი ტყვედ გაირეკეს ყიზილბაშებმა.

ქართველი ქალის მოთქმა-გოდება ჰზარავდა სიცხით გათანგულ

სპარსეთის ცისგვამს. სამშობლოწართმეული ქართველი ბავშვის მდულარე ცრემლი აღდუღებდა ისედაც ცხელ სპარსულ მიწას.

მათთვის აღარ არსებობდა სამშობლო კახეთი, სამშობლო საქართველო.

მათი გულიდან და გონებიდან უნდა ამორეცხილიყო სალოცავი სიტყვები — „ქართველობა“, „საქართველო“. მათი „საქართველო“ ამიერიდან იქნებოდა სპარსეთი.

მათი „კახეთი“ ამიერიდან იქნებოდა ფერეიდანი ან მაზანდარანი, ან ხორასანი ან ფეროჰაბადი...

...შაჰ აბასი კარვის წინ იდგა, ბრწყინვალედ მორთულ-მოკაზმული, ქრისტიან ქართველთა სისხლით დამთვრალი და გათათრებულ ქართველთა ამალით გარშემორტყმული.

(არსად ჩანს, იყო თუ არა მათ შორის გიორგი სააკაძე).

აგერ, მერამდენე „ჯოგი“ ჩამოატარეს ქართველ ტყვეთა — ქალთა და ბავშვთა! უკან სპარსელი მეომრები მოსდევდნენ შოლტების სტევენით. უცებ ერთი ყიზილბაში მხედარი გამოიჭრა წინ, ხელში ორი აბაზიანი აათამაშა და დაიღრიალა:

— ეპეი, დიდო შაჰ აბას, მომყიდე ერთი წყვილი გურჯი ხათუნი!

ჯერ რისხვა მოერია აბასს, მაგრამ უმაღლვე მოღბა, რადგან თავისი ფიცი გაახსენდა — ყოველ ქართველს თითო აბაზად გავცილიო.

— აქ მოიტა ეგ ორი აბაზი! — უბრძანა შაჰმა კაღნიერ მეომარს.

მეომარმაც მოართვა ფული. შაჰმა ჩამოართვა, ჯიბეში ჩაიჩხრიალა და უთხრა ღიმილით: მიდი და აარჩიე ორი ქალი ქართველ ქალთაგან!..

ყორიგაშის შემოსევა

შუაგულ კახეთში მდგარმა შაჰ აბასმა 1616 წლის აპრილის ბოლოს ფრიად საშფოთარი ამბავი შეიტყო: ოსმალთა არმია, ოქუზ მეჭმედ ფაშას სარდლობით, ალუპოდან სპარსეთის სამფლობელოთა დასალაშქრავად წამოსულა.

შაჰმა კახეთის ციხეებში სპარსული ციხიონები დატოვა, თვითონ კი სასწრაფოდ გაეშურა სამხრეთისაკენ. მარტყოფის გზით ტფილისს შეიარა, ციხე შეაკეთა, ქართველთაგან აბუჩად ავდებულ ბაგრატ-ხანი ქართლის გამგებლის ადგილზე „დაამაგრა“ და საქართველოდან გავიდა. გოგჩის ტბამდე იარა და იქ დაიბანაკა.

ამასობაში ალუპოდან წამოსული მეჭმედ ფაშა მივიდა არზრუმს, არზრუმიდან ყარსში შევიდა, ციხე გაამაგრა და შიგ 4300 მეციხოვნე ჩააყენა, ყარსიდან პირდაპირ ერევანს მიადგა და ალყაში ჩა-

ამწყვდია. შაჰ აბასმა ერევნის დაცვა მისსავე ბეგლარბეგს, ამირგუ-
ნე-ხანს უბრძანა...

...სიკვდილს გადარჩენილმა კახელებმა გული მოიციეს საქართ-
ველოდან შაჰ აბასის წასვლით.

სამალავეებიდან და სახიზარებიდან გამოვიდნენ.

ნასახლარებზე სახლები ააგეს.

ნაოველფარ კერიაზე ღველფი გააღვიძეს.

ნაფუძვარზე ახალი ფუძე-საძირკველი ჩაჰყარეს.

ნაციხარზე ახალი ციხე აღმართეს.

ნავენახარზე ახალი ვაზი გაახარეს.

იმერეთიდან დაბრუნდნენ დავით ჯანდიერი და თამაზ ვაჩნაძე.
დელუ-მელიქ შირვანელიც გადმოჰყოლოდათ (კახელ ბელადებთან
ერთად გადახვეწილიყო დელუ-მელიქი, შირვანის აჯანყების მე-
თაური, თეიმურაზ მეფის შეფიცული ქვეშევრდომი და მოკაცშირე).

დაქცეული ცხოვრების აღდგენას ჩაუდგნენ სათავეში ჯანდიე-
რი და ვაჩნაძე. ხალხს ასახლებდნენ, აფუძნებდნენ, ამხნევებდნენ,
სულით და მკლავით განამტკიცებდნენ.

კახელებმა მეზობელი განჯის მცხოვრებლებიც აიყოლიეს და
ააჯანყეს სპარსული უღლის ჩამოსაგდებად.

და მოახსენეს სომხეთში მდგარ შაჰ აბასს, რომ კახეთი „თავი-
სას არ იწლიდა“, სიკვდილს არ აპირებდა და ახალი ქართული
ცხოვრების აღორძინებას შედგომია უტეხი სულით და უღრეკი
მკლავით.

ისა-ხან ყორჩიბაში გამოიძახა რისხვით ბალანაშლილმა შაჰ
აბასმა.

იგი შაჰის სიძე იყო, მამაცი მხედარი, ნიჭიერი სარდალი, ყორ-
ჩიების (ცხენოსნების) მთავარსარდალი.

(იგი ახლაც და შემდგომშიც სამარადისოდ დაამახსოვრებს თავს
ქართველებს!).

და უბრძანა აბასმა ისა-ხან ყორჩიბაშს: ახლავე კახეთს გაეშუ-
რე და მოსპო ყოველივე — „ნედლი და ხმელი“, „ურყვი და
მეტყველი“!

და 1616 წლის მიწურულს შემოიჭრა კახეთში ყორჩიბაში,
„ყორჩიების, ლულამებისა და მეთოფეების ჯარებით“.

მტერი შემოიჭრა და ამინდიც გაუმტერდა ნაოხარ ქვეყანას.
ნაადრევად დაზამთრდა. ხვავრიელად ჩამოთოვა. ყინვამ მოუჭირა:
ხალხმა ვეღარც გახიზვნა მოასწრო, ვეღარც ადგილზე საომრად
გამზადება. წითელი, სისხლიანი ზამთარი დადგა კახეთში.

ქიზიყის ამოკლევით და ამოვლებით დაიწყო ყორჩიბაშმა. აქა-
ური მამაკაცები ისლამის „კრილა ხმლის ლუკმად იქცეოდნენ,

ქალები და ბავშვები ძლევამოსილი ღაზიების (სპარსელი მეომრების) ტყვეები ხდებოდნენ“.

ღავით ჯანდიერის მთავარი ბანაკისკენ გაეშურნენ სპარსელნი. ჯანდიერს რაზმი აეშალა და მოსახლეობის გახიზვნას შესდგომოდა. კავკასიონის მთებისაკენ მიჰყავდათ ხალხი პატრიოტ ბელადებს. ძლივს, ჭაბანწყვეტით იძვროდნენ თოვლსა და ყინვაში. წამოეწივნენ სპარსელები. ქართველებმა ცოლ-შვილი ცხენებზე შეალაგეს და გაირეკეს, თვითონ დაქვეითებულნი, ოჯახებს კედლად და საფრად აღემართნენ. ისევ მძვინვარედ დატრიალდა ცელი სიკვდილისა. ქართველები ცდილობდნენ მტერი ქალებთან და ბავშვებთან სათოფეზეც არ მიეშვათ. მოუხდნენ სპარსელნი. ქართველებმა ჩაყაფეს მეწინავენი. მოიერიშეებს წინ გადაუსწრო სარდალმა ჰასან-ალი-ბეგმა. რომელიღაც ქართველის თოფით ნასროლმა ტყვიამ უსულოდ ჩამოაჯდო იგი ცხენიდან. ახალგაზრდა იუზბაში ბექთარ-ბეგ ივოლი დაწინაურდა თავისი ასეულით. ისევ იგრიალა ქართულმა თოფმა და ბექთარ-ბეგიც უსულოდ მოწყდა უნაგირს. უმხედროდ დარჩენილ ბექთარ-ბეგის ცხენს მოახტა მირ ფათაჰ მინბაშ ისფაპანელი და ისრის სროლით გაჭენდა ქართველებისკენ. და ისიც ქართველის ხელით განგმირული დაენარცხა ძირს.

შეეჩვიდა. დღე მიიწურა და ღამემ ჩააქრო საომარი ყიჟინა, იარაღის ზრიალი და მომაკვდავთა ბლავილი კაცთაველით დაღლილ დედამიწაზე. მთელი ღამე თოვდა და ყინავდა.

მეორე დღეს სპარსელებმა დაინახეს, რომ ქართველთა ბანაკი თოვლში ჩაფლული იდგა უძრავად. იერიში ბრძანა ისა-ხან ყორჩიბაშმა. მკვდრეთით აღსდგა ქართველთა ბანაკი. მთელი დღე აწყდებოდნენ ერთმანეთს მოწინააღმდეგენი. კვლავ მეორე დღე, მესამე, მეოთხე... ყველა ქართველი მამაკაცი შეაკვდა მტერს. ქალები და ბავშვები ტყვედ აიყვანეს სპარსელებმა. ამჯერად ათი ათასი ქართველი დაეკარგა კახეთს — ნახევარი გაწყდა, ნახევარი ტყვედ ჩავარდა.

მერე ელისენისა და ძაგემის მხარეს გაუხტნენ სპარსელები, სამი ათასამდე ქართული ოჯახი (ოცი-ოცდახუთი ათასი სული) აპყარეს და შემდგომ, შაჰის ბრძანებით, ფეროჰაბადში გადაასახლეს.

ღრო დაიცეს შაჰ აბასისგან წაქეზებულმა ლეკებმა. უპატრონოდ დარჩენილ კახეთს შემოაჩვიეს ავაზაკური მძარცველობის ხელი.

კახელთაგან გადარჩნენ მხოლოდ ისინი, ვინც ქართლსა და იმერეთში მოახერხეს გაქცევა და თავშეფარება.

„მოკლედ, მოსახლეობის სუნიც კი არსად იყო დარჩენილი კახეთის ვილაიეთში და თეიმურაზის უკუნურებისა და უმეცრების

წყალობით, ისეთი ქვეყანა, რომელიც ყოველწლივ ურიცხვ სარგებელსა და შემოსავალს იძლეოდა, დაინგრა და მიწასთან გასწორდა“ — დაასკვნის სპარსი ისტორიკოსი ისქანდერ მუნში.

მერე განჯის მხარეს გადავიდნენ სპარსელები. აჯანყებულ კახელთა თანამდგომი მოსახლენი ააწიოკეს, რომოცამდე ექვმიტანილი დიდებული და მეამბოხე შაჰ აბასის ბრძანებით სიკვდილით დასაჯეს, ხოლო „ნაკლებად სანდონი“ ცოლ-შვილიანად აპყარეს და ისინიც ფეროჰაბადში გადაასახლეს...

...იმავე 1616 წელს გიორგი სააკაძე ერთხელ კიდევ ჩამოვიდა ქართლში.

ბაგრატ-ხანი დიდის პატივით შეხვდა მოურავს.

ნოსტეში მამულები დაუბრუნა, ხელახალი „წყალობის წიგნები“ მიართვა, ძველი პატივი და „ხარისხები“ აღუდგინა.

„გათათრებული ქართველები უფრო კარგად ეთვისებიან ერთმანეთს, ვიდრე საერთოდ ქართველები“, — ისმოდა ხალხში.

ისევ შაჰ აბასის შემოსევები

ოსმალეთის სარდალი ოქუზ მეჰმედ ფაშა ერევნიდან ხელცარიელი გაბრუნდა. მალე მან ზავი ითხოვა. შაჰ აბასმა 1612 წლის ზავის პირობების აღდგენა მოითხოვა. ასეც მოხდა. სკილა და ქარიბდი შერიგდნენ.

შაჰ აბასმა ისევ მოიცალა საქართველოსთვის.

1617 წლის ადრიან გაზაფხულზე სპარსელები მესამედ წამომართნენ კახეთისაკენ. უზარმაზარ მოხარ ურდოს თვითონ შაჰ აბასი მოუძღოდა, — მოუძღოდა ურჩი კახეთის ერთხელ და სამუდამოდ „ხელის მოსათავეებლად“.

ისევ მოჰყავდა სააკაძე — „ყველაზე დიდი ქართველი“ — შაჰ აბასს საქართველოში.

ისევ „დაეძვრინა თავი“ იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს თვისტომთა სისხლში ხელების გასვრისაგან...

ამჯერად კახელ აჯანყებულებს აჯანყების მთავარი კერეონი ხორნაბუჯში დაენთოთ.

ხორნაბუჯი — „ეს დიდებული ციხე-ქალაქი მდებარეობს ერთი მაღალი და მოუვალი მთის წვერზე და არც ერთი მხრიდან არ აკრავს მაღლობი, საიდანაც შეიძლებოდა მასზე თავს წამოდგომა. მისი სიმაღლე ისეთია, რომ კარის ზღურბლიდან იმ ადგილამდე, სადაც ციხის მკველები დგანან, ხუთას სამოცი კიბის საფეხური უნდა აიაროს კაცმა. ერთი სიტყვით, იმ ციხეს რომ წვიმის ასავსე-

ბი ამბრის გარდა ერთი წყაროც ჰქონოდა, ვერც ერთი დიდებული ბელმწიფე მას ვერასოდეს ვერ დაიპყრობდა“ (ისქანდერ მუნში).

შაჰ აბასმა ალყა შემოარტყა ხორნაბუჯს.

მზეც დაემტერა მშობლიური ქვეყნის დამცველებს. საშინელი სიცხე და ალბი ჩამოწვა. წყალსაცავები სულ დაშრა და დაიწრიტა. შიმშილმა და წყურვილმა დაიმონავე ხორნაბუჯი. აჯანყების მეთაურებმა ბაგრატ-ხანს კაცი გაუგზავნეს და გამძვინვარებულ შაჰთან სამშვიდობო შეამდგომლობა სთხოვეს. ბაგრატ-ხანი დათანხმდა და შაჰს ეახლა.

გარიგება შედგა: აჯანყებულებმა ქალაქი სპარსელებს დაუთმეს. სამაგიეროდ შაჰმა ყველას სიცოცხლე აჩუქა, მაგრამ კახეთში ცხოვრება მაინც აუკრძალა. შეწყალებულთა ერთი ნაწილი ბაგრატ-ხანმა ქართლში წაიყვანა, დანარჩენები შაჰ აბასმა სპარსეთს გაგზავნა, ფეროჰაბადში დასასახლებლად.

ხორნაბუჯიდან შაჰ აბასმა ჯარები შეუსია ქიზიყს. ისევ დადგა საშინელი სისხლისღვრა და სიკვდილის თესვა ქიზიყის მიწა-წყალზე. ისევ ძველი „შაჰ-აბასური სისასტიკით“ ნადგურდებოდა ქვეყანა: სიკვდილი ყველა ბრძოლისუნარიანი მამაკაცისა, ტყვეობა და ქართული მიწა-წყლიდან სამუდამო გადასახლება ყველა ქართული ოჯახისა!

იმდროინდელი „კახური პეიზაჟები“:

დანგრეული, მიწასთან გასწორებული, ფერფლად და ნაცრად ქცეული ნაშენობანი;

გაჩეხილი ბაღები;

ამოძირკვეული ვენახები;

ქართველ ვაჟკაცთა თავებით ნაშენები ბორცვები;

მხარგაკრული, თმებაშლილი და სახედალეწილი ქართველი ქალები;

შიშისგან და წუხილისგან სახეშეშლილი ბავშვები;

სამხრეთის ცხელ გზებზე გაწვართული ქართულ ოჯახთა ქარავნები...

...1617 წლის შემოდგომაზე სპარსელები მეოთხედ შემოესივნენ კახეთს. ისევ თვითონ შაჰი მოუძღოდა მათხარ ურდოს.

ისევ განახლდა აღგვა პირისაგან მიწისა სოფლებისა და ქალაქებისა;

ისევ ნაცრად და ფერფლად ქცევა;

ისევ ქლეთა მამაკაცთა;

ისევ ტყვეობა და გადასახლება ქართულ ოჯახთა;

ისევ თურქმანულ ტომთა ჩამოსახლება ქართულ ოჯახთა ნასახლარებზე.

შაჰ აბასმა არამცთუ „მშობლიური მეფობა“ არ დაუტოვა კახეთსა და ქვეყანას, „სპარსული სახანოს“ სახელიც აღარ აღირსა. ადგა და სულაც „გააუქმა“ კახეთი — ეს ყოველად „ურჩი გურჯისტანი“. ორად გაჰყო შაჰ აბასმა „ყოფილი“ კახეთის ქვეყანა: ოორის აღმოსავლეთი ნაწილი განჯის ბეგლარბეგ ფეიქარ-ხანს მისცა „დამატებით სამმართველოდ“, დასავლეთი ნაწილი კი — ქართლის გამგებელ ბაგრატ-ხანს.

ასეთი იყო უმძიმესი და უბოროტესი ქაში კახეთისა.

ოთხი ავბედითი წელიწადი: ჯიქი — 1614, კურდღელი — 1615, ნიანგი — 1616 და გველი — 1617.

ოთხი შემოსევა სპარსელებისა.

ამ ოთხ წელიწადში კახეთმა დაჰკარგა ორი მესამედი თავისი მოსახლეობისა.

სულ ნახევარი მილიონი ქართველი შეეწირა ავზნიანი და შლეგიანი შაჰ აბასის კატომოძულეობრივ ვნებებს.

ერთი მესამედი გაწყდა.

ორი მესამედი სამუდამოდ აჰყარეს და გადაასახლეს...

...პიეტრო დელა ვალე რომის პაპს ურბანუს მერვეს:

„რა მდგომარეობა მოჰყვა ამ საზარელს გადასახლებას, რამდენი სიკვდილი საშინელი გაჰირვებისგან, რამდენი წყევტა-ჟღეტა, რა გლეჯა, რა გახრწნილობა, რა ძალმომრეობა, რამდენი ჩვილი ყრმანი დაახრჩვეს მამებმა თავისივე ხელით, ან წყალში ჩაჰყარეს, რათა არ უყურონ მათს საცოდაობასა და სატანჯველს, რაკი ყოველ ღონეს იყვნენ მოკლებულნი მათს საპატრონოდ! რამდენსა ჟღეტდა სპარსთა მხედრობა გზა-გზა დაცვივნულებს, ან მათ, რომელთაც აღარ შეეძლოთ სიარული! რამდენი ბავშვი მოჰგლიჯეს სპარსელებმა დედის ძუძუს და დაჰყარეს გზებზედ მხეცების შესაჰმელად, ან ცხენებისა, აქლემებისა და ჯორების ფეხქვეშ გასასრესად! რამდენი დააშორეს მამა შვილს, ცოლი ქმარს, დაიძმას, და გაჰფანტეს ერთი ერთმანეთიდან შორიშორს ქვეყნებში, ისე რომ, ეს საწყლუბი საუკუნოდ იყვნენ იმედგადაწყვეტილნი — ვერასოდეს ველარ ვიხილავთო ერთიმეორეს! რამდენი ქალი და კაცი იყიდებოდა პირუტყვზედ უფრო იაფად. რამდენი სხვა მისთანები ხდებოდა ღირსი სიბრალულისა, მაგრამ ყველას ვინ მოთვლის?!“...

...შაჰ აბასს მის ბნელ საქმეთა განსრულებაში ბევრი წინამორბედი ჰყავდა. მაგრამ ყველაზე უფრო მაინც ნაბუქოდონოსორ ბაბილონელის შორეულ ეპიგონად გვევლინება „სპარსეთის ლომი“.

დაპყრობილი ხალხის აყრა, გადასახლება („ტყვედ წაყვანა“) და გაფანტვა („დიასპორა“) სწორედ ნაბუქოდონოსორის „დიადი აღ-“

მოჩენა“ იყო და „პირველობის პალმაც“ მასვე ეკუთვნის მსოფლიო მიზანთრობის ესოდენ „ორიგინალურ გამოვლენაში“.

მკითხველს ვთხოვ, გაიხსენოს ცნობილი „ბაბილონის ტყვეობა“ ბიბლიიდან: როგორ წაიყვანა ტყვედ ნაბუქოდონოსორმა იერუსალიმის მოსახლეობა დედაბუდიანად ბაბილონში (ძვ. წ. 586).

სწორედ ბიბლიური „ბაბილონის ტყვეობიდან“ ორი ათას ორასი წლის შემდგომ მრისხანე ნაბუქოდონოსორის ეპიგონმა, გესლის გულა შაჰ აბასმა ოთხჯერ მოახდინა „სპარსეთის ტყვეობა“ ქართველი ხალხისა.

ტყვეობა, აყრა, გადასახლება!

გადასახლება და გაფანტვა სპარსეთის პროვინციებში: ფერეიდანში, ხორასანში, მაზანდარანში, ფეროჰაბადში.

ასე ანგარიშობდა შაჰ აბასი: ურჩი, გაუტყეველი და შეურიგებელი კახეთი სამუდამოდ უნდა წაშლილიყო დედამიწის ზურგზე, ხოლო „ყოფილი“ კახეთის „ნაცხოვრისზე“, „უძლეველ ქართველთა“ ნასახლარებზე ესახლებოდა შაჰის მორჩილი და ერთგული თურქმანული ტომები, ქინქლასავით გამრავლებს უნარის მქონენი. მეორე მხრივ, მკვიდრი სამიწათმოქმედო მეურნეობის დიდოსტატნი, ქართველები. სპარსეთის ველურ მიწებს კულტურული სამეურნეო ცხოვრებით ააყვავებდნენ; ქართველი კაცის გამრჯე შარჯვენას სპარსეთი უნდა გაემდიდრებინა. და გაემშვენიერებინა. მესამეც, სპარსეთში დასახლებული ქართველობა, მისი ნათელი გონებით, უშიშარი გულით და უდრეკი მკლავით — ისევ და ისევ უნდა ყოფილიყო „მთავარი ძარღვი“ სრულიად სპარსეთის საომარი ძალებისა.

ასეთი იყო „სპარსეთის ტყვეობა“ ქართველებისა, ვითარცა ანალოგია ბიბლიური „ბაბილონის ტყვეობისა“.

ამიერიდან ტყვედწაყვანილი ქართველისათვის „მისი საქართველო“ უნდა ყოფილიყო სპარსეთი.

ხოლო, „მისი კახეთი“ — ფერეიდანი ან მაზანდარანი, ხორასანი, ფეროჰაბადი.

ამიერიდან მას, საქართველოსთვის დაკარგულ ქართველს, უნდა „ეკეთებინა სხვათა ისტორია“, ანუ — სპარსეთის ისტორია...

...სავანგებოდ მივაქციოთ ყურადღება: ყველა ლაშქრობის დროს შაჰ აბასს თან ახლდა გიორგი სააკაძე.

და არც ერთხელ შაჰს სააკაძისთვის არ მიუხდვია არც ერთი საომარი განაზრახის უშუალო შესრულება, არ მიუხდვია ქართველი ხალხის დასალაშქრავად, ასაწიოკებლად, ასაყრელად, გადასაყრელად!

რა იყო ეს?!

უნდობლობა შაჰ აბასისა?!

ურჩობა გიორგი სააკაძისა?!

არაფერ იცის, რამეთუ არსად არაფერი ჩანს.

მხოლოდ ერთი რამ არის ცხადზე უცხადესი: სააკაძის აფხზია-
ნი, სასტიკი ხმალი ჯერ ქართველ კაცს არ მოხვედრია...

ო ლ თ ი ს ი

ოსმალეთის ხონთქარმა აჰმედ პირველმა აღმოსავლეთის ჯარე-
ბის მთავარსარდლობიდან გადააყენა ოქუზ მეჰმედ ფაშა და მის
ნაცვლად დიდ ვეზირად და სერასქერად დანიშნა ჰალილ ფაშა.

1617 წლის ივნისში ჰალილ ფაშა სპარსეთისაკენ გაემართა დი-
დის მხედრობით, ოსმალთა არმიას თხუთმეტი ათასი ყირიმელი
ცხენოსანი მოსდევდა თვითონ ყირიმის ხანის, ჯანიბეგ-გირეის
სარდლობით.

შაჰ აბასმა მაშინვე ყარჩიხა-ხანი გაგზავნა არზრუმისა და ვა-
ნის ოლქების ასაოხრებლად. ყარჩიხამ სრულიად აღასრულა მეუ-
ფის ბრძანებულება. ჰალილ ფაშა იძულებული გახდა სალაშქრო
გეზი შეეცვალა — აოხრებულ არზრუმ-ვანის გზას მორიდებოდა
და დიარბექირში მისულიყო მიმე ლაშქრობით წელმოწყვეტილი.

და შაჰ აბასმა ისიც შეიტყო, რომ ჰალილ ფაშა თურმე თეიმურა-
ზის აღდგენასაც აპირებდა კახეთის ტახტზე...

...თეიმურაზის სტუმრობის ჟამს იმერეთს დიდი შიმშილობა და-
ატყდა თავს. ძნელი შესამჩნევი არ იყო, რომ ქუთათისის სასახლის
კარს ორი სამეფო ჯალაბისა და სამიათასკაციანი ამაღის შენახვა
უკვე აღარ შეეძლო. „შემჭირვებულმან“ თეიმურაზმა კუმურდოს
ტაძრის წინამძღვარი, ილუმენი ხარიტონი სტამბოლს გაგზავნა და
ხონთქარს „სადგური და შეწევნა“ სთხოვა.

სანამ სტამბოლიდან პასუხი მოვიდოდა, თეიმურაზი ქუთათისი-
დან გურიაში ჩავიდა სტუმრად. მამია გურიელმა დიდის პატივით
მიიღო თავისი ნასიძვარი (თეიმურაზის პირველი ცოლი, ანა, აკი
მამია მეორე გურიელის ასული იყო).

აქვე, გურიაში სასიხარულო ამბავი ჩამოიტანა ილუმენმა ხარი-
ტონმა: თურქეთის სულთანს კახეთის მეფისთვის „აღეთქვა შველა
და მწე-ყოფა... და მიებოძა გონია და ახალციხის გარემოს რომელ-
ნიმე დაბნები“.

ფეხი აიჩქარა თეიმურაზმა და დროც იყო, რადგან ავენა კარის-
კაცებს უკვე ჩაეგონებინათ გურიელისთვის: რაკი ხონთქარმა თეი-
მურაზს გონიო, ეს „ბუნებრივი ნაწილი გურიისა“, აჩუქა, ალბათ
მაღე მთელს გურიასაც წაგართმევს და კახეთის მეფეს მიართმევსო.

თეიმურაზი ჯერ ახალციხეს წავიდა, რათა სულთნისაგან ბოძებულ „დაბნები“ მოეხილა და ჩაებარებინა. ახალციხიდან იგი ჩავიდა ოლთისს. სწორედ ოლთისი და მისი ახლომახლო „დაბნები“ უბოძებია ხონთქარს კახეთის მეფისთვის.

მეფეს სამი ათასამდე კაცი ახლდა, ზოგი მასთან ერთად გაქცეული, ზოგიც კახეთიდან შემდგომ გადმოხვეწილი — ყველანი ოჯახითა და დედა-წულით.

თეიმურაზმა დედოფალი ხორეშანი და ამაღა ოლთისში დატოვა და პატრონად სახლთუხუცესი ნოდარ ჯორჯაძე დაუტოვა. თვითონ კი შვიდასი კაცი აარჩია, მდიდრულად მოკაზმა და მათი თანხლებით სტამბოლის გზას გაუდგა.

1617 წელი იწურებოდა. დიდი თოვლი მოვიდა. ერევნის ბეგლარბეგმა ამირგუენე-ხანმა შაჰ აბასის ბრძანება მიიღო: ოლთისში თეიმურაზის ჯალაბი მდგარა; დაუყოვნებლივ გაეშურე, დედოფალი ხორეშანი შეიპყარი და ტყვედ მომგვარე თავისი ამალით და და მხლებლებითო.

გამოეშურა ამირგუენე-ხანი მხედრობით. ძლივს მოიკვლევდნენ სპარსელნი თოვლით ამოვსებულ გზებს. ძლივს მოატანეს ოლთისს. მოატანა, მაგრამ ნოდარ ჯორჯაძემ ქალაქი საომრად გამოხადებული დაახვედრა მტერს.

ყიზილბაშთა არმია ოლთისიდან მოშორებით დადგა ბანაკად. ჯორჯაძე მიხვდა, რომ მტერი მძიმე ლაშქრობას დაექანცა და ქალაქზე იერიშის წინ დასვენებასა და ძალ-ღონის მოკრებას აპირებდა. ამიტომ მაშინვე გამოიყვანა ქართველთა გუნდი ნოდარმა. გამოიყვანა და უმაღლვე მიუხტა და დააცხრა თავზე სპარსელთა ჯერ კიდევ დაულაგებელ ბანაკს. არც ამირგუენე-ხანი და არც მისი ლაშქარი არ მოელოდა ერთი მუჰა ქრისტიანების ეგზომ თავზეხელაღებულობას. მინც სცადა ბრძოლის აწყობა „ყვითელმა ავაზამ“, მაგრამ ქართველები უკვე შუაგულამდე შემოჭრილიყვნენ მის უთავბოლოდ აჭრილ მხედრობაში. ისევ გაქცევა ამჯობინეს სპარსელებმა. გამოედევნენ ქართველები. ერთხანს სდიეს, მრავალი ყიზილბაში დახოცეს. დიდი ნადავლიც მოინადავლეს და გამარჯვებულნი მობრუნდნენ ოლთისს.

კვლავ მძიმედ განაწყენდა შაჰ აბასი, როცა ქართველთა მცირე გუნდისგან ერევნის ბეგლარბეგისა და მისი მხედრობის მარცხი შეიტყო.

თეიმურაზს კი ამ ამბებისა არაფერი შეუტყვია, ისე მივიდა სტამბოლს.

თავის მწყალობელს, სულთან აჰმედ პირველს, ცოცხალს ველარ ჩაუსწრო ქართველმა მეფემ. იღვა 1618 წლის იანვარი: ოსმალეთის ტახტზე იჯდა გონებაჩლუნგი მუსტაფა პირველი.

მუსტაფამ ჯერ „კეთილად შეიწყნარა“ ქართველი მეფე — „სილამაზით განთქმული, საყვარელი, იშვიათი გულადობითა და კეთილშობილებით ცნობილი“ კაცი. მაგრამ მოლაპარაკების უამს კეთილი სტუმარ-მასპინძლობა და თეიმურაზის „განთქმული ღირსებანი“ დავიწყებულ იქნა.

თეიმურაზმა ჯიქურ დაიწყო: სპარსეთის შაჰი ერთნირად მტერია ჩვენი, ოსმალეთისა და საქართველოსი; ამიტომ გთხოვ ჯარი მომცე და სპარსეთის წინააღმდეგ ვიომებ, ვითარცა თქვენი მოკავშირე და ქვეშევრდომიო.

მუსტაფამ კი ასეთი პასუხი შეაგება ქართველს: მე და შაჰი ორივე მუსლიმანები ვართ და ეგ როგორ იქნება, რომ შენ, ქრისტიანს, ჩემი თანარჯულის წინააღმდეგ საომარი ძალები მოგვცეო. ამიტომ, თუ მართლა ჩვენი კავშირი, სიახლოვე და დახმარება გსურს, ჯერ რჯული გამოიცივალე — ქრისტიანობა განაგდე და მაჰმადიანად მოიქეციო.

ქვა ააგდო და თავი შეუშვირა თეიმურაზმა: ამდენს იმიტომ ვირჯები, რომ ქრისტიანობა და ქართველობა არ დავკარგო, თორემ სჯული თუ გამოვიცივალე, რაღა სპარსელი და რაღა ოსმალე ჩემთვისო.

ეს სიტყვა ძალიან გულწრფელად, მაშასადამე, არადიპლომატიურად იყო ნათქვამი. ხონთქარსაც „წამეტნავად ეწყინა“ და მის შემდეგ, მისი ბრძანებით თეიმურაზს „პატივიც მოუკლეს და აღარც ინახინეს“.

მაშინ, დაჰკრა ფეხი თეიმურაზმა და წამოვიდა სტამბოლიდან. გზაზედ, ანატოლიაში, ჯავრით გულდამძიმებულ მეფეს და მის გუნდს შვიდჯერ დაესხნენ თავს ოსმალური მოდგმის „ჯალადნი“, რომლებიც, ლეკების მსგავსად, აბრაგული თავდასხმებით დარცვავდნენ და აწიოკებდნენ მოსახლეობას. და შვიდჯერვე ისე დაიფრინეს და დაიწყვიტეს მტერი ქართველებმა, რომ „ერთიცა კაცი არა დამკლე ექმნა თეიმურაზს“.

ოლთისს მოატანეს. ამირგულნე-ხანის შემოსევისა და მისი დამარცხების ამბავი შემოაგებეს დედოფალმა ზორეშანმა და სახლთუხუცესმა ნოდარ ჯორჯაძემ. ალბათ, შაჰ აბასი ვერ დაითმენს მისი ჯარების ეგზომ სამარცხვინო მარცხს და ახლა თვითონ წამოემარ-

თება სამცხისკენო, იფიქრა თეიმურაზმა. მაშინვე ოლთისი დატოვა და გონიოში გადავიდა ოჯახით, ამალით და ალაღ-ფორანით.

და იჭდა გონიოში ავი ბედისწერით ხელდარეული გვირგვინ-მოხდილი გვირგვინოსანი. იჭდა და ახლა ერთადერთ საფიქრალს წეებყრო იგი:

„არც სპარსეთი და აღარც ოსმალეთი, არამედ... მხოლოდ რუსეთი!“

და მოულოდნელად ახალი ამბავი შეატყობინეს: სტამბოლში იანიჩრებს ჩამოუფდიათ გონებასუსტი მუსტაფა პირველი და მის ნაცვლად ფადიშაჰის ტახტზე აუყვანიათ ოსმან მეორე.

მაშინვე ისევ აფრინა ილუმენი ხარიტონი თეიმურაზმა სტამბოლს.

სანამ შორეულ რუსეთს მივწვდებოდე, მანამ ერთხელ კიდევ მოვუსინჯოთ კბილი ოსმალეთსო, — ახლა ეს ფიქრი აეკვიცა მეფეს.

ოსმან მეორემ მისვლისთანავე დიდის სიხარულით მიიღო კახეთის მეფის ელჩი. ახალი სულთანი ჭკვიანი კაცი იყო. ქართველების ფასიც კარგად სცოდნოდა და საგანგებოდ დაჰკვირვებოდა ოსმანი: რაც აქამდე ოსმალეთის დაუძინებელ მტერს, შაჰ აბასს მიღწევა ჰქონია, სულ ქართველების წყალობით მოუღწევია. ის კი არა და, თვითონ ქართველებიც უფრო ხშირად ისევ ქართველების მეოხებით დაუმარცხებია ცბიერ შაჰ აბასს.

უფრო მეტიც: თურმე აქამდე, სპარსეთსა და ოსმალეთს შორის გამართულ ყოველ ჭიდილში ყოველთვის ის მხარე იმარცხებდა, რომელიც ქართველებს უკეთ „მოიძრობდა“ და „მოიხმარდა“. ამიტომ საჭირო იყო ოსმალეთის სერალს თავის მხარეზე „გადმოეძალა“ ამდენ ხანს სპარსეთისკენ „გადაძალული“ ქართული სასწორი...

ტკბილად მიიღო ოსმან ზონტქარმა თეიმურაზის ელჩი. დიდის გულისყურით და „გულისტკივილით“ მოისმინა ქართველი მეფის საჩივარი. მაშინვე პირობაც დასდო, — აუცილებლად აღადგენდა კახეთის ტახტზე თეიმურაზს და უსათუოდ ყიზილბაშებსაც მოაშორებდა მისი ქვეყნიდან, ოღონდ... ოღონდ თვითონ ქართველი მეფე თავისი თანმხლები ქართველებით ახლავე უნდა გაეშუროს სპარსეთის წინააღმდეგ სალაშქროდ!

ახლავე?!

დიახ, სწორედ ახლავე უნდა წავიდეს თეიმურაზი და შეუერთდეს დიარბექირში მდგარ ჰალილ ფაშას. თავისი ქართველებით უნდა წავიდეს.

მაგრამ რამდენი კაცი ახლავს ლტოლვილ ხელმწიფეს (თუ ნახელმწიფარს)?

სამი ათასი.

ჰოდა, სამი ათასი ქართველი მეომარი დიდი საომარი ძალები გახლავთ!

სამი ათასი ქართველი ოსმალთა არმიის „წინამბრძოლ“ ძალად! ასე გადაწყდა!..

...და დიარბექირში მდგარი მაჰმადიანური ბანაკი დიდის ამბით შეხვდა „მოკავშირედ“ და „მოყვრად“ მოსულ ქართველ მეფეს და მის სამ ათას ქართველს.

1618 წლის მაისში ჰალილ ფაშა მრავალრიცხოვანი მხედრობით დიარბექირიდან ბითლის-ვანის გზით თავრიზისკენ გაემართა.

მიდიოდა არმია, რომლის ტომობრივი შემადგენლობა, „როგორც წესი“, მაღალდაბლობით, რიცხოვრობის მიხედვით ჩამოთვლებოდა — ოსმალები, ყირიმელები, ქართველები.

ხოლო წინ, — ვითარცა „წინამბრძოლი“ — ქართველები მიუძღოდნენ „ოსმალთა ურდოს“...

თავრიზში ყარჩიხა-ხანი იღვა ყიზილბაშთა არმიით. თურქთა წამოსვლა რომ შეიტყო, ყარჩიხამ თავრიზიდან მოსახლეობა დედაწულიანად გაიყვანა და დაცარიელებული ქალაქი უბრძოლველად შეატოვა მტერს.

თეიმურაზს ეგონა, ხონთქრისა და სერასქერის პირობისამებრ, თავრიზიდან ოსმალები ტფილისისაკენ დაიძვრებოდნენ, ქართლ-კახეთს ყიზილბაშთაგან გაწმენდნენ და ორივე ქართულ ტახტს სწორედ მას, თეიმურაზს მიართმევდნენ. მაგრამ ეს ასე არ მოხდა. თავრიზიდან ჰალილ ფაშამ ტფილისს კი არა, არდებილს მიაშურა.

არდებილის დასავლეთით დაუხვდა ყარჩიხა-ხანი ოსმალთა სერასქერს.

ბრძოლა ქართველებმა გახსნეს. თეიმურაზი გაალმასებით ეკვეთა სპარსელთა შუაგულს. მიჰყვნენ ოსმალი გამაყრუებელი ბლავილით. ფლანგებიდან ყირიმელთა კავალერია უტევედა. უკუიქცნენ სპარსელნი. არდებილს მიადგნენ ოსმალები („ოსმალები“, ასე ითქმოდა, თორემ მწეწინავენი ისევ ქართველები იყვნენ).

თეიმურაზს არდებილის დანგრევისა და აღგვის წყურვილი ახრჩობდა. შაჰ აბასის წინაპრების ეს შხამიანი საბუდარი უნდა დაეწვა ჩემი კახეთის წმინდა ტაძართა შერყვნისა და აოხრების საზღაურადო, ამბობდა მეფე.

დღე-დღეზე არდებილი უნდა დანებებოდა მტერს. სპარსეთი პანიკას მოეცვა. სასტიკად დამფრთხალიყო თვითონ შაჰ აბასი. აღარავის უსმენდა გონებისაგან „გამოთიშული ლომი“. ზავი აეჩემებინა და მეტი არაფრის გაგონება აღარ უნდოდა. საიდუმლოდ

ჰალილ ფაშას შაჰ აბასმა ქრთამიც კი გაუგზავნა — მოვილაპარაკოთ და მშვიდობა ჩამოვაგდოთ ურთიერთშორისო.

ჰალილ ფაშამ საზავო პირობად მთელი ამიერკავკასიის დაცლა მოითხოვა სპარსელთაგან.

ეგზომ მძიმე საზავო პირობაზე დათანხმება კი არ შეეძლო შაჰ აბასს, რომელმაც მთელი მისი ზეობის წლები თითქმის მთლიანად საქართველოსა და შირვანისათვის ბრძოლას შეაღია.

მაგრამ მოლაპარაკება მაინც გრძელდებოდა.

ამასობაში თეიმურაზმა ჰალილ ფაშას შემწეობით კახეთის განთავისუფლების იმედი სამუდამოდ დაჰკარგა და ოსმალთა ბანაკი მიატოვა.

შაჰ აბასმა სული მოითქვა.

1618 წლის სექტემბერში, სერაფში (სამხრეთ აზერბაიჯანში) გადამწყვეტი ბრძოლა გაიმართა სპარსელებსა და ოსმალებს შორის.

სპარსელთა არმიას სათავეში ედგა „ყველაზე იღბლიანი სარდალი“ — დაუდ-ხან უნდილაძე.

ბრძოლა დამთავრდა ოსმალების მარცხით.

ახლა ჰალილ ფაშამ დაიწყო ზავზე ვედრება. და კიდევაც დაიდო იგი, იქვე — სერაფში.

შირვანი და აღმოსავლეთი საქართველო ისევ სპარსეთის „საკუთრებად“ გამოცხადდა, ხოლო დასავლეთი საქართველო და სამცხის ქვეყანა ისევ ოსმალეთის „გავლენის სფეროდ“ რჩებოდა...

ხოლო თეიმურაზმა, დასავლეთის საქართველოს მეფე-მთავრებთან ერთად, რუსეთის მეფეს მიხეილ რომანოვს ელჩი გაუგზავნა — ილუმენი ხარიტონი.

რუსეთის ხელმწიფეს ისევ სთხოვდნენ დახმარებასა და მფარველობას საქართველოს ჭირისუფალნი.

ისევ ხოსრო-მირზა

იმავე 1618 წელს შაჰ აბასმა თანამდებობის ბოროტად გამოყენებისათვის გადააყენა ისფაჰანის ტარულა (ქალაქის თავი, მოურავი) მირ აბდალ-აზინი, რომელსაც ვერც იმან უშველა, რომ იგი შაჰ აბასის სიძე იყო.

შაჰმა გიორგი სააკაძე დაიბარა და ჰკითხა: როგორ მირჩევ, ვინ გამოვვადგება სატახტო ქალაქის გამგებლადო.

ხოსრო-მირზაო, ურჩია გიორგიმ — ზოსრო-მირზა, დაუდ-ხანის ძე, ბაგრატ-ხანის ნახევარძმა — ჭკვიანი, დაკვირვებული, ნიჭიერი

სარდალი, მამაცი მხედარი, ჭეშმარიტი მაჰმადიანი და შაჰის უღრესად ერთგული შაჰისევანი.

გიორგი სააკაძე გაუშვა და იმამ-ყული-ხან უნდილაძე გამოიძახა შაჰ აბასმა. ტკბილად შეხვდა ხელმწიფე ქვეშევრდომს. ჯერ ისე აათვალ-ჩაათვალა იერა აბასმა მოხდენილი ვაჟაკი, კობტად და მდიდრულად მორთულ-მოკაზმული და ჰკითხა მკაცრი ღმილით:

— შაინც ვინ არის შაჰი — შენ თუ მე?

— თქვენ, ხელმწიფეო, ნებითა ალლაჰისა და მისი წინასწარმეტყველის მუჰამედისა — დინჯად უპასუხა უნდილაძემ, რადგან საერთოდ შეჩვეული იყო შაჰისგან შეხუმრებას.

— მერე, შენ რომ ჩემზე უკეთესად გაცვია, გახურავს, უფრო ძვირფასი აღჭურვილობით იკაზმები, ფულსაც მეტს ხარჯავ, ამაზე რაღას იტყვი?

ეგვეც თქვენი წყალობა გახლავთო, მიუგო უნდილაძემ ფრთხილი სიცილით.

— რა იქნება, რომ შენ ერთი გროშით ნაკლები დახარჯო, თუნდაც იმისათვის, რომ ხალხმა შაჰსა და ხანს შორის განსხვავება დაინახოს? — არ ეშვებოდა შაჰი.

უნდილაძე ილიმებოდა და უკვე ხმას აღარ იღებდა. ასეთი „ხუმრობა“ ამას წინათაც თქვა შაჰმა სადილზე, პორტუგალიელი ანტონიო გოვეას თანდასწრებით.

ბოლოს უნდილაძესაც ეს ჰკითხა შაჰმა: ისფაჰანის ახალი ტარულა უნდა დავნიშნო და შენ რას მირჩევ, ვინ გამოდგება სატახტო ქალაქის გამგებლადო.

ხოსრო-მირზაო, მაშინვე შეაგება უნდილაძემ.

გაუკვირდა შაჰ აბასს, სააკაძემ და უნდილაძემ ერთნაირად რომ ურჩიეს — ორ ქართველს რომ ერთ საქმეზე ერთნაირი აზრი აღმოაჩნდა.

შენ და სააკაძე მოლაპარაკებული ხომ არა ხართ, იმანაც რომ ხოსრო-მირზა მირჩიოთ, — სიცილით იკითხა შაჰმა.

მე არ ვიცი, სააკაძემ ვინ გირჩიათ, მაგრამ ეს კი მჯერა — ხოსრო-მირზა ყველაზე უკეთესი იქნება, რაც კი აქამდე ტარულა ჰყოლია ისფაჰანსო — დაბეჭდა უნდილაძემ...

და იმ დღესვე გამოცხადდა სპარსეთის ხელმწიფის ბრძანებულება, რაითაც ისფაჰანის ტარულა შეიქნა ხოსრო-მირზა — ძე დაუდ-ხანისა, ძმა ბაგრატ-ხანისა, ძმისწული დიდი სვიმონ მეფისა, შვილიშვილი ღიდი ლუარსაბ პირველისა.

ეს პირველი ქართველი ტარულა იყო სპარსეთის სატახტოს სათავეში.

აქამდე, „როგორც წესი“, სპარსეთში ქართველების ხელთ იყო

ყოველი მაღალი „ტახტი“ (თვინიერ შაჰის ტახტისა): მთავარსარდალი, ყულარაღასი, ბეგლარბეგი, დივანბეგი — ყოველგვარი „ბეგი“, „ხანი“, „ბაში“, „ამირა“. ხოლო ამიერიდან ისფაჰანის ტარულას დიდმნიშვნელოვანი ტახტიც ქართველთა „მემკვიდრეობად“ გადაიქცა.

ამიერიდან, ანუ 1618 წლიდან ვიდრე 1722 წლამდე — მაშასადამე, საუკუნის გადაჭარბებით — მხოლოდ ქართველები იქნებიან სპარსეთის სატახტოს უმაღლესი განმგებლნი. და აი, მათი ნუსხაც:

ზოსრო-მირზა — 1618-1658 წწ. (მისი შოადგილე-ნაიბები — მირ ყასემ-ბეგი, ფარსადან გორგიჯანიძე, პაატა-ბეგი),

პაატა-ბეგი — 1658-1666 წწ.,

ალექსანდრე ვახტანგის ძე — 1666-1703 წწ.,

კონსტანტინე ერეკლეს ძე — 1703-1707 წწ.,

ქაიხოსრო ლევანის ძე — 1707-1709 წწ.,

როსტომ ლევანის ძე — 1709-1718 წწ.,

დავით ერეკლეს ძე — 1718-1722 წწ.

ტარულას თანამდებობაზე არ შეიძლებოდა ერთი და იგივე კაცი ერთ ან, უკიდურეს შემთხვევაში, ორ წელზე მეტ ხანს მჯდარიყო. მაგრამ ზოსრო-მირზას „განსაკუთრებულმა ღირსებებმა“ ეს წესიც დაარღვია. იგი დანიშვნის დღიდან სიკვდილამდე (1618-1658 წწ.), მთელი ორმოცი წელიწადი, უცვლელი ტარულა იყო.

თოთხმეტი წელიწადი ზოსრო-მირზა პირადად განაგებდა სპარსეთის სატახტო ქალაქის უმაღლეს პოლიტიკურ, სახელმწიფოებრივ და სამეურნეო ცხოვრებას, ხოლო იმ დღიდან, რა დღიდანაც იგი ქართლის მეფედ დაინიშნა (1632 წ.), ტარულას თანამდებობას ნაიბების საშუალებით განაგებდა.

(ბევრ გადამწყვეტ სიტყვას იტყვის ზოსრო-მირზა მისი ორმოცწლოვანი ზეობის თანადროულ შფოთიან ისტორიაში).

„საქართველოს ქართველთა“ და სპარსეთის ქართველთა...“

1619 წელს მოკვდა ბაგრატ-ხანი, გამგებელი ქართლისა, შაჰ აბასის მოხელე და ყურმოჭრილი ყმა. იგი ძალიან ჰგავდა მამამისს — მშობელი ხალხისა და ქვეყნის გამცემელს. მამამისივით უნდოდა და მხდალი იყო. თუმცა სიბრძნის, მეცნიერებისა და ხელოვნების მოყვარული ბრძანდებოდა, მაგრამ მის მწიგნობრობას დაქცეული ქვეყნის საკეთილდღეოდ ქართლის ოდენა არაფერი გაუკეთებია. თვითონ „ქართლის მეფეს“ უწოდებდა თავის თავს,

მაგრამ არავინ, არც ქართველი და არც სპარსელი მას მეფედ არ მიიჩნევდა. სპარსელები უბრალოდ „ხანს“ ეძახდნენ, ხოლო ქართველები, — რომლებიც მას ძალიან „სძულობდნენ“ — „თათრობისათვის“ არც არად აგდებდნენ და დაცინებით „საბარათიანოს ბატონად“ მოიხსენიებდნენ. მართლაც საბარათიანოში იჯდა დღენიადაც; „სამეფო რეზიდენციად“ ბოლნისი ჰქონდა, რადგან ტფილისში ჩამოსვლას ქართველთა შიშით ვერა ბედავდა გულუჟენი „თათარ-ხანი“. და მოკვდა ბოლნისში. დარჩა ცოლი — ანა, ერთი ძე — სვიმონი, და ერთიც ასული, რომელიც ცოლად ჰყავდა შაჰ აბასს.

შაჰ აბასმა ერთი ფიქრი იფიქრა, ქართლის გამგებლობაც კახეთის მმართველის, ფეიქარ-ხანისთვის მიენდო, მაგრამ უმაღვე გადაიფიქრა, „რამეთუ არა ჰქონდა იმედი ფეიქარ-ხანისა“, და ისევ ბაგრატ-ხანის ძე და თავისი ცოლისძმა სვიმონი დასვა ახლადგარდაცვლილი მამის ადგილზე.

ქართლის ახალი საჭეთმპყრობელი თავის თავს „სვიმონ-ხანის“ გვერდით შეფარვით „მეფე სვიმონ მეორეს“ ეძახდა. მაგრამ ეს მცირე მეფეჟა ამაოდ ეზმანებოდა დიდი თანამოსახელის, სვიმონ პირველის აჩრდილს. ქართველთაგანი არავინ, არც თავადი და აზნაური, არც „წვრილი ერი“, არაფრად აგდებდა „პატარა სვიმონის“ უმწურო გამგებლობას. ამიტომ ათვალწუნებულ და აბუჩად აგდებულ სვიმონ-ხანს თვალი დღენიადაც სპარსეთისაკენ გასაქცევად ეჭირა...

ბაგრატ-ხანის სიკვდილს ნუგზარ ერისთავის სიკვდილი დაემთხვა. არაგვის ერისთავობა უფროს ვაჟს, ბაადურს ეკუთვნოდა. გიორგი სააკაძეს კი თავიდანვე ნუგზარის მომდევნო ძე, ზურაბი ურჩევნოდა, რადგან თვითონ გიორგის აღეზარდა უმცროსი ცოლისძმა. ხოლო, რაკი სააკაძეს „ასე ურჩევნოდა“, იგი კიდევაც გამოიღებდა ხელს თავის არჩევანის აღსასრულებლად.

და, როგორც კი ბაადური გარდაცვლილი მამის ტახტზე დაჯდა, ზურაბმა მაშინვე მის წინაშე მორჩილებაზე უარი გამოაცხადა და ცოლთან ერთად სპარსეთში გაიქცა, გიორგი სააკაძესთან.

გიორგიმ შაჰს წარუდგინა თავისი ცოლისძმა. სპარსეთის ლომს ძალიან მოეწონა მძლავრსხეულოვანი და ძალსულოვანი მთიელი თავადი. რაღაც კიდევაც ითათბირეს ერთად სამივემ — შაჰმა, სააკაძემ და ახალგაზრდა ერისთავმა.

ზურაბის ცოლი შაჰ აბასის კარზე დარჩა — იქ, სადაც სააკაძის სახლეული იდგა. თვითონ ზურაბი საქართველოში წამოვიდა, შაჰის საჩუქრებით დატვირთული, შაჰისგან არაგვის ერისთავად ხელდასმული და შაჰისევანთა ჯარით „დამშვენებული“.

და მიუხედა ძმას საარაგვოში. ბაადურმა ცოლ-შვილით ძლივს

გაასწრო და დასავლეთ საქართველოში, საჩინოში გადაიხვეწა. ზურაბმა საარაგვო დაისაკუთრა. მერე ქვემო ქართლის სპასპეტი ბარათა ბარათაშვილი „მოიმწო“, მთიულ-მოხევენი დაიმორჩილა და „გაძლიერდა ფრიად“.

ხოლო გადახვეწილ ბაიდურს უბედურება არ ეშვებოდა. მის ცოლს საზვერელი ჩიჯავაძე გაუმეცნურდა. ჩიჯავაძე ტრფიალს არ დასჯერდა, ბაიდური მისივე ცოლის თანხმობით მოკლა და ქალი იგი თვითონვე შეირთო ცოლად. ეს რომ ზურაბ ერისთავმა შეიტყო, მაშინვე ლაშქარი შემოიყარა, ფერსათი გადაიარა და საჩინოს დაეცა; ციხე ვერ აიღო, მაგრამ თვითონ საზვერელი ჩიჯავაძე კი შეიპყრო და თავი გააგდებინა.

ზურაბ ერისთავი ისე მოქმედებდა, თითქოს მასზე უმაღლესი ხელისუფალი აღარავინ არსებულებოდა, აღარც აღმოსავლეთ და აღარც დასავლეთ საქართველოში.

სვიმონ-ხანი შაჰ აბასთან გაიქცა საჩივლელად.

მაგრამ ზურაბს ერთის ფეხით მიესწრო მისთვის.

გიორგი სააკაძეც იქ იყო.

როცა შაჰმა სვიმონ-ხანისა და ზურაბ ერისთავის საჩივრები მოისმინა, სააკაძეს თვალი თვალზე გადაუწონა და მრავალმნიშვნელოვნად თქვა: კარგი, რაც იყო, იყო, და ამიერიდან ქართლს ჩვენ მოვეუვლითო.

„ჩვენ?!“ — უნდა გახშიანებულიყო სააკაძის გულში...

...ის იყო, შაჰ აბასმა „საქართველოს ქართველთა“ ამბების მოსმენა და განსჯა მოათავა, რომ „სპარსეთის ქართველთა“ შორის დატრიალებული ავი შემთხვევა მოახსენეს.

გათათრებულ ქართველ შაჰისევანთა ჯარში ერთმა ქართველმა აზნაურმა, სახელად ზოჯასთე-ბეგმა (დაკარგულია მისი ქართული, ქრისტიანული სახელი), რაღაც უცნობი მიზეზის გამო, თურმე ხანჯლის მოულოდნელი დარტყმით მოჰკლა მეორე ახალგაზრდა ქართველი ლულამი, სახელად რამაზ-ბეგი.

მკვლელობის გამოსაძიებლად და განაჩენის გამოსატანად დასხდნენ: ვეზირი მირზა აბუ თალები, სოჰბათიასაული ქალბალი-ბეგი და ფეროჰაბადის ტარულა უმბეთ-ბეგ სიამ მანსური.

მოიყვანეს მკვლელი ზოჯასთე-ბეგი, რომელსაც კიდევ ორი მისი ძმა მოჰყვა, ისინიც ლულამ-შაჰისევანნი. ზოჯასთე-ბეგმა სასამართლოს ყოველივე დაწვრილებით და დაუფარავად მოახსენა — ნამდვილად მოვკალით რამაზ-ბეგი, მოსაკლავი იყო და მოვკალითო. ძმებიც გაიძახდნენ, რამაზ-ბეგის მოკვლაში ჩვენც გვიღვეს წილიო.

ქალბალი-ბეგმა თქვა, რაკი ყველაფერი გარკვეულია, ისდა

დაგვრჩენია მკვლელი დასასჯელად წავიყვანოთო, და ხოჯასთე-ბეგს ქამარში ჩაავლო ხელი.

მაშინ, უეცრად ხმლები გაიძრეს ძმებმა-ქართველებმა და დაერივნენ მოსამართლეებს. ქალბალი-ბეგი და აბუ თალები იქვე ასჩეხეს. ძლივს გაასწრო ტარულა უმბეთ-ბეგმა. სასამართლოზე დამსწრე ხალხი თავზარდაცემული მიაწყდა კარებს. ვილაკებმა გამოიღეს ხელი, მაგრამ ისინიც უმაღვე აკაფეს და ააფელიკეს ქართველებმა. ამასობაში უმბეთ-ბეგმა ჩაუშების გუნდი შემოიყვანა და შორიდან ისრისა და ტყვიის ცეცხლით ჩახოცეს ძმები...

„ახლა აქაური ქართველებიც დაერივნენ ერთმანეთს?!“ — გაკვირვებით წამოიძახა შაჰმა.

მძიმე საფიქრალს მისცემოდა გიორგი სააკაძე.. .

...იმავე 1619 წელს, 7 ივლისს, კვირა დღეს, შაჰ აბასი ისფაჰანის მთავარ მოედანზე გამოსულიყო. თან სტუმრები ახლდნენ — ინდოელი და ოსმალთა ელჩები.

იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს ძღვენი გამოეგზავნა შაჰის კარზე და სწორედ იმ „საოცარი გურჯის“ მისართმეველის სახილველად მოსულიყვნენ შაჰიც და მისი სტუმრებიც.

და შემოვიდა მოედანზე „გურჯი ხანის“, ანუ „ვიცე-კოროლის“ გამოგზავნილი ფეშქაშ-ქარავანი. წინ ორმოცი არაბული მერანი მოჰყავდა ორმოც ვათათრებულ ქართველს. ცხენებს შვიდი აქლემი მოჰყვებოდა, შვიდივე თვალ-მარგალიტით სავსე ლარებით დაკაპანებული. ბოლოს მოდიოდა ყველაზე იშვიათი და საინტერესო სახილველი: ცხენებშებმული ოთხთვალა ფორნები, ყოველ მათგანზე — ორი უზარმაზარი შაქრის ლოდი (აზრი დაიკრეს ინდოელებმა: უნდილაძე ისე მიგვანიშნებს, მარტო ინდოეთს როდი გქონიათ შაქარიო, ჩვენც თავზე საყარად გვაქვს სპარსეთშიო). ბოლო ფორანზე ინდაურები დაესხათ ქართველებს. ესეც დიდად „საწადნელი-სახილველი“ იყო, რადგან ინდაური პირველად შემოეყვანათ სპარსეთში ქართველ ვაჭრებს ვენეციიდან. მთავარი მაინც ფორნები იყო — სავსებით ახალი, მანამდე სპარსეთისათვის უცნობი სამგზავრო-სამიმოსელო და საზიდარ-საბარგული „მანქანა“.

და ეს „სიახლეც“ ქართველებს შემოჰქონდათ პირველად სპარსეთში.

უფლისწულთა ბაღი

ყველაზე უფრო ფატიმა მიყვარსო, იტყოდა ხშირად შაჰ აბასი. ფატიმა მისი შვილიშვილი იყო, უფლისწულ ზუდაბენდეს ასული, სამი-ოთხი წლისა, საოცრად მომხიბლავი გოგონა.

კიდევ შეასმინეს შაპ აბასს — შეილები გიპირებენ ლალატსო. რომელი შეილებიო, იკითხა შაპმა. ხუდაბენდე-მირზა და ისმაილ-მირზაო, უბასუხეს. ახლავე ორივეს თვალები დათხარეთო, ბრძანა შაპმა. და უმაღვე დასწვეს თვალები ხუდაბენდეს და ისმაილს.

თვალდაშრეტილ ძმათაგან ერთი, ისმაილი, ბედს შეურიგდა, ხოლო მეორემ, ხუდაბენდემ შურისძიება გადაწყვიტა. და ფიქრობდა მამისაგან დაბრმავებული იმაზე, თუ რა საშუალებით მოეკლა გული გულქვა მამისთვის. იფიქრა და გაახსენდა, — შაპს ყველაზე უფრო ჩემი შვილი ფატიმა უყვარს და ფატიმას სიკვდილი ყველაზე მეტად გაამწარებსო და... საკუთარი ხელებით დაახრჩო შვილი ხუდაბენდემ. დაახრჩო და მაშინვე საწამლაიციც დალია.

შეიშალა შაპ აბასი. სახე სულ დაილეწა სილაქის ცემით. ათი დღე-ღამე წყვილიადში ჩაინთქა. არავინ მიიკარა. არც საჭმელ-სასმელი გაიკარა.

და როცა საგლოველი ჭურღმულიდან ამოვიდა, მაშინვე კახეთის ამბები დაახვედრეს.

კახეთის მმართველი ფეიქარ-ხანი იტყობინებოდა ხორნაბუჯიდან — დაცარიელებულ მიწებზე თურქმანებს ვასახლებ, მაგრამ თურქმანებმა მიწის დამუშავება არ იციან და კახეთი ისევ დაქცეულიაო; ისევ ქართველები მძლავრობენ, სახიზარებიდან გამოდიან, ძველ კერაზე ბრუნდებიან, კიდევაც მრავლდებიანო; ალლაჰი რომ გაწყრეს და ისევ აჯანყება გაბედონ, ათი ათასი ხმლიანი ქართველი გამოიჭრება ბრძოლის ველზეო.

დიღხანს ფიქრობდა შაპ აბასი. მერე თეიმურაზი მოიკითხა. თეიმურაზი ხონტქრის ნაჩუქარ გონიოში ცხოვრობსო — მოახსენეს.

მაშ, არ მოიშალა ოსმალეთისკენ ხელის პოტინი თეიმურაზმა!

მარტო ოსმალეთი კი არა, ახლა რუსეთში გაუგზავნია ელჩი კახეთის მეფეს.

რუსეთშიო?!

სწორედ, მოსკოვში, მიხეილ რომანოვთან.

სახე სულ გაუშავდა შაპ აბასს.

თეიმურაზის შეილები სად არიანო — იკითხა ყრულ.

შირაზში არიანო, თეიმურაზის შეილებიც და თეიმურაზის დედაც.

ერთად რატომ არიანო! — იყვირა შაპმა.

ერთად არ არიან, არამედ, როგორც თქვენ ბრძანეთ, ქეთევანი ცალკეა და მისი შვილიშვილებიც ცალკე და ერთმანეთისა არაფერი იციანო — მოახსენეს პასუხად.

თეიმურაზის შვილები სასწრაფოდ მომგვარეთო, ბრძანა შაჰმა და ჯალათიც მაშინვე იხმო.

და მოჰგვარეს შირაზიდან შაჰ აბასს თეიმურაზის ორივე ვაჟი, ალექსანდრე და ლევანი.

და ორივე დაასაჭურისებინა ჯალათს მძვინვარე შაჰმა. ალექსანდრე მაშინვე ჩააკვდა ხელში ჯალათს. ლევანი კჳუაზე შეცდა და მალე ისიც მოკვდა.

არც ქეთევანს და არც თეიმურაზს ამ ახალი უბედურების შესახებ ჯერ არაფერი შეუტყვიათ.

ტახტის სიახლოვეს

„ამიერიდან ქართლს ჩვენ მოვეუვლითო“, აკი ასე თჳვა შაჰმა გიორგი სააკაძის, სვიმონ-ხანისა და ზურაბ ერისთავის თანდასწრებით. ხოლო, „ჩვენ“ — გულისხმობდა შაჰსა და სააკაძეს.

მართლაც სჭირდებოდა „მოვლა უპატრონოდ და უმთავრობოდ დარჩენილ ქართლს, სადაც თავადებს საკუთარი „დამოუკიდებელი ქართლები“ შემოერაგვათ, შიგ ჩაკეტილიყვნენ და საკუთარ ქონში ჩაბრაკულნი ელოდებოდნენ ბედისწერისგან მიგდებულ წილხვედრს.

ქართლის მმართველად ისევ სვიმონ-ხანი დატოვა შაჰ აბასმა.

მაგრამ „ვექილად“ და „მრჩევლად“ სვიმონ-ხანს გიორგი სააკაძე დაუნიშნა.

დასაწყისშივე აშკარად იყო საცნაური: უნიჭო და უნიათო სვიმონ-ხანი „პოლიტიკური ფიტული“ იქნებოდა, ხოლო ქართლის ნამდვილი მმართველი და გამგებელი — მაღალნიჭიერი და მაღალძალოვანი გიორგი სააკაძე...

1620 წელს სვიმონ-ხანი, გიორგი სააკაძე და ზურაბ ერისთავი საქართველოში შემოვიდნენ.

გიორგი სააკაძე ქართლის ტახტ(თან) იდგა.

(არავინ იცის, ოცნებობდა თუ არა სააკაძე ტახტ(ზე) ჯდომას, რაშიც მას ბრალს სდებდნენ მომტერე თავადიშვილნი).

და ახლა იგი უფრო ახლოს და უფრო მტკიცედ იდგა სამეფო ტახტთან, ვიდრე ლუარსაბ მეფესთან მოყვრობის დროს.

ამიერიდან გიორგის ხელთ იყო ქართლის ყოველი დიდი და მცირე საქმენი.

თვითონ სვიმონ-ხანი ასე ეპასუხებოდა სააჯოდ და სათხოვრად მოსულ „დიდსა“ და „მცირე“ ქართველობას: „მოურავი მობრძანდების და ის გადასწყვეტს“, „მის მობრძანებამდის გვმართებს მოთმინება“, „მოურავს უკეთ მოეხსენების ყოველივე საცილობელი“.

„იმან ჩვენზედაც უკეთ იცის, რარიგადაც სჯობს“, „სწორედ ისე ვიქით, როგორადაც ბატონს მოუზრავს მოესურვების“.

დასდგომოდა გიორგი სააკაძეს დღე-ღამე ნაოცნებარი დრო-ჟამი — ჟამი ანგარიშსწორებისა, მისი მოსისხლე თავადების ამოწყვეტისა და ამოვადებისა. განა ამისთვის არ გადაიხვეწა სააკაძე სპარსეთში?!

აბა, დაუდგნენ ახლა ბარათაშვილები, ციციშვილები და ჯავახიშვილები სააკაძის ავფხიან ხმალს!

შადიმან ბარათაშვილი აღარსად ჩანს (აღბათ, მოესწრო „თავისით სიკვდილი“ ბოროტ ფეოდალს).

ცხენები შეეკაზმათ და ჯალაბი აეყარათ ფარსადან ციციშვილს, ქაიხოსრო და ბერუკა ჯავახიშვილებს.

მაგრამ დაასწრო სააკაძემ, ცხენდაცხენ მიუჭტა და... სამივეს შეურიგდა!

— ჩვენ შუა ძმობისა და მოყვრობის მეტი აღარა დარჩა რა, სამუდამოდ და საბოლოოდ ასრე შევრიგდით და შევეწყვენით, ჩვენ შუა საყარყაშო საქმე აღარაფერი დარჩენილა, — უთხრა გიორგიმ ქაიხოსროს.

იგივე უთხრა ყოველ მანამდე მომტერე თავადს.

შიშით მუხლმომშლილი თავადები ერთბაშად „დაუმოყვრდნენ“ დიდსულოვან მეტოქეს.

ფარსადან ციციშვილმა „საფიცრის წიგნი“ მიართვა გიორგი სააკაძეს და მის შვილებს — ავთანდილს, პაატას, იორამს:

„რაც ღმრთისაგან და კაცთაგან თქვენს მორჭმას და გადიდებას უჯობდეს და კარგად მოუხდებოდეს, იმისი მომჭირნე და ძალის მიმცემნი ვიყოთ თათარშიგაცა და საქართველოშიგაცა, არც სახერხოდ და სამტროდ და სამტყუნოდ შემოგადგეთ და რაც ამას წინათ ჩვენსა და თქვენს შუა სასამღურაო და ნაწყენი საქმე იყო, ისიც ასრე ჩავარონინოთ, თქვენი მტრისა მტერი ვიყოთ და მოყვრისა მოყვარე“.

გიორგის „საფიცრის წიგნი“ აახლეს მროველმა ეპისკოპოსმა დომენტი ავალიშვილმა და მისმა ძმისწულებმა:

„ვიყვნეთ თქვენთვის დღეს და დღეის იქით კარგნი და კარგნის მდომნი. არა გავნოთ, არა გავზიანოთ, არა გიცრუოთ, არა გიტყუოთ, არა გიჩხუბოთ... თქვენი მტრისა მტერნი ვიყვნეთ და მოყვრისა მოყვარე“...

დიან, გიორგი სააკაძეს ზავი სწყუროდა — ზავი, ერთობა, ერთხმივობა, თანადგომა და თანაღმობა ყოველ ქართველთაგან, თუნდაც მტერთან, მოსისხლესთან...

ახლა პირადული მოსისხლეობისთვის და ანგარიშსწორებისთვის არ სცალოდა ვიორგი სააკაძეს.

ჩამუდამოდ დარწმუნებულყო მოურავი: ახლა მისი ყველაზე დიდი „პირადი მტერი“ იყო შაპ აბასი, რადგან შაპ აბასს გადაეწყვიტა სააკაძის უპირველესი სალოცავი ხატის დამსხვრევა და შეგინება.

ბოლო ამ ხატს საქართველო ერქვა!

საკაძეს ერთიანი, მძლავრი, „აღმაშენებელი“ საქართველოს აღდგენა ჰქონდა გულს ამოჭრილი.

ბოლო შაპ აბასს საქართველოს ერთიანად დამხობა და ამოგდება ჰქონდა ჩაჭედილი შლეგიან გონებაში.

ამიტომ ახლა ყოველი ძალა და საშუალება შაპ აბასის — ამ ყველაზე დიდი და სახიფათო „პირადი მტრის“ — წინააღმდეგ სჭირდებოდა ვიორგი სააკაძეს.

ამიტომ მას, ქართველთაგან მოკვეთილს, ზავი სწყუროდა „ყოველნაირ ქართველთან“ ერთნაირად — მტერთან და მოყვარესთან, თავადთან და გლეხთან, აზნაურთან და უაზნოსთან.

ასე იყო საჭირო და გარდუვალი, რადგან მის გონებაში დიდი სამამულიშვილო განაზრახი მწიფდებოდა.

სწორედ ამისთვის იღვა (და არა „იჭდა“) ქართლის დაობლებულ ტახტთან (და არა „ტახტზე“) ვიორგი სააკაძე.

სწორედ ამისთვის შედგომოდა ვიორგი სააკაძე გაცხოველებულ აღმშენებლობას, ციხესიმაგრეთა აღდგენას, გზებისა და ხიდების განახლებას, დამქრალი სოფლების ხელახალ დასახლებას, ხალხის გამხნევებას და წახალისებას.

ქართლის გარეთაც გასულიყო ვიორგი სააკაძე მოკავშირეთა მოსაძიებლად.

ახალციხის ბეგლარბეგი ფარად ფაშა სიძედ გაიხადა — თავისი უმცროსი ასული ვაატანა ცოლად. ფარად ფაშა წარმომავლობით ქართველი იყო, ოსმალეთის მოხელე. ვიორგი ვარაუდობდა — საჭიროების შემთხვევაში სიძეს შეეძლო სიმამრის დასახმარებლად ოსმალეთიც გამოეწვია საომარ ველზე!

იმერეთის მეფე ვიორგი მესამესაც დაუკავშირდა სააკაძე. როცა შეგატყობინებთ, იმერთა ჯარებით მოგვეშველეო და თუ გავიმარჯვებთ, ქართლის ტახტზე შევსძენს. ძეს ალექსანდრე ბატონიშვილს დავსვამთ — ატყობინებდა ვიორგი სააკაძე ვიორგი მეფეს. ეს აღთქმა სარწმუნო იყო, რადგანაც იმერეთისა და ქართლის ტახტთა შეერთება სწორედ სააკაძის ოცნების — საქართველოს გაერთიანების მანიშნებელი იქნებოდა...

...წყვედიანი იწვა საქართველოს ცისგვამში.

სააკადის შიკრიკები მიმოქროდნენ, ნაბლით დაჭედულ ცხენებზე ამხედრებულნი.

ყრუ ხევსუკებში და ქვაბულებში ქართული ხმლები იქედებოდა...

ლუარსაბ ნამეგული

შაჰ აბასი მდინარე აბიჭურენის პირას იდგა ამალით.

ისფაჰანს წყალი აკლდა და სატახტო ქალაქისკენ აბიჭურენის გაყვანას აპირებდა შაჰი. უკვე კიდევაც დაწყებულიყო არხის გაქრა წყლის გადასადგებად. შაჰი სწორედ ამ სამუშაოთა სახილველად ჩამოსულიყო აბიჭურენზე.

და აქვე რუსი ელჩები ეახლნენ სპარსეთის ხელმწიფეს.

ბევრი რამ განიხილეს და განსაჯეს სტუმრებმა და მასპინძლებმა.

ბოლოს ერთი სათხოვარიც აღძრეს რუსებმა: ქართველი მეფე გაათავისუფლეთ, თავის ქვეყანაში დააბრუნეთ და ძველებურად აქვენი მორჩილების ქვეშ იყოლიეთ.

„უეჭველად აღვასრულებ თქვენს შუამდგომლობას და გავუშვებ ლუარსაბს საქართველოში“ — დიდის „სიამოვნებით“ აღუთქვა ელჩებს შაჰმა...

...მაშ, ლუარსაბ მეფე უნდა მოკვდეს!

უნდა მოკვდეს, რადგან მისი სიცოცხლე ძალიან სჭირდებოდათ რუსებსა და ქართველებს.

ბოლო, „არ სჭირდებოდა“ — შაჰ აბასს და... გიორგი სააკაძეს!..

...როცა რუსები წავიდნენ, შაჰმა გულაბყალას ციხის უფროსი გამოიძახა და უთხრა რისხვით აღვსილმა:

— წარწყმედისა და სიკვდილის ღირსი ხარ შენ! რატომ აქამდე არ მოგიკლავს ლუარსაბ მეფე?! ახლა რუსები იყვნენ ჩემთან და მისი განთავისუფლება მთხოვეს. წადი ახლავე და, თუ ხვალ საღამომდე ლუარსაბ მეფის სიკვდილი არ შემატყობინე, იცოდე, დედაბუდიანად ამოგწყვიტავ!..

...1622 წლის ადრიანი გაზაფხული.

შირაზში უნდილაძის წალკოტებს შირაზული ვარდების ცეცხლი წაჰკიდებოდა.

ხოლო გულაბყალაში პატიმარს ადრე ვაპლვიძებოდა.

ქართველები იხმო ქართველთა მეფემ და განაცხადა საოცრად წყნარი, უშფოთველი ხმით: — გული მითქვამს, რამეთუ დღეს აღვესრულები მე ამა საწუთროსაგან, და ახლა მსურს, სიკვდილია წინ დამიტიროთ წესისამებრ საქართველოსა, რამეთუ მე თვითონ

ვისმინო თქვენი ხმა ქართული, თქვენი გოდება ქართული, ვითარცა ხმაი, გოდებაი და სიტყვაი სრულიად საქართველოსი!

ეს თქვა ლუარსაბმა და გულაღმა დაწვა სარეცელზე. გულზე ხელეები დაიკრიფა და თვალები დახუჭა, ვითარცა მიცვალებულმა.

მიუდგნენ ქართველები და იტირეს მეფე თვისი ზარით და ზუნით, „წესისამებრ საქართველოსა“.

მერე ეპისკოპოსი მიიხზო და ეზიარა ლუარსაბ მეფე.

თვალი მაცხოვრის ხატისთვის მიეპყრო და მეტყველებდა მეფე ქართველთა: „შენ უწყი, უფალო ჩემო იესო ქრისტე, ვითარ არცა ანგარებიოთა, არცა სიმდიდრის მოყვარებით დავუტევე მამული და საყოფელი ჩემი და ვერცავინ შემძლებელ იყო შეპყრობად ჩემდა და ვერცა გამოყვანებად სიმაგრეთა მათგან, რომელსა მე ვიმყოფებოდი. გარნა ვიყავ მწუხარე და მეღმობა გულსა იავარ-ყოფა საქართველოსი, დამხობა წმიდა ხატთა და ჭვართა და დარღვევა წმიდათა ეკლესიათა, ხოლო უკეთუ მე განვრინებულყავ ხელთაგან ყიზილბაშთა, მაშინლა განირყვებოდა და მოიხრდებოდა მშობელი ქართლი, ვითარცა იერუსალემი ნაბუქოდონოსორის მიერ. და მე აღვირჩიე საქმე ესე, რომელი ბრძანე წმიდასა შინა სახარებასა: „მწყემსმან კეთილმან დადვის სული თვისი ცხოვართა თვისთათვისო“. გავსწირე თავი და არა მივეც განსარყვენლად, იავარსაქმნელად და შესაჭმელად სიწმინდენი და ალაგნი ქართლისანი. მინდობილმან ბრძანებისა შენისამან დავსდევ თავი ჩემი ქვეყნისათვის და ვადარჩა ქართლი მოიხრებისაგან. ესე ყოველივე შენ უწყი, რამეთუ შეცნიერ ხარ გულის-სიტყვათა და გონებათა. არა შეწყალვის მეფობა და შარავანდელობა ჩემი, არცა შევნიერობა, ჰაეროვნება და ახოვნება სიჭაბუკისა ჩემისა, არცა უებრობა და ყვავილი სიორძილისა * ჩემისა, არცა კისკასად მორბედობა ასპარეზობისა და ქველყოფილობა ჰასაკობისა ჩემისა, არცა ბრძოლასა შინა მხნეობა და სიმაგრე მკლავისა, და არცა თეატრონსა შინა მორბედობა ცხენთა და მსწრაფლმავლობა და მარჯვედ სრვა მხეცთა, დაუშრომელობა მკლავთა და ყოველთავე მოსავთა ჩემთა უხეშთავეს ყოფა, არცა დიდება, პატივი და სანოვაგენი, მრავალფერი ტაბლანი და გამოჩვენებით ღვინი და მხიარულითა პირითა მეტყველებანი, ზმანი და მღერანი და მეფობრივი სარეცელი და ტახტ-გვირგვინოსნებანი. ესე ყოველივე დამიტევებია შენი და საქართველოს სიყვარულისთვის...“

ჯალათი შემოვიდა. იქ დამსწრეთ ანიშნა — ვადით, მარტო დაგვტოვეთო.

* სიორძილე — „აღორძინების ქნა“ (საბა).

მეფემაც თვალი უყო თავისიანებს — წადითო, და მკრთალ-
ლიმილით დაემშვიდობა ყველას, ცალკეულად სიყვარულით აღსაე-
სე თვალის შეველებით.

ქართველები გაღაგდნენ — გამშრალნი, დამეხილნი.

კიდევ შემოვიდა ჯალათი. მეორეს მესამე მოჰყვა, მერე — მე-
ოთხე, მეხუთე, მეექვსე. შემზარავი სახეები ჰქონდათ. ერთს უზარ-
მაზარი მშვილდი ეპყრა ხელთ — მსხვილი, გასანთლული ლარით
გაჭიმული.

ლუარსაბმა რატომღაც სწორედ იმ ლარ-საბმელს დაადგა თვა-
ლი და თქვა მშვიდი ხმით:

„აღასრულეთ ბრძანებული თქვენი!“

საბელი შეხსნეს მშვილდს ჯალათებმა.

ლუარსაბ მეფის ახოვან ყელ-კისერს ყულფად შემოაჭვდეს და
ორივე მხრისკენ დაიქნიეს საბელის თავნი...

ასე აღესრულა მეფე ქართლისა, ლუარსაბ მეორე, „კაცი შვე-
ნიერი და კეკლუცი და სანახავად სატრფიალო, — რომ არსად გა-
მოსულა ამისთანა შვენიერი და შემკობილი კაცი, ყოვლისა სამლ-
თო-საკაცობრივით ზნეობით გათავებული და უკლები“.

გამეფდა 14 წლისა, იმეფა ათი წელიწადი, აღესრულა წამებუ-
ლის სიკვდილით.

გადაეგო უშვილძიროდ.

მისი ერთადერთი ხელმწიფური უნარი სამშობლოსათვის პირა-
დი სიცოცხლის გაწირვა იყო და კიდევაც პირნათლად აღასრულა
თავისი ვალი მშობლიური ხალხისა და ქვეყნის გადასარჩენად.

ქართულ მიწაში განსვენება არ ჰღირსებია ქართული მიწისთვის
თავგანწირულ ჭაბუკ ხელმწიფეს...

შაჰ აბასი ისევ აბიქურენის პირას იდგა, როცა ლუარსაბ მეფის
თავი მიართვეს.

დიღხანს გაქვავებული თვალით უცქირა შაჰმა სისხლით შეღე-
ბილ წამებულის სახეს — წამებულისას, რომელმაც თავისი მოწა-
მეობრიობით სძლია „ყოვლად უძლეველ“ დიად შაჰ აბასს (ქარ-
თულმა ეკლესიამ იგი შერაცხა წმინდათა შორის).

და უცებ ისტერიული ხარხარი აფვარდა სპარსეთის ლომს, მე-
რე მშობიარე ქალივით აკივლდა, ლაშებიდან ლოშქრი დასდინდა
და... ხელები წაუშინა სახეში მოკვეთილ თავს. სცემა, ლანძღა, აგი-
ნა, აქეთ-იქით აგორა, მიახეთქ-მოახეთქა. ბოლოს, როცა გული
მოიგვრა და მოიძლო, ყურით აიღო და იქვე თავქვეზე მოისროლა...

იმ დღეს, რა დღესაც შაჰ აბასმა ლუარსაბ მეფის მოჭრილი თავი გალახა და გადაავდო, ლუარსაბის დაი, ლელა-თინათინი (ფათმა სულთან ბეგუმ) ცოლობიდან განუტევა და კახეთის მმართველს. ფეიქარ-ხანს საჩუქრად გაუგზავნა ზორნაბუჯში.

მთელი ერთი თვე ვერ იქნა* და ვერ განიშორა გონებიდან ქართველი მეფის წამებული სახე შაჰ აბასმა. მთელი თვე ქართველები სძულდა, განურჩევლად — გათათრებულებს და გაუთათრებულებს.

უნდილაძის გვარიდან არავინ გაჰკარებია იმ თვეს შაჰ აბასს. არ სცალოდათ მაშინ უნდილაძეებს: ლუარსაბ მეფეს გლოვობდნენ, სპარსელთაგან შეფარვით. ცხარედ დასტიროდნენ მამულდაკარგული ქართველები მამულისათვის თავდადებულსა და წამებულ ხელმწიფეს.

გიორგი სააკაძეც მაშინ სპარსეთში იყო. შაჰისგან ვაწვეული. მაგრამ იმ თვის მანძილზე არც სააკაძე გაჰკარებია სასახლეს. არ გაჰკარებია, რადგან მან კარგად იცოდა, როდის სძულდა და როდის უყვარდა ქართველები ბნედიან მბრძანებელს.

ისედაც ჰქონდა სააკაძეს „დამოუკიდებელი სადარდებელი“: ხუთ ენაზე გაისმოდა მაშინ სპარსეთში — სპარსულად, ქართულად, სომხურად, იტალიურად, პორტუგალიურად: „ლუარსაბ მეფე შაჰ აბასმა გიორგი სააკაძის ჩავონებით მოჰკლო!“

საკაძისგან ლუარსაბის სასიკვდილოდ ამოჩემების მიზეზად ნაირნაირს ასახელებდნენ მითქმა-მოთქმაზე დახარბებული და ნერწყვიმორეული ადამიანები:

საკაძეს სიკვდილი დაუპირაო ლუარსაბ მეფემ;

საკაძეს სახლ-კარი აუწიოკაო ლუარსაბ მეფემ;

საკაძეს დაი გაუბახაო ლუარსაბ მეფემ;

საკაძეს ცოლშვილიანად საქართველოდან ფეხი ამოუკვეთაო ლუარსაბ მეფემ.

და, აჰა, ბოლოს და ბოლოს, სააკაძემ ყველაფერი ერთად ამოანთხევიანაო ლუარსაბ მეფეს!

მოდი და გადაარწმუნე ახლა დარწმუნებული ხალხი!..

...და სარწმუნოდ მიგვაჩნია წარმოვიდგინოთ ასეთი სურათი მაშინდელი სპარსეთის ცისქვეშ:

ცხენს მიაჭენებს გახელებული მხედარი და განუშორებლად მისდევს შვილის პაატას დაჟინებული კითხვა: „მაინც სანამდღე უნდა გაგრძელდეს ასე?“

„რა, შვილო?“

„სანამ უნდა გვერქვას თათრები?“

„ოღონდაც, შვილო, ოღონდაც...“

ათი წელიწადი გასულა სააკაძის „გათათრებიდან“!

ათი წელიწადი!

ორმოცდაორი წლისა შექმნილა გიორგი სააკაძე!

და ისევ „თათარს“ ეძახიან ქართველები.

მაგრამ, განა მარტო „თათარს“ ეძახიან?!

აი, იმ ჩიტის ხმაც რომ აღარ ესმის გიორგის!

პაატას კი ესმის თურმე ცხადლივ: „ნუ გათათრდებიო!“...

...როცა შაჰ აბასმა ქართველთა მძულვარების სამთვარიო მოინელა, სასწრაფოდ იმამ-ყული-ხან უნდილაძე გამოიძახა.

სპარსეთის „ვიცე-კოროლი“ გულფაიგანის საზაფხულო სავანეში ბრძანდებოდა იმჟამად. სტუმრები ჰყავდა — იტალიელი კათოლიკე ბერები. ბერძნულ ფილოსოფიაზე და ხელოვნებაზე მსჯელობდნენ. ევროპელები გაკვირვებული იყვნენ უნდილაძის განსწავლულობით, ღრმააზროვნებით, შთამაგონებელი მსჯელობით. ბოლოს უნდილაძემ სტუმრებს სთხოვა, მისი წიგნთსაცავისათვის რომიდან გამოეწერათ პლატონისა და არისტოტელეს თხზულებანი ბერძნულ და ლათინურ ენებზე, არაბულ-ლათინური ლექსიკონები და ბიბლია არაბულ ენაზე. მისიონერებმა მაშინვე დიდის მოწიწებით აღუთქვეს მასპინძელს თხოვნის ასრულება. ამ დროს შათირიც მოიჭრა და შაჰის ბრძანება მოიტანა.

უნდილაძე სასწრაფოდ გაეშურა.

შაჰ აბასმა მისალმებისთანავე საომარ სამზადისზე ჩამოუგდო სიტყვა.

ყოველივე აღესრულება, მაგრამ... საით აპირებს სპარსეთის ლომი ალლაჰისაგან ნაკურთხი ხმლის წარმართვას?

ნუ შეშფოთდება უნდილაძე — საქართველოში არ გაგზავნის შაჰ აბასი. ისედაც ხომ რაღაცას მოიგონებს და მოიღონებს უნდილაძე და მაინც დაიძვრენს თავს საქართველოში ლაშქრობისაგან... არხეინად ბრძანდებოდეს სპარსეთის ვიცე-კოროლი! საქართველოს „მოსაველელად“ სხვა კაცი ჰყავს შეგულვებული ხელმწიფეს, ისეთი კაცი, რომელიც დღენიადაგ სწორედ საქართველოს „მოვლაზე“ ფიქრით და ზრუნვით არის შეპყრობილი.

და ეს „სხვა კაცი“, საქართველოს რომ „მოუვლის“ — არის გიორგი სააკაძე!

ხოლო იმამ-ყული-ხან უნდილაძე სამხრეთისკენ სალაშქროდ უნდა გაემზადოს. აკი ესეც კარგად იცის უნდილაძემ: აგერ ხუთი წელიწადია, შაჰის ბრძანებით იგი თვითონ უდგას სათავეში „სამხრეთული ომის“ სამზადისს...

და იმავე 1622 წელს იმამ-ყული-ხან უნდილაძემ სპარსი და

გურჯი ჯარებით ჯერ დაიპყრო შამი, შემდეგ ჰორმუზიდან გარეკა პორტუგალიელები და ეს კუნძულიც სპარსეთის ლომსახოვან დროშას დაუმორჩილა.

ამიერიდან გაეხსნა სპარსეთს სამხრეთულ ზღვათა კარიბჭენი. ახალი, სამარადუკამო სტრიქონები ჩასწერა ქართველმა კაცმა სპარსეთის ისტორიაში.

ისფაჰანი დიდი ზარზემით შეხვდა შამისა და ჰორმუზის გმირს. ლექსები, პოემები და სიმღერები აზღვავედა იმამ-ყული-ხან უნდილაძის სახობტოდ და სადიდებლად.

(ჩვენს დრომდე მოატანა „უნდილაძის თემამ“ სპარსულ ლიტერატურაში. სპარსი პოეტი კადრი შამისა და ჰორმუზის ამბებს და მის მთავარ გმირს იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს უძღვნის ორ პოემას — „ჯანგ ნამა-ი ქიშმ“ და „ფარუნ-ნამე“).

შაჰ აბასმა საგანგებოდ გამართულ ნადიმზე ეს უთხრა უნდილაძეს: რა გქნა, აღარ ვიცი რით დაგაჯილდოო — ერთი შაჰის ტახტი შემომრჩა და ამასაც შენ ვეღარ დაგითმობ, ამ ერთი რაიმეთი მიინც ხომ უნდა განვირჩეოდეთ მე და შენ ერთმანეთისგანო; ამიტომ შეურიგდი და დარჩი ისევ ვითარცა „მეორე კაცი“ და „ვიცე-კოროლი“ ჩემს შემდგომო.

ნეტავ, რა ყურით ისმინა, რა გულით იგრძნო და რა გონებით გაიაზრა გიორგი სააკაძემ შაჰის ეს ნათქვამი უნდილაძისადმი?..

იმ დღეს შაჰმა ორი უნდილაძე კიდევ დააწინაურა „ერთგულ გურჯთავან“: ალავერდი-ხან უნდილაძის უმცროსი ვაჟი დაუდ-ხანი განჯა-ყარაბაღის ბეგლარბეგად დანიშნა, ხოლო იმამ-ყული-ხანის ძე, სეფი-ყული-ხანი — ლარის ბეგლარბეგად.

გულძმარიანად იჯდა გიორგი სააკაძე.

მაინც როგორი არიან ეს უნდილაძენი! მთელი თავისი წუთისოფელი ვითომც „თათრობენ“, მაგრამ არასოდეს ქართველობას არ ჰღალატობენ. მათის „თათრობით“ საქართველოს არასოდეს ფრჩხილიც კი არ წამოსტკენია. ოჯახებიც „წმინდა ქართული“ აქვთ. სპარსელთა შესახედავად ჯამეში შუეძინის ყივილს „გულდასმით“ უსმენენ, მერე სახლში მიდიან და ჯვარცმის წინაშე გულმხურვალედ ლოცულობენ პირვერის წერით. და სახვით. მოყვრობა და ნათესავობა ისევ ქართულ ოჯახებთან აქვთ. იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს სამი ასული ჰყავს და სამივე ქართველზე გაუთხოვებია: ერთი ანდუყაფარ ამილახორს ჰყავს ცოლად — შაჰ აბასის ცოლისძმას, მეორე — ამირ სპასალარ დაუდ-ბეგ გურჯს, მესამე ალი-ყული-ბეგ სააკაძეს, როსტომ სააკაძის ძმას; დაუდ-ხან უნდილაძეს კი ცოლად ჰყავს თეიმურაზ მეფის დაი ელენე.

ჰკვიანი ხალხია უნდილაძენი!

ისევ მაღლა ფრენს არწივი უნდილაანთ საგვარეულო გერბით
მკერდლამშვენებული.

ხოლო, სააკაძის არწივი?

მისი ჯერიც უნდა დადგეს უახლოეს ხანს!..

...ხოლო, ფიქრობდნენ კი ისინი — უნდილაძენი თუ სააკაძე-
ნი — ვისი გმირები იყვნენ ისინი?!

ანდა, საერთოდ, იყვნენ გმირები?!

...გიორგი სააკაძეს მაინც დაუდგა „თავისი ჯერი“.

მომდევნო 1623 წელს, გაზაფხულზე, შაჰ აბასმა იგი გამოიძახა
და უბრძანა: ყანდაპარს მივდივარ სალაშქროდ, ოზბეგები უნდა
ანოვწყვიტო ძირბუდიანად; შენ მეწინავე ჯარებს უნდა უსარდლო
და პირველმა მიიტანო იერიში ყანდაპარზეო.

გაიხარა სააკაძემ: პირველად მიდიოდა სალაშქროდ სხვაგან
უცხო მხარეში და არა საქართველოში.

ყანდაპარს მიადგა სპარსთა და ქართველთა მხედრობა. გიორ-
გი სააკაძე პირველი გავარდა საიერიშოდ ამხედრებული. მიჰყვნენ
ქართველები. ჩამოეგებნენ ოზბეგები. დადგა სასტიკი კაცთაკვლა.
მეწინავე ოზბეგთა მწკრივები ასჩეხეს და გადაქელეს ქართველებ-
მა. გამაყრუებელი ბლავილით მიჰყვნენ სპარსელები. უკუიქცნენ
ოზბეგნი. მეციხოვნეებმა ქალაქის კარი გაუღეს უკუქცეულებს.
საკაძემ გაქცეულ მტერს გადაასწრო და ქალაქში შეიჭრა ქართ-
ველთა გუნდით. მიჰყვნენ სპარსელები და ცეცხლით და მახვილით
გაესიგნენ ყანდაპარის ქუჩაბანდებსა და საცხოვრებლებს. რამდე-
ნიმე საათში მდიდარი და ბრწყინვალე ქალაქი გაძარცვული, აწიო-
კებული და აოხრებული გართხმულიყო გამარჯვებულთა ფეხქვეშ.

დიდის ზეიმით შეეგება სპარსეთის სატახტო ყანდაპარიდან
დაბრუნებულ ძღვევამოსილ მხედრობას და მის მთავარ გმირს, გი-
ორგი სააკაძეს.

იმავე 1623 წელს, შემოდგომაზე, შაჰ აბასმა ბაღდადისკენ დაძ-
რა ჯარები.

მთავარსარდლად ყარჩიხა-ხანი დანიშნა.

წინ მაინც გიორგი სააკაძე მიაგელვებდა ცხენს.

ისევ პირველნი ეკვეთნენ ქართველები მსოფლიოში განთქმულ
ქალაქს. კვლავ საარაკო გმირობით იბრძოდა გიორგი სააკაძე. გვერ-
დით ძმა მისდევდა — ქაიხოსრო სააკაძე. იგი დიდის სიმამაცით
იბრძოდა. ჯგროდ დაუშინეს ფინთიხი ბაღდადელებმა. მკვდარი და-
ეცა ქაიხოსრო სააკაძე. გამხეცებით შეუტია ძმის სიკვდილით გამ-
წარებულმა გიორგიმ. ბაღდადის კარიბჭენი შემუსრეს ქართველებ-
მა. ყელზე თოკშებულნი გამოეგებნენ მეციხოვნენი სპარსეთის
„გურჯ სარდალს“. მთელი ერაყი და ქურთისტანი დაუმორჩილეს

ქართველებმა შაჰ აბასის ტახტს. ახალი ფურცლები „ჩააკერეს“ ქართველებმა სპარსეთის ისტორიაში.

ისევ უმაღლეს საიარაოზე აფრენილიყო სააკაძის გულსისხლიანი არწივი.

მაგრამ მაინც ვის საიარაოზე შემართულა გიორგი სააკაძე, დიდი გმირი აზიის კონტინენტისა?!

ანდა, საკუთარი სამშობლოდან გადახვეწილსა და უცხო ქვეყნის ისტორიის მკვედელს, საერთოდ, შეიძლება ეწოდოს გმირი?!

არა! გიორგი სააკაძე მხოლოდ ერთხელ იყო გმირი — ტაშისკართან, სადაც მან მისი მამულის „შესაქმელად“ მოსული მტერი დაამარცხა, დააწვინა და დაამიწა.

და იმასაც — ტაშისკარის მამულიშვილურ გვირგვინსაც — როგორც ეტყობა, ფერი სავსებით ამოჭამა ათი წლის „თათრულმა ფერისცვალებამ“.

არა! ქეშმარიტი გმირი ის არის, ვინც იბრძვის საკუთარი სამშობლოსათვის!

ხოლო გიორგი სააკაძე?!

გიორგი სააკაძე თურმე ეს ათი წელია, საკუთარ გმირობას გაქცევია!

საკუთარ თავსაც გაქცევია!

და სანამ უნდა გაგრძელდეს ასე — გაქცევა სამშობლოდან, გაქცევა გმირობიდან, გაქცევა საკუთარი თავისაგან?!

კარგად უნდა ჩაჰკვირვებოდა გიორგი სააკაძე ყოველივეს, თუნდაც იმიტომ, რომ ბაღდადის ალების პატივი შაჰ აბასმა ერთ დღეს ყარჩიხა-ხანს მიაწერა. გიორგიმ თავისი თვალით იხილა ეს თავზარდამცემი სურათი: შაჰ აბასი ეუბნება ყარჩიხა-ხანს — „ჩემო ძვირფასო ყარჩიხა-ხან, შენ მე ისეთი გამარჯვება მარგუნე, ალლაჰსაც რომ ვერ გამოვთხოვდი უფრო მეტ პატივს. ახლა მიდი, ჩემს ცხენზე შეჯექ და მე ფეხით გეახლები, როგორც მსახური!“

ყარჩიხა-ხანი ძალიან ჰკვიანოდა და წინდახედული კაცი იყო და შაჰის ბრძანება ძალიან შორს დაიჭირა, მაგრამ შაჰ აბასი არ მოეშვა და თავისი ვაიტანა.

ამის შემხედვარე გიორგის, ალბათ, მიწა რომ გახეთქოდა ის ერჩივნა.

და ყოველივე ამას დაიმახსოვრებს გიორგი სააკაძე — ორივეს დაუმახსოვრებს, შაჰსაც და ყარჩიხასაც!..

ქეთევან ნაგავლი

ბაღდადის, ერაყისა და ქურთისტანის დაპყრობის შემდგომ შაჰ აბასმა გიორგი სააკაძე ქართლში გამოუშვა. იმავე ეამს ამირგუენე-ხანი ახალციხის დასაპყრობად გაგზავნა. „ყვითელმა ავაზამ“ ახალციხიდან ოსმალები გარეკა და მათ ნაცვლად მესხეთის გულში ყიზილბაშთა ციხიონი ჩააყენა სელიმ-ხან შამს ად-დინლუს მეთაურობით.

სპარსეთის ზეობის წლები იღვა მსოფლიოში.

მაგრამ „გურჯისტანის საკითხი“ მიინც მოუშორებლად ადგა გულზე შაჰ აბასს.

1624 წლის გაზაფხულზე ისევ მიიღო საიდუმლო დასმენა ფეიქარ-ხანისგან: კახელები ისევ ძლიერდებიან და მრავლდებიან; რაღაც საიდუმლო მიმოსვლაც უნდა ჰქონდეთ ერთმანეთში ქართველ თავადებსა და გონიოში გადახვეწილ თეიმურაზ მეფეს; დღე-დღეზე აჯანყება არის მოსალოდნელი.

და მაშინ თეიმურაზის დედა ვაიხსენა შაჰ აბასმა.

ქეთევან დედოფალი!

ამ მშვენიერმა ქალმა წარმოშვა თეიმურაზი — შაჰის ყველაზე დაუძინებელი და აქამდე ხელდაურევნელი მტერი!..

...ქეთევან დედოფალი შირაზში იყო. ათი წელიწადი აღარ ენახა საქართველო. ალბათ, ვეღარც ვერასდროს იხილავდა. მისი სათაყვანო სამშობლოს მიწაც, წყალიც და სურნელიც იმ ერთ მუჭა ქართულ მიწაში შეკუმშულიყო, მკერდზე რომ ეკიდა იესო მაცხოვრის ჯვარცმასთან ერთად. დღენიადაც იმ სურნელით სუნთქავდა, საქართველოდან წამოღებულ ნივთებს და წიგნებს რომ ასლი-ოდა ისე ცხოველად, მძაფრად, დამატრობლად, სულის და გულის წამლებად.

შირაზი იმამ-ყული-ხან უნდილაძის სამფლობელო იყო და დიდის პატივით და კრძალვით ეპყრობოდა სპარსეთის „ვიცე-კოროლი“ თანამემამულე დედოფალს, მთელს მის სახლულსა და მსახურეულს. ქეთევან დედოფალი ტყვე კი არა, დიდად საპატიო სტუმარი არის ჩვენიო, ამბობდა უნდილაძე, თუ მაინცდამაინც „ტყვეობაზე“ დადგება საქმე, ჩვენ თვითონ ვართ ამ საოცარი ქალის ტყვეებიო...

ცალკე სასახლე და წალკოტი მიეჩინა უნდილაძეს ქართველი დედოფლისთვის. ყველაზე მეტად მაინც ამით გაახარა „მასპინძელმა სტუმარი“: ჰორმუზიდან წამოღებული ბიბლიოთეკა შთლიანად „სტუმარ დედოფალს“ უბოძა „წიგნის გიჟმა“ უნდილაძემ.

ქეთევანს ოცამდე ქართველი ემსახურებოდა — ქალი და კაცი.

მათ შორის იყო ერთი, რომელსაც „გიორგი ხუცესს“ ეძახდნენ. იგი იყო დედოფლის კარის მღვდელიც, სახლთუხუცესიც, სუფრა-ჯიც, მოურავიც და მებაღეც. იგი განაგებდა ქეთევან დედოფლის გარშემო შეკრულ „წმინდა ქართულ კოლონიას“, „თათარ-სპარსელთა“ და „გათათრებულ ქართველთა“ გარემოცვაში.

გიორგი ხუცესს დაიბარებდა ხოლმე უნდილაძე, დედოფლისა და მისი „კოლონიის“ ამბავს გამოჰკითხავდა, ყოველ საჭირო საგანს, „საზრდელს“ და „მისართმეველს“ მიართმევდა და ისე გაისტუმრებდა.

ყველაზე დიდი საწუხარი ეს ჰქონდა დედოფალს: შვილიშვილებისა არაფერი იცოდა; რა რომ შირაზში გადმოსახლეს, ერთხელაც არ შეახვედრეს არც ლევანი და არც ალექსანდრე.

„უნდილაძისგან ვიცი, შაჰ აბასი ცალკე საგანგებოდ ზრდის თეიმურაზის შვილებსო“, მოკლედ მოსჭრიდა ხოლმე გიორგი ხუცესი. ეს იყო და ეს. უნდილაძის მკაცრი ბრძანებით, არ უმხელდნენ ქეთევან დედოფალს, როგორ დაახოჯავა შაჰ აბასმა მისი შვილიშვილები, როგორ მოკვდა ჯერ ალექსანდრე და შემდეგ ჰეიუიდან შეშლილი ლევანი...

უნდილაძემ ერთხელ გიორგი ხუცესის ხელით ნაშენები ბაღი მოიხილა და ისე მოიხიბლა, მაშინვე ისფაჰანს გაგზავნა და შაჰ აბასის ბაღები გაამართვინა და გაამშვენიერებია „უცნაურ ხუცესს“.

რა არ გამოვა ქართველი კაცის ხელიდანო, თქვა შაჰ აბასმა ახალი წალკოტის ხილვითა და ხიბლით გაოცებულმა.

უნდილაძემ მდიდარი ძღვენით დატვირთული ჩამოიყვანა გიორგი ხუცესი ისფაჰანიდან შირაზში...

სწორედ იმ ხანად პიეტრო დელა ვალე სწერდა მართო სკიპანოს, სპარსეთიდან რომში: „სიმართლე უნდა ითქვას, ქართველი ქალები ულამაზესნი და უმშვენიერესნი არიან მთელს აზიაში. შავგვრემანი სპარსელები ვერ შეედრებიან მათ. ქართველი ქალები არიან იმდენად ტანმალანი, რომ სიმაღლე დეიდაჩემისა — ქალბატონ ფაუსტინა ალბერინისა, ძალზე ჩვეულებრივია მათ შორის. თითქმის ყველას შავი თმა აქვს და თვალებიც შავი, დიდრონი და მომხიბლავი; პირისახე — თეთრი, ხოლო ღოყები — ვარდისფერი, ალბათ ბახუსის წვენი, მეოხებით, რომელსაც ისინი კარგად იცნობენ და მათი სამშობლო ამ მხრივ გერმანიასაც არ ჩამოუვარდება... მე ქართველებს ვთვლი ყველაზე ულამაზეს ხალხად მთელს მსოფლიოში“.

აგერ მეხუთე წელიწადი ცხოვრობდა სპარსეთში პიეტრო დელა ვალე — იტალიელი მოგზაური, სწავლული, კათოლიკე მისიონერი. კათოლიკურ სარწმუნოებას ქადაგებდა, ყოველ ქრისტიანს

მფარველობდა და ეხმარებოდა, უცხო ქვეყანას იკვლევდა და სწავლობდა. პერსეპოლისის სასახლის კედლებიდან უძველეს და უცნაურ „ლურსმულ“ დამწერლობას იწერდა და გასაშიფრავად ჩხრეკდა, აწამებდა და თვითონაც ეწამებოდა.

ცოლად ქრისტიანი სირიელი ქალი ჰყავდა, სახელად მაანი. ცხოვრობდნენ ქართულ ოჯახში. ერთი თბოლი ქართველი გოგონაც შეიფარეს და შეილივით შეიყვარეს ახალგაზრდა ცოლ-ქმარმა. იმ გოგონას თინათინი რქმეოდა (გვარი არ არის ცნობილი), ხოლო იტალიელმა დედობილ-მამობილმა ახალი სახელი — მარიუჩა დაარქვეს. დიდი დრო არ გაივლეს, პიეტრო დაქვრივდება და მარიუჩას ცოლად შეირთავს, მაგრამ სანამ ეს მოხდა, მანამ, გიორგი ხუცესის მეშვეობით, ჯერ მარიუჩა და შემდეგ პიეტრო დელა ვალე შეხვდნენ და გაეცვენ ქეთევან დედოფალს.

ბევრი ისაუბრეს ქართველმა დედოფალმა და იტალიელმა სწავლულმა ევროპისა და აზიის ხალხთა თავგადასავალზე, იტალიისა და საქართველოს ბედზე, მსოფლიოს ხალხთა რელიგიურ რწმენაზე, რწმენათა სიმბოლოებზე, საგანგებოდ — ისლამზე, იუდაიზმზე, მართლმადიდებლურ და კათოლიკურ ქრისტიანიზმზე.

პიეტრო დელა ვალესთან საუბარმა ერთხელ კიდევ ჩააფიქრა მის მუდმივ საფიქრალზე ქეთევან დედოფალი: იქნებ უშველიდა ქართველ ხალხს კათოლიკური ქრისტიანობის აღიარება?! იქნებ მართლა გამოიღებდა თავს რომის პაპი და სრულიად ევროპა ისლამიტურ ვეშაპთაგან „კათოლიკური საქართველოს“ დასახსნელად და გადასარჩენად?! ან რა დაშავდებოდა კათოლიციზმის აღიარებით? განა, სულ ერთი არ არის? განა ქვეშარიტი ქრისტიანობისათვის რაიმე მნიშვნელობა აქვს რომისა და კონსტანტინოპოლის მწყემსმთავართა საუკუნოვან პიროვნულ ბრძოლას „ქრისტეს გარეთ“ გამოგონილი დოგმებითა და რიტუალებით?!

...შაჰ აბასი კი ქეთევან დედოფლის დაღუპვის საბაბს ეძებდა და მაშინვე მიაგნო კიდევ.

ერთ დღეს მან კახეთიდან გადმოსახლებულ და გამაჰმადიანებულ ახალგაზრდა ლულამებს მოუყარა თავი და ასეთი კითხვა მიაგო: ჩემო ერთგულო მეგობრებო, რატომ გინდათ წარწყმილთ თქვენი დედები — რატომ არ დაატოვებინებთ ქრისტიანობას და რად არ მიაღებინებთ მაჰმადის რჯულს, რომელიც სასუფევლის მშვენიერებას უმზადებს ადამიანსო?

ქართველყოფილი ჭაბუკები კარგა ხანს დუმდნენ. მერე ერთმა თქვა, როგორც იქნა: ჩვენ დედებს ხშირად ვეუბნებით, მაგრამ უარს ამბობენ მაჰმადის რჯულის მიღებაზეო.

ვითომ რატომო?! — იყვირა შაჰმა.

— ასე ამბობენ, ქეთევან დედოფალი თუ ქრისტიანია, ჩვენ როგორღა ვულაღატებთ ქრისტეს რჯულსო, — უპასუხა იგივე ლულამმა.

და შაჰ აბასისთვის ზედმისწრება იყო გათათრებული ქართველის ეგზომ ბრიყვეული პასუხი. მან ფიცხლავ ბრძანება გაუგზავნა იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს:

„დაუყოვნებლივ ჩემი სახელით უბრძანე ქეთევან დედოფალს, ქრისტიანობა განავდოს და მაჰმადიანობა მიიღოს, ხოლო უკეთუ ჩემი ბრძანება არ შეასრულოს, მაშინვე სასტიკი წამებით შეჰყარე სიკვდილს!“

შეძრწუნდა შირაზის ხანი.

„არ იქნება და არავაზით არ გათათრდება ქეთევანი... და ამისთვის მე, უნდილაძემ, ტომით ქართველმა, მოვეკლა საქართველოს დედოფალი, დედა ქართველი ხელმწიფისა, სათაყვანო და სალოცავი ქართველი ხალხისა?!“

სასწრაფოდ პასუხი გამოუგზავნა შაჰს: ნუ იკადრებ და ნუ აღმართავ ხელს უმწეო ქალის სიცოცხლეზეო; რას აქნევთ მის გათათრებასო, განა თქვენთვის სირცხვილი არ იქნება ესოდენ სათნო ქალის სიკვდილი?!

აზვავდა შაჰ აბასი. ხელახლა აფრინა ფაიქი უნდილაძესთან სასტიკი ბრძანებით: შენ რასაც გიბრძანებ, ის შეასრულე დაუყოვნებლივ!..

სხვა გზა აღარ იყო და ეახლა უნდილაძე ქეთევანს.

ეახლა და ეაჯა კრძალვით, თავაზით, მარწმუნებელი შეგონებით: ნუ შეეცდები წინააღმდეგ მძვინვარე შაჰის ბრძანებასო: მიიღე მაჰმადიანობა, ამით არაფერი დაშავდებაო; გარეგნულად აღიარე მხოლოდ სპარსელთა საჩვენებლად და სათვალისოდ, ხოლო გულთნით ისევ ქრისტიანი დარჩებიო.

ემუდარებოდა უნდილაძე ღვთაებრივ ქალს და „სტიროდა მსგავსად ჰეროდეს ჯალათისა, რომელსაც ნაბრძანები ჰქონდა თავის მოკვეთა იოანე ნათლისმცემლისა“.

ქეთევანმა კი მოკლედ, მშვიდად და სიტყვაშეუქმეველად თქვა თავისი პასუხი: — ჩემო კეთილო ძმაო, სხეულის გადარჩენისათვის არ გავწირავ ჩემს სულს, ანუ ქრისტიანობას და ქართველობას! სხეული მიწაა და დღეს თუ ხვალ ისედაც მიწად უნდა იქცეს, ხოლო ქრისტეს სჯული და საქართველო, რომელიც ჩემში დაბადებითვე ჩასახლებულა, უკვდავია, მარადიული და მისი მოკვლა არც შენს ხელმწიფეს ძალუძს და არც მის ცრუ ღვთაებას!

შენს ხელმწიფესო! — გულზე დაესო უნდილაძეს დედოფლის სიტყვა. მე მისთვის ქართველი არ ვყოფილვარო, გაიფიქრა გულა-

დუღებულმა. კიდევ დიდხანს ვევედრა და ემუდარა, მაგრამ ამოდ
„დაშვრა იგი მრავლისა ვედრებითა და არა ისმინა დედოფალმან“.
და დარწმუნდა იმამ-ყული-ხანი, ვერავითარი ძალა, ვერც ღმერთი
და ვერც სატანა, ველარ შეარყევდა დედოფლის გადაწყვეტილებას.
და საბოლოოდ ბრძანა შაჰ აბასმა წამება ქართველი ქალისა.

(ხოლო, „წამების ხელოვნებას“ ოცდაერთი საუკუნის „გამოც-
დილება“ ჰქონდა სპარსეთში)...

...შირაზი.

1624 წლის 13 სექტემბერი.

უბერავს ქარი, ცხელი, ხორშაკიანი.

ცეცხლი გიზგიზებს „მეიდანზე“.

რკინის მარწუხები, მასები, შამფურები, ლურსმნით სავსე ქვა-
ბები, ბარები, სპილენძის მიტრა-თავსარქმელი — ვარვარებენ ცეც-
ხლში ჩალაგებულნი.

ხალხით გაჭვდილა „მეიდანის“ — სპარსელნი, ქართველნი, სო-
მეხნი, ჩერქეზნი, იტალიელი და პორტუგალიელი მისიონერნი.

გამოდის ქეთევან დედოფალი.

თეთრი, ქათქათა კაბით შემოსილს, მარჯვნივ და მარცხნივ მოა-
ცილებენ წითელხალათიანი ჯალათნი. უკან ორმოცამდე ქართველი
ქალი და კაცი მოსდევს. მათ წინ — გიორგი ხუცესი.

ზედ ცეცხლის პირზე შეაყენეს ჯალათებმა დედოფალი და მისი
ამალა.

ისფაჰანიდან საგანგებოდ წარგზავნილი დივანბეგი უახლოვდე-
ბა ქეთევანს და ერთხელ კიდევ აუწყებს კრძალვით და თითქოს
მუდარით: უკეთუ დედოფალი აღიარებს მაჰმადის რჯულს, შაჰი მას
შეირთავს ცოლად და აღავსებს უთვალავი საჩუქრითა და პატივით:
ხოლო, უკეთუ უარს ჰყოფს ხელმწიფის თხოვნას, იგი აღესრულე-
ბა უსასტიკესი წამებით!

ქეთევანმა ისევ სრული სიმშვიდითა და სიმტკიცით არჩია სიკვ-
დილი ქრისტესთვის და საქართველოსთვის.

მაშინ პირით შეაბრუნეს მხლებლებისკენ დედოფალი, რათა ჯერ
თავისი თვალთ ეხილა „გათათრება“ მისი ერთგული ადამიანები-
სა. ჯერ გიორგი ხუცესს დაეძგერნენ ჯალათები. გიორგიმ სირცხ-
ვილს სიკვდილი არჩია, დაასწრო და ჯალათის მახვილს გულით
წამოეგო. დანარჩენებს მიესივნენ ჯალათები და ყველანი სათითა-
ოდ „დაახოჯავეს“ და „დაათათრეს“ დედოფლის მსახურეულნი.

ბოლოს თვითონ დედოფალს მიადგნენ და უთხრეს, სიკვდილი-
სათვის მოემზადეო.

ნება მომეცით სიკვდილის წინ ვილოცოო და იქვე მდგარი კა-
თოლიკური ეკლესიისაკენ ანიშნა ქეთევანმა. უარი ველარ შეუბე-

დეს ყიზილბაშებმა. და პატრი ამბროზიო დოს ანეოსი და პატრი გრიგორი ორსინი წარუძღვნენ ეკლესიისაკენ. შევიდა და ილოცა ქეთევან დედოფალმა. საქართველო დალოცა, ღვთისმშობელს შეავედრა მისი წილხვდომილი ქვეყანა; მერე მარიამს და იესოს შესთხოვა წამების ეამს ტკივილთა დათრგუნვის ძალა და განწმენდილი და განმტკიცებული გამოვიდა სამლოცველოდან.

ცეცხლთან მივიდა, დადგა და ანიშნა ჯალათებს.

ჯალათებმა მაშებით ცეცხლიდან აღმოახდინეს გავარვარებული შიტრა და თავზე ჩამოაცვეს ქალს. დაცემა ვერ მოასწრო ქეთევანმა — უმაღვე წითლად აბრღვიალებულ ლურსმანთა „სარეცელი“ დაუგეს და ზედ გულადმა „დარეცეს“ ჯალათებმა. თეთრი სუდარა შემოაფხრიწეს, ჯვარცმა ააგლიჯეს, საკინძე აუშალეს, ქართული მიწა ჩაუშალეს.

ცეცხლის საგებელზე იწვა დედა საქართველოსი, შიშველ და ყვაილ-ჩაუქრობელ მკერდზე ქართული მიწის წმინდა ნაშთით მიმოფანტული.

წითლად მოლაპლაპე ბარი დაუსვენა ჯალათმა მკერდის შუაში.

ქალი არ ტიროდა, არც კვნესოდა. ოღონდ ლოცულობდა ჩურჩულით: „ქრისტე“, „მარიამ“, „საქართველო“.

ჯალათმა სისხლისფრად ავარვარებული მარწუხი აიტაცა. მარცხენა ძუძუს მისწვდა და მოგლიჯა, მერე მარჯვენა ძუძუს ჩასჭიდა და ისიც განაშორა მკერდს. გახურებული შამფურები აძგერეს ორივე ნაძუძურზე. მერე მთელს ტანზე ცხელი ლურსმნის „საბანი“ დაჰხურეს.

„საქართველო!“ — ისევ აღმოხდა წამებულის ბაგეს.

და დედოფლის შუბლს დაუმინა და დასცა ჯალათმა ნაცეცხლარი და ნასისხლარი ბარი.

და კიდევ ერთი სიტყვა მოასწრო უკვე სიკვდილის საუფლოში ჩაძირულმა:

„შვილო!“

და არავინ იცის, ვინ გაახსენდა სიკვდილ-სიცოცხლის განსადრეკელზე საქართველოს დედას — სვეგამწარებული თეიმურაზ მეფე თუ თვითონ საქართველო...

ქეთევან დედოფლის დამწვარი, დასახიჩრებული და დარღვეული სხეული ჯალათებმა დაუსაფლავებლად დააგდეს ცისა და მიწის შუა.

დამით ამბროზიო დოს ანეოსმა და გრიგორი ორსინიმ მოიბარეს წამებული ქალის სხეულებრივი ნაშთები. საკმევლითა და მურით გაყენთილ ქსოვილში გაახვიეს, ისფაჰანს წაიღეს და კათო-

ლიკურ მონასტერში დაასვენეს, ვითარცა ქრისტიანი და ქრისტესათვის წამებული დედოფლის უწმინდესი ნაშთი...

...ყოველი ცალკე ადამიანისგან სამშობლოსათვის საკუთარი სიცოცხლის შეწირვა ექვიპოტანელი გმირობაა, და საქართველოც მისთვის თავდადებულ და სიცოცხლეგაწირული გმირების სიმრავლით სწორედ ბედნიერი და ნებიერი ქვეყანაა. მაგრამ, საზოგადოდ, ყველა ეს გმირობა, რასაც ერთნაირად სამშობლოსათვის თავდადება ჰქვია, მაინც ერთნაირი მნიშვნელობით ვერ შეფასდება ისტორიაში. მშობელი ქვეყნის საკეთილდღეოდ თვითშეწირვის ყოველი ფაქტის შეფასებისას, მაინც და მაინც, უწინარეს ყოვლისა, ეს ორი კითხვა წამოიჭრება წინა პლანზე: ვინ წირავს თავს, და რა დროს წირავს?! ცალკე ერის გადარჩენაშიც გადამწყვეტი როლის აღსრულება ყველაზე მეტად იმავე ერისაგან გაღმერთებული ადამიანის თვითშეწირვას ხელეწიფება — თვითშეწირვას ერის წინამძღოლისას ან საწინამძღვროდ მოწოდებულისას.

მერე — ერთნაირი მნიშვნელობა ვერ მიეცემა თვითშეწირვას ერის ამბილებსა და ერის დაცემის ეპოქებში. ქართველი ხალხის ისტორიაში ერთნაირად ვერ შეფასდება სამშობლოსათვის თავგანწირვა მეთორმეტე საუკუნისა და თავგანწირვა მეთექვსმეტე-მეჩვიდმეტე საუკუნეებისა. როცა ერი სულიერ-სხეულებრივად აყვავებული და გამძლავრებულია, როცა მის ეროვნულ არსებობას არავითარი საფრთხე არ ემუქრება, მაშინ ქვეყნის საკუთრებეველზე საკუთარი სიცოცხლის გაწირვა — თუნდაც, თავისთავად დიდი გმირობა — მიზანდასახულობით, ეროვნული თავმოყვარეობის დაცვისა თუ გამჟღავნების ფარგლებს ვერც კი გასცილდება.

მაგრამ სრულიად სხვა ხასიათი და მნიშვნელობა ეძლევა თვითშეწირვით გმირობას მაშინ, როცა ერი უკვე დამზობის, გადაგვარების გზაზე გასულა, როცა იგი სულიერ-სხეულებრივი მოსპობის უფსკრულს მიმთხვეულა; როცა დგას საკითხი — ვიქნები თუ არა მე, ვითარცა ერი, ხვალ, ზეგ, მერმისად? — არა, არ ვიქნები! ანუ — უფრო არ ვიქნები, ვიდრე ვიქნები!

და ასეთ მდგომარეობაში იყო საქართველო სწორედ მეჩვიდმეტე საუკუნის პირველ მეოთხედში, ანუ „ვიორგი სააკაძის ეპოქაში“. ქართველი ერი აშკარა დალუპვის პირას იდგა. იყო ორი საფრთხე: ეროვნული მოსპობის (ფიზიკური მოსპობის) და ეროვნული გადაგვარების (სულიერი გადაგვარების). ორივე სპარსეთიდან მოდიოდა: შემოსევები ცეცხლით და რკინით და შემოსევები „იდეოლოგიურად“, „გათათრებით“. და ეროვნული აღმოფხვრის ყველაზე უარესი საშიშროებაც სწორედ ეს იყო — ქრისტიანობის,

ანუ ქართველობის სულიდან ამოგდება-ამორეცხვა და მის ნაცვლად მაჰმადიანობის, ანუ „თათრობის“ ჩასახლება-ჩასისხლხორცეზა. ხოლო, ქართველთა „გათათრება“, თავის მხრივ, ორი გზით ზღვებოდა — ძალდატანებით და ნებაყოფილობით. და ერისათვის, მისი მომავალი არსებობისათვის უარესი, ანუ უარესად დამღუპველი სწორედ ეს „ნებაყოფილობითი გათათრება“ იყო. დედამიწაზე, ყოველ დროსა და ადამიანთა ყოველ მოდგმაში, სულმოკლეობა რიცხვით ყოველთვის სჭარბობს სულგრძელობას და სულმტკიცობას. აქ მთავარი მოტივი „უკეთესი ცხოვრების“ გარანტიაა, და თუნდაც ეს „გარანტია“ მშობლიური ერისათვის, მოსისხლე უცხოელის ხელიდან მოდიოდეს, მას მაინც სულმოკლეთა უმრავლესობა ეტანება თავდავიწყებით (გნებავთ, „ერის დავიწყებით“!). საქმეც სწორედ ის იყო, რომ კაცს „თათრობა“ „ქრისტიანობაზე“ უკეთ აცხოვრებდა. შაჰ აბასი „ნებაყოფლობით შაჰისევანისთვის“ არაფერს იშურებდა და ძალიან ბევრი სულმოკლე ქართველი თავისი ფეხით შესდგომოდა მისი პირადი ცხოვრების „გამაბედნიერებელი გათათრების“ სპარსულ გზას. თქმა არ უნდა, თვითონ ქართველთა შინაური შუღლი და მტრობა აჩქარებდა ეროვნული სულის რღვევის ამ საშინელ პროცესს. ქართველთაგან შევიწროებულსა და, სამაგიეროდ, შაჰისაგან მოალერსებულ ქართველს სპარსეთში უკეთ ეცხოვრებოდა, ვიდრე თვითონ საქართველოში. და გარბოდა ქართველი საქართველოდან „სათათრეთში“. ასე რომ, თვითონ ქართველებიც ფრიად უადვილებდნენ შაჰ აბასს ქართველთა შორის „იდეოლოგიურ მუშაობას“ — ქართველი თავის სპარსეთი სჯობია საქართველოსო, ანუ — ქართველისთვის „თათრობა“ (მაჰმადიანობა) სჯობია ქართველობასო (ქრისტიანობასო)...

და სწორედ ასეთ უმძიმეს, ეროვნული გადაგვარებისა და გადაქარების ქაშს იყო საჭირო სამაგალითო თვითშეწირვა სწორედ სამაგალითო ადამიანისა — ისეთი ადამიანისა, რომელიც ერს ან ედგა წინამძღვრად, ან საწინამძღვროდ და სანიშანსვეტოდ გამოსჩანდა თავისი დიდი პიროვნული სიძლიერით და ბიოგრაფიული სიდიადით.

მაშ, სჭირდებოდა მაშინდელ ქართულ სამყაროს დიადი მაგალითი ქრისტიანობა-ქართველობის გადასარჩენად თავგანწირვისა. სჭირდებოდა და კიდევაც ჰყავდა, და ჰყავდა არა ერთი, არამედ... ოთხი, ორი კახეთს და ორიც ქართლს. კახეთს — მეფე თეიმურაზი და დედამისი ქეთევან დედოფალი; ქართლს — ლუარსაბ მეფე და მისი მოურავი გიორგი სააკაძე. ამ „შესანიშნავი ოთხეულის“ იმედზე და მაგალითზე იდგა მაშინდელი ერი ქართლ-

კახეთისა. და, ბუნებრივია, ამავე ოთხეულის შიში და ფიქრი უნდა ჰქონოდა საქართველოს ყველაზე დიდსა და მძვინვარე მტერს შაჰ აბასს. უკეთუ ამ „ოთხ სამაგალითოს“ თავის ერთეულ „შაჰისევანად“ („შაჰის მეგობრად“) მოიმხრობდა და მოიარშივებდა, მაშინ მათ მაგალითზე შაჰ აბასი საერთოდ ქართველთა „მასობრივ გათათრებას“, რალა თქმა უნდა, ვაცილებით უფრო ადვილად მოახერხებდა...

და თავდაპირველად ამ მხრივ დიდი წარმატებაც კი ჰქონდა ცბიერ შაჰ აბასს. აკი მას იმ „ოთხეულიდან“ ყველაზე ძლიერი — გიორგი სააკაძე — უკვე თავის „შაჰისევანურ ბუდეში“ მოეყუჩებინა (რა ვუყოთ, რომ სააკაძის მოხვეჭა და „მოყუჩება“ ისევ ქართველების „დიდი ხელშეწყობის“ წყალობით შესძლო აბასმა. მადლობა ამისთვის ქართველებს და მათ ეროვნულ წინამძღოლს ლუარსაბ მეფეს!).

მაგრამ ისე მოხდა, რომ შაჰ აბასის თავგამოდებული ცდანი იმ „დიდი ოთხეულის“ ძალდატანებითი თუ ნებაყოფილობითი („იდეოლოგიური“) დაუფლებისა მხოლოდ გიორგი სააკაძით ამოიწურა. თეიმურაზ მეფე ვერც ხელით მოიხელთა, ვერც სიტყვით „მოიტკბილა“, აქამდე შეურიგებელ მტრად შემორჩა და არც რა იმედი მომავალში მისი შემორიგებისა არ ჩანდა. ლუარსაბ მეფე კი მოიხელთა, მაგრამ მასთან „იდეოლოგიური ბრძოლა“ ცბიერ შაჰს სრული მარცხით გაუთავდა, და მარცხიც სწორედ ის იყო, რომ ქართველთა მეფე ქართველობისა და ქრისტიანობის შეუღლებლობისათვის წამებით მოჰკლა. იმასაც კი ვერ მიხვდა „ბრძენი ლომი“, რომ ლუარსაბ მეფე მან ჰეშმარიტ გმირად აქცია. მისგან მოკლული ქართველი მეფე მშობლიურ ხალხს მოეველინა სწორედ როგორც სამაგალითო გმირი, რომელმაც ქართველობისთვის მოწამებრივი სიკვდილით დათრგუნა გზა სიკვდილზე უარესი „გათათრებისა“.

მაგრამ ყველაზე დიდი მარცხი შაჰ აბასისთვის მაინც ქეთევან დედოფლის წამება იყო. საერთოდ, ქალის გმირობა, მშობელი ერისა და ქვეყნისათვის მისი თავდადება, ყოველ ხალხში და განსაკუთრებით ქართველ ერში, უაღრესად ამადლებულ, თითქმის საკულტო-საქარალურ მოვლინებად შეიგარძნობა და შეიცნობა.

ქეთევანი კი მანამდეც, სანამ მან „სიკვდილითა სიკვდილი დათრგუნა“ (ქართველობისთვის სიკვდილით თათრობა დათრგუნა) და წმინდანად შეირაცხა, მანამდეც იგი თავისი საოცარი ცხოვრებით, პიროვნული მომხიბვლელობითა და სულიერი სისპეტაკით ჰეშმარიტი წმინდანი იყო.

და სწორედ ასეთი ქალის გმირობა, მისი დიდი სიცოცხლის

თვითშეწირვა უნდა გამხდარიყო დიადი მაგალითი რღვევის გზაზე შემდგარი ეროვნული სულის განმტკიცებისა და ისევ ტრადიციულ ქრისტიანულ-ქართულ ზნეობრივ საკუროთხეველზე შემობრუნებისა და შემომტკიცებისა.

ამ მხრივ სანიშნეულო იყო თუნდაც იმ გათათრებული ახალგაზრდა ქართველი ლულამის ნათქვამი შაჰის წინაშე: სანამ ქეთევან დედოფალი ქრისტიანია, მანამ არც ჩვენი დედები აპირებენ ქრისტიანობაზე ხელის აღებასო! დიახ, ასეთი ყოფილა მაგალითი ქეთევან დედოფლისა. ყველა იმას შესცქეროდა, იმას ჰბაძავდა, ყველა მისი „მიმდევარი“ ყოფილა, განსაკუთრებით კი — ქართველი ქალები. მაშ, თუ ქეთევანი „გათათრდება“, მისი „მიმდევარი“ ქართველი ქალებიც „გათათრდებიან“. ხოლო, საერთოდ, ქართველი ქალს „გათათრება“ სრულიად ერის გათათრებასა და ეროვნულ ვადაგვარებას მოასწავებს (ალბათ, ქართველი მამაკაცის ეროვნული რენეგატობაც ვერ ავნებს იმდენს საერთო ქართულ სულს, რამდენსაც ქართველი ქალის „ანტიქართულობა“!). და ამიტომ აჩქარდა „ბრძენი შაჰი“, აჩქარდა და მიიღო კიდევ „მისაღებელი“!

ქეთევანის საოცარმა გმირობამ, ეროვნული სულისა და სარწმუნოებისათვის თავგანწირულობამ, ერთბაშად შეაყენა და შემოაბრუნა სწორედ სულიერი დაღუპვის გზაზე შემდგარი ქართველობა.

მას ხალხმა „საქართველოს დედა“ უწოდა.

მისი გმირობა მართლაც ჭეშმარიტი შემდეგელი დვრიტა აღმოჩნდა ქართული სულიდან აღძრული მანამდე შეუჩერებელი სისხლის დენისა.

მან იხსნა ქართველი ხალხი სულიერი წარწყმედისაგან.

მისმა უწმინდესმა მოწამებრიობამ იერიქონის საყვირის ძალისხმევით დაარსება ყოველი ქართველის სულში:

„ნუ გათათრდები!“

სარწმუნოა, რომ ყველაზე მძლავრად მაინც სააკაძის სულში დარეკა „ქეთევანური გმირობის“ ზარმა.

დაბრუნება სააკაძისა

ქეთევან დედოფლის წამების ჟამს გიორგი სააკაძე სპარსეთში იყო. შაჰ აბასს გაეწვია იგი რაღაც საგანგებო წვევით.

ზურაბ ერისთავიც გიორგისთან ერთად მიეხმო აბასს.

და ისხდნენ თათბირად: შაჰ აბასი, გიორგი სააკაძე, სვიმონ-ხანი და ყარჩიხა-ხანი.

„საბოლოოდ“ წყდებოდა „გურჯისტანის საკითხი“. ბოლოს და ბოლოს, საქართველოს ყოფნა-არყოფნის „საქმე“ სრული არყოფნით უნდა გათავებულიყო. და ასედაც გადაწყდა: „გაუქმებულ კახეთში“ რაღაც სასწაულად ხელახლა აღმოცენებული კახელობა ერთი ხელის მოსმით გაიქლიტოს, ხოლო ქართლი დედამუდრიანად აიყაროს და სპარსეთში გადასახლდეს!

ხოლო, ეს განაზრახი ამნაირად უნდა აღესრულოს: შაჰი ქართლის მმართველს სვიმონ-ხანს ცოლად აძლევს თავის შვილიშვილს — ისა-ხან ყორჩიბაშის ასულს, ჯაჰან-ბანუმ ბეგუმს; ახლად-შეუღლებულნი გაემგზავრებიან ტფილისს და, როგორც მაყრიონს, თან გაიყოლებენ სპარსულ მხედრობას ყორჩიბა-ხანის მთავარსარდლობით.

ყორჩიბა-ხანის მთავარ მრჩეველად ინიშნება გიორგი სააკაძე, ქართლის მოურავ-ტარულა და ნამდვილი გამგებელი.

„სააკაძესთან თათბირისა და შეთანხმების გარეშე ყორჩიბა-ხანს ნება არა აქვს გადაწყვიტოს რაიმე დიდი თუ მცირე საქმე საქართველოში!“ — ხმამაღლა, მკაცრად და საგანგებოდ ყველას გასაგონად ბრძანა აბასმა.

სააკაძესა და ყორჩიბა-ხანს თანაშემწეებად გაჰყვებიან — ზურაბ არაგვის ერისთავი, შირვანის ბეგლარბეგი იუსუფ-ხანი, ყარაბაღის ბეგლარბეგი მოჰამედ ყული-ხან ზიად-ოღლი, კიდევ სხვა „ათორბეტი ხანი“, მრავალი ამირა და სულთანი...

თათბირი სრულდებოდა.

და შაჰ აბასმა სრულიად მოულოდნელად ზურაბ ერისთავს უთხრა — სანამ ქართლს მოივლიდეთ, მანამდე შენი ცოლი ჩემთან უნდა დარჩეს სტუმრადო.

არ ესიამოვნა ზურაბს, — სტუმრად კი არა, მძევლად იტოვებ-სო, გაიფიქრა, მაგრამ უმაღლვე გული დაიარჩებინა — საშიში არაფერია, შაჰის ერთგულად მივდივარ, ერთგულადვე დავბრუნდები და მეუღლეც აქვე დამხვდება უვნებლადო...

და უცებ გაისმა ისევ შაჰის გამყინავი ხმა:

„ჩემთანვე დარჩება გიორგი სააკაძის ძე, პაატა, რამეთუ... ძალიან მიყვარს მე პაატა სააკაძე!“

სისხლი უნდა გაშრობოდა ამის გამგონე გიორგი სააკაძეს...

...ისტორიამ ერთი სიტყვაც არ შემოინახა იმ შემზარავი დიალოგისა, რომელიც უნდა გამართულიყო შვილის გამწირველი მამისა და გაწირული შვილის გამომშვიდობების ჟამს. შესაძლოა, არც „ისე საზარელი“ ყოფილიყო ეს განშორება, უკეთუ პაატამ არც კი იცოდა, რა იდუმალი განზრახვებით მიდიოდა მამამისი საქართველოში. მაგრამ თვითონ გიორგის გულზე კი მთელის სიმძიმით უნ-

და გაეგლო შვილის გამწირველი მშობლის აუწერელ და გამოუთქმელ სულიერ წუხილს, მით უფრო, რომ გიორგიმ „თავისთვის“ კარგად იცოდა, რაისთვისაც მოდიოდა საქართველოში, რაის ქმნას აპირებდა და „იმ ნაქმნარისთვის“ რაც მოელოდა მძვინვარე შაპის ხელში მძევლად ჩატოვებულ მის შვილს...

...როცა საქართველოში სალაშქროდ ყველაფერი მზად იყო, შაპ აბასმა ყარჩიხა-ხანი ცალკე დაიბარა და იდუმალ უთხრა:

— მე შენ თათბირზე სხვების შესახებდად გითხარ, რომ სააკაძის დაუკითხავად არაფერი მოგემოქმედა. ახლა კი ცალკე, პირადად გიბრძანებ: სააკაძეს საგანგებოდ ადევნე თვალი; ჩემგანაც საიდუმლო წერილსა და ბრძანებას ელოდე და ისე მოიქეცი როგორც იმ წერილში ეწეროს!

ამის შესახებ, რასაკვირველია, სააკაძემ არაფერი იცოდა.

მაგრამ არც შაპ აბასმა იცოდა, რომ გიორგი სააკაძესაც ჰქონდა ერთი საიდუმლო შეხვედრა საქართველოში გამომგზავრების წინ — შეხვედრა დაუდ-ხან უნდილაძესთან.

— ყველაფერი გააკეთე, ჩემო გიორგი, ყიზილბაშთა ამოსაწყვეტად, რასაც კი შეძლებ, — უთხრა უნდილაძემ სააკაძეს...

...საქართველოსკენ მოიჩქაროდა ნეფე-დედოფალი — გათათრებული ქართველი სვიმონ-ხან და სპარსელი ქალი ჯაჰან-ბანუ ბეგუმი.

უკან მოსდევდა „მაყრიონი“ — უზარმაზარი სპარსული მხედრობა.

საქართველოს დასაქცევად აღძრულ სპარსელთა ურდოს მოუძლოდა ორი „გათათრებული ქართველი“ (გიორგი სააკაძე, ზურაბ ერისთავი) და ორი გათათრებული სომეხი (ყარჩიხა-ხანი, იუსუფ-ხანი).

მაშ, სააკაძეს ჯერ ისევ „გათათრებული ქართველი“ ჰქვია!

ჯერ არავინ იცის, რა „განსაწმენდელი“ ჩაგუბებულა მის სულში — განსაწმენდელი იმ ცოდვათაგან, რასაც აქამდე, ამ თორმეტი წლის მანძილზე, ზოგი „ქვეყნის დალატს“ ეძახის, ზოგი „საკუთარი შეფის მკვლელს“, ზოგი „კახეთის დამაქცევარს“. განა უწინამორბედლა გიორგი სააკაძის საქციელი საქართველოს ისტორიაში? ვინ მოთვლის, რამდენი ქართველი, ნებით თუ უნებლიეთ, გადახვეწილა საქართველოდან, უცხო მზის სხივი აუცრია და უცხო ისტორიის შემოქმედი გამხდარა. სამაგალითოდ შეიძლება ეს სახელები გაიხსენოს ადამიანმა:

მედეა, ასული კოლხთა მეფე აიეტისა — საბერძნეთში,

ბაკურ იბერიელი — რომში,

ვეტრანიონ ლაზი — რომში,

ბუზმირ იბერიელი — რომში,
 ფარსმან იბერიელი — რომში,
 სუბარმახიოს კოლხი — რომში,
 პეტრე იბერიელი — რომში,
 იოანე ლაზი — რომში,
 ფარსმან კოლხი — ბიზანტიაში,
 ფირან იბერიელი — ბიზანტიაში,
 რუფინე კოლხი — ბიზანტიაში,
 ლეონტი კოლხი — ბიზანტიაში,
 ზაენა კოლხი — ბიზანტიაში,
 ზაკურ ფირანის ძე იბერიელი — ბიზანტიაში,
 ფაზა იბერიელი — ბიზანტიაში,
 თორნიკე პროტოსპათაროსი — ბიზანტიაში,
 ფარსმან იბერი იერაპოლისელი — ბიზანტიაში,
 ვრიგოლ ბაკურიანის ძე — ბიზანტიაში,
 აბაზ ბაკურიანის ძე — ბიზანტიაში,
 გიორგი ბეგი — ოსმალეთში,
 მეჰმედ ფაშა — ოსმალეთში,
 გულჩარა, მეფე გიორგი მეათის ასული — ოსმალეთში,
 კონსტანტინე-მირზა — სპარსეთში,
 ალავერდი-ხან უნდილაძე — სპარსეთში,
 იმამ-ყული-ხან უნდილაძე — სპარსეთში,
 დაუდ-ხან უნდილაძე — სპარსეთში.

„წესადცა არს წინამბრძოლობა ქართველთა“ — აეკვიატეზიით
 ქართველ მამულიწვილებს და თავგამოდებით იბრძოდნენ და აქ-
 ცვედნენ სისხლს „სხვათა ისტორიის გასაჭედად“:

თორნიკე ერისთავი — ბიზანტიელთათვის;
 ულუ დავითი, სარგის ჭაყელი, რატი სურამელი, ვახტანგ მეორე
 და ვახტანგ მესამე — მონღოლთათვის;

კონსტანტინე მეორე და მზეჭაბუკ ჭაყელი — ყიზილბაშთათვის.
 მაინც ვინ უფრო „მოერგება“ გიორგი სააკაძეს, ვითარცა წინა-
 მორბედი, ანუ ორეული?

ალბათ, მანუჩარ მეორე ათაბაგი!

მანუჩარმა ქართველობა ოსმალურ თათრობაში გაცვალა, ოს-
 მალური სახელი მუსტაფა დაირქვა, ოსმალს ფაშობა გაიკრა და
 ერის წყეულ მოლაღატედ იქცა. მაგრამ ბოლომდე ვერ გაუძლო
 „ნებაყოფლობით თათრობას“ ქართველად დაბადებულმა კაცმა:
 ოსმალ ფაშებს დაერია, ერთი თავიდან ჭიპამდე გააბო ხმლის დარ-
 ტყმით, მეორეს ყური და ლოყა-ნიკაპი დაათალა, მესამე ცოცხალ-

მკვდარი დააწვინა... და დაუბრუნდა მანუჩარი ქართველობას სამშობლოს და სარწმუნოებას. დიდსულოვანმა მშობელმა ხალხმაც დაივიწყა მისი „თათრობა“ და ერის წყეული მოკვეთილობიდან ისევ ეროვნულ გმირად გაიხადა.

და ასევე შეუხდობს ქართველი ხალხი გიორგი სააკაძესაც, უკეთუ იგი ყოველივეს საქმედ აქცევს, რაიც ახლა მას ვულში განზრახვად უძევს.

თევდორე, ლუარსაბი და ქეთევანი — სააკაძის სამი თანამედროვე — ერთბაშად წმინდანნი გახდნენ, ხოლო თვითონ სააკაძე ამიერიდან ვერანაირი გმირობით, თუნდაც სიცოცხლის ისეთივე მოწამებრივი თვითშეწირვით, ვეღარ გახდება წმინდანი: თორმეტწლიანი „გალანძლული სიცოცხლის“ გაწირვით წმინდანი ვერ გახდება!

მაგრამ საკუთარი შვილის შეწირვით?!

განა, საკუთარი სიცოცხლისა და საკუთარი შვილის სიცოცხლის გაწირვა ერთი და იგივეა?!

საკუთარი სიცოცხლის გაწირვა რაიმე დიადი საქმისათვის უყოყმანოდ შეუძლია ყოველ საშუალო ადამიანსაც, მაგრამ რომელ ღვთაებრივ გმირს არ შეუდრკება გული და შეუღონდება სული, როცა საქმე მისი ღვიძლი შვილის სიცოცხლეს მიაღებება?!

და ახლა, იქნებ გიორგი სააკაძე ის გმირი, რომელსაც ძალუძს სამშობლოს საკურთხეველზე მიიტანოს გაცილებით დიდი და წმინდა მსხვერპლი, ვიდრე მისმა თანამედროვე სამივე წმინდანმა ერთად?!

...და შემოდის საქართველოში მისი „უძღები შვილი“, თორმეტწლოვანი „უძღებობის“ შემდეგ, ორმოცდახუთი წლის ასაკში, „განსაწმენდელი“ ფიქრითა და განაზრახით დატვირთული...

მ ა რ ტ ყ ო შ ი

1625 წელი.

ტფილისში მოვიდა სპარსეთიდან წამოსული ნეფიონი და მისი უზარმაზარი ურდო-მაყრიონი.

აიშალნენ ქართველები — ვის მოსწრებია ამდენი მაყარიო?! სხვა რამ ავი განაზრახი ხომ არ იმალება ამ უცნაური ქორწილის უკან?!

საშფოთარი არაფერი აქვთ ქართველებს. შაპის შვილიშვილს და სიძეს სწორედ ასეთი დიდროვანი საქორწილო მოგზაურობა

ეკადრება, მორჩა და გათავდა! გიორგი სააკაძე არწმუნებდა ყველას, „ფიცითა და მტკიცითა“:

„ამა ჯარისა სიმრავლე საქართველოსათვის არ არის საზიანო, ნურცა რა ფიქრი გაქუსთ, თქვენი საქმე მე დამადევითო“.

რამდენიმე დღეს, გაბმით, „იყვის მღერა, ნადიმი და მეჭლისი, ბურთაობა და ყაბახის სროლა“ ტფილისში.

ქორწილი რომ ჩათავდა, ყარჩიხა-ხანმა სპარსული მხედრობა ტფილისიდან აპყარა, მუხრანს ჩაიყვანა და ალაიანის ველზე დააბანაკა.

მაშინვე ყარჩიხამ, რასაკვირველია სააკაძესთან შეთანხმებით, კახეთში ბრძანება გაგზავნა: იმერეთს ლაშქრობას ვაპირებ და სასწრაფოდ ყველა ბრძოლისუნარიანი კახელი, ვითარცა ქუდზე კაცი. მუხრანს გამოცხადდეს სპარსელებთან და ქართლელებთან შესაერთებლად.

და როცა კახელები მუხრანს მოვიდოდნენ, სპარსელები მისდგებოდნენ და უკლებლივ ყველას ამოწყვეტდნენ!

ასე იყო მოფიქრებული მარტივად და „მადიანად“.

და ეს განზრახვაც ისევ სააკაძესთან ჰქონდა „შეთანხმებული“ ყარჩიხას.

მაგრამ იმ ღამით გიორგი სააკაძე მცხეთაში კათალიკოს ზაქარიას და წილკნელ ეპისკოპოსს პართენს შეხვდა. და ასე — სააკაძის დიდი სამამულიშვილო განაზრახი პირველად ქართლის სულიერმა მამებმა შეიტყვეს.

ეს ამბავი კი გიორგი სააკაძეს ყარჩიხა-ხანთან აღარ ჰქონია შეთანხმებული!...

მეორე დღეს ზურაბ ერისთავი დაიმარტოხელა გიორგი სააკაძემ. იგი სულხორციანად ენდობოდა ზურაბს — გიორგის გაზრდილი იყო შუათანა ცოლისძმა. ხმალიც მისგან ჰქონდა ნასწავლი, მამულიშვილობაც და „ანტიმამულიშვილობაც“.

მე და შენ საქართველო უნდა დავიხსნათ დალუპვისგანო, პირდაპირ უთხრა სიძემ ცოლისძმას, არც ერთი სპარსელი აქედან ცოცხალი არ უნდა წავიდეს, სულ ერთიანად უნდა ამოვკლიტოთ.

გაოცდა და დაფეთდა ზურაბ ერისთავი. თუ აჯანყებას აპირებდი, რატომ სპარსეთში არ მითხარიო; ახლა რა ვქნა, ცოლი რომ სპარსეთში დაეტოვეო; ხომ იცი, როგორც კი შაჰი ლალატს შეიტყობს, მაშინვე თავს გაადგდებინებს ქალსო. სპარსეთში რომ ჩემი განზრახვა გამენდო, შენ თავს ვერ შეიკავებდი და რა ვიცი რას მოიმოქმედებდიო, უთხრა გიორგიმ, ისედაც შაჰი ცოლს არ გამოგატანდაო.

და, რაც მთავარია, რატომ ავიწყდება ზურაბ ერისთავს, კიორგი სააკაძემ ღვიძლი შვილი ჩაუტოვა ხელში მძვინვარე შაჰს!

მინც ყოყმანობდა არაგვის ერისთავი.

მაშინ გიორგიმ ცოლისძმის უზომოდ პატივმოყვარულ გულს დაუმიზნა: თუ შაჰ აბასმა ცოლი მოგიკლა, სამაგიეროდ ლუარსაბ მეფის დას, ლელა-თინათინს შეგრთავ ცოლადო.

ლელა-თინათინი, როგორც წინარე ნათქვამიდან გვახსოვს, შაჰ აბასმა ლუარსაბ მეფის მოკვლის შემდეგ საკუთარი ცოლობიდან განუტევა და კახეთის მმართველს ფეიქარ-ხანს მიუძღვნა.

როცა გავიმარჯვებთ, ფეიქარ-ხანს ლელას წავართმევთ და შენ შეგრთავთ ცოლადო — არწმუნებდა გიორგი ზურაბს.

და მოიხიბლა ზვიადი ფეოდალი ასეთი შეთავაზებით: ხუმრობა ხომ არ იყო — ზურაბ ერისთავი ქართლის გვირგვინოსან-ბაგრატიონთა ოჯახს უმოყვრდებოდა!

და ზურაბი დათანხმდა.

აჩანყების თავი და თავი რგოლი შეიკრა...

...ამასობაში კახელთა ჯარი მოვიდა სპარსთა ბანაკში.

გაიხარა ყარჩიხა-ხანმა. შაჰის პირველი ბრძანება აღსრულების პირას იდგა: კახელებს ამოსწყევტდნენ და მერე ქართლის აყრას და გადასახლებას შეუდგებოდნენ!

და, ზეარაკად მოსულ კახელებს სპარსელებმა გამოუცხადეს, რაკი თქვენც იმერელთა ქრისტიანი თანამომემნი ხართ, იმერეთში სალაშქროდ ვერ გენდობით, ამიტომ იარაღი ჩაგვაბარეთ. საჩუქრად ძვირფასი ხალათები მიირთვით და უკანვე თქვენსავ კახეთში გაბრუნდითო!

„საჩუქრების დასარიგებელი“ კარავი მოშორებით, ბანაკის განაკიდურზე იდგა, მაღალი, კაცის-სამაღავი თეჯირით გარშემოვლებული. იმ კარავში სათითაოდ შეხვალთ და თქვენს კუთვნილ საჩუქარსაც იქ მოგართმევენო — უთხრეს კახელ „სტუმრებს“ სპარსელმა „მასპინძლებმა“.

და კიდევაც დაიწყო „მისართმეველის მირთმევა“. რიგით პირველი კახელი შეიწვიეს კარავში. შემდეგ მეორე, მესამე... მეათე... მეთხუთმეტე...

და უკან არც ერთი არ ბრუნდებოდა.

ალბათ თავს უყრიან და ერთად გამოუშვებენ შაჰის ხალათებით დამშვენებულებსო, ფიქრობდნენ საჩუქრის მოლოდინში ჩამდგარი კახელები.

და უეცრად კახელთა შორის ვიღაცამ იღუმალი სიტყვა ისროლა: იმ კარავში სათითაოდ შესულ ქართველებს „საჩუქრად“ თავის დაგდებინება გელოდებათო!

თავის დაგდებინებო?!

ეგ ჩვენ გვკითხონო, იგრიალეს კახელებმა, ხმლები იშიშვლეს და გაალმასებით ეკვეთნენ სალტედ შემოკრულ ყიზილბაშთა ლაშქარს. ეკვეთნენ და სალტე გადასჩეხეს. ბანაკის გასასვლელთან მდგარი სპარსელებიც გადაქელეს და სამშვიდობო გზებზე გააღწიეს.

თითები დაიჭამა ყარჩიხა-ხანმა.

არავითარი ეჭვი არ იყო: კახელთა ამოწყვეტის განაზრახი მხოლოდ მან ვასცა, ვინც ამ განზრახულობაში ყარჩიხასთან ერთად მონაწილეობდა. ასეთი კაცი კი გიორგი სააკაძე იყო...

გიორგის არ გამოჰპარვია, რომ იმ დღესვე ყარჩიხა-ხანმა შიკრიკი აფრინა სპარსეთისაკენ.

დღე-დღეზე შაჰ აბასის ახალ ბრძანებას ელოდა ყარჩიხა-ხანიც და... გიორგი სააკაძეც...

სპარსელთა ურდომ ადგილი მოინაცვლა: მარტყოფის ველზე გავიდა და იქ დაიბანაკა...

გიორგი სააკაძემ კი ლოჭინის ხეობაში დაუხშირა სიარულს, რადგან სწორედ აქ გამოივლიდა სპარსეთიდან მომავალი გზა...

სპარსელებიც შეეჩვივნენ იმას, რომ ნადირობაზე შეყვარებულ მოურავი ყოველდღე გადიოდა „ქორის მოსატყეველად“.

იმ დღესაც ხმა დააგდო ბანაკში, სანადიროდ მივდივარო და ქორით ხელმოჭანგული გაეშურა ლოჭინისაკენ.

გუმანმა არ უმტყუნა: სპარსეთიდან მომჭროლავმა შათირმა შეგოაგელვა ცხენი ხეობაში.

დაუხვდა გიორგი, გაძალიანდა შათირი, მაგრამ სად გაეჭკეოდა სააკაძის ფოლადის თითებს. შეიპყრო გიორგიმ, გაჩხრიკა. უბიდან წერილი ამოართვა.

შაჰი სწერდა ყარჩიხა-ხანს: „გობრძანებ, კახელნი ამოსწყვიტო. ქართლელნი დედაწულიანად აპყარო და სპარსეთს წამოასხა, ხოლო მოურავი დაუყოვნებლივ მოჰკალ, თავი მოჰკვეთე და გამომიგზავნე!“

გიორგიმ შაჰის წერილი უბეში შეინახა, შაჰის შათირი კი იქვე მოგულდა და მიწაში ჩამარხა.

ბანაკში მობრუნდა. ვითომც არაფერი მომხდარიყოს, „ძველი შეგობრობით“ ესაუბრა ყარჩიხა-ხანს. თან ეს უთხრა ბეჭითად, გკაცრად: ქართლის თავადები უნდა შევკყარო სასწრაფოდ და ვუბრძანო, ხალხი გაამზადონ დედაბუდიანად ასაყრელად და სპარსეთში გადასაყრელადო.

ყარჩიხამ ეჭვი ვერარა დაიკრა და სააკაძის განზრახვა მოიწონა.

გიორგიმ ქართლის თავადები შეჰყარა და შაჰის წერილი წაუკითხა.

და ყველა მიხვდა შაჰ აბასის ვერაგ განზრახვას — სააკაძის მოყვარეც და მომტერეც: საქორწილოდ მოსულ ყიზილბაშობას ქართლი უნდა დაექცია, კიდევ ერთხელ, ანუ — „ერთხელ და სამუდამოდ“!

და ყველა თავადმა — სააკაძის მტერმაც და მოყვარემაც — ერთხმად შეჰფიცეს, რომ დათქმულ დროზე მთელის ძალებით ამხედრდებოდნენ საქართველოს დამაქცევარ გადამთიელთა შესამუსრაველად.

(ასე უნდა მომხდარიყო, რადგან ყველას, სააკაძის მტერსაც და მოყვარესაც — უპირველეს სალოცავ ხატად მაინც ჰქონდა სამშობლო საქართველო. ხოლო შინაურ ქიშპსა და მტრობას დროებით თავი უნდა მოემძინარებია).

ერთადერთი ქართველი თავადი, რომელსაც შეთქმული მამულიშვილები არ ენდნენ, იყო გამაჰმადიანებული ანდლუყაფარ ამილახორი, შაჰ აბასის ცოლისძმა, სიმონ-ხანის ქვისლი და ისა-ხან ყორჩიბაშის სიძე (ქალის თესლით — შაჰ აბასის შვილიშვილის ქმარი). საფურცლის ჭალაზე შეიპყრეს შეთქმულებმა ანდლუყაფარი ცოლშვილიანად, ჩრდილოეთისკენ გააქანეს და თერგის ხეობაში არშის ციხეში გამოჰკეტეს...

სამამულო ომის მაწვევარი შიკრიკები მიმოქროდნენ ქართლის მიწაზე. ხალხი იარაღს ისხამდა გამალებით.

ერთად შეყრილ ქართულ ლაშქარს ზურაბ ერისთავი უსარდლებდა.

ხოლო, გიორგი სააკაძე...

...დღე დათქმული აჯანყებისა — 25 მარტი (7 აპრილი) 1625 წლისა, დღესასწაული ხარება.

ხარება! (ალბათ, დიდი იმედი ჩასდეს ამ საოცარ სიტყვა-სასწაულში პატრიოტებმა).

ჯერ ისევ ღამე წევს მარტყოფის ველზე.

გულდანდობილად სძინავს ბანაკად ჩაგუბებულ 30000 სპარსელს.

მთავარსარდლის კარავში განისვენებს ყარჩიხა-ხანი და მისი ძე, იმამვერდი-ბეგი. მშვიდად სძინავთ, რადგან იციან, სააკაძე არსად გასულა ბანაკიდან, ვერც ვერსად წავა, მსტოვრები თვალს არ აშორებენ. მახლობელ კარავში ეგულება ყარჩიხა-ხანს „მოურავ-ხანი“, ოთხი „გურჯის“ თანხლებით. ხოლო, სულ ხუთი „გურჯი“ რას განიზრახავს და, თუ განიზრახავს, რას გააწყობს ოცდაათი ათას ყიზილბაშთან!

ამიტომ სძინავთ არხეინად.

მხოლოდ გიორგი სააკაძეს და მისგან არჩეულ ოთხ ქართველს არ სძინავთ.

იარალასხმული მიწოლილა „რჩეული ხუთეული“:

გიორგი სააკაძე,

მისი ძე ავთანდილ სააკაძე,

თავადი პაატა ხერხეულიძე,

თავადი ელია დიასამიძე,

გლეხი პაპუნა ვაშაყაშვილი.

რიყრაყმა იწყო შემოსვლა.

ლამემ შავი კრეტსაბმელი აიკრიფა და ხარება-დღეს შეატოვა მარტყოფის ველი.

გამაყრუებელმა ყიყინამ და იარალის ზრიალმა უეცრად შეარყია ცა და მიწა.

ეს — ქართული ჯარი მოჰქროდა, ზურაბ ერისთავის სარდლობით.

აიშალა სპარსთა ბანაკი.

კარვიდან გამოიჭრა ყარჩიხა-ხანი და ავზნიანი ყივილით იხმო ყველა სარდალი.

ერთბაშად მოცვივდნენ ამხედრებული გიორგი სააკაძე, იუსუფ-ხანი, მოჰამედ ყული-ხან ზიად-ოღლი და სხვანი „ხანნი ათორმეტნი“.

— ცხენიდან ჩამობრძანდი და შევიტყოთ რა ხდებო! — შეპკივლა ყარჩიხამ სააკაძეს.

— ჩამოხდომისა კი არა, უმჯობესია შენც შეჯდე ცხენზე და ჯარს მიჰხედო, თორემ ვგონებ თეიმურაზ მეფე მოდის თავის მხედრობით! — შეუტრიალა სააკაძემ.

ცხენს მოახტა ყარჩიხა-ხანი.

მაგრამ უნაგირზე გასწორება კი ველარ მოასწრო.

— ახლალა სინჯე ქართველების სისხლის დაქცევა! — დაიღრი-ალა სააკაძემ და თვალწამიერად შიშვლად დაჭერილ მარცხენა ილიაში აძგერა შუბი ყარჩიხა-ხანს.

გარდიგარდმო შუბგანწონილი და სულგავარდნილი დაენარცხა მიწას სპარსთა მთავარსარდალი.

წამსვე ხმალი იშიშვლა სააკაძემ.

სპარსთა დანარჩენ სარდლებს უკვე ხმლებით სჩებდნენ ავთანდილ სააკაძე, პაატა ხერხეულიძე, ელია დიასამიძე, პაპუნა ვაშაყაშვილი.

ავთანდილს იმამვერდი-ბეგი მოეკლა, ყარჩიხა-ხანის ძე.

გიორგიმ იუსუფ-ხანს თავი ხმლით დააგდებინა.

პატას, ელიას და პაპუნსაც დაეღვარათ „თავისი წილი“ მტრის სისხლი.

რამდენიმე წუთიცი და სპარსულ ურდოს აღარც ერთი სარდალი აღარ ჰყავდა ცოცხალი.

ხუთ ქართველს ერთბაშად წარეკვეთა თავი სპარსული ურჩხულისათვის.

ზურაბ ერისთავიცი უკვე შემოჭრილიყო სპარსთა ბანაკში.

ქართველები უწყალოდ და ხელდარეულად ელეტდნენ უმეთაუროდ და უპატრონოდ დაგდებულ სპარსულ მხედრობას. სპარსელებს კი ისლა დარჩენოდათ, გაქცეულიყვნენ, ვისაც საით და როგორ მოუხდებოდა. ქართველები ლტოლვილებს მისდევენ და ხოცავენდნენ მთელი დღე.

უთენია დაწყებული ბრძოლა გვიან მიმწუხრამდე გაგრძელდა.

30000 სპარსელიდან მხოლოდ 3000 გაასწრო სიკვდილს.

ქართული ხმლებით აჩეხილ ოცდაშვიდი ათას სპარსელში ესვენა შვიდი რჩეული სპარსელი სარდალი.

დიდძალი ნადავლი და აღჭურვილობა ჩაუვარდათ ხელში გამარჯვებულებს. ისინი „ალივისეს საშოვრითა — ოქროთი, ვერცხლითა, თვალითა მარგალიტითა, მრავლის უცხო ნაქსოვითა, ცხენ-აქლემითა და ჯორითა“.

„ხარება“ სუფევდა იმ დღეს საქართველოში.

სწორედ დღეს იდგა უზენაესი მამულიშვილობის მწვერვალზე მამა პაატა სააკაძისა.

გარტყოვის შვიდგომი

სვიმონ-ხანი და ყარაბაღის ბეგლარბეგი მოჰამედ ყული-ხან ზიად-ოღლი ტფილისისაკენ მიჰქროდნენ თავპირისმტრევეით.

მაგრამ გიორგი სააკაძემ მიასწრო. ტფილისი აილო და ნარიყალაში ჩაკეტილ ყიზილბაშურ ციხიონს ალყა შემოარტყა.

სვიმონ-ხანმა და მოჰამედ ყარაბაღელმა საქართველოს სატახტოს გვერდი აუქციეს, აღჯაყალამდე უკანმოუხედავად ირბინეს, აღჯაყალას ციხეში შეცვივდნენ და შიგ ჩაირაზნენ. მცირე ხნის მერე იქიდანაც გადაიხვეწნენ და მაზანდარანს ჩააღწიეს.

ტფილისის ციხე გამაღიანდა. დრო კი აღარ ითმენდა, მტერს სულის მოთქმის სახსარი არ უნდა მისცემოდა. ამიტომ გიორგიმ ნარიყალა ალყაში ჩატოვა და თვითონ, ზურაბ ერისთავის თანხლებით, კახეთისაკენ გაფრინდა.

ზურაბ ერისთავს გიორგისგან აღთქმული ლელა ბატონიშვილი

ეგულებოდა ფეიქარ-ხანის კარზე და ყველაზე წინ ის მიჰქროდა ფრთაგამოსხმული.

ფეიქარ-ხანს, მარტყოფის კატასტროფა რომ შეეტყო, ხორნაბუჯი დაეგდო და ისიც ფხოჭა-გლეჯით გაქცეულიყო. მტკვარზე წამოეწივნენ ქართველები გაქცეულ ყიზილბაშებს. ვახელებით დაეძგერა ზურაბ ერისთავი. ფეიქარ-ხანმა მოასწრო მტკვარზე გადასვლა. ცოლიც თან გაიტაცა, ლელა-თინათინი, ბარდავისკენ გაჰქურცხლა. მიჰყვა ზურაბი ვააფთრებით, მაგრამ ვერც ყიზილბაშ მეტოქეს დაეწია და ვერც „თავის საცოლე“ დააგდებინა.

სანამ ზურაბი ხელცარიელი და გულჯავრიანი დაბრუნდებოდა, გიორგიმ მტკვარზე ფეიქარ-ხანისგან დატოვებული ყიზილბაშობა დაატყვევა „მრავალი ქონებით, იარაღ-მოწყობილობით, ურიცხვი მსხვილფეხა და წვრილფეხა საქონლით“.

შემობრუნდნენ და ისევ ხორნაბუჯს მოაშურეს ქართველებმა. ციხეში მდგარი ყიზილბაშური ციხიონი იარაღაყრილი გამოვიდა, ორმოცდაათი საპალნე აბრეშუმი გამოიტანა და სხვა მრავალ ქონება-მისართმეველთან ერთად მიართვა გამარჯვებულებს.

მთელი კახეთი სააკაძის ხელში მოექცა.

არ სცხრებოდა მოურავი. კახეთიდან განჯისა და ყარაბაღისკენ გაქუსლა, იქაური ყიზილბაშები დააწიოკა და დააფორიაქა, უმრავლესობა ამოელიტა, სულიტკბილობის მოყვარულნი ტყვედ აიყვანა, გაქცეულებს არეზამდე სდია, მრავალი დავლა მოინადავლა და ქართლისაკენ შემოტრიალდა.

ქართლ-კახეთი სრულიად გაწმენდილიყო ყიზილბაშური სნეზისაგან.

აღმოსავლეთ საქართველოს ორივე ტახტი სააკაძის ხელით სალსალამათად დახსნილი და გადარჩენილი ელოდებოდა ღირსეულ პატრონს.

მაშ, მეფე (ან — მეფეები) სჭირდებოდა „ორ საქართველოს“ — ქართლსა და კახეთს.

მერე, კაცმა სთქვას და, სხვა ვინ უნდა ყოფილიყო მეფე (თუ — „პატრონი“) ჭვეყნისა, თუ არა იგი, ვინც თავისი მჭრელი გონებითა და მძლე მარჯვენით იხსნა იგივე ჭვეყანა?!

ხალხი, გამორჩევით „წვრილი ერი“, კიდევაც მოითხოვდა მეფედ სააკაძის გამოცხადებას.

მეფე საძებარი არ არისო, ბრძანა გიორგიმ და მაშინვე გონიოში ელჩები აფრინა და თეიმურაზს შეუთვალა: კახეთისა და ქართლის ტახტნი, ორივე შენ გელოდება, მობრძანდი, დაბრძანდი, იმეფე, ჭვეყანას უპატრონე და მოუარეო.

თეიმურაზი ის იყო რუსეთში წასასვლელად ემზადებოდა, საა-

კაძის ელჩებმა რომ ასეთი „ციტომოვლენილი ამბავი“ და შეთავაზებ-
ბა მოართვეს. მის სიხარულს ენა ვერ იტყოდა და კალამი ვერ ას-
წერდა!

და მაშინვე ქართლ-კახეთისკენ სამგზავრო სამზადისი ბრძანა.

მაგრამ თეიმურაზმა გონიოდან ფეხის დაძვრა ვერ მოასწრო, რომ მალულმა შათირებმა მეორე, უკვე საშიშარი და საშფოთარი ამბავი მოუბრუნინეს: ღმერთი არ გაგიწყრეს და გონიოს ციხიდან არ გამოხვიდე, თორემ იცოდე, სააკაძეს ცოცხალი ვერ გადაურჩე-
ბიო; შენი მოკვლა მას ტახტისაკენ გზას უხსნის და სავსებით დასა-
ჯერებელია, რომ სასიკვდილოდ არ დაგინდობს ეგ „თათარიო“!

ერთხანს თავზარდაცემული და შეძრწუნებული იდგა ამის მსმე-
ნელი თეიმურაზი. მერე კი მაინც ესა თქვა მწარე სინანულით და
გულმხურვალეებით:

„თუ მართლაც და, უფალს ჩემი სიკვდილი ნებავეს, დაე აღს-
რულდეს მისი სურვილი! მე მაინც ბედნიერი ვიქნები, რაკი უკა-
ნასკნელად გავუღიებ მშობლიურ ცას, რომლის ქვეშ მე თვალი
ამებოდა და გონება გამეხსნა!“

თქვა და წამოემართა ქართლ-კახეთისკენ.

სანამ თეიმურაზი მოაღწევდა, მანამ გიორგი სააკაძემ ისევ შეუ-
ტია ტფილისის ციხეს გამგელებით. ქართველებმა თაბორის მთიდან
თოფების ბათქით აიღეს „დაბალი ციხე“. ნარიყალა კი ისევ მაგ-
რობდა. გიორგი სააკაძის ბრძანებით წყალი დაუწყვიტეს ნარიყა-
ლას. დღე-დღეზე ციხე უნდა დაცემულიყო.

მაგრამ ისევ გამოჩნდნენ მოლაღატენი „საასპარეზოდ“.

გორელი ვაჭარი გიორგი გორგიჯანაშვილი თურმე ყიზილბაშთა
ციხიონის უფროსს „ძმაცობდა“. ყიზილბაშს გორგიჯანაშვილის-
თვის შემოუთვლია: „უწყლობამ ნამეტნავად შეგვალონაო, წყლით
რამე გვიღონო“. ამდგარა ღამით გიორგი გორგიჯანაშვილი, ერ-
თიცი თავისი სანდო კაცი წაუყვანია, ნარიყალას წყალსადინარ
კლდეზე გასულა, ღარები გაუწყვია და წყალი ციხის დასარწყუ-
ლებლად გაუშვია.

მეორე დღეს სააკაძის მეომრებმა აღდგენილი წყალსადინარი
შენიშნეს და ღარები ხელახლა აპყარეს. მაგრამ ალყაში მოქცეუ-
ლებს წყურვილის საშიშროება მაინც კარგა ხნით მოეხსნათ: ყი-
ზილბაშებს მთელი ღამის წყალდინებით ყველა ჭა, ჭურჭელი და
წყალსაცავი გავესოთ და სარწყულები უხვად გაემადგრებინათ.

ციხიდან ყიზილბაშებს ორი კაცი გამოეპარათ და იმათ აუწყეს
საკაძეს მოლაღატეთა სახელები — გიორგი გორგიჯანაშვილი და
გარსოა ჭანოაშვილი.

გორგიჯანაშვილის ღალატი ადრე შეეტყო გიორგის და ახლა

გარსოა ჭანოაშვილის ვინაობა იკითხა. ჭანოაშვილი ტფილისელი მოქალაქე ყოფილა, ისიც ყიზილბაშთა ციხიონის უფროსის „დოსტი“ და მასთან იღუმალ შეზრახებული: როცა ციხის გარეთ რაიმე შენთვის სასიკეთო და საიმედო ამბავი მოხდებოდა, მე წითელი სამოსელით შევიმოსები და ისე დაგენახვებითო, თუ არა და, უბრალოდ ჩაცმულს დამინახავთო!

და ამნაირად, ყიზილბაშები „წითელი გარსოას“ დანახვაზე გამხნევდებოდნენ და ძალას მოიცემდნენ, ხოლო „შავი გარსოას“ გამოჩენისას ზედმიწევნით ფხიზლობდნენ, ფრთხილობდნენ და საფრთხის უკუსაგდებად საგანგებოდ ემზადებოდნენ.

(პირდაპირ, საოცარი ბედი დაჰყოლოდა საქართველოს საღვთო დედაქალაქს: თითქმის ყოველი ძნელბედობის ეპის, მისივე მოქალაქეებიდან საკვირველად „კოლორიტული მოღალატენი“ გამოუჩნდებოდნენ! კოლორიტული „მშობლიური მოღალატენი“!).

და „სოფლელმა“ გიორგი სააკაძემ თბილისის მკვიდრ „ქალაქელს“ კოლორიტული ღალატისთვის თავი ვაავდებინა, ხოლო გორგიჯანაშვილი ძელზე თავდაღმა ჩამოჰკიდა და ქალაქის ქუჩები ჩამოატარა.

იმ დროს ტფილისში იმერეთის მეფის წარმოგზავნილი მოციქულები იყვნენ, მათ შორის ქუთათელი ეპისკოპოსი, რომელიც პირადად სცნობია გორგიჯანაშვილს (ალბათ, ქუთათისის „მაღალ წრეშიც“ ჰქონდა „კავშირნი“ ქართველ პატრიოტთა მტრობით დაბოღმილ ვაჭარს). ქუთათელმა სააკაძესთან იშუამდგომლა და გამოიხსნა გორგიჯანაშვილი სიკვდილისგანაც და თავლაფდასხმისგანაც.

ხოლო ნარიყალა ისევ ყიზილბაშებს რჩებოდათ...

...ამასობაში გონიოდან წამოსულმა თეიმურაზმაც მოატანა.

მცხეთაში შეეგებნენ ერთმანეთს თეიმურაზ მეფე და გიორგი სააკაძე — ორი გმირი, ორნივე სამშობლო საქართველოს საკეთილდღეოდ უმძიმეს ბრძოლებში გაწამებულნი და გაჭალარაგებულნი.

ორივეს საკუთარ სიცოცხლეზე ძვირფასი მსხვერპლი გაეღო სათაყვანო სამშობლოსათვის — შვილები...

მცხეთაში, სვეტიცხოვლის ლავრაში, ქართველ საერო და სასულიერო „საზეპურო ერის“ წინაშე თეიმურაზი აკურთხეს ქართლისა და კახეთის მეფედ.

ასე შეიქნა თეიმურაზი „ორივ ტახტის მკერი“.

აღმოსავლეთი საქართველო გაერთიანდა.

ზეიმობდა ქართველი ხალხი დიდ გამარჯვებას.

ზეიმობდა გიორგი სააკაძე, ქართველთა ძლევამოსილებისა და ყველაზე დიდი მეოცნებე „ყოველი საქართველოს“ გაერთიანებისა.

მაგრამ ბედისწერა სწორედ უმაღლესი აღზევებისა და ზარზე-

მის ტოლძალოვან საწუხარსა და საგლოველს უმზადებს ადამიანებს.

და ასე იყო ახლაც, რამეთუ ჯერ ისევ ცოცხლობდა შაჰ აბასი.

აპოთეოზი პაატა სააკაძისა

შაჰ აბასს არასდროს ასეთი თავზარი არ დასცემია, როგორც დასცა ჯერ მარტყოფის კატასტროფამ, უზარმაზარი არმიის მოსპობამ, უპირველესი სარდლების ამოწყვეტამ და, მერე — ქართლ-კახეთის გაერთიანებამ.

თანაც ყოველივე ეს საშინელებანი მოხდა მაშინ, როცა სპარსეთის სახელმწიფო და მისი „ლომის“ ძალმოსილება ზეობის მწვერვალზე იდგა.

შაჰს ეგონა, ეს-ეს არის საქართველო სრულიად წავშალე პირისაგან მიწისაო და უეცრად კი წამოიძარტა იგი ახალნერგად, შურისმგებლური მახვილით ხელში, წამოიძარტა და მიწას განართხო სწორედ იგი, ვისაც ქართული ფუძის მოთხრა ჰქონდა გულს ამოჭრილი.

თურმე შეუძლებელია „მოკვლა საქართველოსი“, თურმე მართლა მარადიული უკვდავების სული ანთია ამ უცნაური ხალხის სხეულში — ხან მინავლებული, ხან უღარესად გამძლეარებული.

სასიკვდილოდ დაგულეებულ საქართველოს თურმე ახალი ცხოვრება დაუწყია, ქართლი და კახეთი გაერთიანებულა და ერთიან, „გამთლიანებულ“ ტახტზე ყველაზე საძულველი თეიმურაზი დაბრძანებულა!

ყველაზე საძულველი თეიმურაზი?

მაგრამ გიორგი სააკაძე?!

რა შეედრება შაჰის გულში ახლა გიორგი სააკაძის მძულვარებას?!

შაჰ აბასის გული ყოველთვის ყოველგვარი მძულვარების სრულიად მოძცველი და „დამტევი“ იყო, მაგრამ ახლა შაჰს ათასი გულიც არ ეყოფა ვერაგი მოურავ-ხანის სიძულვილის დასატევეად!

მარტყოფი და სააკაძე! — აი, ორი უსაშინელესი და უსაძაგლესი სიტყვა სპარსეთის ხელმწიფის აზრსაბრუნაეში!

მარტყოფი! — თითქმის ორმოცი წელიწადი გასულიყო შაჰ აბასის გამეფებიდან და ამ ორმოცი წლის მანძილზე შაჰს ასეთი ზარალი და უბედურება არ მოსწრებიაო, გაიძახიან სპარსეთში, ოსმალეთში, ევროპაში.

საკაძე! — ასეთი მტერი საერთოდ არ მოსწრებია სპარსეთის ქვეყანასო, გაიძახიან აზიაში, ევროპაში.

„ვფიცავ ალლაჰს, მთელი ჩემი სამეფოს ნახევარს მიცემ, ვინც სააკაძეს ცოცხლად მომიტრევს!“ — ბლაოდა შაჰი...

მაგრამ საანამ გიორგი სააკაძეს „ცოცხლად მოუტრევდნენ“, მანამ შაჰს შეუძლია სიკვდილზე უარესი სასჯელი და სატყვიარი შეპყრობის დიდების მწვერვალზე აფოფინებულ მოურავ-ხანს. დიახ, სიკვდილზე უარესი!

ხოლო, ადამიანისათვის მის სიკვდილზე უარესი არის მისი შვილის სიკვდილი...

პაატა სააკაძე მომგვარეთ, მოლაღატე მოურავ-ხანის შვილიო, დაიზმუვლა შაჰ აბასმა. მიუყვანეს.

და მოუკლა შვილი შაჰ აბასმა გიორგი სააკაძეს. თავი მოჰკვეთა და მამას გამოუგზავნა. ტანი კი ხევში გადაავდებინა, ყვაე-ყორანთა და მხეტთა საჩივრებად.

პაატა სააკაძის გვამი ღამით ევროპელმა კათოლიკე მისიონერებმა ამოასვენეს ხევიდან და სადღაც იღუმალ ადგილას დაასვენეს.

შვილის სიკვდილის შიში ჰზარავდა გიორგი სააკაძეს. და, აი, ჩამოუტანეს სპარსელმა შათირებმა შვილის წარკვეთილი თავი.

მამის წინ ესვენა თავი წამებული შვილისა, რომელმაც მას დაუბრუნა „ქეშმარიტი ქართველობა“ და ახლად არგუნა „ერის მხსნელისა“ და „ეროვნული გმირის“ სახელი.

უმძიმესი გლოვის ზარი დასცემოდა სააკაძეთა სახლეულს.

საგლოველი იყო საყოველთაო, რამეთუ ჭაბუკის უწმინდესი სიცოცხლის გაწირვამ დაუბრუნა საქართველოს ყველაზე დიდი „უძლები შვილი“, რომელიც ყველაზე საშფოთარ ეჰმს ქეშმარიტ მხსნელად მოეცლინა დალუპვის პირას მიმთხვეულ სამშობლოს.

ერთაწმინდის ეკლესიაში დაკრძალეს წმინდა ჭაბუკის თავი.

მაღე ტფილისელმა ვაჭრებმა, ევროპელ მისიონერთა თანადგოზით, იპოვეს და წამოასვენეს პაატას გვამი სპარსეთიდან საქართველოში. და როგორც იქნა, ეღირსა განკვეთილი მარტვილის თავსა და ტანს ერთად დაეანება მშობლიურ მიწაში.

და დაინთო ერთაწმინდის ეკლესიაში იმჟამინდელი საქართველოს ყველაზე დიდი კერეონი.

ბედნიერი იყო ჭაბუკი: მშობლიურ მიწაში იწვა, ჯალათის ხელით ნაწამები სხეული აღარ სტკიოდა და „ყოველი საქართველო“ იყო მისი ჭირისუფალი.

მისი სახელი ეროვნული გმირობისა და მამულიშვილობის ნიშანსვეტად იქცა.

მარაბდის კვირაქალს

მაგრამ ქართველებს ისიც უნდა სცოდნოდათ, რომ შაჰ აბასი შურის საძიებლად მარტო პაატა სააკაძის სისხლს არ იკმარებდა. დღე-დღეზე მისი ახალი შემოსევა იყო მოსალოდნელი. ამიტომ ახალი ომისთვის ემზადებოდნენ ქართველები. დღე და ღამე იჭედებოდა საჭურველი. დღე და ღამე თვალმოუხუჭავად და მუხლჩაუხრელად იღვწოდა სააკაძე.

უწინარეს ყოვლისა მთავარი ეს იყო — რაიმე „შინა-განსქდომა“ არ ჩამოვარდნილიყო ქართველთა შორის.

გიორგიმ შენიშნა: პირჩაღრუბლული იმზირებოდა და იღრინებოდა ზურაბ ერისთავი — „მეორე გმირი“ უკვე მომხდარი დიდი სამამულო ეპოპეისა. ძნელი არ იყო ზურაბ ერისთავის გულჯავრიანობის მიზეზის გარკვევა. მისი ცოლი შაჰ აბასმა გაამაჰმადიანა და თავისი ცოლების მსახურად განაწესა. გიორგი სააკაძის აღთქმა ზურაბისა და ლელა ბატონიშვილის „სანატრელი ქორწინებისა“ არ შესრულდა, რადგან ვერ იქნა და ვერ დაავადებინეს ფეიქარ-ხანს ლელა-თინათინი.

ძალიან სახიფათო კი იყო პატივმოყვარე, დიდგულა და მერყევი ბუნების მქონე არაგველი მბრძანებლის იმედგაცრუება.

დატრიალდა გიორგი სააკაძე. ზურაბი ადვილად დაარწმუნა იმაში, რომ აწ გარდასულ ლუარსაბ ბაგრატიონთან დამოყვრებას ისევ ქართლ-კახეთის „ორივე ტახტის მჭერთან“ დამოყვრება სჯობდა. თეიმურაზს კი ასული ჰყავდა, სახელად დარეჯანი. და ჩადგა სააკაძე მეფესა და ერისთავს შორის შუამავლად.

დედოფალი ხორეშანი უარს ამბობდა ზურაბისთვის ქალის მიცემაზე. „მაგან ამოადგო ჩემი სამშობლო ქართლიო“, გაიძახოდა ლუარსაბ მეფის დაი. მაგრამ მაინც გასჭრა დიდი მოურავის „პოლიტიკურმა მაჰანკლობამ“ — ზურაბ ერისთავმა ცოლად შეირთო თეიმურაზ მეფის ასული დარეჯანი.

საქმე თითქოს კარგად მიდიოდა.

თეიმურაზი მეფობდა.

გიორგი სააკაძე განაგებდა.

თავადები მოურავის პირველობას თითქოს შერიგებოდნენ. „თვით ზურაბ ერისთავი და ვინცავენი დიდი კაცი იყვნენ ქართლისანი, დიდს მოურავს ქეშიკში უწევდობდნენ და ყმურად მონებდნენ მას“.

გიორგი სააკაძემ სპარსეთთან გარდუვალად მოსალოდნელ ომში ოსმალეთის მომხრობაც სცადა.

ამ დროს ოსმალეთის დიდი ვეზირი და აღმოსავლეთის ფარების

სერასქერი ჰაფიზ-ფაშა დიარბექირში იდგა და ბაღდადს სალაშქროდ ემზადებოდა. გიორგიმ ელჩობა შეადგინა, სათავეში თავისი შვილი იორამი ჩაუყენა და ჰაფიზ-ფაშასთან გაკზანა. მოურავის ელჩებს ოსმალთა მისართმევად მიჰქონდათ საქართველოში ამოწყვეტილ ყიზილბაშ სარდალთა წარკვეთილი თავები (მათ შორის — ყარჩიხა-ხანისა და იუსუფ-ხანისა), მხარგაკრული ტყვეები, ნადავლად წამოღებული სამასი სპარსული დროშა, საომარი საყვირები და ზურნაიკები.

ქართველი ელჩები 1625 წლის 3 ივლისს ეწვივნენ ჰაფიზ-ფაშას. ოსმალებმა სიამოვნებით მოიხილეს ყიზილბაშ სარდალთა თავები — ოთხი თვის წინათ წარკვეთილნი, მარილში გამოყვანილნი, მაგრამ მაინც ხრწნამორეულნი. მაღლიერებით ჩაიბარეს ტყვეები და ლომის გერბიანი დროშები.

იორამ სააკაძემ მამის წერილი გადასცა დიდ ვეზირს. გიორგი ატყობინებდა ჰაფიზ-ფაშას: ოსმალთა სამეფო გვარეულობას ჯერ ასეთი მოხერხებული შემთხვევა არ მოსწრებია სპარსეთთან ანგარიშის გასასწორებლად; ამიტომ ყოველგვარი დაყოვნების გარეშე ისწრაფეთ და თქვენის ჯარებით გამოემართეთ განჯა-ყარაბაღისა და შირვანისაკენ; მისვლისთანავე ყველა ეს ქვეყანა უბრძოლველად დაგემორჩილებათ; ამის მერე სულ იოლად შეძლებთ არდებილისა და ქეშქელის აღებას და ყიზილბაშთა ქვეყნის საესებით გადაწვას; თანაც იმდენ სიმდიდრეს მოინადავლებთ, ქვეყნის დასასრულამდე სალაპარაკო და სალექსე გახდებათ.

ჰაფიზ-ფაშას კი არც დიდი ნიჭი ჰქონდა და არც გაბედულება. ვერ იქნა და სააკაძის შემონათვალს გადაჭრილი პასუხი „ვერ მოუხერხა“.

ისტორიკოსი იბრაჰიმ ფეჩევი მაშინ მრჩევლად ახლდა ჰაფიზ-ფაშას.

ასეთი მოხერხებული შემთხვევა მართლაც აღარასოდეს ჩაგივარდება ხელშიო, უთხრა იბრაჰიმმა ჰაფიზს, ამიტომ სააკაძეს დაუჯერე და შირვან-აზერბაიჯანისკენ გაუტეე ჯარებითო.

— ბედნიერებით მოსილმა ფადიშაჰმა ჩვენ ბაღდადის დაპყრობა გვიბრძანა და არა საქართველოსა და შირვანისკენ გალაშქრება, — თქვა ჰაფიზ-ფაშამ.

იბრაჰიმ ფეჩევი მაინც არ შეეპუა და მაშინვე ეს უთხრა დიდ ვეზირს:

— ბედნიერებით მოსილმა ჩვენმა ფადიშაჰმა რომ ეს იცოდეს — დიდი მოურავი ჩვენს მხარეზე გადმოსულაო — მაშინვე სწორედ შირვანისკენ გაგაგზავნიდათ, ანდა შეიძლება თვითონ ჩაუდგეს სათავეში ამიერკავკასიაში ლაშქრობას. დარწმუნებული ვარ, თუ ამ

შემთხვევას ხელიდან გაუშვებთ, ქვეყნის დასასრულამდე გვექნება სანანებლად.

— თქვენ ჯერ ცილევ არ გცოდნიათ ჩემი ხასიათი. მე ვიდრე რომელიმე წამოწყების წარმატებით შესრულებაში წინასწარ არ დაერწმუნდები, მისკენ ერთ ნაბიჯსაც არ გადავდგამ, — მთქნარებით თქვა ფაშამ.

— განა, დიდებულმა სულთნებმა, გინა პატიოსანმა ვეზირებმა, რომელთაც ამოდენა საღეთო ომები და დაპყრობანი ეგზომ ძლევამოსილებით ჩაუტარებიათ, წინასწარ იცოდნენ, რომ უეჭველად გაიმარჯვებდნენ? ომში გამგზავრებისას სარდალი სიმამაცეს და ალლაჰს უნდა მიენდოს. ან ახლა, ბაღდადს რომ ჩახვალთ, ნამდვილად იცით, რომ დაიპყრობთ და გაიმარჯვებთ? — არ ეშვებოდა იბრაჰიმ ფეჩევი.

— მტკიცედ მწამს და ეჭვიც არ მეპარება, — ისე თქვა სერასქერმა, რომ მოსაუბრე მიმხვდარიყო, ამ საკითხზე ნულარ ვილაპარაკებთო.

მთავარსარდალთან ამაო საუბრის შემდგომ იბრაჰიმ ფეჩევი იანიჩართა მეთაურთან — ხუსრევ-ალასთან მივიდა (ეს სახელი კარგად დავიმახსოვროთ, რადგან იგი ამ ამბებიდან ოთხი წლის შემდგომ ავტორი შეიქნება დიდი ქართული ტრაგედიისა).

ახლა ხუსრევ-ალას შეუჩნდა იბრაჰიმ ფეჩევი, იქნებ შენ გამოეხმაურო გიორგი სააკაძის მოწოდებას და გაილაშქრო შირვანისკენო.

ხუსრევ-ალამ ყბა ცბიერად მოიქცია და თქვა: ჩვენ მთავარსარდალის ხელქვეითები ვართ და რასაც გვიბრძანებს, ჩვენც იმის აღმსრულებლები ვახლავართო.

ფეჩევიმ იფიქრა, ხუსრევს ჰაფიზის გამარჯვება და აღზევება არ ეპრიანებაო, და სულ მიანება თავი სარდლების წაქეზებას ამიერკავკასიაში სალაშქროდ...

...ისევ დგას 1625 წელი. წელი ქართველთა ძალმოსილებისა, წელი რწმენისა, სიხარულისა, სამომავლო იმედისა და უძლეველობისა.

მაგრამ, ვაი თუ წლის ბოლომდეც ვერ გააწიოს საუკუნოვანი წყვილიადით ავსებულ სივრცეში შემოჭრილმა სინათლის სხივმა!..

ცილევ მოჰქრის საქართველოსკენ ვეებერთელა ურდო — საუკეთესო ანარჩევი მხედრობა სპარსეთისა.

მოჰქრის ურდო და მოაქვს შაჰ აბასის „მსოფლიო რისხვა“.

ან ახლა უნდა მოისპოს საქართველო, ან ვერასოდეს!

ვაი შენ, გურჯისტან!

ურდოს მოუძღვის ისა-ხან ყორჩიბაში, სიძე შაჰ აბასისა.

თანაშემწე სარდლებად დანიშნული არიან: შირვანის ბეგლარ-ბეგი ყაზარ-ხან ჩერქეზი, ერევნის ბეგლარბეგი — ამირგუენე-ხანი, აზერბაიჯანის ბეგლარბეგი — შაჰბენდე-ხანი და ხოსრო-მირზა დავითის ძე, ქართველი ბატონიშვილი, ისფაჰანის ტარულა, შაჰის კარზე გიორგი სააკაძის წყალობით დაწინაურებული და აღზევებული. (ამ გათათრებულმა ქართველმა უნდა გაუმართლოს შაჰ აბასს. გიორგი სააკაძემ არ გაუმართლა, ხოსრო-მირზამ უნდა გაუმართლოს).

ისევ მიეღო შაჰ აბასის ბრძანება დაუდ-ხან უნდილაძეს — საქართველოში სალაშქროდ აღიკაზმე შენის მხედრობით.

ისევ უარი შეეთვალა უნდილაძეს.

ურდო კი მოჰქროდა საქართველოსკენ.

მოჰქროდა და მოჰქონდა „მსოფლიო მრისხანება“ შაჰ აბასისა: ან ახლა უნდა აღიზოცოს პირისაგან მიწისა საქართველო, ან ვერასოდეს!

ვაი შენ, გურჯისტან!

მარაბდა

ვითარ დაეცნეს ძლიერნი და დაიღუნნეს
საჭურველნი ბრძოლისანი.

წიგნი მეფეთა მეორე, 1,27.

იენისის დამლევეს მოვიდნენ „დიდითა მძლავრობითა“ და დაიბანაკეს ალგეთზე, სოფელ მარაბდის ახლოს.

ისევ ალგეთი!

სავანე მრავალი დიდი სამამულიშვილო ხმალთაკვეთებისა!

სავანე ცრემლთა სიხარულისა და ცრემლთა სინანულისა!

ალგეთის მკერდზე წერია „დიდი ფარცხისი“ — 1074 წელი, ქართველები მეფე გიორგის მეორის სარდლობით ამარცხებენ თურქ-სელჩუკთა ურდოს.

ალგეთის მკერდს ამშვენებს საარაკო გმირობანი დავით აღმაშენებლისა და გიორგი ჭყონდიდელისა.

ალგეთის მკერდს ამახინჯებს მხარგრძელთა სამარცხვინო რენე-გატობა მონღოლთა მბრძანებლობის დროისა.

ალგეთის მკერდზე აღბეჭდილა დიდი მამულიშვილობა გიორგი ბრწყინვალისა, მონღოლთა უღლის დამამხობელისა.

ალგეთის მკერდს ესალბუნება გმირობა და მამულიშვილური აღსასრული ლუარსაბ დიდისა.

ალგეთის მკერდს შხამავს „მამულიშვილური ლალატი“ ყორღანაშვილისა.

ალგეთის მკერდზე ბრწყინავენ საოცარი გმირობანი სვიმონ დიდისა.

ალგეთის მკერდზე დაიბადა ლექსი-სიმღერა ქართველი კაცის მარადიული რწმენისა, იმედისა და უკვდავებისა — „კიდევაც დაიზრდებიან...“

მაშ, ისევ ალგეთზე მოსულა მტერი, მარაბდის ველზე მოსულა და დაუსაძვრებია.

1625 წელი, ივნისის უკანასკნელი დღე.

პაპანაჭება სიცხე.

50000 მეომარს მოითვლის ყიზილბაშთა ურდო.

ჯერ კიდევ არ ჩანს თავის მხედრობით აზერბაიჯანის ბეგლარბეგი შაჰბენდე-ხანი...

...ქართველებიც მოსულან, სულ ოცი ათასი კაცი.

კოჯრის მთაზე დგანან.

ახლა საომარ ბჭობად დამსხდარან წინამძღოლნი.

საერონი: თეიმურაზ მეფე, გიორგი სააკაძე, ზურაბ არაგვის ერისთავი, მისი ძმა დავით ერისთავი, ბარათა ბარათაშვილი, იასე ქსნის ერისთავი (სიძე გიორგი სააკაძისა), თეიმურაზ მუხრანბატონი (ესეც სიძე გიორგი სააკაძისა), მისი ძმა ქაიხოსრო მუხრანბატონი, ალათანგ ხერხეულიძე, ბაადურ ციციშვილი, დავით ჯანდიერ-ასლანიშვილი, მანუჩარ ათაბაგი (იგი ოსმალებთან შეტაკებისას უკუქცეულა, ახალციხიდან ახალდაბას გადმოსულა და, როგორც კი ყიზილბაშთა შემოსევის ამბავი შეუტყვია, მაშინვე სამასი მესხით წამოსულა მოძმეთა მოსაშველებლად).

სასულიერონი: პროველი, ალავერდელი, რუსთველი, ხარჭაშენელი.

და დამსხდარან თათბირად სარდალნი — საერონი და სასულიერონი.

თუმცა ბევრი სათათბირო და საცილობელი რა უნდა ყოფილიყო! უმარტივესი ჭეშმარიტება გახლავთ: მცირე ჯარი რიცხვმრავალ მტერთან გაშლილ ველზე შერკინება უმრავლეს წილად მარცხს არგუნებს, ხოლო მთავორიან ადგილებში შეტაკებისას დიდი ლაშქარი მთელის ძალით ვერ გაიშლება და მისი მოპირდაპირე მცირერიცხოვანი ჯარი ბრძოლის მოგების მეტ შანსებს ინარჩუნებს. ამასთან, რაკი სიცხიანი ამინდები იდგა, ბუნებრივად უნდა ეფიქრათ, რომ პაპანაჭებით შეპყრობილ მარაბდის ველზე მზის გულს შეზრდილი სპარსელები უფრო ძალმოსილად იბრძობებდნენ ვიდრე „უფრო ჩრდილოელი“ ქართველები.

მაშ, ქართველები კოჯრის მთებში უნდა დარჩენილიყვნენ და აქვე დალოდებოდნენ მტრის შემოტევას. ეს საესებით უბრალო, „შეუიარაღებელი თვალით“ დანახული, საღი და ნათელი მოსაზრება წარმოადგინა გიორგი სააკაძემ. განსაკუთრებით, ქვეითად მოსული ჩვენი გლეხკაცობა ვერ გაუძლებს სიცხიან მინდორზე სპარსულ მხედრობასთან რკენას და სულ ერთიანად დაგველუპებაო, ამბობდა გიორგი.

ბაადურ ციციშვილმა მაშინვე აუბა მხარი მოურავის განასაჯს. „სიცხით ცეცხლმოკიდებულ მიწაზე ქვეითად მბრძოლი გლეხობა მართლაც ამოგვიწყდება, ხოლო — თუ ამოსწყდეს გლეხი კაცი, საქართველოც დაძაბუნდა!“ დაასკვნა ციციშვილმა.

მაგრამ გიორგი სააკაძე და ბაადურ ციციშვილი მარტო აღმოჩნდნენ თავიანთი „საღი აზრებით“. ყველა დანარჩენმა სარდალმა შეტევაზე გადასვლა მოითხოვა — მომავალ დღეს, დილით ადრე, მარაბდის ველზე.

ზურაბ ერისთავმა თქვა: გიორგის რჩევა კარგია, მაგრამ ჩვენ რა ვიცით, რომ მტერი მაინცდამაინც აქეთ, ჩვენი საფრისკენ წამოვა და სხვა გზას არ აირჩევსო. ამიტომ სჯობია დავასწროთ და პირდაპირ დავეცეთ იქ, სადაც ახლა დგასო.

ბარათა ბარათაშვილმა, ქვემო ქართლის, ანუ მეწინავე სადროშოს სარდალმა თქვა: მტრის დაცდა და ლოდინი ჯარებს დაგვიშლის, ლაშქარი დაგვეფანტება: ისედაც ყიზილბაშთა მხედრობა ქვემო ქართლის მიწაზე დგას, საბარათიანოში, აქაურობას ავერანებ: და ამას ჩვენ დიდხანს ვეღარ მოვითმენთ. ამიტომ ხვალ დილითვე უნდა დავეცეთ მტერსო (ბარათას საკუთარი სატკივარიც სტკიოდა: მას ყაფლან ბარათაშვილის მამა-ბიძები ამოეწყვიტა და მათი მამულები მიეტაცნა. ყაფლანს სპარსეთში გაესწრო და ახლა იგი ყიზილბაშთა ლაშქარს მოჰყოლოდა მეგზურად და თავისიანთა სისხლის საღვრელად).

ძმებმა თეიმურაზ და ქაიხოსრო მუხრანბატონებმა თქვეს: დიდხანს დგომა არც ჩვენ შეგვიძლიაო. ამიტომ, თუ დაგვიწყიათ ბრძოლა, ხომ კარგი, თუ არა და ჩვენის ლაშქრით ავიყრებით და სულ გაგვეცლებითო!

იგივეს ამბობდა იასე ქსნის ერისთავი.

კახელმა სარდლებმაც თქვეს: თათრები ბარე ორჯერ გაგვილახავს და კიდევაც გავლახავთო; ამიტომ ხვალ სისხამზე დავიწყეთ. დილა-გრილოზე ვიომოთ და სანამ ასიცხდებოდეს მანამ მოვრჩეთო.

ბოლოს მანუჩარ ათაბაგს სთხოვეს თათბირი მოწიწებით და მანუჩარმაც თქვა დინჯად: ბრძოლის საბრუნავს ბედიაწერა და ლმერთი აბრუნებს: უმეტეს წილად კი მაინც ის მხარე გაიმარჯვება, რომ-

მელიც ფიცხლავ, მოულოდნელად დაასწრებს დარტყმას. ამიტომ მეც ვფიქრობ, ხვალ უთენია დავეცეთ მტერსო.

ჯარიც საომარი ცეცხლით ანთებულიყო. გამორჩევით, ახალგაზრდობა ველარ იჭერდა თავს. იარაღს აწვალეზდნენ, „კბილებს იმსხვრევდნენ“ და გაიძახდნენ: ჩვენ მტრის მოსვლას რად ველოდებით ან სიმაგრეში ჩასაფრება ვის ეკადრება. თქვენ მიგვიძიებით და მიგვიშვით და, მეფის მზეს ვფიცავთ, დაგანახებთ ყიზილბაშთა სისხლისა და ცრემლის დენასო!

გადაწყდა: მთიდან დაშვება და გაშლილ ველზე ბრძოლის გამართვა.

და ეს იყო პირველი შეცდომა, — გაუსწორებელი შეცდომა, რადგან გადაწყვიტეს სწორედ ის, რაიც სწყუროდა და ენატრებოდა თვითონ მტერს.

(აკი ხშირად იქცეოდნენ ქართველები მტრის გულის გასახარად!)...

ახლა მთავარსარდლობის საკითხიც დადგა.

თეიმურაზ მეფეს არც სარდლის ნიჭი აკლდა და არც ჯარისკაცული შემმართებლობა, მაგრამ გიორგი სააკაძე — იმჟამინდელი უპირველესი „გენერალი“ (თუ „მარშალი“) — იქ იყო და...

ერთი სიტყვით, ასე გადაწყვიტეს: მთავარსარდლობა მიანდეს მეფე თეიმურაზს და არა გიორგი სააკაძეს.

ესეც მეორე შეცდომა, — გაუსწორებელი შეცდომა, რადგან ყიზილბაშებს თეიმურაზ მეფისა დიახაც ეფიქრებოდათ, მაგრამ გიორგი სააკაძისა პირდაპირ ცხოველური შიში და ძრწოლა ჰქონდათ.

ერთი სიტყვით, ქართველმა თავკაცებმა ყველაფერი ისე „გააწყვეს“, როგორადაც სახლში ფეხშემოდგმულ მტერს მოესურვებოდა და მოენატრებოდა...

...თეიმურაზ მეფემ წინასწარ მზვერავი რაზმი გაგზავნა დავით ჯანდიერისა და ალათანგ ზერხეულიძის სარდლობით. ორივეს ყიზილბაშებთან ბრძოლაში თითო თვალი დაჰკარგვოდა — დავითსაც და ალათანგსაც. ჯარში ზოგს ეცინებოდა, ზოგსაც ეფიქრებოდა მეფის ამნაირი გადაწყვეტილება — ბრძოლის წინარე ყამს რაღა მაინცადაძვინც უთვალო სარდლები დანიშნა მტრის „სათვალთვალოდო“!..

ლამე მომძლავრდა.

უკანმოუბრუნებლად მიგორავდა 30 ივნისი 1625 წლისა.

ქართველთა ლაშქარი ზიარებად იღგა.

ეპისკოპოსნი — მროველი, ალავერდელი, რუსთველი, ხარქვა-

ნელი — და მრავალი მღვდელი და ბერი-ფიჩოსანი იარაღასხმული დამღვარეო ერისკაც მამულიშვილთა გვერდით.

მეფე მიუახლოვდა რუისის ეპისკოპოსს — მროველს, დომენტი ავალიშვილს, და სთხოვა ზიარება და დალოცვა ჯარისა.

ვიორგი სააკაძეს გაეხარდა, მისი თანამოაზრე და თანამოსაგრე ეპისკოპოსი რომ დალოცავდა და აზიარებდა ლაშქარს ბრძოლის წინ.

მროველმა მეფეს მდაბლად დაუკრა თავი, ჯვარისმტვირთველს ჯვარის გამოსვენება უბრძანა და თვითონაც წინ წამოდგა იარაღასხმული.

ყველას ეუცნაურა საომრად შექტურვილი სამღვდელოსაგან ზიარება.

თეიმურაზმა იგრძნო საერთო „უხერხულობა“ და მაშინვე ეს უთხრა მროველს:

„უკეთუ აპირებ აღიღო ხმალი საბრძოლველად, მაშინ უბრძანე, რამეთუ გვაზიაროს სხვამან სამღვდელომან, ხოლო უკეთუ ხმალს შემოიხსნი, გვირჩევენია შენ გვაზიარო“.

ან ერთი, ან მეორეო, ეუბნებოდა თეიმურაზი დომენტის — ან ბრძოლაში მონაწილეობაზე აიღე ხელი, ან ზიარებაზეო.

მაგრამ მროველმა არც ერთის დათმობა მოისურვა, არც მეორისა. მან ჯერ თვალი მოაველო ყოველ სამღვდელოს, დიდსა და მცირეს მალაღდაბლობით — ეპისკოპოსიდან ვიდრე უბრალო მორჩილ-მოწესემდე.

ყველანი იარაღში ჩამსხდარიყვნენ მღუმარენი. ყოველ მათგანს მაზიარებელი მღვდლობა კი არა, ბრძოლის ველზე თავდადებული მამულისშვილობა აერჩია საკუთარი სიცოცხლის წილად.

სახეზე ნათელი დაეფინა მროველს. ხმლის ვადაზე ხელი დაიდო და ძლიერი ხმით მიმართა ერსა და ბერს:

— ქართველნო, შვილნო, ძმანო და მამანო! იცოდეთ ყველამ — მე მახვილს ვიღებ არა ჩემი პირადული წადნიერების საკეთილდღეოდ, არამედ ჩვენი საშობლო საქართველოს დასაცავად და მტერთა მისთა სისხლის საღვრელად. ამიტომ ჯერ არს სწორედ მე ვაზიარო ქართველი გმირნი და მამულიშვილნი, რამეთუ მათთან ერთად მეც მზადა ვარ დავათხოი საკუთარი სისხლი ქართველობისა და ქრისტიანობის გადასარჩენად!

აღტაცებამ მოიცვა ლაშქარი, და „მროველმა გვაზიაროსო“ — იგრიალა ყველამ ერთბაშად.

და აზიარა და დალოცა სალაშქროდ შემართული ქართული მხედრობა რუისელმა სულეიერმა მამამ.

ჯვარი გადასახა — ჯვრით და ხმლით.

ყოველ ქართველს ზიარებად მისცა ქართული ჰური და ქართული ზედაშე, ვითარცა ხორცი და სისხლი სამშობლო საქართველოსი.

დალოცა დროშა საქართველოსი — ნაშთი-ნაფლეთი ერთ დროს-ჰაერში მძლავრად მჭროლავე „გორგასლიან-დავითიან-თამარიანისა“.

მედროშე აღმოჩნდა მტრის საზვერავად წასული ალათანგ ხერხეულიძის ძმა.

და ალამდარ ხერხეულიძეს კიდევ შვიდი ვაჟკაცი უდგა მხარმიჯრით.

ისინიც მისი ძმები აღმოჩნდნენ.

დედისგან ყოფილან დალოცვილნი და შეგონებულნი: საქართველოს დროშა არ დასცეთ ქართულ მიწაზეო; თუ მეწინავე მედროშე ხერხეულიძე მკვდარი დაეცეს, მომდევნო ძმამ აიტაცოს დროშა, თუ ამასაც ბედმა უმუხთლოს, მერე მესამემ... და ასე მანამ, სანამ უკანასკნელი ხერხეულიძე დაეცემოდეს. ამასობაში მტერიც ამოწყდება და ქართული დროშაც დაუხრელად იფრიალებს ქართული ცის ქვეშ!..

მაშ, ცხრა ხერხეულიძე გამოდის მამულისათვის სისხლის საღვრელად; სულ ერთია, ვისი სისხლიც დაიღვრება — ხერხეულიძეთა თუ ხერხეულიძის სისხლის მომტერე ყიზილბაშთა — ოღონდ კი საქართველო გადარჩეს!

ცხრა ძმა ხერხეულიძე!

იქ კიდევ ცხრა მაჩაბელი ჩამდგარა ერთიან. ჩაკირულ კედლად. იქ კიდევ — შვიდი ჩოლოყაშვილი.

ღმერთო, ამრავლე — ცხრა-ცხრა. შვიდ-შვიდი, არანაკლები!..

...ლამე განზოგადდა.

ყოჩრის მთიდან ეშვება ქართველთა ჯარი.

მიდიან „მხიარულად და თამამად“.

ქახელთა რაზმებში ზუმრობენ ბიჭები: მივალთ, მივიღვართ იქ. სადაც მკვე ფურები გველოდებიანო.

გზაზე ჯანდიერისა და ხერხეულიძის მზვერავეებმა დახოცილი ყიზილბაშები შემოაგებეს. ისა-ხან ყორჩიბაშის მსტოვრები ყოფილან, ქართველთა დასაზვერავად წამოსულნი. ქართველ მზვერავეებს გადაჰყროდნენ და ზედვე შეჰკვდომოდნენ.

ჯანდიერი „იმუჭრებოდა“: სადაცაა გათენდება და ისწრაფეთ, თორემ ჩვენც აღარ დაგელოდებით, ისე შევებმებით მტერსო.

ფეხი აიჩქარეს. ფერდობი ჩაითავეს, მინდორში ფეხი ჩადგეს და კიდევ ინათა.

გათენებულყო 1 ივლისი 1625 წლისა.

დღე — სახელოვანი, მარაბდის ბრძოლისა.

სახელოვანი თუ საბედისწერო?!

თუ ორივე ერთად — სახელოვანიც, საბედისწეროც?!

ლამის გამსკდარიყო მოსარკული ცა. უკვე ჩანავლებული ცისკარის ვარსკვლავიც უსაშველო სიციხით და ლულით ემუქრებოდა საომარ თალპიონს.

ამიტომ დროზე, მზის განზოგადებამდე და გამძვინვარებამდე უნდა მოხდეს, რაც მოსახდენია!..

თეიმურაზმა ლაშქარი მოუმკალ ყანაში შეიყვანა და მცირე ხნით მუხლი ჩააკრფინა.

მტრის ბანაიცი გამოიკვეთა მოძალებული სინათლის ჩქერზე.

ხშირი, კუნაპეტი ტყე-მალნარივით ჩავუბებულიყო ყიზილბაშური ურდო.

— უჰ, რამდენი არიან?! — ამოიგმინა ვილაყამ.

— ჰო, სიმრავლე გვარტომობით მოსდგამთ მაგ წყეულებს — შეაგება მეორემ.

— ბევრი არიან? მერე რაო — მათ შორის არც ერთი არ არის თქვენისთანა ვაყვაცი! — ეს სააკაძის ხმა უნდა ყოფილიყო...

...ეტყობოდა, სპარსელთა სარდლობა დარწმუნებული ყოფილა, ბრძოლა ამ დღეს რომ მოხდებოდა, ქართველები რომ „სპარსელთა სასურველს“ მოისურვებდნენ და საომრად სწორედ მარაბდის ველზე ჩამოვიდოდნენ.

ამიტომ საომრადაც დიდის გულმოდგინებით მომზადებულან.

სანგრები გაუთხრიათ.

სანგრებს უკან, მიწაყრილებზე, ზარბაზნები ჩაულაგებიათ.

ზარბაზნების შემდგომ, თორმეტი ათასი მეთოფე ჩარიგებულიყო ოთხ „ტერასად“: პირველი ტერასა — ცალ მუხლზე ჩაჩოქილნი, მეორე — ფეხზე მდგარნი, მესამე — ცხენებზე ამხედრებულნი, მეოთხე — კიდევ მალლა, აქლემებზე აღმჯდარნი.

თოფიანი ათასეულების სარდლად იდგა ამირგუნე-ხანი, სიმამაცისთვის „სარუ ასლანად“ (ყვითელ ჭიქად) წოდებული.

ყიზილბაშური ურდოს შუაგულში რჩეული მხედრობით ჩამდგარიყო თვითონ მთავარსარდალი ისა-ხან ყორჩიბაში.

დანარჩენი ჯარები ფლანგებზე იდგა ჩატბორილი და ჩავუბებული.

მარჯვენა ფლანგის სარდლად — ხოსრო-მირზა, გათათრებული ქართველი, ხოლო მემარცხენე სარდლად — ყაზახ-ხან ჩერქეზი.

არსად ჩანდა აზერბაიჯანის ბეგლარბეგი შაჰბენდე-ხანი და მისი მხედრობა...

თეიმურაზ მეფემ ლაშქარი საომრად გაამზადა.

წინ ცხენოსნები დააყენა, უკან ქვეითი ჯარი.

(არ ჩანს — რომელ სარდალს რომელი ადგილი ეჭირა)...

...ომის ღმერთმა ხელში აიღო ბრძოლის სასწორი: ქართველთა პინაზე — 20000, სპარსელთა პინაზე — ჯერჯერობით 50000...

...შეტევა ქართველებმა დაიწყეს.

სათოფე მანძილამდე წელი, წყობილი ნაბიჯით იარეს, სათოფეზე ფარ-შუბი გაიმართეს და ტენებით გაქანდნენ გამგელებულნი.

თორმეტი ათასმა სპარსულმა თოფმა და ზარბაზანმა გულგამგმირავი გრიალითა და მეხთატეხით ლამის ერთმანეთს შეაღწა მიწა და ზეცა.

ნათოფარ-ნამეხარმა კვამლმა დააბნელა მტერთაშორისი თვალსარბიელი.

წუთით შედედდა ქართველთა იერიში.

პირველი სისხლიც ქართული დაქცეულიყო მარაბდის ყანებში.

წუთში კვამლიც გათხელდა და ისევ მოსხლიტეს ცხენები ქართველებმა. მძლავრი ყიყინით ეკვეთნენ და შუბის ძგერებით შეანგრიეს სპარსელთა მეწინავენი.

„და შეიქნა შუბთა ძგერება, ხმალთა და ლახტთა მუზარადზედ ხეთქინება“.

ქართველთა ძღვევამოსილებით დაქანდა ბრძოლის სასწორი მეომარი ღვთაების ხელში.

ეტევებოდნენ ქართველები „ერთპირობით, გულსრულად, ჯავრიანად“, „ჰზოცდნენ, ჰლეწავდნენ, ჩამოჰყრიდნენ“.

აბლავლდა, აღმუვლდა, აღრჭიალდა მარაბდის ველი.

„ქრისტე!.. და საქართველო!“

„აღლაჰ, ილაღლაჰ!“

მზე შუბის ტარზე წამოვიდა, სისხლიანი შუბების სროლით.

ქართველებმა გააღმასებული ხმალთაკვეთებით სრულად აჰკაფეს „ყვითელი ჭიქის“ მეწინავე-მეთოფე ათასეულნი და „გაბურებული ხოცვით“ შეიჭრნენ ცხენოსანთა და აქლემოსანთა „ტერასებში“.

„ჰკა მავას!.. დაჰკა!.. მიდი, მივეშვნეთ!.. ჩვენ გავიმარჯვებთ, რამეთუ ჩვენთან არს ღმერთი! ქრისტე და საქართველო!“

„აღლაჰ, ილაღლაჰ!“

ამირგუნე-ხანის თორმეტი ათასი მეთოფე-მეომარი უკვე აღარ იყო თორმეტი ათასი. დარეცილიყო, დანგრეულიყო, დაფანტულიყო ყიზილბაშთა წინა ლაშქარი.

ამირგუნე-ხანს მიუხდა მანუჩარ ათაბაგი.

„ყაენის სიცოცხლეს გაფიცებ, იქნება მიცნო მანუჩარ ათაბაგი!“ — შეუძახა მესხთა მთავარმა.

დიხაზც იცნობდა „ყვითელი ჭიქი“ თავის გაზრდილს.

ცხენდაცხენ ეკვეთნენ ერთმანეთს.

გამზრდელის ხმალი აისხლიტა გაზრდილმა და თვითონ გადაჰყრა „თავსა თაჯიანსა“.

შვილს მამის მკლავი გამოჰყოლოდა (გაიხსენეთ, როგორ გააპო თავიდან ჭიპამდე ხმლის დარტყმით თურქი მანუჩარის მამამ, მანუჩარ-მუსტაფამ).

და თავგაპობილი გადმოეშვა ცხენიდან „ყვითელი ჭიქი“.

მინც აღმართა მეორედ ხმალი ათაბაგმა.

ქვევიდან დაასწრო ამოძახილი ძირს დაცემულმა:

„ნამაქაფარმო, * რისთვის მკლავ, აცი ჩემი გაზრდილი ხარ?!“

ხმალი დაუშვა მანუჩარმა. ხელიც აღარ ფაუნძრევია, როცა ყაჩაღები წინ ჩამოუხტნენ და გაიტაცეს მძიმედ დაჭრილი თავისი სარდალი.

(მინც მანუჩარ ათაბაგის დანატყვევ კრილობას გადაჰყვა შემდგომ ამირგუნე-ხანი).

დულდა მარაბდის ველი — გმინავდა, ღმუოდა, ზმუოდა.

სუსტდებოდა „აღლაპ, ილაღლაპ!“

მძღაფრდებოდა „მიდი, დაჰკა, ჩვენთან არს ღმერთი და საქართველო!“

მისდევდნენ ქართველები გააფთრებული ჩეხვით და კაფვით.

ყველა ლომ-გმირი შექნილიყო — შეფეც, თავადიც, აზნაუროიც, გლეხიც, ეპისკოპოსიც, მღვდელიც და ბერიც.

„ჩვენ გავიმარჯვებთ! მიდით, დაჰკართ, ქართველებო! ჩვენთან არს ქრისტე და საქართველო!“

ზედიზედ ენარცხებოდნენ სისხლიან მიწას ლომის გერბიანი ღროშები.

ამაყად ფრიალებდა ბერბეულიძის ხელით აღმართული ქართული ღროშა — მინც გორგასლიან-დავითიან-თამარიანი.

ყველა ქართველი ლომად ქცეულა, მაგრამ მინც ისევ „სხვანაირია“ შემმართველობა დიდი მოურავისა. მუშარადი მოეხადა გიორგის. ასე „უჯობდა“, რადგან „მოურავ-ბეგის“ მძვინვარე სახის ხილვით თავზარი დასცემოდათ „მის ნაცნობ“ ყიზილბაშებს.

იბრძოდა გიორგი სააკაძე. თითქოს ომის ღმერთი ჩამოსვეტილიყო ციდან მიწაზე. იგი იყო ყველგან, სადაც მისი საარაკო ვაჟაკობა საგანგებოდ ეჭირვებოდა მისიანებს. ყიზილბაშთა სქელ რაზმებს არჩევდა სააკაძე. შეუტევედა და „მუხლჩაქეცილი ეშვებოდა“ სპარსული რაზმი.

თოფი ესროლა სპარსმა მხედარმა. ყალყზე შეაგდო ცხენი გიორგიმ. სულგავარდნილი დაეცა ცხენი. წამსვე საკუთარი მოართვა გვერდით მბრძოლმა ლომი ჩრდილელმა. ელვასავით მოეგლო საა-

* ნამაქაფარმი — უპურმარილო, მარილ-ნაარმევი.

კაძე, ცხენის მკვლელს წამოეწია, ხმლით ჩამოაგდო და მოკლულს, ცხენი ლომი ჩრდილელს მიუმაგივრა.

დიდი სიმამაცით იბრძოდა „მეორე გმირი“ — ზურაბ არაგვის ერისთავი. დაჭრილიყო ზურაბი, „შუბლზედ თოფსა გარდაეკრა“, მაგრამ მანც არავის შეუსმინა და არ გავიდა ბრძოლის ველიდან.

ბლოდა, ღმუოდა, ზმუოდა, ზრიალებდა მარაბდის ველი.

ქართველები ყიზილბაშთა შუაგულში შეიჭრნენ და ფლანგებისკენ გაიშალნენ ორმხრივ საიერიშოდ.

„მიდი, დაჰკარ, ჩვენ გავიმარჯვეთ, რამეთუ ჩვენთან არს ქრისტე და საქართველო!“

ყიზილბაშთა ვერც ერთმა ფლანგმა ვერც თავისიანთა შუაყერძზე მიშველება მოახერხა, ვერც ქართველთა გახელებული იერიშების შეაკვება.

მარცხენა ფლანგზე ყაზახ-ხან ჩერქეზი გულჩუქენად შეეგება: ავთანდილ სააკაძისა და დავით ერისთავ-არაგველის თავდასხმას. პირუტყვული შიშით ატანილი გაექცა: ყაზახ ჩერქეზი ახალგაზრდა სააკაძის საომარ გაწვევას. მისი შირვანული მხედრობაც თან მიჰყვა გაქცეულ სარდალს ცხვირპირის მტკრევით.

გამოედევნენ ავთანდილ სააკაძე და დავით ერისთავი თავიანთი ჯარით. ბრძოლის ველიდან გადაიკარგნენ გაქცეულებიც და მღვერებიც.

ეს როგორ? ნადრევად ხომ არ შესტოპეს ახალგაზრდა ქართველმა სარდლებმა? ან პირდაპირ — საბედისწერო შეცდომა ხომ არ იყო ესოდენ ნასწრაფევად და ნაცუნცუხევეად ცხენოსანთა დიდი ნაწილის ჩამოკვეთა ქართული მხედრობის მთავარი სხეულისგან?!

ვაითუ...

თუმცა... ყიზილბაშთა მარჯვენა ფლანგიც მოეხსნა ბრძოლას — ხოსრო-მირზას ფლანგი. ვერ ისახელა თავი ისფაჰანის ტარულამ, შაჰ აბასის „ჩიუღმა გურჯმა“. ან, იქნებ არც გაიმეტა ქართველთა სისხლის დასაქცევად არც მკლავი და არც გული წააკისვლი გლეხის ქალის ნაშობმა ვაჟაკმა?!

მზე საშუადღეოსკენ მიიწევდა ცეცხლოვანი ისრების სროლით.

მაგრამ მზე რალად ენადვლებათ „უკვე გამარჯვებულ“ ქართველებს!

აჰა, ყიზილბაშთა უკანასკნელი ძალაც — შუაყერძი — და იგიც უკუაქციეს ქართველებმა გავეშებული ხმალთაკვეთებით.

მთავარსარდალმა ისა-ხან ყორჩიბაშმა, „უალრესად გულად და შემმართველ მამაცთა მცირე რაზმით“, ღრმა ზურგში გადაინაცვლა და მოიერიშე მტერს წინ დაუგდო ორდუბაზარი.

(ორღუბაზარი ყიზილბაშთა ქონების, საქონლისა და სიმდიდრის სათავესო სადგომი იყო).

და ერთბაშად დაეძგერნენ ქართველები მტრისგან დაგდებულ ყველაზე „ქონიან ნაჭერს“.

საკუთარი ხმლები შორს მოისროლეს — უქარქაშო ქართული ხმლები, რომლებმაც აქამდე ძლევით მოიყვანეს თავიანთი პატრონნი.

ხმლები ხელიდან გაუშვესო?!

ეს უკვე ბედისწერა იყო!..

მტრისგან დაუნჯებულ სიმდიდრეს დაერივნენ და თვითონაც აირივნენ.

იტაცებდნენ ყველაფერს „უცხოს“ და „საუცხოოს“ — ოქროვერცხლით მოსევადებულ მურასა ხმლებს, ხანჯლებს, აკინაკებს, რახტსა და უნაგირს, თაქსა და ჭილას, ოქრონემსულ ხალათებსა და კაბა-ჭუბაჩას.

უპატრონოდ მიმოფანტული ეყარა უქარქაშო ქართული ხმლები.

ისინი აღარ სჭირდებოდათ „გამარჯვებულ“ და ალაფალაში თავდავიწყებით ჩაფლულ პატრონებს. ეს აღარ იყო აღარც ქართული ჯარი და აღარც ჯარი საერთოდ.

თეიმურაზ შეფემ და გიორგი სააკაძემ კი ჯერ არ იცოდნენ, რა ამბავიც დაეტრიალებინა „ორღუბაზართან“ ქართველთა მანამდე გაუგონარ სიხარბესა და სიწუწუკეს. ისინიც — „სრულს გამარჯვებაში“ დარწმუნებულნი — უკან ჩამორჩენოდნენ ლაშქარს: ზურაბ ერისთავს წამდაუწუმ გული მისდიოდა ჭრილობიდან სისხლადამდინარეს, და იმას დასტრიალებდნენ მეფე და მოურავი.

ხოლო მზე, თითქოს მდულარე სისხლით გატენილი საშუადღე-ოზე დაყუდებულიყო.

და ერთბაშად, ანაზღად, სისხლით ნარწყულე მარაბდის ველზე „მესამე ძალა“ შემოიჭრა გამძვინვარებით: აზერბაიჯანის ბეგლარბეგი შაჰბენდე-ხანი მოჰქროდა ახალი, ხელუხლებელი, საომარი ყიყინით ანთებული დიდის მხედრობით მოთქარუნობდნენ ისლამიტური დროშების ფრიალით, საომარი ნალარების, ბუკებისა და ზურნაიკების ზმუილით, დოლ-ბარბითების დაგადუგითა და გაბმული, სისხლისგამყინავი ყივილით:

„შაჰ გელდი! შაჰ გელდი! შაჰ გელდი!“

შაჰი მოდისო?

წამოიშალნენ ქართველები.

მაგრამ გვიანდა იყო თავის აღებაც და ხელის გამოღებაც.

ძნელი ყოფილა, ძალიან ძნელი, ხელიდან გაშვებული, ნამსახური უქარქაშო ხმლის დაბრუნება!

და ელვის სისწრაფით ტრიალებდა ჩარხი ბედისწერისა.
ერთბაშად დაქანებულიყო ბრძოლის სასწორი ქართველთა ბე-
ლით.

სამი მხრიდან წამოემართნენ ყიზილბაშნი დელიბაშური გამძ-
ვინვარებით:

„შუაქერძით — ისა-ხან ყორჩიბაში, მარჯვნივ — შაჰბენდე-ხანი
და მარცხნივ — ხოსრო-მირზა.

და სპარსელები მაშინ იწყებდნენ ბრძოლას, როცა იგი ქართვე-
ლებს დამთავრებული ეგონათ.

„აღლაჰ, ილაღლაჰ!“ — აზანზარდა მიწა და ზეცა.

„ქრისტე და საქართველო!“ — სისხლნაკლულად გაისმა სო-
ლომ-გომორულ მეხთატეხაში.

ნაფლეთ-ნაფლეთი რაზმებით იბრძოდნენ ქართველები.

იბრძოდნენ მაინც საარაყო შემმართებლობით, გააფთრებით,
თავდავიწყებით.

იბრძოდნენ თუნდაც ღირსეული სიკვდილისათვის.

ფეხი ცურავდა სისხლით ატალახებულ მიწაზე. მკლავი იქანცე-
ბოდა. მუხლი იკვეთებოდა. მაჯა ღუნდებოდა. გული ძრწუნდებოდა.

„ჩვენ გავიმარჯვებთ! აღლაჰ, ილაღლაჰ!“

ორი ცალთვალა გმირი დაეცა შორიდან ნაძგერალი გმურებით
გულგანგმირულნი — დავით ჯანდიერი და ალათანგ ხერხეულიძე.

მკერდშემუსვრილი დაეცა თეიმურაზ მუხრანბატონი.

„თეიმურაზი მოჰკლეს! თეიმურაზი მოჰკლეს!“ — მეხივით და-
ურბინა ქართველობას საბედისწერო ძახილმა.

სწორედ საბედისწერომ — რადგან ჯარს მოკლული ეგონა თეი-
მურაზ მეფე და არა თეიმურაზ მუხრანბატონი!

ბოლო ბევრისთვის მეფის სიკვდილი ომის დასასრულს ნიშ-
ნავდა.

და სულ წარეყვითა სასოება ისედაც ძალადამრეტილ ჯარს.

ქართული ცხენოსანი ლაშქარი შემობრუნდა და გაიქცა.

ამოდ ცდილობდნენ თეიმურაზ მეფე, გიორგი სააკაძე, მანუჩარ
ათაბაგი და ბაადურ ციციშვილი გამოქცეულთა შეკავებას.

ისევ არ ჩანდნენ ავთანდილ სააკაძე და დავით ერისთავი აღრე
გაქცეულ სპარსელებზე მდევარი ჯარებით. არა და, როგორ ეჭირ-
ვებოდა მათი მოსვლა ქართველობას!..

ქართული დროშა შექანდა უცებ. ეს — მედროშე ხერხეულიძე
დაცემულიყო მკვდარი. მისმა ძმამ აიტაცა დროშა. ისიც დაეცა
განგმირული. მესამე ძმამ მოუსწრო და ისევ აღმართა დროშა სა-
ქართველოსი...

იბრძოდა თავშიშველი და სისხლში მოსვრილი გიორგი სააკაძე.

„იმდღინდელი მოურავის ნაქმარი ომი და საქმეები პირველთა გმირთაგანცა არა თქმულ არს, რაც იმ დღეს მოურავმან სახელი და ომი ქმნა“.

იბრძოდა მეფე თეიმურაზი, იბრძოდა, ვითარცა შვენოდა გმირ ხელმწიფეს, სარდალს და მხედარს. „მას დღესა ბატონმან თეიმურაზ დაამტერია ყოველი საბრძოლო იარაღი და აღარა შემორჩომოდა რა და ბექდებიცა დაემტერია“ მუშტის ძვერებით.

ისევ „დიდად მხნედ და ძლიერად ომობდნენ მანუჩარ ათაბაგი და „ყმანი მისნი“.

ტყვიით განგმირულნი დაეცნენ ეპისკოპოსნი — რუსთველი და ხარჭაშენელი.

დაეცა ბაადურ ციციშვილი, რომელმან თქვა სიტყვა უკვდავი და მარად სახსოვარი: „თუ ამოსწყდეს გლეხი კაცი, საქართველო დაძაბუნდა!“

და წყდებოდა „გლეხი კაცი“ — უკვე წყდებოდა მარაბდის ველზე მისი თანამემამულე „საზეპურო ერისაგან“, თავადობისაგან ქვეითად დაგდებული და მიტოვებული.

კიდევ ზედიზედ დაცემულიყო სამი ხერხეულიძე, შორიდან ტყვიით დაცხრილულნი. კიდევ სამი ძმა დარჩენილიყო ხერხეულიძის ნაშიერი. ამიტომ ისევ ფრიალებდა ქართული დროშა.

უკანასკნელმა ცხენოსანმა ქართულმა თავდაზნაურობამ მიატოვა ბრძოლის ველი და კოჯრის მთას მიაშურა თავშესაფარად.

სულ მარტო დარჩა „წვრილი ერი“.

მაინც იბრძოდა გააფთრებული გლეხკაცობა — მარადიული სიმტკიცე და სინდისი საქართველოსი. იბრძოდა შეურცხვენელი, ღირსეული სიკვდილისათვის. „ალაგ-ალაგ ერთგან შეგროვდნენ და სიღამდისნი დაიხოცებოდეს, თავი აღარ დაიზოგეს. ვისაც ხელი მიაწვდინეს, მოუკლავი არ გაუშვეს...“

მზე ჩაესვენა დაქანცული, ჯანდაკარგული.

მაინც ფრიალებდა ქართული დროშა უკანასკნელი ხერხეულიძის ხელით ზეალმართული და სისხლდადენილ გლეხთა მცირე გუნდით შემოსალტული.

მეთოფეთა ათასეული შემოუსია ყოველის მხრიდან ყიზილბაშთა მთავარსარდალმა.

და დაიგრიალა ათასმა თოფმა.

უკანასკნელმა ნამეხარ-ნახმევმა შეაზანზარა მარაბდის ზეცა.

უკანასკნელი მამულიშვილნი დაენარცხნენ მარაბდის მიწას.

უკანასკნელი ხერხეულიძის განგმირულ მკერდზე დაცემულიყო ნაშთი-ნაფლეთი ერთ დროს ცისგვამში მძლავრად მქროლავი „გორგასლიან-დავითიან-თამარიანისა“.

ასე აღესრულა კიდევ ერთი სისხლიანი ზორვა ქართული მიწა წყლის საყურთხვეველზე. აღესრულა უგანაჩენო მარცხისა და უბედულო გმირობის აპოთეოზით.

წყველიადში ჩაიძირა ადამიანის გვამებით დარეცილი და დამძიმებული საომარი თალპიონი.

მთელი ღამე გმინავდა მარაბდის ველი.

ღილით ახალმა მზემ პირველმა აღითვალა ადამიანთა ურთიერთ-ნამსხვერპლარი.

23000 მკვდარი ესვენა მარაბდის ველზე — 14000 სპარსელი და 9000 ქართველი.

მზის თვალმა საგულდაგულოდ მოითვალისა:

ცხრა ძმა ხერხეულიძე,

ცხრა მაჩაბელი,

შვიდი ჩოლოყაშვილი...

...შავით მოსილი ქალი მიაღდა უკანასკნელ მამულიშვილთა გვამების გროვას.

დაიჩოქა.

დაემხო.

დაღწეილი მკერდი დაუკოცნა ხერხეულიძეს.

და ისევ აღმართა ცხრა ქართველი მამულიშვილის დედამ შვილის მკერდზე დაფენილი ქართული დროშა.

არაგვი. ქსანი

ქვა არხად არის ქართლშია,
რომ ჩემი სისხლი არ სცხია.

გიორგი სააკაძე

მარაბდის ველზე განცდილმა მარცხმა დამარცხება არ არგუნა ქართველებს.

მარაბდის ველზე აღებულმა გამარჯვებამ გამარჯვება არ არგუნა, სპარსელებს.

ომი გრძელდებოდა.

საბედისწერო ბრძოლის მეორე დღესვე მოპირდაპირენი კოჯორ-ტაბახმელას ტყეებსა და ხევხუვებში შეებნენ ერთურთს.

სპარსელები შიდა ქართლისკენ აპირებდნენ გაჭრას.

გიორგი სააკაძეს ჯარი მცირე რაზმებად დაეყო და „პარტიზანულ ომს“ შესდგომოდა.

ათი დღე-ღამე აკავებდნენ ქართველი მეომრები კოჯორის წკვარამებში შემოწოლილ ყიზილბაშობას.

ამასობაში ქართლის მოსახლეობა სიმაგრეებსა და სახიზნაეებში ფარებდა თავს.

გათამამდა ტფილისის ციხეში ჩაკეტილი ციხიონი. შვიდასი ყიზილბაში გამოვიდა და სათარეშოდ შეესია ახლომახლო სოფლებს. საგანგებოდ აიკლეს ლისი, სააკაძის საუფლო სოფელი.

სამოცი მეომრით მოიჭრა გიორგი სააკაძე. მოიჭრა და შვიდასივე ყიზილბაშის თავი ისე დააგორა, არც ერთ საკუთარს განაკაწრიც რომ არ მიუღია.

ისა-ხან ყორჩიბაშს საქართველოში გამოლაშქრების წინ შაჰ აბასისგან ნაბრძანები ჰქონდა, არშის ციხიდან როგორმე გამოეხსნა მისი ცოლისძმა და სიძე ანდუყაფარ ამილახორი ცოლშვილიანად.

ანდუყაფარის მეუღლე ყორჩიბაშის ასული იყო და სპარსთა მთავარსარდალი ისედაც საგანგებოდ მოიწადინებდა არშის ციხია ტყვეთა გამოხსნას.

და ყორჩიბაშმა თერგის ხეობისკენ სალაშქროდ თორმეტი ათასი ყიზილბაშ-ყაჯარი აარჩია და მეთაურებად სამი სარდალი უჩინა: შაჰბენდე-ხანი, ყაზახ-ხან ჩერქეზი და ხოსრო-მირზა.

წინასწარ ანკესი ისროლა ყორჩიბაშმა — ვინ იცის, იქნებ მოედოსო და, ზურაბ ერისთავს შეუთვალა: შენც კარგად იცი, როგორ უყვარს შაჰ აბასს თავისი შვილიშვილი, რომელიც ცოლად ჰყავს მისსავე საყვარელ ცოლისძმას ანდუყაფარ ამილახორს; ახლა ანდუყაფარი და მისი ცოლ-შვილი რომ არშის ციხეში ჩაგიკეტავთ, მე შაჰის ბრძანება მაქვს ტყვეები გამოვიხსნა, რადაც უნდა დამიჯდეს. არშისკენ მიმავალი გზა კი შენს საქრისთავოზე გადის, არაგვის ხეობაზე. რაც იყო — იყო, დავივიწყეთ. ერთმანეთში სისხლს ნულარ დავდვრიოთ, გზა მომეცი და ერთმანეთსაც შევფიცოთ — არც ჩემი ჯარი ავნებს რაიმეს შენს სამფლობელოს და ნურც შენი ხალხი შეეცდება ჩემიანების სისხლის დაქტევასო.

ზურაბ ერისთავის გულში კი ორი არსება ბუდობდა — ლომი და მატლი. პირველს გმირი ერქვა, მეორეს — პატივმოყვარეობა.

და ძალიან ხშირად ჩაგრავედა მატლი ლომს.

ახლაც დაავიწყა ფასი საკუთარი გმირობისა და მამულიშვილობისა და მარტყოფისა და მარაბდის გმირს. დაავიწყდა და გზა მისცა საარაგვოზე საქართველოს მოსისხლეებს. მხოლოდ ერთი პირობით გამოიჩინა ზურაბ ერისთავმა „უპირატესობა“ ყორჩიბაშთან შეთანხმებისას: სპარსთა ლაშქარი არაგვის ხეობას აივლიდა, მაგრამ „მონს“ (უკან დაბრუნებისას) ქსნის ხეობაზე ჩამოვივლიდა.

გასაგები იყო ზურაბ ერისთავის ეს „ახირება“: არაგვის ხეობა, ყოველ შემთხვევაში, მოსალოდნელი ყიზილბაშური დარბევისაგან გადარჩებოდა, ხოლო ქსნის ხეობა რა ზურაბის სანადვლო იყო!..

ის კი არა და, ზურაბისთვის უმჯობესიც ვახლავთ, ქსნის ხეობის ამოვადებით ყიზილბაშები ქსნის ერისთავს თუ დაასუსტებენ!

(ასეთია „სიბრძნე“ ჭეშმარიტი ფეოდალისა, თუნდაც ქართველი ფეოდალისა)...

მაშ, ასე შეთანხმდნენ ისა-ხან ყორჩიბაში და ზურაბ ერისთავი: „მიის“ („მიისობას“ — წასვლისას) — არაგვი და „მოის“ („მოისობას“ — წამოსვლისას) — ქსანი.

მაგრამ არ ეძინა გიორგი სააკაძეს. წიწამურისა და ლართისკარის ხეები ჩახერგა, თავისი „პარტიზანები“ ჩააყენა და არაგვისკენ წამოსულ სპარსულ მხედრობას წინ გადაუდგა.

სასტიკი ბრძოლა გაიმართა.

ქართველებმა ათჯერ უმრავლესი მტერი ვედარ შეიმაგრეს. გიორგიმ წეროვანისკენ დაიხია და ყიზილბაშურმა მხედრობამ საარაგვოს გააღწია.

არშამდე უვნებლად და არხეინად იარეს.

არშის ციხეს და მასში ჩაკეტილ ამილახვრიანთ სახლობას მცირე ციხიონი იცავდა. მაშინვე შეთანხმდნენ მიმხდურნი და დამხედურნი — მეციხოვნეებმა ტყვეები გასცეს და სამაგიეროდ ციხესიმაგრე ხელუხლებლად დაინარჩუნეს.

წამოიყვანეს ანდრუყაფარი და მისი ჯალაბი.

პირობისამებრ, სპარსელებმა საარაგვოზე ხელი აიღეს, ლომისის მთა გადმოლახეს და ქსნის ხეობაზე ჩამოეშენენ.

დიდი სისხლისთხვევა ელოდა ქსანს.

გიორგი სააკაძე სწორედ ქსანზე დამდგარიყო სამხრეთისაკენ მომავალი მტრის დასახვედრად. იასე ქსნის ერისთავი და ქაიხოსრო მუხრანბატონიც შეერთებოდნენ სააკაძეს თავ-თავიანთი ჯარით. მტრის ზურგზე საიერიშოდ უმცროსი ცოლისძმები, დავითი და გიორგი გაემზადებინა მოურავს (ზურაბ ერისთავს „ხელები დაებანა“ — ჩემმა ძმებმა როგორც უნდათ ისე ქსანო! გულს სინანულიც შეჰპარვია ლომისისა და მატლის პატრონს — ნეტავ ცუდად ხომ არ მოვიქცე, სპარსელები რომ შემოვუშვი საარაგვოში?!).

შუაში მოიქციეს ქართველებმა სპარსთა მხედრობა.

მოიქციეს და „ამოსწყვიტეს ასე, რომე იმისთანა გამარჯვება არა თქმულ არს. მოსრეს ესრეთ, რომე ქსანი შეიღება სისხლითა და სისხლის ფერად დიოდა“.

საკაძემ ხუთი კონა ისარი შემოიხარჯა და მერე ხმლით დაერია ყიზილბაშებს.

შაჰბენდე-ხანი ტყვედ აიყვანეს ქართველებმა — აზერბაიჯანის ბეგლარბეგი, რომელმაც ქართველთა მარცხით გადასწონა მარაბდის საბედისწერო ბრძოლის სასწორი.

და იქვე აჩვენეს ქართველებმა სისხლის ავად დამაქცევარი.
 ყიზილბაშთა მეორე სარდალმა შირვანის ბეგლარბეგმა ყაზახ-
 ხან ჩერქეზმა უკან, ისევ ჩრდილოეთისკენ დააპირა გაქცევა, მაგ-
 რამ აქ დავით და გიორგი ერისთავთა მეომრებმა შეიპყრეს იგი:

(ყაზახ-ხან ჩერქეზი ცოცხლად მიჰგვარეს ჯერ ზურაბ ერისთავს,
 მერე თეიმურაზ მეფეს. არც ერთმა სასიკვდილოდ არ გაიმეტა,
 რადგან ორივეს პურ-მარილი ჰქონია მიღებული შირვანის ბეგ-
 ლარბეგისგან. და მანამდე ჰყავდათ ყაზახ-ხანი ცოცხლად დატყვე-
 ვებული, სანამ ტყვემ მცველები არ მოისყიდა და თავს გაქცევით
 არ უშველა).

გიორგი სააკაძის პირდაპირ სპარსთა მესამე სარდალი აღიშარ-
 თა — ხოსრო-მირზა, შაჰ აბასის კარზე აღზევებული ტარულა ის-
 ფაჰანისა.

მარაბდის ველზე ვერ გამოჩნდა (თუ „არ გამოჩნდა“) ხოსრო-
 მირზა, ხოლო ახლა... ახლა სასტიკი ხმალთაყვეთებით შემოუტია
 „თათარმა ქართველმა“ ქრისტიან თანამომხმეებს.

ეს მესამე დღე გრძელდებოდა ბრძოლა.

ქსანი საესებით „იქმნა, ვითარცა სისხლი“.

თორმეტი ათასი სპარსელისგან ერთი ათასეულიც აღარ იდგა
 ფეხზე.

მაგრამ მაინც იბრძოდა „მხეცქმნილი“ ხოსრო-მირზა, თათრუ-
 ლად განათლული გურჯი მხედარი, ქართულ-მეფურ და ქართულ-
 გლეხურ სისხლთა ნაჯვარი.

შელამებისას გამოარღვია ხოსრო-მირზამ სააკაძის სალტე, ამი-
 ლახერიანთ ოჯახიც გამოიტაცა და გაქუსლა.

თითქოს კიდევაც გაუზარდა გიორგი სააკაძეს, რომ „მისმა“
 ხოსრო-მირზამ იმ დღეს მასზე „არანაკლები“ გმირობა გადაიხადა.

მთელი ღამის ლაგამახსნილი ჭენებში შემდეგ ხოსრო-მირზა
 ტფილისს მივარდა და ყორჩიბაშს საღსალამათად ჩააბარა ანდუყა-
 ფარ ამილახორი და მისი ცოლ-შვილი.

დიდი სიხარული ჰქონდა ყორჩიბაშს: შაჰ აბასის ბრძანებაც
 აღასრულა და თავისი ასულიც ქმარშვილიანად დაიხსნა სამარცხ-
 ვინო ტყვეობისაგან.

მაგრამ დიდი წუხილიც ჰქონდა სპარსთა მთავარსარდალს: თორ-
 მეტიათასიანი ყიზილბაშური მხედრობა ქართველთა ხელით ქსნის
 ხეობაში ჩაწყდა და ჩაიხლიწა. უამრავი საომარი საქურველი, ტყვე-
 ები, ცხენები და საქონელი სააკაძის მეომრებმა დაინადავლეს.

მარაბდის სისხლი და ბოღმა ქართველებმა გადაჭარბებით აიღეს
 და ამოიგეს.

ორი კვირა ვერ დაიწმინდა ქსნის წყალმა წითელი ფერი...

...უცნაური ის იყო, არაგვსა და ქსანზე ყიზილბაშთა „მისი-მორსობის“ დროს თეიმურაზი არსად გამოჩენილა — არც მეფედ, არც სარდლად, არც ჭარისკაცად.

არც გიორგი სააკაძეს შეუწუხებია იგი — მაინცდამაინც გამოდი, გვიმეფე, გვისარდლე და გვიპატრონეო...

...ისა-ხან ყორჩიბაშს ბრძოლის ველზე გამოსვლა და ქართველებთან იარაღით შერკინება უკვე აღარ შეეძლო, ამიტომ ისევ „ციხის შიგნიდან გატეხვით“ შეეცადა სპარსთა მთავარსარდალი ქართლ-კახეთის მთლიანობისა და სიმტკიცის დაშლას. და ისევ გაუშმართლა საქართველოს მტერს ამ „ნაცადმა გზამ“. ისევ დაეხარბნენ ქართლის თავადები სპარსულ ხალათებსა და „სახელოებს“. ყველას დაასწრო ლალატი ბოქაულთუხუცესმა ქაიხოსრო ბარათაშვილმა, რომელიც მარტყოფისა და მარაბდის ბრძოლებში სააკაძის საომარი დროშის ქვეშ იქნევედა ხმალს. ქაიხოსრომ ყიზილბაშება შიართვა ქვემო ქართლის უმტკიცესი ციხესიმაგრე ბირთვისი. სამაგიეროდ, ყორჩიბაშმა ქვემო ქართლის სპასალარობა (რომელიც მანამდე ბარათა ბარათაშვილს ეპყრა) უკვე გაათათრებულ ქაიხოსრო ბარათაშვილს უბოძა. მომდევნო 1626 წელს სპარსელებმა ტფილისის მოურავობაც ქაიხოსროს ჩააბარეს.

მაშინ ზოგმა სამღვდელმაც უღალატა ქრისტეს რჯულსა და ქართველობას.

ისევ სამხრეთ საქართველოში კარბობდნენ მოღალატენი.

გიორგი სააკაძემ გადაწყვიტა სწორედ სამხრეთიდან დაერტყა სპარსელებისთვის და სამცხისკენ გაქუსლა ცოლ-შვილითა და ურთგული მამულიშვილების თანხლებით.

სამცხეს წასვლის წინ სააკაძემ ძლიერად გაამაგრა ქართლის ციხენი — კეხვი, კიკანათბერი, ალი და სურამი.

გიორგი სააკაძე რომ ქართლიდან გასულად დაიგულა, ქართველთა ტყვეობიდან თავდახსნილმა ანდუყაფარ ამილახორმაც მოინდომა „გმირობის ჩადენა“. იგი შეუთანხმდა იასე ქსნის ერისთავს და მისი თანადგომით თავს დაეცა თავად ლაზნელს, რომელსაც იგი მისი დატყვევების და არშის ციხეში ჩაკეტვის მთავარ დამნაშავედ სთვლიდა. ლაზნელი ააწიოკეს და მისი ქონებაც გაიყვეს ანდუყაფარმა და იასემ. მერე მცხეთის დეკანოზს მიუხტა ანდუყაფარ ამილახორი, ტაძარი გაუძარცვა და მუქარა დაუბარა — იცოდე, შენს ადგილზე ტფილისიდან მოლა-მუეძინს გამოვაგზავნიო.

მართლა არჩევედა ანდუყაფარი მოლას მცხეთის დეკანოზის შესაცვლელად, მაგრამ ამ რჩევაში რომ იყო, ნარიყალას ციხეზე ფეხი დაუცდა, გადმოვარდა და მიწამდე სულიც აღარ დაჰყოლია.

იმავე 1625 წელს ისა-ხან ყორჩიბაშმა ტფილისში სვიმონ-ხანი

„დაავდო“ და თვითონ ანდუყაფარ ამილახორის დაქვრივებულ ოჯახით და ამოწყვეტილ-გაჩანაგებული ჯარის ნაფლეთებით საქართველოდან წავიდა.

შაპის ბრძანებით ყორჩიბაში ყარაბაღში დაბანაკდა. აქედან მას ისევ უნდა ებრძოლა გიორგი სააკაძის წინააღმდეგ და როგორმე შეენარჩუნებინა სამცხის ციხესიმაგრენი, რომლებიც წინა 1624 წელს სპარსელებს დაუჭერიათ.

ტფილისში „დავდებული“ სვიმონ-ხანი კი ისევ „ტყუილი-მეფე“ იყო და სხვა არაფერი. ქართველთა შიშით იგი „ვერ გამოვიდოდა ციხიდან და ვერცა პატრონობდა ქართლსა“...

...დიდი, სანიშნისვეტო წელიწადი შეიქნა 1625 წელი.

სრულიად სპარსეთის ღაშქარი იმჟამად 120000 მეომარს მოითვლიდა და აქედან ნახევარი — 60000 მეომარი საქართველოში დაპყრობა შაჰ აბასმა. მერე, ეს სპარსული ტრაგედია ქართულ სცენაზე ნახევარი წელიწადიც არ გაგრძელებულა.

სპარსეთი დამარცხდა.

საქართველო ისევ ქართველებს ეკუთვნოდა.

ჭეშმარიტად ლომი ყოფილა შაჰ აბასი, რამეთუ გასაოცარი მოთმინებითა და მოჭირვებით მიიღო დარტყმა სამივე მესისა — მარტყოფი, მარაბდა, ქსანი.

როცა ქსანზე გამართული ხოცვა-ჟლეტის ამბავი დაწვრილებით შეატყობინეს, მხოლოდ ეს თქვა აბასმა: ნამდვილი გმირი და ვაჟკაცი მარტო ხოსრო-მირზა ყოფილაო.

ხოლო, როცა ხოსრო-მირზაც მოვიდა და ანდუყაფარ ამილახორის ოჯახიც მოჰგვარა, შაჰმა მაშინვე ბრძანა: დღეიდან ჩემი ყულარასი ხოსრო-მირზა იქნებაო.

„კი, მაგრამ ხოსრო-მირზა ხომ ისტაჰანის ტარულა ვახლავთ?“

„ორივე იქნება — ისტაჰანის ტარულაც და ლულამთა ჯარის ყულარასიც“ — დაბეჭდა შაჰმა.

ამ „უცნაური გადაწყვეტილების“ შემდეგ შაჰ აბასი გილანს წავიდა „წმინდან წინაპართა“ საფლავებზე სალოცავად, საცრემლავად, „ქართული ბოღმის“ მოსაოხებლად და მოსაქარვებლად.

იმ დღეებში კიდევ ერთი საწყენი ამბავი შეატყობინეს შაჰ აბასს: დარუბანდის ვილაიეთის ბეგლარბეგი მომკვდარიყო — იოთამ სულთან ქართველი, შაპის აღზრდილი ლულამი, ჯერ კიდევ „გაუფურჩქნელი ჭაბუკი“.

მაინც შეწუხდა ქართველებზე ცოფმორეული შაჰი.

და მაინც ქართველი დანიშნა დარუბანდის ბეგლარბეგად — ფეროხ-სულთანი, ფრიად მამაცი, ნიჭიერი და ერთგული ლულამი.

ხოლო, გიორგი სააკაძე სამცხეს მიდიოდა. თან მიჰყვებოდა-

ნენ — გერმანოზ ბარათაშვილი, გიორგი ქავთარიშვილ-ბარათაშვილი, როსიტა გედევანიძე, დემეტრე საგინაშვილი, მათარსო შიხაიდრისძე და პაპუნა ვაშაყაშვილი.

სამცხეში ზალხი უნდა აეჯანყებინა და ყიზილბაშები განედევნა გიორგი სააკაძეს.

სააკაძე მესხეთში

მარაბდის ომიდან დაბრუნებულ მანუჩარ ათაბაგს სამცხეში ფრიად საშფოთარი ამბავი დაახვედრეს. თურმე მანუჩარის ბიძა, ბექა, სტამბოლს ბრძანებულა და ზონთქართან „რაღაც მოლაპარაკება“ ჰქონია.

ბექა თავის ძმისწულს ათაბაგობის ტახტს ეცილებოდა და ამისთვის სტამბოლის კარს ელაქუცებოდა.

მანუჩარი ქრისტიანობისა და ქართველობის თავგანწირულადამცველი იყო გათათრების უფსკრულზე გადაჩეხილ მესხეთში, ხოლო ბექა უკვე ღალატისა და რენეგატობის გზაზე იყო შემდგარი. ამიტომ ბიძას „დიდი შანსები“ ჰქონდა ძმისწულისათვის ათაბაგობის წართმევისა...

მანუჩარმა გადაწყვიტა ზონთქარს პირადად სწვეოდა და ბიძამისის „ნავერაგალი გარიგება“ იქვე, სტამბოლის კარზედვე გაებათილებინა.

ამიტომ, როცა გიორგი სააკაძე სამცხეს ჩავიდა (1626 წლის ზაფხულის დამლევს), იქ მანუჩარ ათაბაგი არ დახვედრია.

სამაგიეროდ მესხი მამულიშვილები შემოეგებნენ დიდის ამბით სახელოვან გმირს. და სააკაძეს ჭარებით ეახლნენ: თანუნა დიასამიძე, დავით გოგორიშვილი, როსტომ შალიკაშვილი, ელიზბარ და ბეჯან თაქთირისძენი.

და გაჩაღდა სამამულო ომი მესხეთში.

სააკაძემ მესხთა თანადგომით ზედიზედ აიღო ხერთვისი, აწყურარი, ფარავანი და გარეკა იქიდან ყიზილბაშთა ციხიონები. ახალციხისკენ გაემართა სააკაძე.

ახალციხეში სპარსელი სარდალი სელიმ-ხანი იდგა ძლიერი ციხიონით. სააკაძის მოახლოება რომ გაიგო, სელიმ-ხანი ჭარიანად აიყარა და ყორჩიბაშთან გაიქცა ყარაბაღში.

სააკაძე ახალციხეში შევიდა.

ყორჩიბაშმა სასწრაფოდ ჭარი გამოგზავნა სამცხის დასარბევად და სააკაძის გასანადგურებლად.

მოურავი სანადიროდ გასულიყო და თავისი თვალით ეხილა,

როგორ გაივსო საფარისა და ასპინძის მიდამოები ყიზილბაშური მხედრობით.

და ჩაუხტა სააკაძე „მცირედითა კაცითა“ რიცხვმრავალ მტერს. ჩაუხტა და ეკვეთა გამძვინვარებით. „ეკვეთა და აოტნა ყიზილბაშნი და მოსწყვიდნა იგინი“. სპარსთავან მცირეოდენმა გაასწრო სიკვდილს.

ახლა საკითხი დაისვა ყიზილბაშთავან განთავისუფლებული სამცხისათვის „ადგილის მიჩენაზე“. ბუნებრივად იგულისხმებოდა, რომ სამცხე გაერთიანებულ ქართლ-კახეთს უნდა შეერთებოდა. აკი თვითონ ჯიორგი სააკაძის ყველაზე დიდი სამამულიშვილო განაზრახიც ეს იყო — გაერთიანება „ყოველი საქართველოსი“. გიორგი სააკაძემ გააერთიანა ქართლ-კახეთი და „ორივე საქართველოს“ ერთი ტახტი დაუდგა და ზედაც ერთი მეფე დაუსვა — მეფე თეიმურაზ პირველი. ბუნებრივია, რომ ახლაც იგივე გიორგი სააკაძე მისგანვე დახსნილ სამცხესაც ქართლ-კახეთის ერთიან ტახტს შეუერთებს და მის ერთხელმწიფეს, თეიმურაზ მეფეს დაუმორჩილებს.

მაგრამ ეს ასე არ მოხდა.

სააკაძემ სამცხეში ქართველი მეფე კი არა, ოსმალეთის სულთანს მოიწვია!

რა მოხდა?!

ნუთუ ხელი აიღო სააკაძემ საქართველოს გაერთიანების დიად განზრახვაზე? ან იქნებ დიდ ქართველს მესხეთი არ სტკიოდა ისეთივე „ქართული ტკვილით“, როგორც ქართლი და კახეთი? ნუთუ სააკაძეს არ ესმოდა ის „სასამინარი“, რაიც ისე ნათლად ჰქონდა შეგნებული ყოველ მაშინდელ ქართველს: სპარსიც და ოსმალსაც ქართველისთვის ორივე ერთნაირად „თათარია“ და სამცხესაც არაფერი ეშველებოდა, თუ სპარსის კლანჭებიდან დაიხსნიდი და სამაგეროდ ოსმალს კლანჭებში ჩააგდებდი?!

შალე დადასტურდება, რომ სააკაძეს საქართველოს გაერთიანებისათვის ბრძოლაზე ხელი არ აუღია, მაგრამ თეიმურაზი, ქართლ-კახეთის „ერთიანი მეფე“, სამცხის პატრონად მაინც არ მოიწვია. იქნებ თეიმურაზმა „ვერ გაუმართლა“ სააკაძეს. იქნებ თეიმურაზი ისე დაპატარავდა მოურავის თვალში, რომ მას ქართლ-კახეთის მეფე უკვე აღარ მიაჩნდა ერთიანი „ყოველი საქართველოს“ ღირსეულ გვირგვინოსნად?!

სააკაძე უეჭველად იმასაც კარგად დაინახავდა, რომ ბაგრატიონთა აწ რძეგამშრალ და გაბერწებულ სამეფო საგვარეულოს თეიმურაზზე უკეთესიც აღარავინ მოეძებებოდა.

მაგრამ ყოველივე ეს ნუთუ ღირდა იმად, რომ საქართველოში ერთი თათრის ნაცვლად მეორე თათარი მოწვეულიყო?!

ან, საერთოდ, იყო საჭირო და აუცილებელი იმჟამინდელ საქართველოში ვინმე „უცხო პატრონის“ მოწვევა?!

აკი უფრო ძნელბედობის ჟამს აღმოაჩნდა საქართველოს საკუთარი ძალები, რათა უსაშინელესი მოსისხლისთვის და მთელი ქვეყნიერებისთვისაც დაემტკიცებინა თავისი „საოცარი ძალმოსილება“, ვითარცა უტყუარი დასაბუთება მისი მარადიული უძლევლობისა და უკედავებისა.

განა, მარტყოფი, მარაბდა, ქსანი და კიდევ მრავალი „პარტიზანული წიაღსვლა“ — თ ვ ი თ ო ნ სააკაძის მძლავრი ხელებით დაწესული გვირგვინები — სამაგალითოდ არ კმაროდა თ ვ ი თ ო ნ სააკაძისთვის?!

განა, საქართველო დღეს უფრო მძლავრი არ არის, ვიდრე გუშინ — მარტყოფის „სააკაძურ გამირობამდე“?!

მაშ, რა მოხდა და რატომ აიჩემა მარტყოფის, მარაბდის, ქსნისა და ასპინძის გამირობათა კავალერმა ისევ თათრის მოყვანა „საქართველოს გასაერთიანებლად“?!

ანდა, საერთოდ, შეიძლება უცხო, მომტერე და მოსისხლე ძალის საშუალებით ქვეყნის გაერთიანება და გამძლავრება?! მოხერხდება კი, უცხო გადამთიელის ხელით მშობლიურ კერაზე ცეცხლის დანთება, როცა იმ ხელის პატრონი დღენიადავ შენი კერის დაქვევაზე ოცნებობს?!

აკი ჰყავდა გიორგი სააკაძეს წინამორბედი, ასე უცხო, მისი ქვეყნის მოსისხლე მტრის საშუალებით რომ აპირებდა მისი ქვეყნის დახსნასა და გაერთიანებას.

და გიორგი სააკაძის ეს წინამორბედი იყო... თ ვ ი თ ო ნ გ ი ო რ გ ი სა ა კ ა ძ ე !

აკი სწორედ გიორგი სააკაძემ მოინდომა საქართველოს მოსისხლე სპარსული ძალებით საქართველოს „დახსნა“, „გაერთიანება“ და „გამძლავრება“!

მერე, რა გამოვიდა აქედან?

ნახევარ მილიონამდე ქართველის დაღუპვა და სხვა არაფერი! და მერე ისევ სააკაძის მეთაურობით ძლივს მოხერხდა (იქნებ არც კი მოხერხდა?!) „სპარსული გათათრებისა“ და ეროვნული გადაგვარება-გადაშენებისგან თავის დახსნა.

მაშინ, თორმეტწლოვანი „თათრობის“ შემდგომ მიხვდა გიორგი სააკაძე, ცუდად გამომივიდაო და, კიდევაც გაასწორა, რაიც შეეშალა. ძლიერად, დიდის სახელოვნებით გამოისყიდა მძიმე შეცდომა, მაგრამ ახლა?!

ისევ იმეორებს იგივე შეცდომას?!

თანაც — შეცდომიდან შეცდომამდე ნახევარი წელიწადიც არ არის გასული!

ნუთუ კიდევ ისე გულუბრყვილოა სააკაძე, ასეთი რამე იანგარიშოს: ჯერ ოსმალეთის საშუალებით საქართველოს გავაერთიანებ და მერე თვითონ ოსმალეთსაც დავეტაკებო?!
 ვანა, ასევე არ ფიქრობდა ათი-თორმეტი წლის წინათ სპარსეთის მიმართ! და რაც გამოვიდა ამ ფიქრიდან უკვე იწვნია საქართველომაც და თვითონ სააკაძემაც.

როგორ — დღევანდელი გიორგი სააკაძე გუშინდელ გიორგი სააკაძეს ვეღარ ჰხედავს და ვეღარ იხსენებს?!

ისევ შემომჯდარა სატანა სააკაძის საუნიან მხარზე...

...სამცხის პატრონი მანუჩარ მესამე ათაბაგი, დიდი ეროვნული გმირი და მამულიშვილი, ჯერ კიდევ არ დაბრუნებულყო სტამბოლიდან. გიორგის იგი თითქოს არც გახსენებია, მაგრამ ამ „უხერხულობიდან“ მოულოდნელმა ამბავმა დაიხსნა სააკაძე: მანუჩარ ათაბაგი ხონთქარმა დიდი პატივითა და აღთქმებით გამოისტუმრა თურმე სტამბოლიდან; არც ქრისტიანობას გართმევ და არც სამცხის პატრონობასო, — ამ დაპირებით მოვიდა სამშობლოში მანუჩარი, მაგრამ... გზად მომავალი ათაბაგი ბიძამისმა ბეჭამ მიიწვია სტუმრად, და მოხდა ის, რაც ძალიან ხშირად ხდება სანადიმო სუფრასთან: მასპინძელმა სტუმარს ღვინოში საწამლავი შეაყოლა. ასე აღესრულა მანუჩარ მესამე ათაბაგი, მარაბდის ბრძოლის გმირი, წესხეთის ქართველობისთვის თავგამოდებული მეომარი მამულიშვილი. ხოლო მისი მკვლელი, გამაჰმადიანებული ბეჭა ჯაყელი, ოსმალური სახელით, საფარ-ფაშად მოველინება მესხთა ტანჯულ ქვეყანას.

ხოლო გიორგი სააკაძემ ოსმალეთის სულთანს მურად მეოთხეს ელჩი გაუგზავნა, გიორგი ქავთარიშვილ-ბარათაშვილი. გაუგზავნა და შეუთვალა: სამცხის ციხე-ქალაქები, ყიზილბაშებს რომ დავაგდებინე, ახლა შენთვის მიბოძებია, ოღონდ ჯარები მომაშველე და შეერთებული ძალებით შევეუტიოთ სპარსელებსო.

გახარებულმა ხონთქარმა პასუხად „მოსცნა ნიჟნი დიდნი მოურავსა და იენგიჩარნი და დაიპყრნეს ციხენი ივინი“ — სამცხისანი. მურთაზ ფაშა (დაბადებით ქართველი) ჩამოვიდა ოსმალეთიდან და იმან განაწესა ოსმალური ციხიონები ახალციხესა და სამცხის სხვა ციხე-ქალაქებში.

ერთი სიტყვით სულთანი მურად მეოთხე არ დაბნეულა ასეთი მოულოდნელი ძღვენის მიღებით.

ხოლო, „დამხმარე ძალები“, რომელთაც სპარსეთის წინააღმდეგ სააკაძე ოსმალეთიდან ელოდებოდა?

გავიგონა?!

„დამხმარე ძალად“ გიორგი ქავთარიშვილ-ბარათაშვილმა გიორგი სააკაძეს ხონთქრისაგან ფარატინა „წყალობის სიგელი“ და კაფუჯი-ბაშის წოდება ჩამოუტანა. ეს იყო და ეს. თურმე სად სცალია სულთანს სააკაძისთვის, ბლღადის დასაპყრობად ჯარებს ამზადებს და საქართველოს „გასათავისუფლებლად“ რამეს, თუნდაც ერთ ჯარისკაცს, გამოიღებს?! პირიქით, თვითონ სულთანი გამოელის სააკაძისგან ოსმალეთის საომარი ტვირთის გამსუბუქებას. სწორედ ასე სწერს ხონთქარი სააკაძეს თავის „წყალობის სიგელში“:

„აბა, შენ იცი, ქართლის მპყრობელო მოურავ-ხან (მართლაც მწყალობელი ყოფილა ოსმალეთის ხელმწიფე: სააკაძისთვის ქართველები „ქართლის მოურავის“ თიკუნს ძლივს იმეტებენ, სულთანი კი „ქართლის მპყრობელს“ უწოდებს—ხუმრობა ხომ არ არის!), შენებურად როგორ დაუტრიალები და თავდაუზოგავად, საკუთარი საომარი ძალებით მუსრს გააველებ ყიზილბაშებსო. შენი ბუნებრივი, თანდაყოლილი ვაჟკაცობის, შემმართებლობის, უსაზღვრო მამაცობისა და გმირობის შესატყვისად მოიკრიბე რაც ძალი და ღონე გაქვს და, შენი მმართველობის ქვეშ მყოფი ქართლის ჯარის გარდა, წაახალისე საქართველოს სხვა ბეგები და გულადი წარჩინებულნი, შემოიყარე ბლომად ქართული ჯარები და მთელი თქვენი ძალებით ეცადეთ უკანვე გამოგლიჯოთ საქართველოში ურჯულოების გამავრცელებელ ყიზილბაშებს ქართული ციხესიმაგრენი და სხვანი და სხვანი... აბა, თქვენ იცით, როგორ სასახელო საქმეებს ჩაიდენტო!“

მკითხველი არ უნდა დაეკვიდეს, რომ სწორედ სასაცილოდ აგდებას ჰგავს ამნაირი „წყალობის წიგნი“.

ერთადერთი, რაც ახალ „თათრულ წილსვლას“ ნამდვილ შედეგად მოჰყვა, გახლდათ სამცხის დაკარგვა საქართველოსთვის და მოპოვება ოსმალეთისათვის, გნებავთ — წართმევა სპარსელთაგან და მირთმევა ოსმალთათვის.

ისევ უნდა გამორკვეულიყო გიორგი სააკაძე.

ისევ საჭირო იყო უკან მობრუნება, ანუ — საკუთარ, „ქართულ წილში“ ჩაბრუნება“.

ამჯერად თავისი დიდი ზრახვებისათვის გზის ძებნა სააკაძემ „მესამე საქართველოში“ დაიგულა. და იგი იმერეთში წავიდა.

თემურაზთან შერიგება მას არ უფიქრია.

სამაგიეროდ სხვა ფიქრობდა... ისევ შაჰ აბასი!

1626 წელი. შირაზი.

ღარბაზობა აქვს სპარსეთის „ეიცე-კოროლს“, იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს.

იქ დამსწრე ინგლისელი ჰერბერტი გაკვირვებულია მასპინძლის სიმდიდრით — უთვალავი ოქრო-ვერცხლის ლანგარნი, სასამურნი, ნოხები, ხალიჩები, ფარდავნი, კრეტსაბმელნი, ურიცხვი თვალი და მარგალიტი.

ძმასთან სტუმრად არის დავით (დაუდ-ხან) უნდილაძეც.

შათირი მოიჭრა ისტაჰანიდან. შაჰ აბასი სასწრაფოდ იწვევდა ორივე ძმას.

მოტეხილი და მოთელილი ეჩვენათ შაჰი უნდილაძეებს. საოცრად დაღლილი, გაღახული სახე ჰქონდა. თვალებსაც დაჰკარგოდა ძველებური ცეცხლი და ელვამკრთომელობა.

— ოსმალებს ბაღდადი ალყაში მოუქცევიათ. შენ, იმამ-ყული-ხან, სასწრაფოდ უნდა გაეშურო ბაღდადისაკენ შენის მხედრობით! — უბრძანა შაჰმა უფროს უნდილაძეს.

მერე უმცროსს მიუბრუნდა და ჩამქრალი ხმით უთხრა:

— შენ კი საქართველოში უნდა წახვიდე, დაუდ-ხან!

— საქართველოში?!

— ნუ გეშინია, საომრად არ გაგზავნი შენს საქართველოში... არამედ, სამშვიდობოდ წახვალ.

— სამშვიდობოდ?!

— სწორედ.

— ვისთან?

— თეიმურაზთან.

თეიმურაზთანო? ვინ მოელოდა და ვინ წარმოიდგენდა ამას? შაჰ აბასი თეიმურაზს მშვიდობის ჩამოგდებას ეაჯება?! ნუთუ სცნო თავი დამარცხებულად სპარსეთის ლომმა საქართველოს მეფესთან ოცწლიანი სამკვდრო-სასიცოცხლო ომის შემდგომ?!

ღიახ, თეიმურაზს უნდა ეახლოს დაუდ-ხან უნდილაძე და შაჰის სახელით სამძიმარი მოახსენოს დედისა და შვილების სიკვდილის გამო! ბოღიშიც მოუხადოს, ასე რიგად რომ დააგვიანდა შაჰს სამძიმრის გაგზავნა! (თურმე ხდება ასეთი რამეც: მკვლელი სამძიმარს უცხადებს მისი ხელით ამოწყვეტილი შვილებისა და დედის ჭირისუფალს!). ესეც იცოდეს თეიმურაზმა: რაც ამ ბოლო დროს საქართველოში დატრიალდა, შაჰს თეიმურაზის ბრალად არ მიაჩნია, არამედ ყველაფერი მხოლოდ გიორგი სააკაძის ბრალია, ბრალი ცბიერი მოურავ-ხანისა, ერთნაირად რომ ჰღალატობს ყველას —

ქართველსაც, სპარსელსაც და ოსმალოსაც. კარგად იცოდეს თეიმურაზმა, შაჰ აბასის გაზრდილმა და ნაამაგარმა, რომ სააკაძე ორივეს სისხლს „თანაბარი სიამოვნებით“ შესვამს — შაჰის სისხლს და თეიმურაზის სისხლს... ბოლოს და ბოლოს, იყოს თეიმურაზი ქართლ-კახეთის მეფედ, ოღონდ ოსმალურ და რუსულ ხალათებს ნუ ჩაიცვამს და ნუ დაავიწყდება, რომ იგი მაინც შაჰ აბასის „ჩრდილის ქვეშ არის გაზრდილი...“ და ბოლოს — იქნებ თვითონ პირადად ეწვიოს გაზრდილი გამზრდელს!..

— ტფილისში ჩახვალ, დაუდ-ხან, იქ მოიწვევ და შეხვედები თეიმურაზს. იქვე მოელაპარაკები და იქიდანვე შიკრიკის ხელით გამომიგზავნი სამშვიდობო წერილს თეიმურაზ მეფის ხელრთვით, — დაასრულა შაჰმა.

შიკრიკიც არ დამპირდება, მე თვითონ პირადად გაცნობებთ ყოველივესო, შეაგება უნდილაძემ.

არა, უეჭველად შიკრიკი გამომიგზავნე, შენ კი, თეიმურაზთან მოლაპარაკებას რომ მორჩები, განჯას გაეშურე და იქ დარჩიო, — უბრძანა ახალი საბრძანისი შაჰმა უნდილაძეს.

— განჯაში რისთვის, ხელმწიფეო?

— ამიერიდან შენ, დაუდ-ხან უნდილაძე, დანიშნული ხარ განჯა-ყარაბაღის ბეგლარბეგად.

ასე განუწყობია შაჰ აბასს: სპარსეთის იმპერია ლამის ძმები უნდილაძეებისთვის გაუყვია სამმართველოდ — სამხრეთში იმამ-ყული-ხანი, ჩრდილოეთში დაუდ-ხანი...

...და მოჰქრის ტფილისისკენ დავით უნდილაძე, განჯა-ყარაბაღის ბეგლარბეგი, „ტფილისის გამგებელი“, შაჰ აბასის „რჩეული გურჯი“, დიდი მისიით აღტურვილი დესპანი, — მან ზავი უნდა ჩამოაგდოს ქართველ-სპარსელთა „ოცწლიანი ომის“ თავზე.

უნდა ვიგულისხმოთ, რომ სიხარულით აღვსილი მოჰქრის უნდილაძე საქართველოსკენ.

ალბათ, გათაორებულ ქართველსაც უხარია უძლეველობა მისი დაკარგული სამშობლოსა.

ისიც უნდა უხაროდეს, რომ არც ერთ უნდილაძეს — არც მამას და არც შვილებს — არასოდეს ქართული სისხლი არ დაუქცევიათ....

...ტფილისი. 1626 წელი.

საზავო მაგიდას უსხედან „მოპირდაპირენი“, ერთი — საქართველოს მხრივ, მეორე — სპარსეთის მხრივ, და ორივენი არიან ქართველნი.

და შეთანხმდნენ თეიმურაზ მეფე და დავით უნდილაძე.

შაჰ აბასი ცნობს თეიმურაზის უმაღლეს ხელისუფლებას „მის

გურჯისტანში“. თეიმურაზიც კმაყოფილებას გამოთქვამს იმის გამო, რომ „მისი სისხლის დასაქცევად აღმართული ყიზილბაშური მოწამლული მახვილები შაჰის ბრძანებით ჩაგებულია ქარქაშებში და, თავის მხრივ, ქართველთა მეფე პირობას იძლევა „ოსმალური ხალათი გაიძროს და სპარსული ჩაიცვას“. რაც შეეხება „გამზრდელთან გაზრდილის“ პირად გამოცხადებას, თეიმურაზს ამჯერად არ მიაჩნია თავისი თავი „ღირსად ესოდენ დიდი პატივისა“ და შეეცდება მომავალში ჩაიდინოს „ისეთი საქმეები და მოსაწონი საქმენი“, რომ პირნათლად წარსდგეს „ალლაჰის ჩრდილის“ წინაშე!

მოლაპარაკება დასრულდა თუ არა, დავით უნდილაძემ ისტაპანს შიკრიკი აფრინა და შაჰ აბასს აცნობა: თეიმურაზ მეფე ჩვენი სიახლოვის, „მორჩილებისა და დამჯერობის შარავჯას ადგასო“.

შაჰი კმაყოფილი იყო. საქართველოს მხრიდან „საშიშროებამოხსნილს“ შეეძლო უფრო თამამად და გულსრულად შეეტია ოსმალელებისთვის.

იმავე წელს იმამ-ყული-ხან უნდილაძემ ბლდადი იხსნა ოსმალთა ალყისაგან. უნდილაძის „ძლევა-გამარჯვებისა და ოსმალთა ლაშქრის მარცხის ამბები მთელს ქვეყანას კიდით-კიდე მოედო“.

ერთი სასიხარულო ამბავი სტამბოლიდანაც შეიტყო სპარსეთის ხელმწიფემ: მომკვდარიყო მეჰმედ-ფაშა, ოსმალეთის დიდი ვეზირი, ტომით ქართველი...

მაგრამ ერთი ფრიად სამწუხარო ამბავიც შეატყობინეს შაჰს იმ დღეებში — იოთამ-სულთან გურჯის მოულოდნელი სიკვდილი. იოთამი შაჰის აღზრდილი ყოფილა, ძალიან ერთგული, ჭკვიანი და მამაცი ჭაბუკი. იგი დარუბანდის მმართველად წარუგზავნია ხელმწიფეს. დარუბანდში მომკვდარა რალაც უცებისი სიკვდილით იოთამ გურჯი.

ასე გამოვიდა: ერთი „ნაქართველარის“ (მეჰმედ-ფაშა) სიკვდილმა გაახარა შაჰ აბასი, მეორის (იოთამ გურჯი) სიკვდილმა კი დაამწუხრა...

...მთელი დღე ნადირობდნენ ალაზნის ველზე თეიმურაზ მეფე და დავით უნდილაძე. მაინც არ ჰგავდა ნადირობას.

მთელი ღამე სანადიმო სუფრას უსხდნენ. მაინც არ ჰგავდა ნადიმობას.

საქართველოს ჭირ-ვარამზე მსჯელობდნენ, დავობდნენ, პაექრობდნენ.

ბოლოს, ფეხზე წამოდგნენ — ქართველი მეფე და ქართველი ბეგლარბეგი. ხანკლები გაიძრეს. ერთმანეთს ვერცხლის ქამართაგან ვერცხლი აათალეს. ანათალი ღვინით ავსებულ ყანწში ჩაჰყა-

რეს, ყანწი ზიარად გამოსცალეს და ძმადვაფიცულნი ერთმანეთს გადაეხვივნენ.

ბაზალეთის წინარე ჟამი

გიორგი სააკაძე იმერეთში იყო მეფე გიორგი მესამის კარზე.

ქუთათისის სასახლე დიდის ზარზეიმით შეხვედროდა სახელოვან ქართველ გმირსა და მის თანმხლებ ამალას.

თათბირი ჰქონდა მოურავს დასავლეთ საქართველოს მეფესთან, მის სახლელთან, მთავრებთან, საერო და სასულიერო წარჩინებულებთან. ბჭობას მალაქია კათალიკოსიც ესწრებოდა.

ახლა იმერეთის მესვეურებს მოუწოდებდა სააკაძე „ყოველი საქართველოს“ შესაკავშირებლად და საერთო მტრის (ამჯერად სპარსეთის) წინააღმდეგ ერთიანი ძალებით საომრად.

იმერეთის თავკაცი — მეფეც, თავადიც, ერიც და ბერიც — დიდის გატაცებითა და აღტაცებით შეხედნენ მოურავის მოწოდებას.

ქუთათისიდან გიორგი სააკაძე ოდიშს გადავიდა და ლევან დადიანს ეწვია. ლევანიც დიდის პატივით შეხვდა სახელოვან გმირს. სააკაძის განაზრახი — ყოველი საქართველოს გაერთიანებისა უცხო მტერთა დასათრგუნავად — დადიანსაც ხიბლავდა, მაგრამ, როგორც ეტყობა, ერთი რამე მაინც არ მოსწონდა ოდიშის მთავარს: სააკაძე სპარსელებთან საომრად ოსმალებს ეპატიებოდა საქართველოში, ლევან დადიანს კი ოსმალების სისხლი სპარსელებისაზე მეტად სწყუროდა. ამიტომ დასაჯერებელი უნდა იყოს ეს გადმოცემა, რომელიც დღემდე ცოცხლობს სამეგრელოში: დადიანი ეუბნება სააკაძეს — თუ ოსმალების წინააღმდეგ იომებ, ჩემი სამეგრელოდან ოცდაათი ათასი ხმლით მოგეშველებიო. მაგრამ გიორგი მტკიცედ იდგა თავის გადაწყვეტილებაზე: ქართველთა და ოსმალთა კავშირი სპარსეთის წინააღმდეგ!

მაინც დადიანმა დიდი სტუმარი ყიზილბაშებთან ომში თანადგომის დაპირებით გამოისტუმრა.

ისევ ქუთათისში მობრუნდა გიორგი სააკაძე.

კიდევ ერთი საწადნელი ამბავი მოხდა იმერეთს: გიორგი სააკაძის ვაჟმა, უკვე სახელმოხვეჭილმა ახალგაზრდა გმირმა, ავთანდილმა, ცოლად შეირთო გიორგი მესამის ასული, ხვარამზე.

რა იყო ეს, სიყვარული თუ პოლიტიკა? ალბათ, ერთიც და მეორეც.

ქორწინება განამტკიცეს „ფიცის წიგნით“, რომელშიც ეწერა: „...ესე ფიცი და პირი გიბოძე ჩვენ, მეფეთ მეფემა პატრონმა გიო-

რგიმ და ძემან ჩემმა პატრონმა ალექსანდრემ, მამუკამა და როსტომ — თქვენ, მოურავს პატრონს გიორგის, ასრე რომე ჩემი ქალი ბატონი ხვარამზე გულგაწმენდით თქვენის შვილის ავთანდილისათვის მომიცემია...“.

იმერეთიდან გიორგი სააკაძე ქართლში დაბრუნდა, მისგანვე განთავისუფლებულ ციხეებს ჩამოუარა, ციხიონები გაამხნევა, განამტყიცა და ტფილისზე დაცემა ერთჯერ კიდევ გადაწყვიტა.

მოურავი თავისი გუნდით სხალნარში იდგა და ერთგული „მოკიდებული“ ინაშვილი ტფილისში ჩავზავნა იდუმალ, იქაურობის დასაზვერავად.

ყიზილბაშებმა სააკაძის მოსვლა მაინც შეიტყვეს (ტფილისს ხომ მოღალატე მუდამ შიგნითვე ჰყავდა). გაფრთხილდნენ და ციხეგალავანიც საგანგებოდ გაამაგრეს.

გიორგიმ ქალაქზე იერიში უიმედოდ ჩათვალა და ისევ სამცხისკენ გაქუსლა.

მთელი ზამთარი სამცხეში იდგა.

მთელი ზამთარი საქართველოს „ხვალინდელი ბედის“ ხილვებით ცხოვრობდა, ფიქრობდა, ბორგავდა, იბრძოდა, იტანჯებოდა.

ვაზაფხულმა გამოიჭიატა თუ არა, მაშინვე ისევ ქართლისკენ წამოემართა თანამებრძოლ-თანალტოლეილთა ამალით.

აშკარა განხეთქილება ჯერ კიდევ არ ჩამოვარდნილიყო თემურაზსა და სააკაძეს შორის. ჯერჯერობით „შორიდან ნაგრძობი“ იჭვენულობითა და უნდობლობით ზვერავდნენ ერთმანეთს მეფე და მოურავი.

ქართლის თავადთაგან ზოგი საქართველოს ღალატს დასდგომოდა, ზოგიც შინაური მტაცებლობისა და შინა-სისხლის დაქცევის უბოროტეს გზას.

გამორჩევით უნდა სწყენოდა გიორგი სააკაძეს მისი უახლოესი ადამიანების, სიძისა და ცოლისძმის ავკაცური ქცევანი. პირველმა, იასე ქსნის ერისთავმა, როგორც უკვე ითქვა, ქვეყნის მოღალატე ანდუყაფარ ამილახოროთან ერთად წილი დაიდო ღაზნელთა სახლეულის ამოწყვეტაში და მათი ავლადიდების დატაცებაში; ხოლო მეორემ, ზურაბ ერისთავმა ყველა მანამდელი ქართველი ფეოდალი „დაჯაბნა“ შინაურთა, თანამომქმეთა და თანამემამულეთა ხოცვა-ჟლეტით.

ერწო-თიანეთსა და თუშ-ფშავ-ხევსურეთს მიხლომია დასაპყრობად და დასაყმევებლად ზურაბ არაგვის ერისთავი, მრავალი სისხლი დაუქცევია მთიელი ქართველობისა, მრავალიც მისთვის დაუდენია თავისუფლების მოტრფიალე მთას. საღეჭსო, სასიმღე-

რო და საცრემლო გამხდარა ზურაბ არაგვის ერისთავის საძრახისი
ლაშქრობანი თუშ-ფშავ-ხევსურეთში:

ზურაბს ჯავრი ჰკლავს ორისა:
ხევსურეთისა, ფშავისა.

. . . . .
ხევსურეთშია, ზურაბო,
ვერ იქამ ერისთობასა,
გაგიწვრილდების კისერი,
ვერ შესძლებ ჭვეითობასა.

. . . . .
ზურაბისთანა ბატონი
ვინლა გამოვა ხმლიანი,
განჯა მირანა ამტერივა,
დღესაც კი სახელი არი.

. . . . .
შენ, ერისთავო დიდის მთისაო,
წყალი ჩაგიდის არაგვისაო,
არცი გეტყოდო, ჩემო ბატონო,
ყიდვა ნუ იცი შენის ყმისაო,
ბევრი გაპყიდე ქალი და რძალი
გარდახატული თვალწარბ თმისაო.

. . . . .
დღუშეთ იყრების ლაშქარი,
არ ერგებიან გზანიო,
სასმელად არ ეყოფიან
ბაზალეთურნი ტბანიო,
სადგომლად არ ეყოფიან
თრიალეთურნი მთანიო.

. . . . .
გუდელას დაჯდა ზურაბი,
ატირდა ეგრ რო ქალიო:
დამაკლდა სათვალავშიგა
სამოცი ზმალოსანიო“.

. . . . .
„გაიქეც ერისთვიშვილო,
მოგდევნე ხევსურთ ყმანიო,
თორ კიდევ ჩაწითლდებიან
კეოს გორ ქცეულანიო.
ფერ ლულის თავს გახენე,
მძიმე გადმოდგა ჯარიო“,
რბოლით დაკრიფნა ზურაბმა
გრძელნი არაგვის გზანიო,
ჩარგლის კართ დახვდნენ ფშაველები
აყოლეს სისხლის კვალიო.
ცოლი ეტყოდა ზურაბსა:
„რად არ მოგიღეს მკვდარიო?“

„დადგე, დაგვეხსენ, ზურაბო,
ნარჩომნ ორთ შენი ზმლისანი,
თორ ჩვენაც შამოგეცდებით,
მესხნი ჩვენაც გვეონ წყლისანი“.

არ კი გითხარა, ზურაბო,
ფშავლების ხელი სენია.
აფხუშულთ გამოგაქციეს,
დღე დაგაყენეს ცხელია.
სირბილით გამოგავლიეს
ჩარგლის ქალაი გრძელია,
კართანას გადმოსეესა
მსახურთ გიყიდეს ხელია,
თვალივის ველში ჩამოხველ,
იქ მოგაგონდა ცხენია.

ზურაბ, რა უკვენ ლაშქარი
ნაკრუფნი შვიდის თვისანი!
ჩაუშვებ მათურაშია,
თვალნი გაგიწყდეს ზთისანი,
დაგიხვდეს ფშავლიშვილები.
არწიენი მალლის მთისანი,
შამოგეწიენეს მთაზედა,
გაწითლებიენეს ქვიშანი!

ზურაბო, ერისთვის შვილო,
რა თავი გედიდებო?
მაგ შენსა აზნაურებსა
ყორნები ეზიდებო!

ზურაბმ აიფრო ქვეყანა,
ბევრს ვაეს უტირა დედაო,
ბევრს ქალს გაუხსნა საკინძი,
უჭკიმა ძუძუზედაო.

ხვესურებ ზინკლად ჩაყარა,
ფშავლებ შაუნთო შეშადა,
გაუტეხელი მოხვეე
გაიმეტ დასაჩეხადა.

გიორგი სააკაძემ თეიმურაზისა და ზურაბ ერისთავის ფარულ „განდგომას“ თვალი აავლო და ისევ მათი თანადგომითა და „თანაბრძოლით“ განაგრძო ბრძოლა ქართლის ციხეებში ჩასანგრებულ ყიზილბაშებთან.

ჯერ გორის ციხე გამოჰგლიჯა ხელიდან მტერს. იქ მდგარი ყიზილბაშობა ამოწყვიტა და ქართული ციხიონი შეაყენა.

მერე ქართული სოფლების საძარცვავად და საწიოკებლად ათაბაგებულ ოს ფეოდალებს მიუხტა გიორგი სააკაძე. მიუხტა და ზედნიხედ აილო ოსური ციხეები და საფარ-სამალავეები. საწიხრად მხოლოდ ეს დარჩა სააკაძეს: ერთგული თანამებრძოლი თამაზ მაჩაბელი მოუკლეს საფრიდან წასროლი ისრით.

ზემოთ ითქვა, რომ ქვემო ქართლის დიდმა თავადმა ქაიხოსრო ბარათაშვილმა მარაბდის მარცხის შემდეგ ქართველობა ყიზილბაშობაში გაცვალა და ბირთვისის დიდი ციხესიმაგრე მტერს მიართვა.

მთელი ღამე მუხლჩაუხრელად იარა მოურავმა და მისმა „თანამოთარეშე“ გუნდმა. უთენია მივიდნენ ტბისში და მისვლისთანავე თავს დაეცნენ ქაიხოსრო ბარათაშვილის სასახლეს.

გამოვიდა ქაიხოსრო, სპარსულად იწით წვერშედებილი.

წამსვე დაეტაკნენ პაპუნა ვაშაყაშვილი და თამაზ ქარციძე და შეუკრეს ხელები ქაიხოსროს.

მაპატიეთო, იბდავლა მოლაღატემ.

ბირთვისიდან ყიზილბაშთა ციხიონი გამოიყვანე და სიცოცხლეს გაჩუქებო, უთხრა გიორგიმ.

მეტი რა ჩარა ჰქონდა ბარათაშვილს, და „გამოიტყუა“ ბირთვისის ციხიდან ყიზილბაშები, სულ ხუთასი ყაცი.

დაექვერნენ ქართველები, თოფ-დამბაჩა და ხმალ-ხანჯალი დააყრევინეს, ხუთასივეს თავები დააგდებინეს და მძოვრადქცეულნი ხევში გადაჰყარეს, ყვავ-ყორანთა და მხეცთა საძიძვანად.

ბირთვისში ქართველები ჩადგნენ.

ქაიხოსრო ბარათაშვილს და მის ძმას ხოსიას სააკაძემ ბორკილები გაუყარა და კიკანათბერის ციხეში ჩაამწყვდია.

ბირთვისიდან ლორესაკენ გაემართა სააკაძე. აქაური მელიქები, ათაბეგი და ზაქუმი, შაჰ აბასის ერთგულ სამსახურში იდგნენ და სპარსელებს თავგამოდებით ეხმარებოდნენ ქართული მიწა-წყლის აოხრებაში.

იერიში მიიტანა სააკაძემ ლორეს ციხეზე.

ათაბეგსა და ზაქუმს არც ცოლ-შვილი გახსენებიათ, არც ქონება და ავლა-დიდება — ყველაფერი უპატრონოდ დააგდეს, საიდუმლო ხვრელით გაძვრნენ და სპარსეთს გადაიხვეწნენ.

ქართველები ლორეს დაეუფლნენ.

უკვე „ყოველი ქართლი“ — „ქვემოც“, „ზემოც“ და „შიდაც“ — სააკაძის კურთხეული ხმლის წყალობით დახსნილი იყო უბოროტესი ყიზილბაშური უღლისაგან.

მხოლოდ ტფილისი ერთადერთი ჩარჩენილიყო ქართლის ბაგრატიონთა ნაბოლარა-ნაშთის, სვიმონ-ხანისა და მისი სპარსელების ხელში.

ქართლის განთავისუფლების შემდეგ გიორგი სააკაძემ დალაშქრა შამხალი და დაღესტანი. შავი ღლე გაუთენა, სააბრაგო საფარსაბუდარნი მიუნგრ-მოუნგრია და ქართულ მიწა-წყალზე თარემის ქინი დიდი ხნით აღუკვეთა იქაურ ავაზაკ ფეოდალებს...

...ქართლ-კახეთი მტრისგან დახსნილი იყო — გიორგი სააკაძის წყალობით.

ქართლ-კახეთი გაერთიანებული იყო — გიორგი სააკაძის წყალობით.

ქართლ-კახეთს ერთი მეფე ჰყავდა — გიორგი სააკაძის წყალობით.

ქართლ-კახეთის ის „ერთი მეფე“, ანუ „ორივ ტახტის მქერი“, თეიმურაზი იყო — ესეც გიორგი სააკაძის წყალობით.

მაგრამ ერთ ღლეს, სააკაძის სიძულვილით აღუღებულმა თავადებმა თეიმურაზს მოახსენეს — გიორგი სააკაძეს ქართლის გამგებელა დაუნიშნავსო!

ქართლის გამგებელიო?!

მეფის დაუკითხავად ვაბედა ეს მეფის ყმა სააკაძემ?

ასე გამოდის, თეიმურაზ მეფეს მეფედ აღარ აგდებს სააკაძე; ან, იქნებ, ქართლის წართმევასაც უპირებს „კახეთის ბატონს“!

მაინც ვინ დაუნიშნავს კადნიერ მოურავს „ქართლის გამგებლად“?

ქაიხოსრო მუხრანბატონი!

აჰა, ყოველივე გასაგებია! ქაიხოსრო, სააკაძის სიძის (მარაბდის ბრძოლაში დაღუპული თეიმურაზ მუხრანბატონის) ძმა! თანაც, მუხრანბატონები ზომ ბავრაციონთა „შტოები“ არიან! ალბათ, მალე ქართლის მეფედაც გამოაცხადებს ქაიხოსრო მუხრანბატონს „ყოვლის შემძლებელი დიდი მოურავი“, რომელსაც თურმე ოსმალეთის სულთანი „ქართლის მპყრობელ მოურავ-ხანს“ უწოდებს!

გასაგებია, ყოველივე გასაგებია, რასაც უმზადებს „უჯიშო სააკაძე“ თეიმურაზ მეფეს!..

ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, მუხრანბატონის „ქართლის გამგებლობამდე“ აღზევება კი არა, თვითონ თეიმურაზი აპირებდა მუხრანი მუხრანბატონებისათვის წაერთმია და თავისი ვაჟისთვის, დათუნასთვის მიეცა საუფლისწულოდ (ეს ერთი ძე შემორჩენოდა თეიმურაზს ხორეშან დედოფლისაგან)..

გამოხდა კიდევ რამდენიმე ღლე და ახლა ეს მოახსენეს თეიმურაზს: ქუთათისში ყოფნის ეჟამს სააკაძეს უთქვამს იმერეთის მეფე გიორგი მესამისთვის — თუ ღმერთმა ხელი მოგვიმართა და საქართველოს გაერთიანება შევძელით, მეფედ შენი შვილი ალექსანდრე უნდა დავსვათო.

აი, თურმე რა ზრახვები ჰქონია ორ გიორგის თეიმურაზის წინააღმდეგ! ალბათ, ამიტომაც დამოყვრებულან იმერეთის მეფე და სააკაძენი.

მძიმე ფიქრებში ჩაძირულიყო თეიმურაზ მეფე. სულ გამოიცვალა, „სულ სხვა კაცად იქცა“ — ისედაც წუთისოფლისგან განაწამები, ოჯახით ამოწყვეტილი, ქვეყნიდან ქვეყნად ნალტოლვარი და ნათრევი, სისხლისმაქცევარი და სისხლდაქცეული. საწუთრო საბოლოოდ აევსო შხამით, მოყვასისადმი ეჭვით, შურით, უნდობლობით...

ზურაბ ერისთავი გამოიძახა.

მარტონი ჩაიკეტნენ და ჩაირაზნენ...

...1626 წლის შემოდგომის პირი დამდგარიყო.

მეფე თეიმურაზი ცხინვალს იდგა ამალით.

აქ იყვნენ: გიორგი სააკაძე, ზურაბ ერისთავი, იოთამ ამილახორი, იასე ქსნის ერისთავი, ქაიხოსრო მუხრანბატონი და მროველი ეპისკოპოსი დომენტი ავალიშვილი.

მეფის სადგომიდან გამოვიდა სააკაძე.

სამი კაცი უცდიდა გარეთ. მიეგებნენ, გაინაპირეს და მოახსენეს იღუმალი ხმით: ძალიან მძიმე ამბავი უნდა შეგატყობინოთ, მაგრამ წინასწარ შემოგვფიცე, რომ ჩვენს სახელებს არ გაამჟღავნებო.

გაოცდა გიორგი. ასეთი რა ამბავია, ფიცის გარეშე ვერ გითქვამთ სათქმელიო. ისინი კი არ იშლიდნენ — ფიცი გვითხარ და მოგახსენებთო.

სხვა გზა აღარ იყო და შეჰფიცა გიორგიმ.

და უთხრეს იმ იღუმალმა მაცნებებმა სააკაძეს — ზვალ მეფე თეიმურაზს შენი სიკვდილი აქვს დანიშნულიო.

სიკვდილიო?!

სიკეთის მეტი რა გამიკეთებია მეფისთვის ან ქვეყნისთვის, და სიკვდილს რაღად უნდა მემართლებოდნენო?! — დაიგმინა განცვიფრებულმა და გაოგნებულმა სააკაძემ.

ჩააგონესო მეფეს: სააკაძე იმდენად გათავხედდა, საყმოდ თავს აღარ გიდებს, დიდ „სახელოებსაც“ შენს დაუჯივთხავად არიგებს, ხალხსა და ჯარს თავის ნებაზე ატრიალებს და, დღეს თუ ზვალ, სამეფო ტახტსაც წაგართმევსო — მიუთხრეს მეფის განაზრახის მიზეზები მაცნებებმა მოურავს.

ყოველივე ენიშნა სააკაძეს: ისევ თავადები მიმღვრევენ წყალსო. იოთამ ამილახორი აშკარად ემტერება მოურავს, ზურაბ ერისთავიც გაურბის და რაღაც საეჭვოდ იღრინება. ვერ იქნა და ვერ მოინელეს ბართაშვილებმა, ციციშვილებმა და ჭავჭავაძეშვილებმა მოურავის ზრუნვა „მისებრ უჯიშო“ მდაბიო ხალხზე; ვერ მოინელეს

მისი ესოდენი აღზევება, სახელოვნება და გავლენიანობა; იქნებ ამასაც უჩინინებენ თეიმურაზს თავადები, რომ სააკაძის „მომავალი გმირი“ (ანუ — ერთხელმწიფე მომავალი ერთიანი საქართველოსი) თეიმურაზი კი არა, იმერელი უფლისწულია...

გიორგიმ მუხრანბატონსა და ქსნის ერისთავს შეატყობინა მაცნეებისგან მოტანილი ამბავი: თურმე თეიმურაზ მეფე მოკვლას მიპირებსო.

ქაიხოსრომ და იასემ არ დაიჯერეს თეიმურაზის ასეთი მუხანათობა და გიორგისაც ეს უთხრეს: ყურს ნუ დაუგდებ, ეგ ყოველივე იმისთვის არის მოჭორილი, მეფესთან მტრობა ჩამოგივდონ და ქართლი შინაური აშლილობით ააფორიანონ.

მაგრამ არ ეშვებოდნენ გიორგის „ერთგული ადამიანები“ — შექველად სიკვდილს გიპირებს თეიმურაზიო.

მინც რაის საბაბით მიპირებს მოკვლასო, იკითხა მოურავმა.

ლუარსაბ მეფის მოკვლისთვისო, იყო პასუხი.

როგორ, ლუარსაბ მეფის სიკვდილს გიორგი სააკაძეს აბრალებენ?!

ერთი უყურეთ, თურმე შადიმან ბარათაშვილისა და შაჰ აბასის ცოდვებსაც სააკაძეს აყრიან კისრად!..

ამდენი ფრთხილი გასვლა-გამოსვლა, იდუმალი ჩურჩული და „გაყენ-გამოყენება“ შეუმჩნეველი არ დარჩენია თეიმურაზს.

ასეთი რა მოხდა, რომ მთელი დღე მიიღალ-მოიღალეებით და ჩურჩულითაც ვეღარ დაიღალეთო, შემოუთვალა გაჯავრებულმა მეფემ მოურავს.

მაშინ გიორგიმ პროველი გამოიწვია და იმას შეევედრა: იქნებ გაისარჯოთ, მეფესთან მიმოციქულოთ და შემიტყოთ, რას შემართლება, სიკვდილს რომ მიპირებს; აქამდე ჩემის ხმლითა და ჩემის გულით მისი მონა-მორჩილი გახლავართ და რაისთვის მიმეტებს ასე სასტიკადო?!

შევიდა დომენტი ავალიშვილი მეფესთან და მოახსენა მოურავის დანაბარები.

გაიკვირვა და გაიოცა თეიმურაზმა: ეს ვინ მოიგონა, რომ ჩემს ერთგულსა და თავდადებულ მოურავს თითქოს სიკვდილს ვუშნადებდეთ! ახლავე მაცნობოს გიორგიმ სახელი ეგზომ სიცრუის მომჩმახავისაო! — ასეთი ბრძანებით გამოუშვა მეფემ რუისელი მოძღვარი.

გიორგიმ მაცნეების გამჟღავნებაზე ცივი უარი თქვა — ფიცი მაქვს მიცემულიო — და თან ეს დააბარა მეფესთან ხელმეორედ შებრუნებულ პროველს: თურმე ლუარსაბ მეფის სისხლს მე მა-

დებთ და რატომ, რაის საბუთით ინებებთ ესოდენ მძიმე ბრალდებასო?!

და ერთხელ კიდევ შემოთვალა თეიმურაზმა პასუხი:

„ქვეყანამ იცის, ლუარსაბ მეფის სისხლი შენი დაღვრილია, მაგრამ სუფევა დაიმკვიდრა განსვენებულმა და ანგელოზები იცავენ მის მოწამე სულს! ამიტომ მე ლუარსაბის სისხლს არ ვეძიებ და შენც, მოურავ სააკაძეს, შეგიძლია მშვიდად იჯდე შენთვის!“.

ყოველივე იყო ნათელი და ნათლად შესატყობარი.

თეიმურაზ მეფეს, ლუარსაბ მეფის სისხლის საბაბით, სააკაძის თავიდან მოშორება ჰქონია გადაწყვეტილი.

გიორგიმ ერთხელ კიდევ სცადა ნაპრაღის ამოვსება, მაგრამ ამაოდ — ერთხელ კიდევ გააგონეს მანამდეც ბევრჯერ გაგონილი: აღარ შეიძლება ამის მოთმენა, — რომ სააკაძე მბრძანებლობს ქართლზე, — რომ ტახტზე დაბრძანებული სააკაძის წინაშე თავადები მანამ ვერ დასხდებიან, სანამ თვითონ არ მისცემს დაჯდომის უფლებას, — რომ თავადები სააკაძეს ძალღებვიით ქეშიკში (ყარაულში) უწვებიან, და სხვა მისთანანი...

უკანასკნელად შეხედნენ ერთმანეთს მეფე და მოურავი.

და უკანასკნელად ეს უთხრა გიორგიმ თეიმურაზს:

„ღმერთმა იცის, შენ, კახეთის მეფეს, ქართლი მოგეცი, ჩემი თავიც მოგიძღვენ და თავს შემოგავლე, მაგრამ რა ვქნა, რომ არც განდომეს და არც ინდომე ჩემი სიცოცხლე. რა გაეწყობა — ეგზოშიც უმადურობისთვის გულში დანას მე არ დავიცემ!“

გათავდა.

მეფესა და მოურავს შორის უქარქაშო ხმალი ჩამოეშვა...

...ცალ-ცალკე, თავიანთი „ამალებით“, სხვადასხვა მხარეს მიაქროლებდნენ ცხენებს თეიმურაზ მეფე და გიორგი სააკაძე.

„ქართლ-კახეთის ერთიანობა მანამ შეუძლებელი იქნება, სანამ სააკაძე არ განადგურდება!“ — ფიქრობდა თეიმურაზი.

„ყოველი საქართველოს გაერთიანება მანამ შეუძლებელი იქნება, სანამ თეიმურაზ მეფე არ განადგურდება!“ — ფიქრობდა მოურავი...

...ძმათაშორისი ომის შმორიანი სუნი ჩამოწვა საქართველოს ცისგვამში.

მამაზეციერსაც აღარ შეეძლო მისი თავიდან აშორება.

გ ა ზ ა ლ ე თ ი

მარხების დამარცხება არავის ქალღმს, თვინიერ მარხებისა.

ძველრომაული ქრონიკა

ახლა მთავარი ეს იყო — ვის მხარეზე იქნებოდა ზურაბ ერისთავი.

და უკანასკნელად შეზღუნენ ერთმანეთს „პირველი და მეორე ვინი“ — გიორგი სააკაძე და ზურაბ ერისთავი.

ყველაფერი ერთად გაახსენა გიორგიმ ზურაბს: მამაშენი მუდამ ჩემი ერთგული და თავდადებული მოყვარე იყო, შენ ხომ ჩემი გაზრდილი და საყვარელი ცოლისძმა ხარ. თათრობის უმძიმესი წლებიც ერთად გაგვიტარებია, ყიზილბაშებიც ერთად შეგვიმუსრავეს შარტყოფისა და მარაბდის მინდვრებზე. ჩვენი წუთისოფლის წილხვედრიცა და ქვეყნის ჭირ-ვარამიც ერთად გაგვიტარებია და ახლა ისეთი რა მოხდა, რომ მე გადამიდექ და თეიმურაზს მიუდექიო?!

— შეფეს ვერ ვუღალატებ, — ცივად უპასუხა ზურაბმა.

— მუხრანს გპირდება და იმიტომ, არა? — მიახალა გიორგიმ.

— შენ კი მუხრანის ბატონი წამომასკუბე თავზე, — შეაგება ზურაბმა.

გიორგი მიხვდა, რომ სამუდამოდ დაჰკარგოდა მის ზურაბ ერისთავი.

ცოლისძმას უკვე ალესილი ჰქონია ხმალი სიძის შესამუსრაგად.

— კარგად დაიმახსოვრე, ზურაბ ერისთავო! მე რომ მომკლავენ, მაშინვე ჩემი მკვლელები შენ გწვდებიან ყელში და მუხრანსაც ოხრად დაგიჩინენ და სიცოცხლესაც! — თქვა და გაშორდა გიორგი სააკაძე არაგვის ერისთავს.

ისევე აფრინა ელჩი იმერეთს და მეფე გიორგი მესამეს შეუთვალა: „შენი შვილი ალექსანდრე „ქართლის საბატონოდ“ გაამზადე და სასწრაფოდ ჭარიც მომამშველე თეიმურაზთან საომრადო.“

იმერეთის მეფემ საბოლოოდ ირწმუნა, რომ თეიმურაზის დამხობის წყალობით ქართლიც და კახეთიც მისი შვილის სამეფო საკუთრებად გადაიქცეოდა, რაიც თავისებურად „პირველი საფეხური“ იქნებოდა ქუთათისის ტახტის გარშემო „ყოველი საქართველოს“ გაერთიანების გზაზე.

და მაშინვე გამოუგზავნა გიორგი მესამემ გიორგი სააკაძეს იმერთა ლაშქარი — მამუკა ბოქაულთუხუცესის, ამილბარ აბაშიძისა და ხოსია მაჭავარიანის სარდლობით.

სამცხიდან საფარ ფაშამ მესხთა ჭარი გამოუგზავნა, დავით (დაყითბეგ) გოგორიშვილის სარდლობით.

სანამ იმერლები და მესხები მოაღწევდნენ, მოურავმა მისი მომხრე ქართლელი თავადები შემოიყარა — ქაიხოსრო მუხრანბატონი, იასე ქსნის ერისთავი და სამეფო აზნაურობა.

სააკაძეს და მის მომხრეებს თეიმურაზის მხარეზე გადასული საარაგვოდან კიდევ ჰქონდათ ერთი იმედი. ეს იყო ზურაბ ერისთავის უმცროსი ძმა გიორგი, ყიზილბაშებთან ბრძოლაში გიორგი სააკაძის ერთგული თანამებრძოლი. გიორგი ერისთავს ცოლად ქაიხოსრო მუხრანბატონის ასული ჰყავდა. ეს „მოყვრული სამეუ-ლი“ — გიორგი სააკაძე, გიორგი ერისთავი და ქაიხოსრო მუხრანბატონი — ყველაზე სახიფათო ძალად ეჩვენა თეიმურაზის ბანაკს.

და ჩააგონეს ზურაბ ერისთავს კახელმა მსტოვრებმა: უტყუარი ცნობები გვაქვს, უმცროსი ძმა სიკვდილსა და საერისთავოს წართმევას ვიპირებსო.

ეჭვითა და უნდობლობით დასნეულებულმა ზურაბ ერისთავმა არც აცივა და არც აცხელა — შეიპყრო ძმა გიორგი და თვალები დასთხარა.

სააკაძემ საბოლოოდ დაჰკარგა არაგვის საერისთავოს „დაბრუნების“ იმედი.

ზურაბ ერისთავი მტკიცედ დამდგარიყო თეიმურაზ მეფის „მარჯვენა ხელად“.

ქართლიდან კიდევ ერთი თავადი გადასულიყო კახელთა ბანაკში — იოთამ ამილახორი...

...მაშ, თანამომქმეთა და თანამოსისხლეთა ორი ბანაკი!

თეიმურაზ მეფისა — დუშეთს, ზურაბ ერისთავის სასახლესთან. მოურავ სააკაძისა — მუხრანს, ქაიხოსრო მუხრანბატონის სასახლესთან.

შავი ღრუბლებით დატვირთული საქართველოს ცისგვამი.

წვიმს კოკისპირულად.

გზები ლაფით აივსო. მინდვრები დაიტბორა.

მცირედ გადაიკარა თუ არა, გიორგი სააკაძემ ბანაკი აპყარა და დუშეთისაკენ გაემართა.

თეიმურაზმა „მტრის“ წამოსვლა შეიტყო, ლაშქარი დუშეთიდან გაიყვანა, ბაზალეთის ტბასთან დადგა და საომრად გაემზადა.

სააკაძემაც შეამჩნია „მტრის“ მოძრაობა და თვითონაც ბაზალეთს მიაშურა.

თითქოს ნაწვიმარი არ კმაროდა, — კახელებმა ბაზალეთზე მისასვლელი გზები „დამატებით“ დატბორეს — იქნებ სააკაძე და მისი ლაშქარი შიგ დაეფლოს და უფრო იოლად გავუსწორდებითო!

მაგრამ მოურავი იმ ადგილებს კარგად იცნობდა, „მტრის“ განზრახვაც აღვილად შეიცნო, დაგებულ მახეს გვერდი აუქცია, ბაზა-

ლეთის ტბას სხვა გზით მიაღდა და „თეიმურაზელთა“ პირისპირ სა-
ომრად დააწყო ლაშქარი...

...1626 წლის გვიანი შემოდგომა, ბ ა ზ ა ლ ე თ ი ს ო მ ი —
სამგლოვიარო სამანი საქართველოს ისტორიისა!..

დგანან და გასცქერიან ერთმანეთს სამკვდრო-სასიცოცხლო
შერკინების შოლოდინში, გარინდებულნი, შეგრძნებულნი, ჯადოქმ-
ნილნი, სატანით მხარმოქცეულნი.

თეიმურაზის ამაღლაში დუმილი დაარღვია ედიშა ვაჩნაძემ, ახალ-
გაზრდა კახმა თავადმა:

„ჩვენზე მეტი ჯარი ჰყოლია სააკაძეს. ტყის ტევრივით ჩამდგა-
რან და შავ ზღვასავით ჩაგუბებულან“.

„ჰო, ბევრი არიან“, — უგემურად თქვა თეიმურაზმა.

„არაფერია, მეფევე ბატონო, — მადლობა ღმერთს, ჯერ არ მომ-
ხდარა, ყმას რომ ბატონზე გაემარჯვოს“ — ჩაილაპარაკა ზურაბ
ერისთავმა.

მძიმე, ლაფიანი გზები გამოეგლო სააკაძეს და მის ჯარს. დაქან-
ცული იყვნენ, სახსარმოშლილნი.

გიორგის უნდოდა, როგორმე იმ დღეს ბრძოლას მორიდებოდა
და ჯარი დაესვენებინა, მაგრამ იმერლებმა და სამცხელებმა მოით-
ხოვეს — რაკი საომარ ველზე მოესულვართ, კიდევაც ახლავე გაგ-
ვიყვანე ბრძოლაშიო.

ეტყობოდა, არც მოპირდაპირე ბანაკი აპირებდა ბრძოლის გა-
დადებას...

მდუმარედ იდგა გიორგი სააკაძე, ხმლის ვადაზე ხელჩამოსვენ-
ნებული (ეს ხმალი ჯერ ქართველ კაცს არ მოხვედროდა!).

„ყოველივე ეს ხდება იმიტომ, რომ მე და ის ვერ შევრიგდით...
მე და ის!“ — გაუელვა გიორგის.

უცებ თითქოს რაღაც ახალი აზრი იაზრა, ინაშვილი მიიხშო,
იღუმალ ელაპარაკა და „მტრის“ ბანაკში გაუშვა.

ინაშვილი თეიმურაზს ეახლა, მდაბლად თავი დაუქრა და მოახ-
სენა:

— მოურავმა გიორგი სააკაძემ ვთხოვათ, ნება მომეცითო პი-
რადად გაახლოთ ჩემი თავი ბრძოლაშიო, ძალიან მინდა ჩემი სიბე-
რიკაცე შენს სიყმაწვილესთან შერკინებაში გამოვცადოო.

წამოიყინნენ ზურაბ ერისთავი და კახელი თავადები, მაგრამ
იღვე დაასწრო ყველას თეიმურაზმა:

— მოხარული ვარ ხმალდახმალ შევხვდე სახელოვან მოურავ-
სა. ოღონდ მითხარით ბრძოლის ველზე შესაცნობი ნიშნეულობა!

— თვითონ დამაბარა მოურავმან: ლურჯა ცხენზე შევჯდებიო,

შავ კურტაკს ჩაეცვამ და შავ მუზარადს დავიხურავო, — მიუგონა შვილმა.

— კეთილი, მაშინ ჩემი ნიშნეულობაც ინებოს სააკაძემ: შავი ცხენი, თეთრი წამოსასხამი და თეთრი თავსარქმელი! — შესძახა მეფემ.

ინაშვილი სააკაძესთან დაბრუნდა.

ზურაბ ერისთავი მივიარდა თეიმურაზს: არ არის საკადრისი, რომ მეფე თავის ყმას შეებასო. ისა სჯობია, თქვენს მაგივრად თქვენს ნიშნეულობით სხვა ვინმე შეებრძოლოს მოურავსო.

— მე გავალ სააკაძესთან საბრძოლველად! — იყვირა ედიშა გაჩნაძემ.

ყველამ შეუქო გაბედულება ჭაბუკ თავადს.

მეფის შავი ცხენი მოჰგვარეს ვაჩნაძეს, თეთრი წამოსასხამი წამოსახეს საომარ კურტაკზე, თეთრი თავიცი დაჰხურეს მუზარადზე.

გიორგი სააკაძეც მზად იყო, ლურჯა ცხენზე ამხედრებული, შავი საომარი კურტაკით და მუზარადით გამოწყობილი.

დავით გოგორიშვილი მოიხმო სააკაძემ და იმასაც თავისი ერთი ხელი აღჭურვილობა აასხა, თავის მარჯაფ ლურჯაზე შესვა და უთხრა: ბრძოლაში ისე გახვალ როგორც გიორგი სააკაძეო.

თურმე ეს ყოფილა მოურავის განზრახვა: ბრძოლაში „ორი სააკაძე“ მიიღებს მონაწილეობასო; მე რომ თეიმურაზს შევებმები, „მეორე სააკაძე“ (გოგორიშვილი) დანარჩენებს დაერევაო; „მტერი“ ნამდვილ სააკაძეს ვერ ამოიცნობს, დაიბნევა, დაფრთხება და აირღვირევაო...*

...ომი დაიწყო.

გაალმასებით ეკვეთნენ ერთურთს ერთი ცის ქვეშ შობილნი, ერთი დედის რქენაწოვარნი, ერთ ემბაზში განათლულნი და ერთი დიდდელას ხელით ჭიპმობანილნი.

„შესდექით, ძმანო უგუნურნო!“ — არ იქნა და არ გაისმა ეს შეძახილი, არც ზეციდან, არც მიწიდან.

მხოლოდ ომის ღმერთი თახთახებდა ცის კამარაზე, სისხლის წყურვილით გახელებული.

გამხეცებით სჩებდნენ ერთმანეთს ერთსისხლიერნი.

ძმას ძმის მოკვლა უკეთ ეხერხებდა, რადგან ძმამან ძმისა უკეთ

* ოდესღაც (ძვ. წ. 280) ეპირის მეფე პიროსი მოიქცა ასე, რომაელებთან შეტაკების დროს: ერთი თავისი თანამებრძოლი, მისებრ გოლიათი, თავისი საომარი აღჭურვილობით გაუშვა ბრძოლაში. ასე იბრძოდა „ორი პიროსი“. თუმცა კინელამ ძვირად დაუჭადა მეფეს ასეთი „გამოგონება“: ის „გამოგონილი პიროსი რომაელებმა მოკლეს, ეპირელები „მეფის სიკვდილით“ დაფრთხნენ და უკუიქნენ. პიროსმა მუზარადი მოიძრო და თავისი მეომრები ძლივს დაარწმუნა, რომ „ნამდვილი პიროსი“ ცოცხალი იყო.

იცის, სად უნდა დაჰკრას, რომელ ადგილზე დანაკრავი უფრო
ოოლად აღმოაზღვრეს სულს...

...„სააკაძე!“ — იყვილა ედიშა ვაჩნაძემ და ელვის სისწრაფით
მიაშურა ლურჯა ცხენზე ამხედრებულ, შავი კურტაკით შემოსილ
გოლიათ მხედარს.

„ბატონს თეიმურაზს ვახლავარ!“ — დაიქუბა სააკაძემ და თვი-
თონაც გაექანა შავ ბედაურზე აღმჯდარ, თეთრად მოკაზმული
მხედრისაკენ.

ერთმანეთს შეასკდნენ „შავი“ და „თეთრი“ რაინდები.

„უბები შეალეწეს ერთერთს ფარებზე.“

წამსვე ხმლები გაიძრეს.

მიხვდა სააკაძე, რომ მისი მოპირდაპირე არ იყო მეფე.

დაასწრო ვაჩნაძემ და თავზე უხეთქნა ხმალი სააკაძეს. „მუზა-
რადი გაუტება, მაგრამ გერში ვერ აალებინა“.

ტკივილს აღარ დაუცადა გიორგიმ. ელვასავით მოიქნია ხმალი.
თავგაპობილი და უსულოქმნილი დაენარცხა მიწას ედიშა ვაჩნაძე.

„ნეტავ იმ ყმასა, თავის პატრონს რომ ენაცვალოს“, — სინანულ-
ლით ჩასძახა მომაკვდავ ჭაბუკს სააკაძემ.

და უშალვე რაღაც უცნაური, მანამდე განუცადებელი სისუსტე
იგრძნო გიორგიმ მთელს სხეულში. სახსრები მოშლოდა და მოსხ-
ლეტოდა, რეტდასხმული თავი უსაშველოდ დამძიმებოდა.

ბრძოლის ველი აიჭრა და ატორტმანდა მის თვალსარბიელში.
თითქოს დედამიწაც დასხლტა და გაფრინდა ზეცად...

ცხენმა გაიყვანა ბრძოლის ველიდან უგონო მხედარი.

მიწამ დაითრია და ცხენიდან გადმოავდო.

ძლიეს დაიხსნა თავი გაჩეხილი და გაღრეცილი მუზარადისგან.

სიგრილემ დაჰკრა ცეცხლმოდებულ თავ-პირში.

გონი მოუბრუნდა.

ბრძოლის ველიც გასწორდა თვალსარბიელში. დედამიწამაც
შეწყვიტა სრბოლა.

ეს კი ველარ გაიხსენა, როგორ გამოაღწია საომარი წრეწირიდან.

მხოლოდ ტკივილი გაიაზრა, მანამდე განუცდელი ტკივილი, —
ქართველი კაცის ხელით დანაკრავმა რომ დაურბინა თავის თხემი-
დან ფერხთა ქუსლებამდე.

მეზი ჰქონია მკლავში იმ ქართველ ჭაბუკს!

იმ ქართველს!..

ქართველს!..

პირველად მოხვდა ქართველის ხელით მოქნეული ხმალი (შხა-
შიანად კი მოხვდა!).

ვინ მოთვლის, რამდენი შეხვედრა ჰქონია სააკაძეს საომარ

ველზე პირდაპირი ხმლის ჯვარედინით, მაგრამ არასდროს ასე ძლიერად არავის არ შემოუტყარავს, როგორც იმ ქართველმა შემოტყარა, — მაგრამ არც არასოდეს თვითონ დაურტყამს ისე მძლავრად, როგორც იმ ქართველს დაარტყა...

ქემშარიტად: არავის ისე არ ემარჯვება ქართველი კაცის დამარცხება, როგორც ქართველ კაცს!...

ბრძოლის ველს გაჰხედა.

დიდი საომარი ხელოვნებით ზოცავდნენ ქართველები ქართველებს.

წამოიწია მიწას მიკრულმა სააკაძემ.

მაგრამ ისევე არ აუშვა მიწამ...

...ქართველები კი გააღმასებით ჟღერდნენ ერთურთს.

გალომებული იბრძოდა „მეორე სააკაძე“ — დავით გოგორიშვილი. ვისაც შემოტყარა, ყველას სიცოცხლე გაჰყარა და სიკვდილი ჩაუყენა. ეჭვი არავის შეჰპარვია, რომ ნამდვილი სააკაძე იბრძოდა მისთვის ჩვეული შემმართველობითა და საომარი ხელოვნებით.

მიუხედავად თეიმურაზ მეფე. შემოეგება გოგორიშვილი „საკაძეურად“. ნავარდი დაჰკრეს და ცხენები მოსხლიტეს. შუბგამართულნი დაექვერდნენ ერთმანეთს. ორივემ აისხლიტა ფარზე ნაძგერალი შუბი. მხოლოდ თეიმურაზი გადინჯა ზურგით უნავირზე.

წამსვე მოიჭრა საამ კობიასძე და გვერდიდან დაატაკა ლახვარი გოგორიშვილს. ეს დარტყმაც აიციდინა მესხმა რაინდმა და საპასუხოდ გამართა შუბი. გაექცა კობიასძე. გამოედევნა გოგორიშვილი.

„დამიდექ, მოურავო!“ — უკნიდან მოესმა გოგორიშვილს.

ეს ზურაბ ერისთავი იყო.

შემობრუნება ველარ მოასწრო მესხმა. შიშველ ბარძაყზე დაჰკრა ხმალი ზურაბმა. ხმლიანი ხელი წამიერად დაკოდილი ბარძაყისკენ გაექცა გოგორიშვილს. იმ წამსვე ხელმეორედ მოიქნია ხმალი არაგვის ერისთავმა. მისმა მეომრებმაც მოუსწრეს და ხელის გამოღება აღარ აცალეს, ისე აჰკუწეს გოგორიშვილი.

„საკაძე მოჰკლეს!“ — ბედისწერის ზარივით დაერისხა ბრძოლის ველს ეს დაძახილი.

მუხლი და მკლავი მოეშალათ „საკაძელებს“.

მუხლი და მკლავი გაათკეცებით გაუმძლავრდათ „თეიმურაზელებს“.

ბრძოლის ველი სავსებით დაიხელთეს თეიმურაზმა და ზურაბ ერისთავმა.

თავდავიწყებით ეტევებოდა მეფე „მტრებს“ და „თავდავიწყებულმა“ ვერ შენიშნა როგორ მოუხდა მარცხენა მხრიდან ქვიშხეთელი აბაშიძე. — მოუხდა და აძგერა შუბი. მიინც გულიდან ფარით

აისხლიტა მტრის იარაღი მეფემ. მაგრამ დანაკრავი მაინც უსისხლოდ არ მოსცარვია აბაშიძეს. შუბი მარცხენა მკლავში შეუტყო და შეატოვა მეფეს და თვითონ წამსვე გაექცა სამაგიერო სისხლის დაქცევას.

ფიცხლავ შეუტრეს ჭრილობა მეფეს. ბრძოლიდან მაინც არ ვადიდა ბრძოლით გახელებული თეიმურაზი.

(ამ დღეს იყო იგი ყველაზე დიდი გმირიც და ყველაზე დიდი სარდალიც)...

...ბრძოლა ვათავდა, ბაზალეთის ბრძოლა — გლოვის სამანი ქართველი ხალხის ისტორიისა!

უძლური ხდება სიტყვა „სისასტიკე“.

განადგურებული იყო სააკაძის ბანაკი.

ქართველთა ხელით დახოცილი ქართველებით დარეცილიყო ქართული მიწა.

ვინც დაიღუპა — დაიღუპა, მაგრამ ვინც ცოცხალი დარჩა — მეფე, თავადი, აზნაური, გლეხი თუ „სხვა რამ მდაბიო“ — დაუჭრელ-დაუკოდავი და სისხლდაუდენელი არავინ დარჩენილა — არც დამარცხებულთაგან, არც გამარჯვებულთაგან.

თეიმურაზ მეფემ გაიმარჯვა და მოურავი სააკაძე დამარცხდაო! — გაიძახოდნენ ბაზალეთის ცოდვისშვილები — ზოგი აღტაცებით, ზოგიც სინანულით, და არავინ ამბობდა, რომ ამ დღეს დამარცხდა... საქართველო!

საკაძის შემორებთან ერთად ბაზალეთის მიწაში დამიწდა დიადი მამულიშვილური განაზრახი „ყოველი საქართველოს“ გაერთიანებისა და აღორძინებისა.

არა, — გარნისის ლალატიანი ბრძოლის შემდგომ, საქართველო ასე სასტიკად არასოდეს დამარცხებულა!...,

...იმერული ტყვეები მოჰგვარეს თეიმურაზს.

„ყველას თითო ყური აათაღეთ და ისე გაუშვით!“ — ბრძანა მეფემ და ერთხელ კიდევ შეირცხვინა თავი ესოდენ უღირსი ბრძნებით.

რატომღაც ხოსია მაჭავარიანს ორივე ყურის მოჭრა გადაუწყვიტა თეიმურაზმა.

„სულ მთლიანად ნუ მომაჭრით, ნახევარ-ნახევარი მაინც შემარჩინეთ!“ — შეჰლაღადა.

„ორივე ძირში დაათაღეთ!“ — ჟინიანად გაიმეორა მეფემ.

და ორივე ყური პირწმინდად მოჰკვეთეს იმერელ სარდალს.

„არ მეგონა, თუ ასეთი გულპილწი იყავი!“ — შებღავლა უყორო მაჭავარიანმა თეიმურაზს.

გულპილწი!

იქნებ არ ვაემტყუნებოდა ასეთი სიტყვის წამოძახილი დასახი-
რებულ კაციშვილს. იქნებ არც ის გაჰკვირვებოდა ვისმეს, უმადუ-
რობა რომ ვისმეს წაეყვედრებინა მეფისთვის, ისეთი უანგარო
მასპინძლობისთვის და შფარველობისთვის, იმერეთს რომ გაუწევია
ლტოლვილობის ქამს... მაგრამ არც ერთ სხვა ქართველს, არც უყუ-
როს და არც ყურიანს, მსგავსი მაყვედრებელი სახელნართაული
სიტყვა თეიმურაზისთვის არ უკადრებია იმდღევანდელი უფრო დი-
დი ბოროტებისთვის:

ძან, საქართველოს მეფემ, იმ დღეს ხომ საქართველო
დაამარცხა!

გამცემა მეორე

ბაზალეთის ცოდვიანი მიწიდან გიორგი სააკაძე და სიკვდილს
გადარჩენილი მისი თანამებრძოლები სამცხეში გაიქცნენ. ახალცი-
ხეში მოიყარეს თავი ცოლ-შვილითა და სახლეულებით — გიორგი
სააკაძემ, იასე ქსნის ერისთავმა და ქაიხოსრო მუხრან-ბატონმა. ქაი-
ხოსროს თავისი ძმის, მარაბდის ბრძოლაში დაღუპული თეიმურაზის
ცოლ-შვილიც წამოეყვანა სამუხრანოდან.

თათბირად დასხდნენ და ძალიან მალე გადაწყვიტეს: ოსმალეთ-
ში უნდა გადახვეწილიყვნენ და ხონთქრის სამსახურში შესულიყ-
ვნენ, ხოლო შემდგომ... შემდგომ, გიორგი სააკაძის აზრით, ხონთქ-
რისგან ოსმალურ ჯარს გამოითხოვდნენ და საქართველოს „დასახს-
ნელად“ გამოუძღვებოდნენ...

ის ზამთარი სამცხეში გაატარეს.

მერე, სააკაძემ ოჯახი სამცხეს დატოვა. მხოლოდ აეთანდლილი
გაიყოლია — უფროსი ვაჟი და განუყრელი თანამებრძოლი.

იასე ქსნის ერისთავმა და ქაიხოსრო მუხრან-ბატონმა თავიანთი
სახლობიანი, თეიმურაზ მუხრან-ბატონის ოჯახთან ერთად, იმერეთს
გაგზავნეს.

და 1627 წლის გაზაფხულზე ბაზალეთის ცოდვისშვილებმა ოს-
მალეთისაკენ გაქუსლეს...

მამ, ახლა ოსმალეთის მიწაზე მითქარუნობს გიორგი სააკაძე.

და ერთ გვამ-სხეულში ორი გიორგი გლეჯს ერთმანეთს:

„რას სჩადიხარ, გზააბნეულო ადამიანო, ისევ გარბიხარ სა-
ქართველოდან?!“

„ისევ გამაქციეს და ისევ გავრბივარ“.

„ისევ სულ ერთია, გაგაქციეს თუ შენით გარბიხარ — მაინც
ღალატი ჰქვია სამშობლოდან ყოველ გაქცევას“.

„მე მალე დავბრუნდები“.

„მაშინაც აგრე ფიქრობდი, სპარსეთისკენ რომ მიქენობდი, მაგრამ ეგ „მალე“ აკი თორმეტი წელიწადი გაგიგრძელდა“.

„ის სპარსეთი იყო“.

ჰო, ის სპარსეთი იყო, ეს კი ოსმალეთია... მაგრამ რითი სჯობს შენი საქართველოსთვის ოსმალეთი სპარსეთს? განა, ალია და ოსმანა ორივე თათარი არ არის, განა ორივე საქართველოსთვის ერთნაირად მოსისხლე და დამაქცევარი არ არის?!

„არა, ახლა სპარსეთი უფრო საშიშია საქართველოსთვის“.

„სპარსელები შენ თვითონ დაამარცხე და გადარეკე საქართველოდან და ახლა ვის წინააღმდეგ აპირებ ოსმალური ჯარების მოყვანას საქართველოში?“

„ტფილისში ჯერ ისევ დგანან ყიზილბაშები... ქვემო ქართლიც უჭირავთ სპარსელებს“.

„ტყუილად ცდილობ, გიორგი სააკაძევე, თვალეები აუხვიო გიორგი სააკაძეს! შენ თეიმურაზ მეფის, ზურაბ ერისთავისა და იოთამ ამილახორის სისხლი გწყურია; და იმათ დასამხოზად გინდა ისევ უცხოელთა ლაშქრის მიყვანა საქართველოში!“

„თუნდ აგრეც იყოს! სწორედ თეიმურაზ მეფე და მისი „მოკიდებული“ თავადობა უნდა მოისპოს, საქართველო რომ გაერთიანდეს და გაძლიერდეს!“

„მერე, ისევ საქართველოს მოსისხლე უცხო თესლთა მეოხებით აპირებ საქართველოს გაერთიანებას და გაძლიერებას?! განა შენს თვალწინ არ მოხდა ყოველივე — როგორ „გაერთიანდა“ და „გაძლიერდა“ საქართველო შენგანვე არჩეული „სპარსული გზით“?! ცას შეჰღალადებს სამასი ათასი ქართველის სისხლი! აკი მაშინ თვითონვე მიხვდი „უცხოური გზის“ ცთომილებას! მიხვდი და იხსენ კიდევ შენი სამშობლო შენეული მძლავრი მკლავით და მძლავრი გონებით. მაგრამ ახლა რა ხდება? ნუთუ წინარე ცთომილებას იმეორებ და შენგანვე დახსნილ და გადარჩენილ ქვეყანას „ახალი უცხოური გზით“ ახალ სატანჯველს უმზადებ?!“

„მე ჩემი ქვეყნის დახსნის გზას ვეძებ“.

„გარეთ ნუ ეძებ, თვითონ ქვეყნის შიგნით ეძიე!“

„ქვეყნის შიგნით არ მომისმინეს, გამანადგურეს და გამომაძვეეს“.

„შენი ხალხი გაღმერთებს, დიდო მოურავო, დაუბრუნდი და მაშინვე გვერდით დაგიდგება „ყოველი ერი““.

„მალე დავბრუნდები“.

„გიჯობს, ახლავე შემობრუნდე, გიორგი სააკაძევე, დიდო ქართ-“

ველო, ერთ დროს სპარს-თათარო, მერე ისევ ქართველო, ახლა
ოსმალ-თათრობაზე შემდგარო!“...

მაინც მიდიოდა სააკაძე.

უცხო მიწა ფეხებს უწვავდა კაცსაც და ცხენსაც.

მაგრამ მაინც მითქარუნობდა, რადგან სატანა აჯდა საყნიან
ბეჭზე.

ისევ მიისწრაფოდა „უცხო თესლთა“ ისტორიის „შესაქმნე-
ლად“ საქართველოს ეროვნული გმირი...

...სტამბოლის კარი დიდის ზეიმით შეხვდა სააკაძეს. ხონთქარი
მურად მეოთხე საგანგებოდ დარჩეული და მორთულ-მოკაზმული
ანალით მიეგება ლეგენდარულ გურჯს.

ოდრიკალად მოიკეცა ვეება გმირი, სულთანს მუხლებზე ეამბო-
რა და მოახსენა მოწიწებით: „მე თქვენს ხმალს მოვენდე, თქვენს
ფერხთა მტვრად ვიქეც და სხვისი ყმობა გულშიც არ გამიტარე-
ბიაო“.

სახე გაებადრა მურადს. ძალიან მიხარია, ჩემი ქვეშევრდომობა
რომ აგირჩევიაო — ეუბნებოდა სააკაძეს — დიდად გიმაღლი,
სამცხიდან და საქართველოდან ყიზილბაშები რომ გადარეკეო; ამი-
ერიდან შენი ყოველი სურვილის აღმსრულებელი ვიქნებიო; წყა-
ლობით აგავსებ, სამ-ოთხ საფაშოს თავისი ციხე-ქალაქებით სარ-
ჩოდ და საპატრონოდ გიბოძებო.

ცხენზე შებრძანდა ხონთქარი, გაიყოლია სააკაძე მისი ამალით
ამხედრებული და მთელი სტამბოლი შემოატარა, რათა „არ მოსწ-
ყენოდა“ საქართველოს სახელოვან გმირს.

მერე ენგიჩარ-ალას (იანიჩართა გვარდიის უფროსს) უბრძანა
სულთანმა, ახლა შენ ეახელ დიდებულ სტუმარს და ყოველივე
დაწერილებით აჩვენე და მოახილვიეო.

ენგიჩარ-ალას მეგზურობით ქართველებმა დიდის ინტერესით
დაათვალიერეს ეს საოცარი ქალაქი, „მსოფლიოს ოქროს ჭიბი“, მი-
სი ყოველი ღირსშესანიშნაობანი, ბერძნულ-ანტიკურიც და გვიან-
რომაულიც, ბიზანტიურიც და ოსმალურიც, ქრისტიანულიც და
მაჰმადიანურიც.

ნახეს თოფხანები და არსენალები, ციხესიმაგრენი და ზღვის
სანაპირო ბასტიონები, საციხოვნო ზარბაზნები და ზამბულაყები,
ფალკონეტები და ჯაზიარები, მარმარილოს სრა-სასანლენი და
„ლომ-ვეფხვთა სადგურნი“.

ჯერ კიდევ „გაუთათრებელი“ ქართველი სტუმრები დიდის მო-
წიწებით შევიდნენ აია სოფიას დიდებულ ლავრაში, მსოფლიო
საქრისტიანო სამლოცველოში. პატრიარქს ესტუმრნენ, მის წირვა-
ლოცვას დაესწრნენ, თვითონაც გული მოიჭერეს მხურვალე ლოც-

ვით და ლიტანიით (აქ დაიღვრა მათი უკანასკნელი „ქრისტიანული ცრემლი“).

„გათათრება“ მეორე

„გათათრების“ დღეც დადგა.
და „გათათრდნენ“.

ზოგს წინდაცვეთაც აღარ დასჭირვებია, რადგან „ხელმეორე თათრობაში“ შედიოდა.

ასეთი იყო თვითონ გიორგი სააკაძე.

იგი „თათრად გააახლეს“ და ახალ სახელად მეჰმედი დაარქვეს. მაშ, დგას 1727 წელი და ევროპისა და აზიის გზაკვეთილზე, ბოსფორისა და ოქროს რქის შესაყარში, აღმართულა 47 წლის გოლიათი კაციშვილი, მშობელი ქვეყნისთვის მრავალჭირნახული, წრფელი მიმულიშვილური განზრახვებით ავსებული, მაგრამ იმავე ზრახვათა განსრულების გზათა ძიებაში ერთხელ კიდევ შემცდარი და ხელმოცარული...

...თავისი მოსათხოვარი მოსთხოვა „კვლავგათათრებულმა“ სააკაძემ „თათრის ხელმწიფეს“: ჯარები უნდა მომცე საქართველოში სალაშქროდო.

— ჯერ ბაღდადი და არზრუმი უნდა გამოვგლიჯო ხელიდან სპარსელებს — შეაგება ხონთქარმა — გიორგი სააკაძის გმირობაც სწორედ საბაღდადოდ და საარზრუმოდ მჭირდება. ხოლო, რაც შეეხება საქართველოს... საქართველოში წასვლასაც მოესწრები...

...სულდაკნინებული გამოვიდა გიორგი ხონთქარის სასახლიდან. დიდხანს დაეხეტებოდა სტამბოლის ქუჩებში, გულჯავრიანი, სახედამეწყრილი და შხამიანი ფიქრებით დარეგვილი.

ერთ დღეს სტამბოლის ფრანგულ საელჩოს მიადგა და მიღება ითხოვა.

ვინ ბრძანდებითო, ჰკითხეს ფრანგებმა.

საქართველოს მეფის, თეიმურაზის ელჩი გახლავართო, იყო პასუხი.

სიხარულით მიიღო საფრანგეთის დესპანმა „ქართველი მეფის ელჩი“. დიდი დარბაზობაც გაუმართა. რაღაც ხანგრძლივი სჯა-ბაასიც ჰქონდათ.

თუმცა არავინ იცის, რაზე საუბრობდნენ ფრანგი და ქართველი, რა განზრახვი გაანდო სააკაძემ ევროპულ დიპლომატს, რა სთხოვა, რა ურჩია, რა „შეაგონა“.

ამ შეხვედრის ჟამს საფრანგეთის ელჩმა გიორგი სააკაძეს იტა-

ლიელი მისიონერები გააცნო — პიეტრო ავიტაბილე, ქრისტეფორე კასტელი და ჯაკომო სტეფანი.

თურმე ქართველთა დიდი მეგობრისა და მოყვარის, პიეტრო დელა ვალეს მოხსენებას დაურწმუნებია რომის პაპი ურბანუს მერვე, გაეძლიერებია კათოლიკური სამისიონერო მოღვაწეობა საქართველოში. და სწორედ ამ მიზნით მოდიოდა ეს სამი კათოლიკე ბერი, რომელთაც მოჰქონდათ პაპის „კათოლიკური ალერსით“ გამთბარი და გამტკბარი ეპისტოლენი ცალ-ცალკე იმერეთ-კახეთის მეფეებისა და გურია-სამეგრელოს მთავრებისადმი.

ძალიან გაიხარეს „წმიდა მამებმა“ სააკაძესთან შეხვედრით. თურმე საქართველოში მიდიოდნენ ისინი, თეიმურაზ მეფესთან შესახვედრად. გზებზე დიდი შიშინაობა იდგა და საიმედო თანამგზავრს ეძებდნენ. სააკაძეზე უკეთესს ვის იპოვნინდნენ, თუკი ეს „გოლიათი ელჩი“ საქართველოსკენ დროზე გაბრუნდებოდა.

ერთმანეთს გადაება საპატიო სადილები და მეჭლისები საფრანგეთის საელჩოში.

გიორგი სააკაძემ დაატყვევა ევროპელები — სიტყვა-პასუხით, აღზრდილობით, გონგამჟრიახობით, სიკეთით, სიჭველით.

საქართველოზე ეკითხებოდნენ და — ბალღური აღტყინებით მოუთხრობდა ქართულ მიწასა და წყალზე, ქართულ მზესა და ცაზე.

ქართველებზე ეკითხებოდნენ და — ქება-დიდებით მიწაზე ფეხს აღარ უდგამდა არც ერთ ქართველს, არც მოყვარესა და არც მტერს.

ყველაზე მეტს მაინც თეიმურაზ მეფეზე გამოჰკითხავდნენ ევროპელები „თეიმურაზის ელჩს“.

„თეიმურაზს ძალიან გაუხარდება თქვენი სტუმრობა და დიდის პატივისცემით მიგიღებთ“, — ეუბნებოდა გიორგი საქართველოსკენ წამოსასვლელად აღძრულ ევროპელებს და უზომო ზოტბით ამკობდა მოსისხლე მტრად გადაკიდებულ თანამემამულე გვირგვინოსანს.

მოკადრებულნი იყვნენ ევროპელები.

ქრისტეფორე კასტელი თურმე მხატვარიც ყოფილა, — ჩაუჭდა და დახატა გიორგი სააკაძე. ერთადერთი ჩვენამდე მოღწეული ხატი სწორუპოვარი ქართველი მხედრისა და მხედართმთავრისა.

ნახატი იგი — სიმკაცრითა და კაეშნით აღსავსე სახე მარტო კაცისა და მისი მშობელი შფოთიანი საუკუნისა...

...სულთანმა მურად მეოთხემ გიორგი სააკაძეს სამმართველოდ და „საზრდელად“ უბოძა ოსმალეთის ყველაზე დიდი „ქუეყანა“ — იკონიის, ანუ ყარამანიის ვილაიეთი.

სტამბოლის კარზე მრავალი ოსმალე და გაოსმალებული კარის-

კაცი აღივსო შურით და მტრობით „გურჯი მოურავ-ბეგის“ ეგზომი პატივისა და აღზევების გამო.

გიორგიმ იკონიის სამმართველოდ და საპატრონოდ თავისი ქართული ამალიდან გავზავნა „ვინმე ხუცესი“.

თვითონ სააკაძე სულთნის ბრძანებით საომარ ველზე გაეშურა ოსმალეთის დიდი ვეზირისა და მთავარსარდლის ხალილ-ფაშას „მარჯვენა ხელად“.

1627 წლის ზაფხულში ოსმალები მიადგნენ არზრუმს, რომელიც ხონთქრის მოღალატე აბაზა-ფაშას სპარსელებისთვის ჩაება-რებინა.

არზრუმთან გამართულ ბრძოლაში გიორგი სააკაძემ ისევ დაიგდო სწორუბოვარი სარდლისა და მხედრის სახელი. მაგრამ ხალილ-ფაშას უნიჭობისა და ლაჩრობის წყალობით არზრუმში იმ წელს ისევ სპარსელებს დარჩათ.

1628 წელს სულთანმა მურად მეოთხემ ხალილ-ფაშა გადააყენა და აღმოსავლეთის ჯარების სერასქერად დანიშნა თავისი სიძე (დის ქმარი), ახალი დიდვეზირი ხუსრევ-ფაშა (მკითხველმა გაიხსენოს: 1625 წელს ხუსრევი „აღას“ სახელით იანიჩარებს მეთაურობდა).

ამჯერად გიორგი სააკაძე ხუსრევ-ფაშას „მარჯვენა ხელი“ უნდა ყოფილიყო...

...შაჰ აბასი მაზანდარანს ნადირობდა და ნადიმობდა, როცა ხუსრევ-ფაშას შემოტყვის ამბავი შეიტყო. გამორჩევით, სპარსეთის ლომი იმას შეუშფოთებია, რომ არზრუმისკენ წამოსულ ოსმალეთის სერასქერს გიორგი სააკაძე — „ბედშავი და უმაღური ქართველი მოურავი“ უდგას გვერდით.

მაზანდარანიდან შაჰ აბასი ყაზვინს მივიდა და იქ დაისადგურა ომის სამეთაუროდ და სამეთვალყუროდ.

მაგრამ არზრუმის დანარჩუნება მაინც ვეღარ შეძლეს სპარსელებმა. ოთხი თვის ალყის შემდეგ იგი აიღეს ოსმალებმა.

არზრუმის ბრძოლებისა და ეგზომ სახელოვანი ციხე-ქალაქის დაუფლების მთავარი გმირები ისევ გიორგი სააკაძე და მისი თანამებრძოლი ქართველები ყოფილან. კიდევაც მოუხსენებიათ მურად სულთნისათვის:

„გურჯი მოურავი რომ არ ყოფილიყო, ხუსრევ-ფაშა არზრუმს ვერასგზით ვერ აიღებდაო“.

(ხოლო ხუსრევ-ფაშა ავბუნება კაცი იყო — შურიანი, ეჭვიანი და სისხლის მოყვარე, წარმომავლობით ბოსნიელი, სიყრმიტგანვე გაოსმალეზულ-გათათრებული. „გათათრებულმა მცირე ერის შვილებმა“ კი „უფროსი ძმების“ თვალსაჩინოდ, განსაკუთრებით იციან ერთმანეთზე გადამტერება!).

იმავე 1628 წელს ხუსრევ-ფაშა და გიორგი სააკაძე არზრუმში დან სამცხეს შემოიჭრნენ და აქაური ციხე-ქალაქებიდანაც განდევნეს სპარსული ციხიონები.

არავის გაჰკვირვებია, რომ „მშობლიურ მიწაზე“ მეომარმა გიორგი სააკაძემ საესებით დაჩრდილა ოსმალეთის დიდგვირი და მხედართუფროსი.

უკვე გველის გორგალი ეხვეოდა გულზე ხუსრევ-ფაშას...

სიკვდილი სპარსეთის ლომისა

1629 წლის იანვარი. მაზანდარანი. აშრიფი. შაჰის სასახლე.

შაჰ აბასი არის 58 წლისა და არის ავად, ლოგინად ჩავარდნილი. მიჯინებული ინთილა დამართნოდა, მუცლის ყვანა. ჩირქი და თხრამლი სდიოდა განუწყვეტლივ და განუცადებლად.

იწვა სასიკვდილო სარეცელზე და საბოლოოდ რწმუნდებოდა „ყოვლისმძლეველი ლომი“: ორი რაიმე ვერ დაეძლია ვერასდიდებით — სიკვდილი და საქართველო.

„მაინც ვერ იქნა და ვერ მოვერიე საქართველოს... სიკვდილივით დაუძლეველი ყოფილა საქართველო, ხოლო სიკვდილი — საქართველოსავით დაუძლეველი!“

ლამის და ძილის ეშინოდა, რადგან შემადრწუნებელი კოშმარები და შოლანდებები ახრჩობდნენ წყვილიადით მოსილს ან სიზმრად ჩათრეულს.

უსაყვარლესი შვილის, სეფი-მირზას ლანდი არ შორდებოდა და არ ასვენებდა. სეფი-მირზა! ქართველი ქალის ნაშობი, უმშვენიერესი, უნიჭიერესი და უმამაცესი უფლისწული! მამისგან მოკლული შვილი!

რა რომ სეფი-მირზა ისე უსამართლოდ და უგანაჩენოდ მოკლა, მის შემდგომ სპარსეთის ტახტის მემკვიდრედ შაჰ აბასმა სეფის ძე საამ-მირზა გამოაცხადა — საამ-მირზა, რომელსაც ახლა ჩვილმეტი წელი შესრულებოდა და „სამეფო კბილიც ამოსვლოდა“.

ალბათ, ესეც ბედისწერა იყო: ისევ ქართველი ქალის ნაშიერი უნდა ასულიყო სპარსეთის ტახტზე — საამ-მირზას დედაც და ბებიაც ხომ ქართველი ქალები იყვნენ.

ანდერძიც კარგა ხნის შედგენილი ჰქონდა შაჰ აბასს — ანდერძი საამ-მირზას გამეფებისა.

მაგრამ დაანებებენ საამ-მირზას სპარსეთის სახელმწიფო ინსიგნიებს დანარჩენი ტახტის მოცილენი? შაჰ აბასმა შვილთაგან და შვილიშვილთაგან ზოგი დახოცა, ზოგი დააბრმავა და ზოგიც ალა-

მუთის ციხეში ჩაპყარა, მაგრამ იმ ბრძემბსა და პატიმრებს თავიანთი „დასები“ ჰყავთ სპარსულ დიდკაცობაში...

საამ-მირზას ყველაზე დიდი მოცილე მაინც ისა-ხან ყორჩიბაშის ვაჟი იქნებოდა. ყორჩიბაში ხომ შაჰის სიძე იყო და მისი ვაჟიც შაჰის შვილიშვილი გახლდათ, თანაც ორივე მშობლის ნაკადით „წმინდა სისხლის სპარსელი“. უეჭველად სპარსელი დიდებულებიც ყორჩიბაშის ძეს აარჩევენ ქართული სისხლის მქონე საამ-მირზას წინააღმდეგ.

მაგრამ არსებობს უტყუარი ძალმოსილება შაჰ აბასისა, რომელიც მისი სიკვდილის შემდგომაც უტყუარად დარჩება და იმოქმედებს ამ ქვეყანაზე. ხოლო, ეს ძალა გახლავთ ხოსრო-მირზა, თათრად გაზრდილი ქართველი, მამით ბაგრატიონი და დედით გლეხი, „უკვდავთა სამეფო გვარდიის“ ყულარალასი და ტარულა სპარსეთის სატახტო ისფაჰანისა, უშკვიანესი გამგებელი და უმამაცესი მხედარი...

და უკანასკნელად გამოიძახა შაჰ აბასმა ხოსრო-მირზა; უკანასკნელად დაიბარა და უკანასკნელად დაუბარა მანამდე ასჯერ დანაბარები:

— საამ-მირზა შენ უნდა აიყვანო სპარსეთის ტახტზე!

— აღესრულება! — ერთხელ კიდევ დაადასტურა თავისი აღთქმა ხოსრო-მირზამ რწმენანაჯერი სიღინჯით.

— შენს მეტს არავის ვენდობი და შენ გიტოვებ ამ ანდერძს.

და გაუწოდა ანდერძი შაჰმა ერთგულსა და „უტყუარ მარჯვენა ხელს“.

— აღესრულება! — ისევ წყნარად თქვა ხოსრომ და ჩამოართვა ფერმანი.

— რაო, რას ამბობენ მუნეჯიბნი — რამდენ ხანს იმეფებსო საამ-მირზა? — უცებ იკითხა შაჰმა.

— თვრამეტ თვეზე მეტს ვერ იმეფებსო, — ნირშეუცვლელად მიუგო ხოსრომ.

დიდხანს სდუმდა სახეჩამქრალი ხელმწიფე. უკანასკნელად კაჭრობდა მისი გული გველის კაჭრობით.

— თვრამეტი თვე კი არა, სამი დღეც რომ ვერ მოათოს, მაინც საამ-მირზა უნდა იქნეს სპარსეთის მბრძანებელი, მაინც სეფი-მირზას შვილმა უნდა დაიდგას თავზე მამამისის კუთვნილი გვირგვინი! — ჟინიანად ამოვიგმინა ბოლოს.

— აღესრულება!

— გახსოვდეს, ხოსრო-მირზავ, როცა ჩემს ანდერძს გამოაცხადებ, წარბის შეხრაც თუ კინემმ გაბედოს, სასიკვდილოდ არ დაინდო, იცოდე!

— აღესრულება!

— ტახტზე ასულ საამ-მირზას სახელი უნდა გამოუცვალო და მამის სახელი დაარქვა — სეფი!

— აღესრულება!

— მაშ, სპარსეთის ტახტზე ადის შაჰ სეფი!

— დიახ, ხელმწიფეო...

...თვალეები მიღულა მომაკვდავმა.

ისევ გაახილა და უკვე ძლივს ჰხედავდა თავზე წამომდგარი ხოსრო-მირზას სახეს.

ქართველი კაცი ესწრებოდა მისი ბოზოქარი საწუთროს უკანასკნელი წუთების მარცვლას.

ქართველები და საქართველო!

მთელი მისი წუთისოფელი მოსვენებას არ აძლევდა ეს ორი სიტყვა.

ქართველები უყვარდა და ქართველები სძულდა.

ქართველების ეშინოდა და ქართველებით იმედოვნებდა.

ახლაც ქართველი კაცის იმედით კვდებოდა.

და 1629 წლის 19 იანვარს სპარსეთს მოუკვდა მისი ყველაზე დიდი აღმაშენებელი, ხოლო საქართველოს — მისი ყველაზე დიდი დამაქცევარი.

აღესრულა მომავლის საქართველოს ყოველი მომტერე-დამპყრობლის ყველაზე დიდი მასწავლებელი და მოძღვარი.

დაკრძალეს ძველ ქალაქ ყუმში, ისფაჰანსა და თეირანს შორის. მიჯინებულმა ფალარათმა მოინელა ნახევარი მილიონი ქართველის მომწიფელები...

...ხოსრო-მირზას ხელი ნახევრად ამოწვდილ ხმალზე დაედო და ისე კითხულობდა ანდერძს.

სასახლეს გარს ადგა მისი „გვარდია“ — გათათრებულ ქართველთა ჯარი.

სპარსეთის ტახტზე ადიოდა ჩვიდმეტი წლის ხელმწიფე — შაჰ სეფი, ქართველი ქალის ნაშობი, დიდი შაჰ აბასისა და თამარ ამილახორის შვილიშვილი.

სპარსელი დიდკაცობა „წარბშეუხრელად“ დაემხო ახალი გვირგვინოსნის ფერხთა წინაშე. დაემხო, რამეთუ ანდერძს კითხულობდა სანახევროდ ხმალამოწვდილი ქართველი ყულარადასი, ხოლო სასახლე ქართველთა ჯარს მოეცვა სრულიად.

ისა-ხან ყორჩიბაში და მისი ვაჟი მოიკითხა ხოსრო-მირზამ.

მოახსენეს: ციხეში გამაგრებულა ისა-ხანი და თავისი უფროსი ძე სპარსეთის შაჰად გამოუცხადებია!

ბოლომდე ამოიძრო ხმალი ხოსრო-მირზამ.

ქართველები გარს შემოერთყენნ ყორჩიბაშის სასახლეს და ციხესიმაგრეს.

ავად იაზრა „მარაბდის გმირმა“ ქართველებს შემოსევა. მაშინვე შიშველი ხმალი შეიბა ყელზე, უდღეურად „ნახელმწიფარი“ შვილიც ალესილი ხმლით დაუღლა და მუცელზე ფორთხვით გამოეგება სეფი შაჰსა და ხოსრო-მირზას.

ეს პირველი პატიება იყო, რომელიც სეფი შაჰმა გაიმეტა: ბიძას და მამიდაშვილს მან სიცოცხლე აჩუქა (ყორჩიბაში მისი მამიდის ქმარი იყო).

მაგრამ ეს შინაურ-ნათესაური „იდილია“ მალე საშინელი სისხლისღვრით გათავდა.

ერთ დღეს ისა-ხან ყორჩიბაშმა დიდი ნადიმი გადაიხადა. და როცა სუფრაზე ბახუსი გაბატონდა, ერთმა მთვრალმა სტუმარმა ასეთი რამე წამოტორტლა: „ვამ ჩვენ უბედურთა, ვინ ავიყვანეთ სპარსეთის ტახტზე — სრული არააობა!“ მერე მასპინძლის ვაჟს მიაშტერდა და იყვირა:

„აჰა, ვის დაშვენდებოდა შაჰის გვირგვინი!“

ნადიმი დამთავრებული არ იყო, შაჰ სეფიმ რომ ყველაფერი იცოდა.

და მეორე დღესვე დაიბარა ის ენაავარდნილი კაცი შაჰმა. დაიბარა და „ტყბილი საუბარი“ გაუმართა. შენს ვაზრდას, ყველაფერი მიაშბე, რაც გუშინ მოხდა და ითქვა ყორჩიბაშის ნადიმზეო. შაჰის „ყურადღებით“ მოხიბლული კაცი მოუთხრობდა ყოველივეს — რა ჭამეს, რა სვეს, ვინ ესწრებოდა და ვინ როგორ იქცეოდა. „კიდევ რა ითქვა თქვენს სანაქებო ნადიმზეო“, არ ეშვებოდა „დაინტერესებული“ გვირგვინოსანი.

მეტი არაფერი მახსოვსო, თქვა ბოლოს იმ კაცმა.

„კარგი, თუ მეტი აღარაფერი გახსოვს — უთხრა შაჰმა — მე შეგახსენებ, რაც შენ წუხელის წამოროშე და ახლა ვითომ ვეღარ გაიხსენე: თურმე ჩემი ხელმწიფობა გენანება და ყორჩიბაშის ძის შაჰინშაჰობა გენატრება!“

თქვა, ტაში შემოაჭრა, ჯალათები შემოცვივდნენ და ის ენა-მოუვლელი კაცი იქვე საშინელი წამებით გაათავეს.

მერე შაჰ სეფიმ ყორჩიბაშის შვილებიც მიაყოლა — ტახტის მოცილე და მისი უმცროსი ძმა. ორივეს თავები დააყრევინა და მათ დედ-მამას გაუგზავნა.

დედამ (შაჰ აბასის ასულმა და შაჰ სეფის მამიდამ) შვილების წამებულ სახეებს დახედა და „მშვიდად“ თქვა: ასე დაემართება ყველას, ვინც ჩვენი ხელმწიფის ღალატს გაივლებს გულშიო.

ხოლო ისა-ხან ყორჩიბაშმა ასე შემოუთვალა შაჰ სეფის: თქვენ

რომ ჩემთვის გებრძანებინათ, მე თვითონ დავაყრევიებდი თავებს ჩემს შვილებსო!

მაინც არ უშველა ქართველი ხალხის ჯალათს ასეთმა არაადამიანურმა გულმხეცობამ: შაჰ სეფის ბრძანებით ისიც უბედური შვილების კვალს გაუყენეს...

...სპარსეთის ტახტი უნიჟო, უნებო, უზიავ ლაწირაკს ეჭირა.

სახელმწიფოს ნამდვილი გამგებელი ხოსრო-მირზა იყო.

შაჰ სეფი თავის ყულარალასსა და ტარულას „ნამდვილ მამას“ ეძახდა.

ყველა ამბობდა: სპარსეთის ყოველი საქმე ხოსრო-მირზას ეკითხებო. შაჰი მისი ნების ვარეშე წყალსაც არ გადაღვრისო.

ყველა დაჩრდილა ხოსრომ.

უნდილაძეების ვარსკვლავებსაც ჩაუჭრო სხივი მისმა ვარსკვლავმა.

მაინც ხოსრო-მირზას „ჩრევით და ჩარევით“ ეწერა ქართველთა სახელები შაჰ სეფის ზელრთვით შედგენილ ნუსხაში:

იმამ-ყული-ხან უნდილაძე — ბეგლარბეგი ფარსისა, ქუჭგილუიესა, ბაპრეინისა და ხუზისტანისა;

სეფი-ყული-სულთან უნდილაძე, იმამ-ყულის ძე — ბეგლარბეგი ლარისა (სეფი-ყული სინამდვილეში შაჰ აბასის შვილიაო, ამბობდნენ ხალხში);

დაფდ-ხან უნდილაძე, იმამ-ყულის უმცროსი ძმა — ბეგლარბეგი განჯა-ყარაბაღისა;

ფეროზ-სულთან ქართველი — ბეგლარბეგი დარუბანდისა;

სეფი-ყული-ხან შირ-ალი ქართველი — ყორჩიბაში და ბეგლარბეგი არაბული ერაციისა;

ჯემშიდ-სულთან ქართველი — ბეგლარბეგი ავშარისა და ხორასნისა;

ალი-ყული-ბეგ სააკაძე — სპასალარი და ბეგლარბეგი თავრიზისა.

სიკვდილი ქართველი აქილევსისა

„თუ კაცსა მიხედეს გრძლად ყოფნა
უცხოთ თემსა და მიწებსა,
შარბათიც ჰქონდეს სასმელად,

ნაღველად ამოიწებსა“.

ა რ ჩ ი ლ ი

მაშ, გიორგი სააკაძე მოესწრო მისი პირადი და მისი სამშობლოს მოსისხლის — შაჰ აბასის სიკვდილს.

მავრამ ბედღსწერა ხშირად დიდ სიხარულს დიდი მწუხარებით დასწონის.

გიორგი სააკაძის ცხოვრების ეტილიც თავაწყვეტილი სრბოლით მიელტვოდა აღსასრულის კარიბჭისაკენ.

ღიახ, სიკვდილს გაახსენდა, რომ დიდი გიორგი სააკაძეც მისი შვილი იყო...

...გველის ფორგალი ეხვეოდა გულზე ხუსრევ-ფაშას, რადგან სააკაძის ტანსრული ჩრდილი ჩამოწოლილიყო სერასქერსა და სულთნის შორის.

სერასქერსა და დიდვეზირ ხუსრევ-ფაშას ცოლად მურად სულთნის დაი ჰყავდა.

და ცოლიც აქეზებდა ქმარს: ყველგან ფურჩი გიორგი სააკაძის ქება-დიდება გაისმის, ყველას მისი სახელი აყერია პირზე; შენი ხსენება კი სულ გაჭრა და დაიკარგა. სულთანიც დღენიდაგ ამას გაიძახის: სააკაძეზე უკეთესი ქვეშევრდომი არც მყოლია და არც მეყოლებოა!..

ქვა ისედაც აგორებული იყო.

მარტო ხუსრევ-ფაშას სახლეული არ უდგა კრიჭაში გიორგი სააკაძეს. მისი საბეგლარბეგოს — კონია-ყარამანის ოსმალთ დიდკაცობაც შურიითა და მძულვარებით ზომავდა „ზვიადი გურჯის“ აღზევების გზას. აქაური ფეოდალები უკვე „წარმატებით“ ხლართავდნენ ხვანჯებს სააკაძის სახელის შესალახავად და ზონტქრის თვალში დასამცირებლად.

კონიელ დიდკაცთა შეთქმულებას სათავეში ედგა ვილაც იბრაჰიმ ფეჩევი (არა ისტორიკოსი), „ცნობილი თავისი ბრახიანობითა და კადნიერებით“.

ფეჩევის „დასის“ რომელიდაც მოშაირე-მასხარამ ლექსი გამოუთქვა და გაუვრცელა სააკაძეს:

ღვინოს ვსვამ და გეახლები ფლავს,
 გარეგნობით ვემსგავსები ხარს,
 არ ვარ მოთაყვანე ცეცხლისა,
 არც მუსლიმი,
 არც ურია,
 ვარ მირშირანი ყარამანიისა,
 ვარ მოურავი გურჯისტანიისა.

კონიაში დატრიალებულ ყოველ ბნელსა და უწესო საქციელს ქართველებს აბრალებდნენ.

ვილაც მძარცველებმა ღამით სახლები დაძარცვეს, — ქართველებს დააბრალებს.

ვილაც მაწანწალებმა ჩალებს ნამუსი აჰხადეს, — ქართველებს დააბრალებს.

ვილაც ლაზღანდარებმა ქალიძვილებს თმები ვადაპარსეს, სახედრებზე თავგადახოტრილები შესვეს და ხალხის თვალსასერიოდ ჩამოატარეს, — ესეც ქართველებს დააბრალებს.

კონიის სამმართველოდ გაგზავნილი „ვინმე ზუცესი“ — მოადგილე გიორგი სააკაძისა — იბრაჰიმ ფეჩევიმ სრულიად უმიზეზოდ შეიპყრო და ციხეში ჩაავლო.

იმჟამად გიორგი არზრუმს იღვა და სანამ მის საბეგლარბეგოში დატრიალებულ ამბებს შეიტყობდა, მანამ იბრაჰიმ ფეჩევი კონიელ დიდკაცთა თანხლებით ზუსრევ-ფაშას ეწვია და წერილობით და სიტყვიერად საჩივარი გადასცა ქართველთა „უსამართლობის, სიმკაცრის, გაუპატიურებათა და ძალმომრეობათა“ შესახებ.

ზუსრევ-ფაშა ახალი დაბრუნებული იყო ბაღდადის ლაშქრობიდან. მარცხიანად დაბრუნებულყო. ბაღდადი ვერ წაერთმია სპარსელებისათვის. ვერ წაერთმია, რადგან სააკაძე არ წაიყვანა „მარჯვენა ხელად“. ჯერ არ იცოდა ზუსრევ-ფაშამ, რას გადაუწყვეტდა ხონთქარი მას „ბაღდადური მარცხისათვის“.

იმ დღეს კიდევ ერთი წერილი მოსვლოდა ზუსრევ-ფაშას ცოლისაგან: ჩემი ძმა ხონთქარი შენზედ „გულში მწარად“ არისო, მოურავის გამარჯვებები კი „მწვედ უხარიაო“; მე ვიცი, მოურავის ხმალდახმალ მოკვლა „დიად ძნელი“ საქმეა, მაგრამ მეტის მოთმენა აღარ შეიძლება — ან უნდა მოჰკლა, ან უნდა შეაკვდეო; ნუ დაგავიწყდება, რომ „ჯერ ისევ“ დიდი ვეირი და ხელმწიფის დის ქმარი ბრძანდებიო.

„ჯერ ისევ!“ — ეს მუქარა იყო, — მუქარა მარტო ცოლისა კი არა, არამედ ხონთქარის დისა.

ერთი მიზეზიც „ეშოვნა“ ზუსრევ-ფაშას გიორგი სააკაძის ვასანადგურებლად: ვილაცა იტყობინებოდა, სააკაძე საქართველოში აპირებს „გაპარვასო“, — ჯერ „დადიანის ქვეყანაში გაიქცევაო“ და იქიდან ქართლში გადააღწევსო.

ის „ვილაცა“ და ზუსრევ-ფაშა ამჯერად არა სტყუოდნენ: გიორგის მართლა ჰქონია გულს ამოჭრილი საქართველოში დაბრუნება...
...ზუსრევ-ფაშამ ანატოლიის ბეგლარბეგს ზორ-ფაშას უბრძანა, სასწრაფოდ ჯარით გაეშურე, გიორგი სააკაძე და მისი ქართველები შეიპყარი და მომგვარეო.

გიორგის უკვე ჩაესწრო კონიაში.

ავთანდილიც თან ახლდა.

მამა-შვილს ჩასვლისთანავე დაახვედრეს დიდი ვეზირის საშფოთარი ბრძანების ამბავი.

გიორგიმ სასწრაფოდ გადათვალა ქართველთა რაზმი,

ორმოცდაათიც არ მოითვლებოდა.

მაშინვე გამოიყვანა კონიიდან გიორგიმ ამხედრებული გუნდი.
და თავი მისცეს მთასა და ბარს, ტყესა და მინდორს, კლდესა
და ღრეს. მიჰქროდნენ გახელებით, უგზოუქვლოდ, უმისამართოდ,
ანგარიშმიუცემლად.

გააფთრებით მისდევდა და ეძიებდა ზორ-ფაშა ოსმალური ათა-
სეულეებით ორმოც-ორმოცდაათ ქართველს.

ეს პირველი შემთხვევა იყო, როცა გიორგი სააკაძემ არ იცოდა
საით მიდიოდა.

არ იცოდა, რადგან სამუდამოდ დაჰკარგოდა მისი ცხოვრების
ნიშანსვეტი — საქართველო!

თმა-წვერი სავსებით გასთეთრებოდა.

სისხლი დაჰქანცვოდა და დაუძლურებოდა...

და მღევრები დევნილებს წამოეწივნენ.

სუსტი, ამოა გაბრძოლება და ყველანი შეიპყრეს.

ხუსრევ-ფაშა ჰალაბში (ალეპო) ელოდებოდა ბორკილდადებულ
სააკაძეს და მის თანატოლვეილებს...

...მაშ, 1629 წლის 3 ოქტომბერი. ქალაქი ჰალაბი.

ზედ კარის ზღურბლზე ზის ოსმალეთის დიდი ფეხირი და სე-
რასქერი ხუსრევ-ფაშა.

იანიჩარებს მოჰყავთ გიორგი სააკაძე.

ხელ-ფეხი მძიმე ჯაჭვებით შეუქრავთ.

ტანზე ყვითელი ხალათი აცვია სასიკვდილოდ განაწირს.

თვალეზიც თითქოს ჩანაცრებია, თვალები — ერთ ღროს შზის
დამკორტნელნი.

ხელმარჯენივ — უფროსი ძე, ავთანდილ სააკაძე მოჰყვება მამას.

ხელმარცხნივ — ქაიხოსრო მუხრან-ბატონი და იასე ქსნის
ერისთავი.

ესენიც ყვითლად მოურთავთ წითლოსან ჯალათებს.

მათ უკან ყვითელ ფერზე ჩაგუბებულა ორმოცი ქართველი.

ფეხქვეშ უცხო მიწა გარინდებულა, თავზე უცხო ზეცა გად-
მომხოზილა...

— ყველას თავები დააყრევინეთ! — თქვა ხუსრევ-ფაშამ.

ყველას დაასწრო გიორგი სააკაძემ: ჯალათს მივარდა, მის წინ
ოდრიკალად მოიკეცა და „წარუბყრა ქელი“ (ალბათ, შეშინდა მა-
რად გულშეუძვრელი მოურავი — შვილის სიკვდილი არ იხილო,
ჩემმა თვალებმაო!).

არ დაამადლა ჯალათმა და...

და გიორგი სააკაძის თავი დაეცა!

ტანი შეუფრქოვდა დედამიწას.

გულიც შეუტბორდა საარაკო ვაეკაცის სისხლით.

პაატა სააკაძის სამარტვილევ უნდა შეძრულიყო ერთაწმინდაში.

წამსვე აეთანდილ სააკაძის მშვენიერი თავი და ახოვანი გვამი ცალ-ცალკე დაეცნენ განკვეთილი მამის გვერდით.

მერე იასე და ქაიხოსრო დაენარცხნენ თავ-ტან-განშორებულნი. ზედიზედ ცვიოდა ქართველთა თავები.

ყოველ დაკვრაზე ხმამალა ითვლიდა დაგორებულ თავს ჯალათთა იასაული.

(სააკაძის რაზმში ყოფილა მამა-შვილი — გორგასალი და ბეჟანი. სიკვდილი მარტო შვილისათვის მიესაჯათ — ბეჟანისათვის. და როცა ჭაბუკი წამოაჩოქეს, მივარდა გორგასალი იასაულს და შეჭლადა: წუ მომიკლავ შვილს, მის მაგივრად ჩემი თავი მიათვალე წარკვეთილ თავებს და სამაგიეროდ, რაც ოქრო-ვერცხლი შემომრჩენია, შენთვის მომიერთმევიანო... და შეიწყნარა ჯალათმა მოხუცი მეომრის თხოვნა — ან რა ენაღვლებოდა, თუკი თავების სათვალავი არ დაკოჭლდებოდა, — ქრთამი აიღო და შვილის ნაცვლად მამას გააგდებინა თავი)...

...სულთანი მურად მეოთხე რისხვამ აიტანა, როცა ზუსრევ-ფაშას ასეთი თვითნებობისა და გიორგი სააკაძის სიკვდილის ამბავი შეიტყო.

ჯერ ბაღდადში ნაწვენევი მარცხი არ ეპატიებინა ხონთქარს დიდვეზირისთვის და ახლა კიდევ ეგზომ „საჭირო და საყვარელი გურჯის“ ასე დაუკითხავად სიკვდილით დასჯა!

მაშინვე დიარბეჭირის ბეგლარბეგს, მურთაზა-ფაშას ფირმანი გაუგზავნა: ზუსრევ-ფაშას დაეცი, თავი გააგდებინე და სტამბოლს გამომიგზავნეო!

მურთაზა-ფაშა გათათრებული ქართველი იყო, სამცხელი ათაბაგების საგვარეულოდან.

და „დიდის სიამოვნებით“ დააგდებინა თავი დიდი სააკაძის ჯალათს მურთაზამ...

ბოლოვჭი

ვაგლახ, მას სჭერა ეს ზღაპარი,
რომ მის სამშობლოს
გამოიხსნის გადათივლი.

ბ ა ი რ ო ნ ი

ალარ იყო ამ ქვეყნად გიორგი სააკაძე.

აღსრულებულიყო — შობითგან 49 წლისა.

„სიკვდილი გიორგი სააკაძისა!“ — გამორჩეული ძალისხმევით უნდა განეკვეთა ჰაერეთი ამ დაძახილს.

ხოლო, თვითონ?

რა უნდა ყოფილიყო მისი სიკვდილისწინარე დაძახილი, მისი უკანასკნელი სიტყვა?

ყოველი დიდი ადამიანის საწუთისოფლო ცხოვრებას გვირგვინად ადგას მისი უკანასკნელი სიტყვა — მისი ცხოვრების შემაჯამებელი, სამომავლოდ სანიშანსვეტო და ყოველ კაცთათვის მარად სახსოვარი სიტყვა, ძახილი (ვითარცა — ალექსანდრე მაკედონელი-სა, ჰანიბალისა, კეისრისა, ავგუსტუსისა, იეშუა ნაზარეველისა, გოეთესი... სხვათა და სხვათა...).

გიორგი სააკაძის უკანასკნელი, მისი სიდიდის შესატყვისი და მისი ცხოვრების შესაფერისად შემაჯამებელი სიტყვა კი ალარ შემორჩენია საისტორიო ხსოვნას.

იქნებ ვერც მოასწრო, ისე უსიტყვოდ, ოდენ ფიქრად გაიეღვა, გაქრა და გაშრა მისი უკანასკნელი სიტყვა.

ანუ — მაინც რა უნდა ყოფილიყო იგი — ეს სიტყვად ნათქვამი, თუ ფიქრად გამშრალი „საკაძური დაძახილი“?

„დიდება შენ, საქართველო“, თუ „ვაი შენ, საქართველო“?

„დიდება შენს მადლს“, თუ „ვაი შენს უმადურობას“?

„შემინდე მე, საქართველო“, თუ „შემინდვია შენთვის, საქართველო“?

სწორედ ასეთ ურთიერთგამომრიცხველ სავარაუდებელ ფიქრებს აღძრავს დღეს სამასი წლის წინანდელი მისი „აუკარგიანობით აღსავეს განსაცდელიანი ცხოვრება და საოცარი მოქმედებანი, მისი აუად და კარგადაც აღსახსნელნი დიდნი საქმენი“.

გულით მაინც მუდამ წრფელი მამულიშვილი იყო.

მისი მამულიშვილური გულწრფელობა შეურყეველი იყო თუნდაც იმ თხუთმეტწლიანი „ორთათრიანობის“ („ალია-ოსმანობის“) მანძილზეც.

გულწრფელობა-მეთქი, რადგან სულ სხვა იყო მისი ცალკეული პოლიტიკური ცდომილებანი.

უაღრესად კეთილშობილური და გრანდიოზული ჩანდა მისი განაზრახი „ყოველი საქართველოს“ გაერთიანებისა და გამძლავრებისა, მაგრამ ამდენადვე უმართებულო და უნაიდაგო გახლდათ ამ უმაღლეს და უკეთილშობილეს განზრახულობათა განხორციელების გზები და საშუალებები.

მას ყმაწვილური გულუბრყვილობითა და სიწრფელით სჯეროდა, რომ მისი სალოცავი საქართველოს გადარჩენა, გაერთიანება და ამალღება სწორედ ქართველი ხალხის მოსისხლე უცხო ძალების საშუალებით შეიძლებოდა.

სწორედ ამ უბედურ წინააღმდეგობათა წყალობით იყო, რომ სააკაძის ბევრ თანამედროვეს (ზოგჯერ ჩვენს თანამედროვესაც) უცხოეთის გზებზე მისი „სამამულიშვილო ძიებანი“ სამშობლოს ლალატად და რენეგატობად ეჩვენებოდათ.

ეჩვენებოდათ და ასედაც ჩანდა, რადგან სააკაძე, მშობლიური ისტორიის დიდი მჭედელი, საკუთარი სამშობლოს მოსისხლე „უცხო თესლთა“ ისტორიასაც სჭედდა თავგამოდებით.

მის აკვანს ვახტანგ გორგასლისა და დავით აღმაშენებლის აჩრდილები არწევდნენ და ბუნებამაც უხვად არგუნა სიმამაცე და ნიჭიერება — თვისებანი ერთდროულად სახალხო გმირისა და სახალხო ბელადისა. მაგრამ ბოლომდე ორივე ტვირთის აწევა მაინც ვერ შესძლო თავისი ცოდვიანი ეპოქის მთავარმა გმირმა: **ს ა ხ ა ლ ხ ო გ მ ი რ ო ბ ა** სრულად მოიხვეჭა, **ს ა ხ ა ლ ხ ო ბ ე ლ ა დ ო ბ ა** ს კი ვერ მიაღწია.

ვერ მიაღწია და ვერ ეწია, რადგან ქ ა რ თ ვ ე ლ ა ქ ი ლ ე ვ ს ს ქართული აქილევსური ქუსლიც თან დასდევდა განუშორებლად. უუნარობა საკუთარ ზალხში შინაგან ძალთა გამონახვისა (რაის უნარიც ისე ჭარბად გააჩნდათ დავით აღმაშენებელსა და გიორგი ბრწყინვალეს) და „საუცხოო საშველად“ მაინცდამაინც „უცხო ძალების“ მიჩნევისა. ამიტომ მისმა ბოროტმა თანამედროვეობამ იოლად შეძლო მისი მთავარი გმირი მამაცი მხედრისა და ნიჭიერი მხედართმთავრის „დონეს“ არ აშორებოდა. და, მაღალ ხელმწიფურ პოლიტიკაში (საშინაოშიც და საგარეოშიც) მუდამ ხელმოცარული, ბოლომდე ასეთად დარჩა ისტორიას: ბრძოლის ველის პირველი გმირი, უმაღლესი რანგის ამირსპასალარი.

არადა, მაინც ნაღდი ქართველი იყო, თუნდაც მისი - ნაღდი „ქართული ქუსლით“. მისი დაუღვეველი და დაუცხრომელი სული მაინც პირველობისთვის უნდა დაეხარჯა — პირველობისთვის „ალალ-მართალ“ ბრძოლის ველზეც და „სათვალთმაქცო“ პოლიტიკურ სარბიელზეც. სწორედ ერთპიროვნულად „ნამდვილ ქართულად“, თავგანწირვით მიესწრაფოდა ყოფილიყო ლომიც და გელაც. მაგრამ გიორგი სააკაძემ ვერ შესძლო იგი, რაიც შორეულ წარსულში „კლასიკურობის“ დონეზე შეძლო რომაელმა ლუციუს კორნელიუს სულამ. სააკაძემ ორი ნადირული ალღოს შერწყმა ვერ მოახერხა: იგი მხოლოდ ლომად დარჩა, მელაკუდობა კი „არ გამოუვიდა“. ამიტომ „განუყოფელი პირველობის“ მაძიებელი ქართული სული, ვითარცა ლომი, თითქმის ყოველთვის მარტო იყო გნებავთ — როცა სხვასთან იყო, მაშინაც მარტო იყო.

მარტო იაზრებდა.

მარტო წყვეტდა.

მარტო იმარჯვებდა.

მარტო მარცხდებოდა.

მარტო მღეროდა.

მარტო ტიროდა.

მარტო ლოცულობდა.

მარტო იწყევლებოდა.

ერის მხსნელიც მარტო იყო და ერის დამღუპველიც, ერისგან გაღმერთებულიც და ერისგან დაწყვეტილიც.

ვერც წმინდანობას ეღირსებიან აქილევსის ქუსლიანები. მაგრამ როცა სააკაძეს წმინდანობისთვის (თუ „განწმენდისთვის“) თავისი ბუმბერაზი ზიცოცხლაც აღარ ეყო, მან სამშობლოს გადასარჩენად და საკეთილდღეოდ გასწირა ყველაზე დიდი შესაწირავი — სიცოცხლე ღვიძლი შვილისა!

ვინ მოთვლის, რამდენს შერჩენია საჭუთარი ქვეყნისა და ხალხის ღალატი, ხოლო სააკაძეს მისი ცდომილი და ცოდვილი დროისაგან თუ რავე შეცდა, იმ ცდომილებამ და ცოდვიანობამ ყველაზე მწარედ თვითონ მას და მის თანასისხლიერ მონაგარს აზღვევინა. ოჯახიც გასწირა და, თვითონაც, მთელი წუთისოფელი ჯვარზე ეკიდა, მისდამი ხან მადლიერი და ხან უმადური სამშობლოსათვის.

ვინ მოთვლის, რამდენ აშკარა თუ შენიღბულ მოღალატეს ერგო პატივად მისგანვე ნაღალატევე მშობლიურ მიწაში განსვენება, ბოლო სააკაძის ტანჯულსა და გვემულ სხეულს მის სალოცავ ქართულ მიწაში დამიწებაც კი არ ეღირსა.

არც ბრძოლის ველზე გმირის სიკვდილი ჰღირსებია საომარი ხელოვნების სწორუპოვარ გმირს.

იგი მისმავე სიდიდემ და სიმაღლემ დასცა.

დიდსულოვანმა ქართველმა ხალხმა თან გააყოლა „დიდის“ ტიტული — დ ი დ ი მ ო უ რ ა ვ ი, ვითარცა დიდი ვანტანგ, დიდი დავით, დიდი თამარ, დიდი სვიმონ...

მისი ბობოქარი სახე საქართველოსა და წინა აზიის სისხლიანი ისტორიის ჩარჩოში გამორჩეული სახიერებით გამოიკვეთა და გაქვევდა.

საქართველო კი დარჩა უ-ს ა ა კ ა ძ ე-ოდ, კვლავ უთავებამო სისხლიანი ავდრის ღლოდინში.

ქრონოლოგიური ნუსხა

- 1580 — დაბადება გიორგი სააკაძისა.
- 1583 — თბილისის განთავისუფლება სვიმონ პირველის მიერ.
- 1585 — რუსინ-დანილოვის ელჩობა კახეთში.
- 1587 — გამეფება შაჰ აბას პირველისა.
- 1588 — თურქთა მიერ განჯა-ყარაბაღის დაპყრობა.
- 1588 — სვიმონ მეფის მიერ ელჩობის გაგზავნა სტამბოლს.
- 1590 — ზავი სპარსეთსა და ოსმალეთს შორის.
- 1601 — კახეთის ელჩები (სოლომონი და ლევანი) რუსეთში.
- 1602 — სიკვდილი დავით კახთა მეფისა.
- 1603 — სიკვდილი მეფე სვიმონ პირველისა.
- 1603 — ომის განახლება სპარსეთსა და ოსმალეთს შორის.
- 1604 — ერევნის დაუფლება ქართველთა და სპარსთა მიერ.
- 1605 — მკვლელობა ალექსანდრე კახთა მეფისა და გიორგი ბატონიშვილისა.
- 1605 — ბრძოლა სუფიანთან.
- 1605 — სიკვდილი გიორგი ქართლის მეფისა და როსტომ იმერთა მეფისა.
- 1606 — განჯის დაპყრობა სპარსთა მიერ.
- 1606 — გამეფება თეიმურაზ პირველისა კახეთში, ლუარსაბ მეორისა — ქართლში და გიორგი მესამისა — იმერეთში.
- 1607 — გიორგი სააკაძის პირველი გამგზავრება სპარსეთში.
- 1607 — ოსმალთა განდევნა შირვან-აზერბაიჯანიდან ქართველთა და სპარსთა მიერ.
- 1607 — ახალციხის დახსნა მესხთა მიერ, ელენეს მეთაურობით.
- 1608 — ოსმალეთის მარცხი მანუჩარ მესამე ათაბაგისაგან.
- 1609 — ოსმალთა შემოსევა ქართლში.
- 1609 — თევდორეს გმირობა.
- 1609 — ბრძოლები სხერტას ჯალაზე და ტაშისკარში.
- 1610 — შაჰ აბასის, თეიმურაზის და ლუარსაბის შეხვედრა აზერბაიჯანში.
- 1611 — ქორწინებანი: თეიმურაზისა ლუარსაბის დაზე (ხორეშანი), შაჰ აბასისა თეიმურაზის დაზე (ელენე) და ლუარსაბისა გიორგი სააკაძის დაზე.
- 1612 — შეთქმულება წაყვისში.
- 1612 — გიორგი სააკაძის გაქცევა სპარსეთში.
- 1612 — ზავი სპარსეთსა და ოსმალეთს შორის (გულჩარას მონაწილეობით).
- 1614 — შაჰ აბასის პირველი შემოსევა საქართველოში.
- 1614 — ბრძოლა ჟალეთთან.
- 1615 — ლუარსაბ მეფის წაყვანა სპარსეთში.
- 1615 — ომის განახლება სპარსეთსა და ოსმალეთს შორის.
- 1615 — კახელთა აჯანყება ილავერდსა და ალავერდობას.
- 1616 — ალი-ყული-ხანის შემოსევა.
- 1616 — ბრძოლა წიწამურთან.

- 1616 — შაჰ აბასის მეორე შემოსევა.
 1616 — ყორჩიბაშის შემოსევა.
 1617 — შაჰ აბასის მესამე და მეოთხე შემოსევები.
 1617 — ამირგუენე-ხანის განადგურება ქართველთა მიერ ახალციხესთან.
 1618 — ბრძოლა სერაფთან.
 1618 — ხოსრო-მირზას დანიშვნა ისფაჰანის ტარულად.
 1619 — ბაგრატ-ხანის გარდაცვალება და სეიმონ-ხანის დანიშვნა ქართლის მმართველად.
 H22 — სიკვდილი მეფე ლუარსაბ მეორისა.
 1622 — შამისა და ჰორმუზის დაუფლება იმამ-ყული-ხან უნდილაძის მიერ.
 1623 — ლაშქრობა ყანდაჰარს გიორგი სააკაძის მონაწილეობით.
 1623 — ლაშქრობა ბაღდადს გიორგი სააკაძის მონაწილეობით.
 1624 — სიკვდილი ქეთევან დედოფლისა.
 1625 — ბრძოლები მარტყოფს, მარაბდას და ქსანზე.
 1626 — გიორგი სააკაძე სამხრეთ საქართველოში.
 1626 — ზავი შაჰ აბასსა და თეიმურაზ მეფეს შორის.
 1626 — ბაზალეთის ბრძოლა.
 1627 — გიორგი სააკაძის გაქცევა ოსმალეთში.
 1629 — სიკვდილი შაჰ აბასისა.
 1629 — სიკვდილი გიორგი სააკაძისა.

ბიბლიოგრაფიული ნუსხა

- არჩილი, თხზულებათა სრული კრებული, II, 1937.
- ბერი ეგნატაშვილი, ახალი ქართლის ცხოვრება, ქართლის ცხოვრება, სიმ. ყაუხჩიშვილის გამოცემა, II, 1959.
- ბერძენიშვილი ნ., საქართველოს ისტორიის საკითხები, VI, 1973.
- ბერძენიშვილი ნ., ჭავჭავაძე ი., ჯანაშია ს., საქართველოს ისტორია, 1948.
- გაბაშვილი ვ., ქართული ფეოდალური წყობილება XVI-XVII საუკუნეებში, 1958.
- გვრიტიშვილი დ., ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, II, 1965.
- გორგიჯანიძე ფ., ისტორია, ს. კაკაბაძის გამოცემა, 1926.
- ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, 1973.
- იბრაჰიმ ფეჩევის ცნობები საქართველოს და კავკასიის შესახებ, თარგმანი და მეცნიერული გამოცემა ს. ჭიქიასი, 1964.
- იოანე ბატონიშვილი, კალმასობა, II, 1948.
- იოსებ ტფილელი, დიდმოურავიანი, 1939.
- იოსელიანი პ., დიდი მოურავი გიორგი სააკაძის ცხოვრება, 1973.
- ისტანდერ მუნშის ცნობები საქართველოს შესახებ, თარგმანი და მეცნიერული გამოცემა ვლ. ფუთურძისა, 1969.
- კაკაბაძე ს., გიორგი სააკაძე, 1915.
- ნატროშვილი თ., მასრიყით მღრიბამდე, 1974.
- ქორდანიას თ. ჯ. ქრონიკები, II, 1897.
- საქართველოს ისტორია, დამხმარე სახელმძღვანელო, 1958.
- საქართველოს ისტორია, სახელმძღვანელო საშუალო სკოლის უფროსი კლასებისათვის, 1967.
- საქართველოს ისტორია, საკითხავი წიგნი, შედგენილი აკად. ს. ჯანაშიასა და ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით გამოქვეყნებული სახელმძღვანელოების მიხედვით, შემდგენელი და რედაქტორი აკად. გ. მელიქიშვილი, 1980.
- საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, IV, 1973.
- სანიკიძე ლ., უქარქაშო ხმლები, III, 1985.
- სვანიძე მ., საქართველო-ოსმალეთის ურთიერთობის ისტორიიდან XVI-XVII სს., 1971.
- სვანიძე მ., ქართველი ქალები შაჰ-აბასის კარზე, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1986, 17-II.
- ფირცხალაიშვილი რ., იოსებ ტფილელი და მისი „დიდმოურავიანი“, 1978.
- ფურცულაძე ა., საქართველოს მოსახლობად და საქართველოს შესაერთებლად, ანუ გიორგი სააკაძე და მისი დრო, 1911.
- ქართულ-სპარსული ისტორიული საბუთები, ვ. ფუთურძის გამოცემა, 1955.
- ღვინჯილია ჯ., გიორგი სააკაძის პიროვნება, 1980.
- შენგელია ნ., მუსტაფა ნაიმას ცნობები საქართველოს შესახებ, 1979.

ნონიევი ვ., ირან-ოსმალეთის 1639 წლის ზავი და საქართველო, ნარკვევები
 მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიიდან, 1957.

ჯამბურია გ., გიორგი სააკაძე, 1964.

ჯიქია ს., ცნობა დიდი მოურავის უკანასკნელი დღეების შესახებ ოსმალეთში,
 ენიშვის მოამბე, XI11, 1942.

სახელთა საძიებელი *

ა) პირთა საძიებელი

- ბაზ ბაკურიანის ძე 159
 აბაზა-ფაშა 223
 აბაშიძე ამირბარ 211
 აბაშიძე ლევან 91, 92
 აბუ თალუბი 134
 ავალიშვილი დომენტი (მროველი ეპის-
 კოპოსი) 137, 179, 208, 209
 ავგუსტუსი 233
 ალავერდი-ხან უნდილაძე 16—19, 32,
 34, 41, 52, 71, 75
 ალექსანდრე I 20, 24
 ალექსანდრე II 7, 10, 20, 22, 25, 26,
 28, 36
 ალექსანდრე ვახტანგის ძე 131
 ალექსანდრე ბატონიშვილი (გიორგის ძე)
 95
 ალექსანდრე ბატონიშვილი (თეიმურა-
 ზის ძე) 56, 80, 136, 148
 ალექსანდრე მაკედონელი 51, 233
 ალი-ყული-ბეგ (სააკაძე) 228
 ალი-ყული-ხან შაჰლუ 108, 109, 110, 112,
 ალი-ხან მოვაფევი 29
 ამბროზიო დონს ანეოსი (პატრი) 152
 ამირგულე-ბანი, 26, 118, 125, 126, 175,
 182
 ამირ-ყული გილვადარი 73
 ანა (თეიმურაზ მეფის ცოლი) 56
 ამილახორი ანდუყაფარ 84, 144, 164,
 189, 192, 193, 203
 ამილახორი თამარ (ფახრიშხან ბეგუმი)
 70, 103, 104, 226
 ამილახორი იოსამ 208, 212, 219
 ანდრონიკაშვილ-აბელიშვილი აბელ 28—
 30, 54
 ანდრონიკაშვილ-აბელიშვილი ადამ 54
 ანტონიო გოვეა 130
 არაქელ თაყრიშელი 85
 არისტოტელე 19, 143
 არჩილი 228
 აქალღესი 4, 228, 235
 აშოთან მუხრანბატონი 20
 აშქედ I 24, 126
 ბარათაშვილი ბარათა 133, 177, 192
 ბარათაშვილი გერმანოზ 191
 ბარათაშვილი ზაქარია 42, 45
 ბარათაშვილი თამარ 5
 ბარათაშვილი იარალი 42, 45
 ბარათაშვილი სოსია 206
 ბარათაშვილი ქაიხოსრო 192, 206
 ბარათაშვილი ყაფლან 177
 ბარათაშვილი შადიმან 38, 59, 63, 65,
 69, 93, 94, 96, 97, 137
 ბადურ ერისთავი 132
 ბაგრატ V 5
 ბაგრატ ბაგრატიონი 70
 ბაგრატ იმერთა მეფე 12
 ბაგრატ-მირზა (დაუდ-ხანი) 41, 102
 ბაგრატ-ხანი (დაუდ-ხანის ძე) 112, 117,
 120, 121, 131, 132
 ბაინდურ ერისთავი 109
 ბაირონი 232
 ბაკურ იბერიელი 158, 159
 ბეენ თაქთირის ძე 194
 ბექთარბეგ ივოლლი 119
 ბირკინი 21
 ბოლოტნიკოვი ივანე 22
 ბუზშირ იბერიელი 159
 ბუტურლინი 31
 ბაიუს მარიუსი 36, 37
 გედუქანიძე როსიტა 48, 194

* შეადგინა ა. სტურუჟი.

გიორგი ათონელი 4
 გიორგი ბეგი 159
 გიორგი ერისთავი 191, 212
 გიორგი ლაშა 4
 გიორგი სვიმონის ძე 14
 გიორგი ჭყონდიდელი 4
 გიორგი ხუცესი (მღვდელი) 148, 151
 გიორგი III 4, 36, 90, 105, 138, 202, 207, 211
 გიორგი V ბრწყინვალე 4, 14
 გიორგი X 14, 24, 36
 გიორგი XI 4
 გიორგი ალექსანდრე II ძე 20
 გოდუნოვი ბორის 22, 23
 გოეთე 233
 გორგიჯანიძე ფარსადან 131
 გრიგოლ ბაკურიანის ძე 159
 გრიგორი ორსინი (პატრი) 152
 გოგორიშვილი დავით (დავით ბეგ) 194, 211, 214, 216
 გორგიჯანიძე ფარსადან 131, 168, 169
 გულჩარა (გიორგი X-ის ასული) 14, 73 159
 გურიელი მამია 56, 124
 გურჯი მეჭმედი 105

ღვით ალექსანდრე II-ის ძე 20, 22, 23
 დავით აღმაშენებელი 14, 37, 234
 დავით ერეკლეს ძე 131
 დავით ერისთავ-არაგველი 181, 194
 დავით ულუ 9, 37, 159
 დარეჯან (თეიმურაზის ასული) 172
 დარიოს I 17
 დაუდ-ხან უნდილაძე 77, 101, 102, 158, 159, 200, 228
 დაუდ-ხან (ლუარსაბ I-ის ძე) 38, 39
 დელუ-შელიძე შირვანელი (მელიქ ფირი) 107, 118
 დელუ-შუჰამედ (შუჰამედ-სულთან შამს ად-დინლუ) 35 44, 47, 52, 82, 108, 109, 110
 დიასამიძე ელია 165
 დიასამიძე თანუნა 194

მღენე (ჭეთევანის ასული) 23, 58, 70
 ელენე (სვიმონ მეფის და) 41
 ელიზბარ თაქთირის ძე 194

ენგიჩარ ალა 220
 ერეკლე (ალექსანდრეს ძე) 20

მხატვანე გორგასალი 14, 234
 ვახტანგ II 159
 ვახუშტი ბაგრატიონი 114
 ვაშაყაშვილი პაპუნა 48, 49, 165, 194, 206
 ვაჩნაძე ბებურ 32
 ვაჩნაძე ედიშა 213, 214, 215
 ვაჩნაძე თამაზ 32, 106, 118
 ვეტრანიონ ლაზი 158

ზენა კოლხი 159
 ზაქარია (კათალიკოსი) 161
 ზაქერ-ალა ყუშჩი 80, 81
 ზურაბ ერისთავი 132, 133, 136, 156—158, 161, 162, 164, 166, 167, 172, 176, 184, 189, 190, 203—205, 208, 214, 219

თამარი (გიორგი სააკაძის დედა) 59
 თამარ დედოფალი (ლუარსაბ მეფის დედა) 50
 თამაზ-ყული-ხანი 24
 თევდორე ივანეს ძე 10, 20, 21
 თევდორე (მღვდელი) 41, 44, 45, 160
 თეიმურაზ მეფე 23, 24, 33, 36, 53, 54, 57, 58, 78—80, 82, 83, 106, 107, 110, 113, 118, 124, 125, 127, 129, 135, 136, 147, 152, 154, 165, 167, 176, 179, 181, 185, 187, 195, 199, 200, 205, 208, 217, 219
 თეიმურაზ მუხრანბატონი 14, 44, 47, 61, 176, 177, 186
 თემურლენგი 5
 თვალშეგნეერი ჭაყელი 8, 9
 თორნიკე ერისთავი 159
 თორნიკე პროტოსპათაროსი 159

მასე ქსნის ერისთავი 14, 61, 84, 192, 203, 208, 212, 218, 231
 იბნ-სინა 19
 იბრაჰიმ ფეჩევი 173, 174, 230
 ივანოვი 23, 31
 იმამ ვერდი-ბეგ 164, 165
 იმამ-ყული-ხან უნდილაძე 75, 76, 120,

- 130, 134, 143, 144, 150, 159, 199, 201, 228
- ინაშვილი 48, 49,66
- იოაკიმე მღვდელი 20
- იოანე ლაზი 159
- იოთამ სულთან ქართველი 193, 201
- იორამ (სააკაძე) 14
- ისა-ხან 84, 105, 106, 119, 164, 174, 181, 186, 189, 190, 225, 226
- ისმაილ-ბეგი 87
- იუსუფ-ფაშა 41
- იუსუფ-ხანი 82, 112, 116, 157, 165
- ისფენდიარ-ბეგი 108, 110
- ისქანდერ მუნში 120, 121
- ძანდელაკი იოსებ (მღვდელი) 60**
- კამენევი (ელჩი) 29, 39
- კეისარი 51, 233
- კირილე ბერი 20
- კონსტანტინე II 159
- კონსტანტინე ერეკლეს ძე 131
- კონსტანტინე მირზა (ალექსანდრე II-ის ძე) 20, 24, 27, 28, 30, 159
- ლევან მეფე 57**
- ლევან თეიმურაზის ძე 56, 80, 81, 136, 148
- ლევან II დადიანი 69, 90, 202
- ლელა-თინათინი (ფათმა სულთან ბეგუმ) 38, 70, 94, 142, 162, 166, 167
- ლუონტიევი (ელჩი) 22
- ლუონტი კოლხი 159
- ლომი ჩრდილელი 48
- ლუარსაბ I 39, 130
- ლუარსაბ II 35—38, 41—52, 55, 62, 66, 78—83, 96, 97, 103, 112, 136, 139—142, 154, 155, 160
- ლუარსაბ გიორგის ძე 13
- შანი 149**
- შალაქია (კათალიკოსი) 91, 92, 202
- შამია II გურიელი 90
- შამუცა ბოქაულთუხუცესი 211
- შანუჩარ II ჭაყელი 41, 42
- შანუჩარ III ათაბაგი 42, 159, 176, 177, 182, 183, 186, 187, 194, 197
- შარხი (ნუგზარ ერისთავის ასული) 14
- შარიამ დედოფალი (ლუარსაბ მეფის დედა) 34, 60
- შარიამ (ლეთისმშობელი) 152
- შარიო სვიანო 148
- შარიუჩა 149
- შაჰავარიანი ხოსია 211, 217
- შანაბელი თამარ 45, 206
- შაჰმალ ბეგი 23
- შედეა 158
- შექმედ ფაშა 159, 201
- შექმედ III სულთანი 13, 24
- შუბუბუც ჭაყელი 159
- შირ აბდულ-აზინი 129
- შირ ყასემ-ბეგი 131
- შირზა აბუ თალები 133
- შოჰამედ ამინ ბეგი 50
- შოჰამედ-ბეგ თალიში 79, 99
- შოჰამედ-ბეგ ბიქდელი შამლუ 35
- შოჰამედ ფაშა 42, 49
- შოჰამედ ყული-ხან ზიად-ოღლი, 109, 157, 165, 166
- შოჰამედ-ხან ზიად-ოღლი ყაჯარი 108
- შოჰამედ-ხან ყიზ ლაყლარი 55, 56
- მურად III 8, 11, 21
- მურად IV 197, 220, 222, 232
- მურთაზა-ფაშა 232
- მურშიდ-ყული-ბეგი 111
- მუსტაფა I 126
- მუჰმედ ყული ხანი 11
- ნაბუქოდონოსორი 54, 122, 123, 140**
- ნაშჩოკინი (ელჩი) 22
- ნუგზარ არაგვის ერისთავი 14, 23, 25, 26, 47, 61, 64, 67—69, 84, 132
- ოსმან II 127**
- ოქუზ მეჰმედ ფაშა 105, 106, 108, 113, 117, 120, 124
- პართენი (ეპისკოპოსი) 161**
- პეტრე იბერიელი 159
- პიეტრო ავიტაბილე 222
- პიეტრო დელა ვალე 87, 122, 148, 149
- პიოვევი (ელჩი) 21
- პიროსი 214
- პლატონი 13, 143
- პოლუხანოვი (ელჩი) 21

შან ბატისტ ტავერნიე 15

რამაზ-ბეგი 133

რატი სურამელი 159

რომანოვი მიხეილ 129, 135

როსტომ ალექსანდრეს ძე 20

როსტომ იმერთა მეფე 36

როსტომ კონსტანტინეს ძე 12

როსტომ ლევანის ძე 131

რუსთველი (ეპისკოპოსი) 176

რუსთაველი (შოთა) 19, 78

რუსინ დანილოვი 20

რუფინე კოლხი 159

საამ კობიას ძე 216

საამ-მირზა (შაჰ სეფი) 104, 224, 225, 226

სააკაძე აეთანდილ 14, 165, 184, 186, 202, 231, 232

სააკაძე ბეჟან 39, 40, 68

სააკაძე გიორგი 3—5, 8, 11—15, 24, 25, 27, 36—38, 41—48, 50—52, 55, 58—63, 65—74, 77, 83, 88, 93, 98, 101—103, 123, 124, 129—138, 142—144, 147, 153—158, 160—165, 176, 179, 183—185, 186, 188, 194, 197, 202, 203, 205—208, 211, 213, 218, 221, 224, 228, 229, 232, 234, 235

სააკაძე დონა 5

სააკაძე ზურაბ 5, 14

სააკაძე ივანე 5, 14

სააკაძე პაატა 14, 157, 166, 170, 232

სააკაძე ქეშთელ 5

სააკაძე როსტომ 39, 40, 68, 70

სააკაძე სიაუშ 5, 7, 12, 14

სააკაძე ქაიხოსრო 5, 145

სააკაძე ჯანზურაბ 5

საგინაშვილი დემეტრე 194

საღუნ მანკაბერდელი 37

საზვერელი ჩიჭავაძე 133

სარგის ჭაყელი

სარუ ხოჯა მოჰამედ რეზა 90, 92, 93

საფარ ფაშა 211

სელიმ-ხან შამს ად-დინლუ 147, 194

სეფი-მირზა 70, 103, 104, 224

სეფი-ყული ხანი 144, 228

სინან ფაშა 5, 32

სეიმონ I 14

სეიმონ მეფე 5, 7, 13, 14, 36—39, 41, 52, 102, 130

სეიმონ ხანი 156, 158, 164, 166

სოლომონი (ელჩი) 22

სუბარმახოს კოლხი 159

ტატიშჩევი (ელჩი) 23, 29, 31

უშბეთ-ბეგ სიაჰ მანსური 133, 134

ურბანუს VIII, 87, 122, 222

შაველინიშვილი გარასპი 49

ფაზა იბერიელი 159

ფალავანდიშვილი ფეშანგი 84

ფარსმან იბერი იერაპოლისელი 159

ფარსმან კოლხი 159

ფატიმა (შაჰ აბასის შვილიშვილი) 134

ფაუსტინა ალბერნა 148

ფეიქარ სულთან იგირმი დორთი 108, 109

ფეიქარ ხანი 122, 132, 135, 142, 162, 167

ფერად ფაშა ჭაყელი 10, 14, 42, 45, 46, 49—51, 138

ფეროზ-სულთანი 199, 228

ფირან იბერიელი 159

ფირდოუსი 19

ფრა ჯოვან თადეოზი (პატრი) 57

შაეთარიშვილ-ბარათაშვილი გიორგი 194, 197, 198

ქალბალი-ბეგი 133, 134

ქაიხოსრო ლევანის ძე 131

ქაიხოსრო მუხრანბატონი 176, 177, 207, 208, 212, 218, 231

ქარციძე თამაზ 48, 206

ქეთევან დედოფალი 23, 31—34, 54, 58, 80, 82, 135, 147, 148—152, 154—156, 160

ქელიციძე 48, 49

ქრისტეფორე კასტელი 222

ქრისტე 5, 11, 140, 152, 182, 184, 186, 233

შაზახ-ხან ჩერქეზი 175, 181, 184, 189, 191

ყარა-ბეჟან-ბეგი 39

ყარჩიხა-ხანი 104, 124, 145, 146, 156
158, 161—165
ყასემ-ბუგი 131
ყორღანაშვილი 7, 176
ყორჩილაი ბუგი 115

შალვა ქსნის ერისთავი 47
შალიყაშვილი ოთარ 15
შალიყაშვილი როსტომ 194
შაპ აბასი 8—11, 15, 16, 18, 19, 23,
24, 26, 30, 31, 38, 40, 41, 49, 50,
52—56, 69, 72, 74, 81—84, 87—91,
93, 95, 97, 101—108, 110—118, 121—
125, 127, 129, 132, 134, 136, 138, 139,
141—144, 146, 148, 154—158, 162—
164, 176, 183, 193, 198, 199, 225,
226, 228
შაჰპენდე-ხანი 175, 181, 185, 186, 189
შაჰპირ-ხანი 29
შეხაიდრისძე მათარსი — 48, 194

ჩივაძე პაპუნა 48, 49, 65, 66
ჩოლოყაშვილი ქაიხოსრო 54, 57, 58
ჩოლოყაშვილი შერმაზან 74, 78

ციცერონი 36
ციციშვილი ბაადურ 176, 177, 186, 187
ციციშვილი ზაზა 42, 45—47, 61
ციციშვილი ფარსადან 38, 39, 62, 63,
65, 69, 98, 107, 137,
ცრუღმიტრი 22

წერეთელი აკაკი 78
წერეთელი ქველი 84

შაეჭაეძე ილია 3
ჭინოაშვილი გარსოა 168, 169

ხალილ ფაშა 223
ხარტიონი (ილუმენი) 124, 127, 129, 179
ხერხეულიძე ალათვან 84, 176, 178, 180
ხერხეულიძე ბააკა 61, 63, 64
ხერხეულიძე პაატა 165
ხვარამზე (გიორგი 111-ის ასული) 202
ხორეშანი (ლუარსაბ 11-ის და) 57, 58
ხოსრო-მირზა 41, 62, 102, 129—131, 181,
186, 189, 193, 225
ხოჯასთე-ბუგი 133
ხუდაბენდე შაპი 8, 10, 134
ხურშიტა ჩერქეზი 20
ხუსრუე-ალა 174
ხუსრუე ფაშა 223, 224, 230, 232

ჯავახიშვილი ბერუკა 61—63, 69, 137
ჯავახიშვილი ივანე 3
ჯავახიშვილი ქაიხოსრო 38, 61, 69, 89,
107, 137
ჯანდიერ-ასლანიშვილი დავით 32, 81,
84, 106, 107, 109, 118, 119, 176, 178
ჯანიბეგ ვირე 124
ჯაკოპო სტეფანი 222
ჯაჰან-მანუმ ბეგუმი (ისა-ჯან ყორჩიბაშის
ასული) 156, 158
ჯელალ ადდინ მოჰამედ აქბარი (ინდო-
ეთის მეფე) 24
ჯემშიდ სულთან ქართველი 228
ჯილალ ოღლუ სინან ფაშა 27
ჯორჯაძე ნოდარ 80 81, 106, 107, 109,
125, 126

შალილ ფაშა 124, 127—129
პანიბალი 233
პასან-ალი-ბეგი 119
პაფიზ-ფაშა 173
პერბერტი 199
პომეროსი 19
პოსეინ ბეგი 114, 115

ბ) გეოგრაფიულ სახელთა სპიკეტი

აბიქურენი 139, 141
აზერბაიჯანი 7, 9, 11, 185
აია სოფია 220
აზია 23, 146, 149
ალაზანი (მღ.) 113

ალავერდი 22, 30, 87, 106
ალაშუთის ციხე 7, 9
ალგეთი 35, 175, 176
ალეპო (ჰალაბი) 113, 117, 231
ალი 192

- აღის ხეობა 15
 ამიერკავკასია 6, 11, 129, 173
 ანატოლია 126, 230
 არაგვი (მდ.) 106, 109, 110, 188, 190, 192
 არაგვის საერისთავო 212
 არაგვის ხეობა 189
 არაქსი (არეზი) 27, 92, 167
 არზრუმე 117, 124, 221
 არზრუმ-ვანი 124
 არდაველი 11
 არდებილი 79, 128, 173
 არჩის ციხე 189
 ასინდა 196
 ასტრახადი 101, 102
 ასტრახანი 22
 ატენის ხეობა 5, 15
 აფხაზეთი 6
 აღმოსავლეთ საქართველო 129, 133, 167
 აღჯაყალა 35, 68, 71, 166
 აშრიფი 224
 აწყური 194
 ახალდაბა 47
 ახალშენი 14
 ახალციხე 13, 41, 42, 47, 73, 124, 125, 138, 147, 194, 197

ბ
 ბაბილონი 123
 ბაზალეთი 202, 211, 212, 217, 218
 ბაზალეთის ტბა 212
 ბარდავი 167
 ბაქო 10
 ბაღდადი 145—147, 173, 198, 199, 221, 230
 ბაპრეინი 228
 ბებრისციხე 66
 ბერდიკი 15
 ბელაქნისწყალი 32
 ბიზანტია 37, 159
 ბირთვისი 192
 ბოდბე 34
 ბორჩალუ 35
 ბრბონა 47

გ
 გავაზი 14
 განჯა 10, 33, 34, 79, 80, 82, 112, 118, 122, 200, 204, 208
 გარჯარი 14
 გეგუთი 90
 გველდეს ორბეთი 14
 გილანი 111, 193
 გილიანი 25
 გოგოთი 15
 ვოგჩის ტბა 117
 ვომბრტუნი 101
 ვონიო 127, 135, 147, 167, 169
 ვორი 7, 12, 39, 46, 88, 97
 ვოსტიბე 14, 43, 64
 ვრემი 25, 86, 105
 ვუდალეთი 14, 77
 ვულაბყალა 102, 139
 ვურია ბ, 105, 124, 222

დ
 დარუბანდი 6, 10, 193, 228
 დასავლეთ საქართველო 7, 11, 73, 105, 91, 129, 133, 202
 დალესტანი 207
 დეზედას ხეობა 26
 დერბენდი 41
 დიარბექირი 127, 128, 173
 დიდგორი 64
 დმანისი 7, 13, 35
 დმანისის ხეობა 5
 დოესი 46
 დუშეთი 66, 67, 204, 212

ე
 ეზატი 14
 ევროპა 23, 149
 ელისენი 119
 ერაყი 145, 147, 228
 ერევანი 24, 117, 120
 ერთაწმინდა 14, 43, 44, 171
 ერიქალა 43
 ერწო-თიანეთი 87, 208

ვ
 ვანი (თურქეთის) 32, 124
 ვენეცია 134
 ვერხვეული 14

ზ
 ზემო ოძისი 15

თ
 თაბორი 168
 თავრიზი 26, 32, 75, 128, 228
 თალიში 11
 თეირანი 226
 თერგი (მდ.) 22

თემის ხეობა 14
 თორღა 23, 28, 87
 თრილეთი 43
 თუშ-ფშავ-ხევსურეთი 203, 204

მალლუჯა 67

იერუსალიმი 123
 იმერეთი 6, 11, 36, 90, 95, 107—109,
 113, 118, 124, 161, 162, 198, 202
 იმერეთ-კახეთი 222
 იმიერკაეკისია 6
 ინდოეთი 24, 134
 იორი მდ. 122
 ისფაჰანი 16, 38, 40, 68, 71, 87, 130,
 131, 134, 139, 148, 151, 152, 201, 226
 იტალია 149

ძაბერი 14

კავთისხევი 14
 კავკასიონი 22
 კარსანი 65
 კაქელისენი 26
 კახეთი 6, 7, 20, 22, 26, 31, 36, 82,
 88, 90, 107, 108, 112, 114, 116, 117,
 121, 122, 124, 135, 154, 162, 195

ყვები 192

კველა 43
 კვირია 15
 კიკანოტბერი 15, 192, 206
 კლდის წყარო 15
 კონია 229
 კორტანეთი 44
 კოტმანი 14
 კოჯორი 64, 188
 კრწანისი 15
 კუმურდო 124

ლარი 144, 228

ლაპიჯანი 25
 ლივონია 10
 ლილო 67
 ლისი 15, 189
 ლიხი 12
 ლიხის მთა 96

ლორე 7, 12, 13, 26, 35, 206
 ლორეს ციხე 206
 ლორე-დებედას ხეობა 35
 ლოჭინი 67
 ლოჭინის ხეობა 163
 ლურისტანი 11

**შაზნადარანი 55, 73, 100, 108, 111, 117,
 123, 166, 223, 224**

მანგლისი 15, 43
 მარაბდა 172, 175, 176, 182, 188, 193,
 211, 196
 მარაბდის ველი 184
 მარტყოფი 54, 117, 160, 163, 164, 166,
 167, 196, 211
 მარჯანაბთ უბანი 14
 მერია 14
 მესხეთი 6, 41, 42, 73, 147, 194, 195
 მეტეხი 37
 მეშკელი 173
 შხვარე 14
 მოსკოვი 10, 135
 მტკვარი 37, 66, 67
 მუქუზანი 82
 მუხრანი 212
 მცხეთა 34, 66, 161, 169

ნაბატევი 15

ნარიყალა 166, 168, 169, 192
 ნატაბტარი 66
 ნახეცა 47, 48
 ნაბიდური 13
 ნაბიკვეანი 24
 ნახშირგორი 15
 ნივალისხევი 42
 ნიკოფსია 6
 ნოსტე 5, 14, 58, 60, 65, 89, 107, 120
 ნოსტეს ოძისი 14

ოღიში 105

ოლთისი 124—127
 ოსმალეთი 5, 7, 9—11 13, 52, 73, 79,
 105, 108, 120, 124, 127, 135, 138,
 159, 172, 197, 218, 219, 223
 ოფშკეთი 12
 ოძისი 43

პოლონეთი 10

შალვათი 83

რომი 36, 37, 158, 159, 167
რუსეთი 6, 10, 21, 23, 127, 135, 148,
149

საბერძნეთი 158

საფურცალი 67

სალმასის ოლქი 24

სამეგრელო 6, 12

სამტრედლო 14

საშვილდე 7

სამცხე 41, 42, 129, 193, 197, 218, 224

საქართველო 5, 6, 8, 9, 13, 16, 20,

23, 51, 59, 69, 111, 112, 117, 120,

126, 131, 138, 145, 149, 152-154,

158, 160, 161, 164, 166, 182,

184, 186, 193, 195, 197, 199, 219,

224, 226, 229

საჩინო 133

საჩხერე 84

სერაფი 129

სიქალეთი 15

სომხეთი 73, 118

სპარსეთი 5, 6, 8, 9, 10, 18, 67, 69, 73,

97, 105, 112, 117, 121, 123, 126,

127, 129, 131, 134, 139, 142, 143,

144, 146, 148, 150, 151, 154, 156,

159, 161

სტამბოლი 10, 11, 14, 22, 73, 105,

106, 124, 127, 201, 223, 221

სურამი 47, 88, 192

სუფიანი 24, 32

სხერტა 44, 46

ტაბახმელა 188

ტაშისკარი 46, 48, 51, 146

ტფილისი 5, 13, 15, 16, 35, 47, 52,

55, 82, 97, 101, 109, 110, 112, 117,

128, 160, 161, 166, 169, 206

ტყემლოვანა 14

უგუდეთი 15

ურმიის ტბა 32

უძო 64

შაენისი 14

ფარავანი 194

ფარსი 75, 228

ფაქარაბადი 111

ფელი 5, 15

ფერეიდანი 76, 117, 123

ფეროქაბადი 117, 119, 123, 133

ფეშთეძენი 25

ფშავი 204

ჭართლი 6, 7, 9, 11—13, 25, 26, 31,

34, 36, 37, 73, 88, 90, 97, 109,

138, 140, 147, 157, 195

ქართლ-კახეთი 41, 79, 80, 172, 195

ქვათბუვი 60

ქვემო ქართლი 15, 133, 219

ქვენადრისი 44

ქიზიყი 82, 118, 121

ქიში 76

ქსანი 188, 190, 192, 193, 196

ქსნის ხეობა 189

ქუთათისი 11, 12, 105, 124, 200, 202,
211

ქურთისტანი 11, 145, 147

ქუპკილდე 228

ღვედრეთი 15

ღვწე 15

შადორი 58

ყადორის მთა 57

ყაზინი 223

ყანდაძარი 145

ყარაბაღი 10, 33, 79, 82, 99, 101, 108,
166, 167, 194, 200

ყარიას ველი 98

ყარაღაჯი 46

ყარსი 33, 34, 117

ყვირილა 84

ყიშლალი 15

ყუმი 226

შაკუთი 42

შაში 144

შამხალი 31, 207

შვეცია 10

შემახა 41

შიდა ქართლი 5, 188

შირაზი 75, 102, 135, 139, 147, 148,
151

შარვანი 27, 29—32, 41, 73, 82, 107,
108, 116, 129, 173, 175, 191
შარვან-აზერბაიჯანი 41

ჩარგალი 204, 205
ნოდლოვთ კავკასია 31

ცხინვალი 208
ცხირეთი 14, 42—44, 46, 52

ძაგემი 28, 116, 119

წავეისი 63
წინარეხი 14

წიწამური 109, 110
წოდორეთი 15

შავევისი 15

ხანდისი 15
ხატისოფელი 8
ხევსურეთი 204
ხორასანი 117, 123, 228
ხორანბუჯი 120, 121, 135, 142, 167
ხუზისტანი 228

ჯავახეთი 43
ჭულფა 24

პორმეზი 76, 144, 147

დამატიება

დიდი სამეულის ნათქვამნი

ილია:

ლუარსაბ მეფის დროს იყო იგი სახელოვანი დიდი მოურავი გიორგი სააკაძე, რომლის მოქმედება და ქცევა დღესაც აუხსნელია ჩვენთა ისტორიკოსთაგან და რომელიც იყო რა უხვად შემკული ყოვლისა სამამაცო და საგმირო ღირსებითა, დღეს-აქამომდე არც ავად არის ჩვენ მიერ დაფასებული და არც კარგადა. მისი ავ-კარგიანობით აღსაესე განსაცდელიანი ცხოვრება და საოცარნი მოქმედებანი, მისნი ავად და კარგადაც აღსახსნელნი დიდნი საქმენი, — ჯერ შიგნეულად გამოძიებულნი არ არიან და ელიან პირუთვნელს გამკითხველსა. ეს კი გულდაჯერებით სალიარებელია, რომ მისი მოუსვენარი და მღელვარებისაგან დაუცხრომელი ცხოვრება ერთი დიდი ტრაგედიაა, განსაკვირველი და გასაოცებელი...

დიდ მოურავს სააკაძეს, როგორც ერთს უპირველესს კაცს იმ დროში, დიდი გავლენა და ზედმოქმედება ჰქონდა მეფის ლუარსაბის სვე-ბედზედ და თვით მთელ საქართველოზედაც...

აკაკი:

...ჩვენი ისტორია ვერ წარმოგვიდგენს მისთანა შემთხვევას, რომ ქართველები დამარცხებულიყვნენ და მიზეზი ღალატი არ ყოფილიყოს!.. ვინ იყვნენ ეს მოღალატეები? ქართველისავე შვილები, და შერე რა შვილები?! რომელთაც დიდი ღვაწლი მიუძღოდათ ქვეყნის წინაშე და ადრე სამშობლოსათვის თავდადებული ყოფილან. — გავიხსენოთ თუნდ გიორგი სააკაძე, „დიდ მოურავათ“ წოდებული. ჯერ კიდევ სულ ახალგაზრდა იყო, სახელი რომ გაითქვა და გმირული სამსახური გაუწია სამშობლოს. სწორედ ტარიელი იყო ეს საოცარი კაცი!.. თითქოს რუსთველმა მისგან გადახატა ტარიელიო.

გამოუბრწყინდა ქართველებს და გადიდა ქვეყნის თვალში. — ეს ველარ აიტანეს დიდებულებმა და მოუნდომეს დაღუპვა. „რაო?! — ჰფიქრობდნენ გუნებაში — ჩვენ ჩვენი სიცოცხლე სამშობლოს შევწირეთ, ამოდენი ღვაწლი მიგვიძღვის, ავით თუ კარგათ ავმალ-ლებულვართ და დღეს ვილაც ახალგაზრდა უგვარტომომ წინ უნდა წავგვიაროსო? ვაი სირცხვილო!.. ფუი! შეურაცხყოფავ! ან ჩვენ და ან ეგო!“ შაშინ რომ იმ დიდებულ ერისთავების გული ქრისტიანუ-ლი, მოციქულებრივი გრძნობა ყოფილიყო, ასე აღარ იფიქრებდნენ. პირიქით, სიხარულით მიეგებებოდნენ, მამაშვილურად შეხედავდნენ, მხარს მისცემდნენ და სულ სხვებ წავიდოდა ქვეყნის საქმე!.. მაგრამ „ყიზილბაშურმა მედიდურობამ“ დააბრმავათ და გააბოროტათ!.. ქვეყნის ერთგული ახალგაზრდა გმირი იძულებული შეიქნა სპარ-სეთში გადაეარდნილიყო. იქაც მალე გაითქვა სახელი. გააკვირვა აზია... მისი პირადობა უნდა დაკმაყოფილებულიყო, მაგრამ ის კი-დეც შაინც შეტს ეძებდა: მთელი სპარსეთის დიდებან თავისი ქვეყ-ნის ერთი დანახვა ერჩია და მთელი აზიის „მუნასიბს“ თავის დედა ენაზე ერთი „პოი, შენი ჭირიმეს“ გაგონება. ეკიდებოდა გულში ცეცხლი და ბორგავდა. — „ეს სულ იმ დიდებულთა ბრალია!.. ის ქვეყნის მტერ-ორგულეები რას მერჩოდენ? რათ მიშლიდენ ხელს?.. შე ხომ დამღუპეს!.. ახლა სხვებსაც ხომ ისე დაღუპავენ და დააშა-ძათებენ უბრალოთ? ჩვენ საქართველოში, იმ ჩვენ საკვირველ ედე-მის ბაღში, რათ უნდა იზრდებოდენ და ხარობდენ იმათთანა ეკ-ლები? არა, უნდა გადაასხებონ... ძირიანა ამოვარდენ, რომ ქვეყა-ნა გაიწმინდოს!“ — ჰფიქრობდა გუნებაში და ემზადებოდა. — შაჰ-აბაზი მხოლოდ იარაღათ უნდოდა ეხმარა, მაგრამ მოტყუედა ანგარიშში და თითონვე გადააწყდა თავის ხერხს. მის სამშობლო ქვეყანას თათრებმა მუსრი გაავლეს!.. იკბინა ნეკზე, მაგრამ გვიან-ლა იყო!.. გადადვა თავი ქვეყნისათვის, მამობრივი გრძნობაც კი და-იხშო, შვილი მსხვერპლად დასდვა!..

გასაოცარ საქმეებს ჩადიოდა, მაგრამ ველარ გაასწორა ერთხელ-ვე გაუტყუღმართებული გზა! უკეთესმა მამულიშვილმა დაიღუპა თა-ვი და დაღუპა ქვეყანა... კეთილმა განძრახვამ და იმდენმა ღვაწლმა ამათ ჩაუარა! დღეს ითვალისწინებ ამ უბედურ გმირს და აღარ იცი, რა ქმნა: დალოცო, თუ დაწყევლო? აკურთხო, თუ შეაჩვენო? თაყვანი სცე, თუ ზურგი უჩვენო? და ეს არეუდარევა რა მანქანე-ბის ბრალია? — სულ იმ ზემოხსენებულ „ყიზილბაშურ მედიდუ-რობის“. ქვეყნის ერთგული, საზოგადო მოღვაწე, არ უნდა ივიწ-ყებდეს წინასწარმეტყველის სიტყვებს:

„გული წმინდა დაბადე ჩემთან, ღმერთო, და სული წრფელი განმიხალე გვამსა ჩემსა!“ ისე უნდა დნებოდეს, როგორც ხატის წინ წმინდა სანთელი!.. ყოლიფერი უნდა აიტანოს ქვეყნის გულისა-

თვის, იტანჯოს, იკვნესოს და მსხვერპლად შეიწიროს!.. როდესაც
კაცს ქალი უყვარს, თუ მართლა ნამდვილ გრძნობით არის გამსჭვალული,
შისთვის ტანჯვა ნეტარებათ მიაჩნია, და ნუ თუ ქალზე უფრო
შადლა სამშობლო არა დგას?!. ეს არ ესმოდა მოურავს!.. იმას
„ყიზილბაშურმა მედიდურობამ“ გაუარა!.. თვარა ქრისტიანი გრძნობა:
„ყოველთა მიტევება“ რომ შერჩენოდა და მოთმინებით აეტანა
უსამართლო დევნა, თავი დაედვა და ცოლ-შვილიც გაეწირა, უკეთესი
იქნებოდა: ქვეყანას არა დაუშავდებოდა-რა, თვითონაც პირად
სამაგალითო იქნებოდა ჩამომავლობისათვის და წმინდათა თანა
შერაცხული. მაგრამ ეს ვერ მოახერხა და წაიწყმიდა სახსენებელი!...

ვ ა ჟ ა :

გიორგი სააკაძის სურათი

ცალკერძ შენა ხარ და შენს პირდაპირ
მეორე სახე მე მუხატება
შენის ქვეყნისა — საქართველოსი.
რამდენი ფიქრი მწუავს, მუხატება:
თუ ვერ ვიგუებთ, ვერ შევიფერებთ,
კარგი შვილები რად გვებადება?
შვილის სიკეთე მშობელს შეაშურდეს,
ნამდვილს მშობელსა ეს ეკადრება?
ცრემლები მალრჩობს, ველარას ვამბობ;
კარგის დაღუპვა რად გვენატრება
ჩვენის შვილისა, ჩვენსივე ძმისა?!
ველარას ვიტყვი, ვორთი, მუხატრება.
ჩემო ქვეყანავ, ჩემო სიცოცხლევ,
არ გეკადრება, არ გეკადრება!...

შ ი ნ ა ა კ ს ი

წინაბჭე	3
ქაში სიურჟისა და სიკაბუკისა	5
HOMO NOVUS	36
მესამე სააკაძე	38
თევდორე	41
სხერტა	44
ტაშისკარი	46
ტაშისკარის შემდგომ	49
ქორწინებათა წელიწადი	56
„მოკიდებულნი“	61
სერობა წავეკის	62
გაქცევა პირველი	65
„გათათრება“ პირველი	69
შაჰი და მისი „მოყვრები“	73
კატასტროფის ზღურბლთან	79
შაჰ აბასის პირველი შემოსევა	84
„გამოჩენა“ სააკაძისა	88
შაჰი და „ბაში-აჩუკი“	90
შადიმანობა შადიმანისა	93
შაჰის პირობის ფასი	96
ნადირობა და „ნადიმობა“	98
გიორგი სააკაძე და ხოსრო-მირზა	102
სიკვდილი შაჰის ოჯახში	103
სისხლიანი ალავერდობა	105
შადიმანობა ჯაფარიშვილ-ციციშვილისა	107
არაგვი და წიწამური	108
შაჰ აბასის მეორე შემოსევა	110
ყორჩიბაშის შემოსევა	117
ისევ შაჰ აბასის შემოსეუები	120
ოლთისი	124
ისევ „წინამპროლოზით ქართველთა“	126
ისევ ხოსრო-მირზა	129
„საქართველოს ქართველთა“ და „სპარსეთის ქართველთა“	131
უფლისწულთა ბედი	134
ტაბატის სიახლოვეს	136
ლუარსაბ წამებული	139
მკედელნი „სხვათა ისტორიისა“	142
ქეთევან წამებული	147

დაბრუნება სააკაძისა	156
მარტყოფი	160
მარტყოფის შემდგომ	166
აპოთეოზი პაატა სააკაძისა	170
მარაბდის წინ	172
მარაბდა	175
არაგვი. ქსანი	188
სააკაძე შესხეთში	194
შაპ აბასი ზავს ითხოვს	199
ბაზალეთის წინარე ეამი	202
ბაზალეთი	211
გაქცევა მეორე	218
„გათათრება“ მეორე	221
სიკვდილი ირანის ლომისა	224
სიკვდილი ქართველი აქილევსისა	228
ბოლობჭე	233
ქრონოლოგიური ნუსხა	237
ბიბლიოგრაფიული ნუსხა	239
სახელთა საძიებლები	241
დამატება	250

გამომცემლობის რედაქტორი ა. სტურუა
მხატვარი ო. ვარვარიძე
სამხატვრო რედაქტორი ი. ჩიქვინიძე
ტექნიკური რედაქტორი ფ. ბუდალაშვილი
კორექტორები: ი. ვახტანგიშვილი,
ნ. ჩახათა

სბ 1506

გადაეცა წარმოებას 21.09.87. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 18.02.88.
უე 07830. საბეჭდი ქაღალდი 60×90. პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 16.
სააღრ.-საგამომც. თაბახი 14,33. ტირაჟი 200 000, პირველი გაშვება —
100 000. შეკვეთის № 2254.

ფასი # შან. 50 კაპ.

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა,
თბილისი, 380028, ი. ჭავჭავაძის პრ., 14
Издательство Тбилисского университета,
Тбилиси, 380028, пр. И. Чавчавадзе, 14.

საქ. კპ ცკ-ის გამომცემლობის შრომის წითელი დროშის ორდენოსანი
სტამბა, თბილისი, ლენინის 14.

Ордена Трудового Красного Знамени типография издательства
ЦК КП Грузии, г. Тбилиси, ул. Ленина, 14.

სანიკიძე ლეონ დავითი

გეორგი სააკაძე

(ნა გურიანო იზე)

იზეთელო ტბილისო ინივერსიტეტი
ტბილისი 1988

